

La Tertúlia del Portal

1999/2005

sis anys més de xarrades

La **TERTÚLIA** del portal 1999 - 2005: sis anys més de xarrades / Josep Manuel Bernat (ed.). — Almassora : CaixAlmassora, D.L. 2002

p. ; cm.

ISBN 84-922262-2-6

I. Bernat Agustí, José Manuel, ed. lit. II. CaixAlmassora, ed. III. Títol. 082

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, ni transmesa de cap manera, ni per cap mitjà (electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la marca editorial.

© Del text: els autors, 2006

© De la present edició: CaixAlmassora, 2006

Correcció lingüística: Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Jaume I

Coordinació editorial: M. Carme Pinyana i Garí

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions
Campus del Riu Sec. Edifici Rectorat i Serveis Centrals. 12071 Castelló de la Plana
Tel. 964 72 82 19 Fax 964 72 82 32
e-mail: publicacions@uji.es <http://sic.uji.es/publ>

ISBN 84-922262-2-6

Imprimeix: Imprenta Algrafic, S.L.

Dipòsit legal: CS-314-2006

Pròleg.....	11
Introducció.....	13
Vida social a l'Almassora dels seixanta.....	15
TAULA REDONA	
Els orígens del Lledó: les seues relacions amb Almassora.....	19
VICENT AGUT I BELTRAN	
Rescat a Turquia. Bombers sense fronteres.....	23
GUSTAVO RAJADELL ; SALVA GUINOT ; ESTANISLAO LLENGUA	
El medi ambient. Situació ambiental a Almassora.....	27
JOSEP MARIA MARTÍNEZ I AHIS	
La Sida.....	31
JUAN ANTONIO AMIGUET GARCÍA	
L'esport a debat.....	35
TAULA REDONA	
Els regatge gota a gota comunitari.....	39
JOSÉ L. FABRA SALOM.	
Els menjars d'ací.....	43
TAULA REDONA.	
Jorge Juan, un gran matemàtic valencià.....	47
DANIEL GOZALBO BELLÉS	
Àfrica, el continent oblidat.....	48
FRANCISCO J. PLANELLES SEGARRA	

Cultura i festes a Castelló	53
VICENT MARZÁ; JOSEP J. SIDRO.	
Evolució del cavall de pura raça espanyola	57
SAUL DÁVALOS.	
El guitarrista Tàrrega. Retalls de la seua obra	61
ANA MARIA ARCHILÉS VALLS.	
La platja d'Almassora	65
ARACELI MARTÍN; AMADEO BLASCO.	
L'aigua del Ebre. El perquè !no!, ni a Barcelona ni a Castelló	68
FRANCESC COTS I ALCOVERRO.	
Matemàtiques. Informació sobre el seu any mundial	72
XARO NOMDEDEU I MORENO.	
Història de la Panderola i altres ferrocarrils provincials	76
JOAN PERIS I TORNER.	
L'hort ecològic	81
MARIANO BUENO BOSCH.	
Forns de calç. Testimoni d'una economia de subsistència	86
DANIEL GOZALBO BELLÉS.	
La Plana, any 2010	89
TAULA REDONA.	
Les depuradores	93
IGNACIO SANGÜESA.	
Recursos pluviomètrics a la Comunitat Valenciana	97
JOSÉ QUEREDA SALA.	
Realitat i utopia en el càncer	101
MARISA CHUST VICENTE.	

El bou de carrer i de plaça	105
BERNARDO DEL VALLE (VALLITO).	
Lluita..., lluita i lluita contra la diabetis	109
CLAUDIA BALLESTER GRIFO.	
Puerto Rico, entre els Estats Units i Iberoamèrica	113
ENRIQUE ORIA CASTAÑER.	
Bolets de les nostres comarques	117
ANTONI ALBALAT I SALANOVA.	
El món mariner al grau de Castelló	121
JAIME GALLÉN GUZMÀN.	
Cines i espectacles a Almassora des dels anys 50	125
VICENT CASINO I MARTÍNEZ.	
Arbitratge i consum	129
ARTURO GIMENO AMIGUET.	
Safané, història d'una amistat	133
ANTONIO CAJA ARIAS.	
El Vietnam al segle XXI, darrere les seqüeles de l'agent taronja	137
MANUEL NAVARRO ; JOSÉ LUÍS GÓMEZ.	
L'economia de la salut	141
GUILLERMO SERRA ZARAGOZA.	
El teatre. Història de les activitats teatrals a Almassora	145
FÀTIMA AGUT I CLAUSELL.	
Vida fora de la Terra	149
CARLOS LABORDENA BARCELÓ.	
Vida fora de la Terra. Contactes en la tercera fase	153
RICARDO GONZÁLEZ.	

L'energia elèctrica. Una nova tecnologia dins del cicle combinat	157
VICENT CASANOVA I CLARAMONTE.	
L'apicultura. Com s'organitza una colònia d'abelles	161
CARLOS MERCÉ ESCRIG.	
Paraules d'amor	166
ANA MARI MARTINAVARRO ESCURA.	
Societat i economia. Algunes reflexions sobre l'època actual	171
EDUARDO REDONDO NACHER.	
Poesia, avantguarda i zen	175
ANTONI ALBALAT I SALANOVA.	
Per què els anglesos no volen l'Euro?	179
CHARLES WHITHAM	
La Biblioteca Pública Municipal	184
ENRIQUETA PLANELLES RIERA..	
Els Serveis Socials	188
L'EQUIP BASE.	
Ibn Al-Abbar.Un símbol de la cultura àrab valenciana	192
JESÚS HUGUET PASQUAL.	
L'electrònica aplicada a la pesca professional	196
JOAN R. BALLESTER I LAHOSA.	
Romanços valencians	200
ALVARO MONFERRER MONFORT.	
Xarxa Teatre	205
MANUEL V. VILANOVA.	
Un passeig per la física des dels seus orígens fins als xips	210
JOSEP PLANELLES I FUSTER.	

Present i futur de les Proves d'Accés a la Universitat	215
ANTONI GIL I TRILLES.	
Grups musicals a Almassora	219
DIVERSOS GRUPS DESDE 1948	
Oficis tradicionals	227
XIMO RENAU; JOAN EDO; VICENT GRIFO; JOSEP BALLESTER.	
Els cines d'Almassora	232
ACTIVITAT DE LA TERTÚLIA.	
Jules Verne: el gran desconegut	235
DANIEL GOZALBO BELLÉS.	
Escalades al Perú	239
ALEXIS EDO; JAVIER LÓPEZ; ARTURO LILLO; MANUEL RENAU.	
Els Llauradors. La cançó popular	244
JOVI MARTÍ; LLUIS VICIANO; TONI MARTÍ; PEPÍN MARTÍN; MIQUEL SOLER; TONI HERNANDEZ.	
La inseguretad. Robatoris en la propietat i circulació de vehicles	248
TAULA REDONA.	
Els vins. Passat, present i futur dels vins a Castelló	250
MIGUEL VIDAL PONTONES.	
Odontologia general. Una aproximació a la pràctica clínica diària . . .	254
VICENTE GASCH GALÍ.	
Restauració i conservació d'obres d'art	259
MARISA MENA VALVERDE.	
El bou al carrer. La seua importància a nivell nacional	262
ALBERTO DE JESÚS RODRÍGUEZ.	
El piano a través dels temps	266
ISABEL MARTÍN ARENÓS.	

La qualitat. Un repte per a l'Administració Pública	270
ROBERTO VERDOY SIMÓ.	
La Xina i altres exemples de globalització mundial	275
SANTIAGO VILANOVA ; RAMÓN CAPILLA.	
La Guerra Civil i postguerra espanyola a Almassora	279
MANUEL VICENT BALAGUER.	
Rock acrobàtic	287
DAVID FELIP ; MÒNICA MARTÍNEZ.	
La possible reforma de la Constitució i l'Estatut	291
ARTURO GIMENO AMIGUET.	
Sant Agustí, davant el misteri de Déu i del misteri de l'home	300
FRANCISCO RODRÍGUEZ LORENZO.	
Famílies d'acollida	304
MARIBEL MARTÍNEZ.	
El carnet per punts	307
VICENT ESBRÍ ; DAVID MARTÍNEZ.	
La logopèdia, la gran desconeguda	311
ALICIA PASTOR SAURA.	
L'art de la navegació a vela	315
LLUÍS MAGRIÑÁ I BERNAT.	
El canari de color	321
ROGER BELTRAN I MOLLÀ.	
Urbanisme local	326
FERNANDO ZARAGOZA BELTRAN.	

L'any 1991 va nèixer la Tertúlia i si encara "estem vius" és precisament pel públic que hi assisteix assíduament i com no, als conferenciantes que desinteressadament hi participen.

Volem que aquest llibre siga una mena d'homenatge als contertulians ja desapareguts i que ixen en el llibre.

He de recordar que cada una de les xarrades està gravada en una cinta que roman a la Biblioteca Municipal d'Almassora. Tothom pot consultar aquestes cintes.

Volem donar les gràcies a Caixa Almassora pel seu suport econòmic i per la cessió dels seus locals. També donem les gràcies al Servei de Llengües i Terminologia per la traducció al valencià d'aquesta obra i a la Universitat Jaume I per la publicació del llibre.

Animem al públic que vinga a participar en les xarrades, que no decaiga, ja que si més no també decauria la Tertúlia.

José M. Bernat

Almassora, octubre de 2006

D'esquerra a dreta. Drets: José M. Adsuara, Santiago Ballester, Pepe Bernat, Alejandro Domínguez, Joan Edo, Mª Rosa Mulet. Asseguts: Vicente Beltran, Juan Forcada, Margarita Serra i Manuel Renau.

En abril de 1991 un grup de persones de diverses professions i edats iniciaren una sèrie de tertúlies sobre temes variats. La tertúlia s'anomena "Tertúlia del Portal" i ens reunim quinzenalment els dilluns a les 22 hores al Saló dels Llauradors de Caixa Almassora.

Es tracten tot tipus de temes, tant locals com d'interés general, com ara científics, històrics, ecològics, turístics, agraris, etc.

La temàtica a tractar és suggerida pels mateixos contertulians, invitant les persones especialistes en el tema, les quals fan una breu xarrada i, a continuació s'inicia la tertúlia en la qual tots els assistents poden intervindre. No es tracta d'una conferència per part de la persona invitada, ja que en qualsevol moment es pot interrompre l'invitat sol·licitant-li algun aclariment per fer més amena la reunió.

La tertúlia és oberta a tots. Volem reiterar la invitació perquè tots hi participen i suggereixen temes interessants. Es pretén que qualsevol persona experta en un tema tinga la possibilitat d'exposar-lo a la nostra tertúlia.

Comptem amb un nombre fix de contertulians, encara que en alguns temes concrets solen assistir altres persones interessades en el tema del dia.

Cal fer menció als temes locals en què persones expertes ens han informat sobre aspectes que desconeixíem totalment i que hem après de molt bon gust per tractar-se de coses que a tots ens afecten.

La Tertúlia també organitza altres activitats i és en el mes de juny quan els membres de la tertúlia ens reunim per a fer balanç de l'any i planificar el vinent.

Per mitjà de les Publicacions de la Universitat Jaume I de Castelló, amb D.L. 1996, i sota el títol "La Tertúlia del Portal. 1991-95. Quatre anys de xarrades", s'ha publicat el llibre recopilat per José M. Bernat, on es recullen a tots els contertulians convidats, una biografia i un resum de la seua participació.

Al novembre de 2003, per mitjà de la Caixa Rural d'Almassora, amb D.L. 2002 i sobre el títol "La Tertúlia del Portal. 1995-99. Quatre anys més de xarrades", s'ha publicat el llibre recopilat per José M. Bernat, on es recullen a tots els contertulians convidats, una biografia i un resum de la seua participació, amb la incorporació d'algunes fotos de paisatges i de persones.

Del 8 al 16 de novembre de 2003, s'exposà una mostra de material cinematogràfic sota el títol "Els cines d'Almassora". Hi havia cartells de pel·lícules, diversos taulers explicatius dels cines d'Almassora dels anys 1950, una màquina de cine de l'any 1940, butaques antigues i divers material cinematogràfic.

Aprofitem l'ocasió per a animar a tothom que ens faça arribar noves idees i suggeriments d'altres materials per a properes tertúlies i manifestacions culturals.

Les matèries exposades en aquesta tercera etapa figuren a l'índex.

Almassora, maig de 2006

Delimitar els fets més importants ocorreguts a Almassora des de l'any 1960 és difícil, ja que els 50 estan prop. Pepe Sorribes ens diu que en els 60 apareix la minifalda, el Seat 600 i es popularitza la frase «feu l'amor i no la guerra», és l'època de la immigració, de la bonança econòmica... Afirmar que el progrés d'Almassora ve a partir de l'any 1950 no és totalment cert.

Per a entendre-ho cal fer un repàs a tota la primera meitat de la centúria. Dins del primer terç del segle XX tenim la construcció de l'assut, la infraestructura de la línia de la Panderola i de l'estació del tren del Nord (més antiga, 1890), el teatre Serra, el trasllat de l'hospital des de la Caixa Rural fins a l'hospital que hi havia a la placeta del convent, trasllat del cementeri, instal·lació a la ciutat de Correus, les aigües potables, les carreteres del Grau i de Borriana, la construcció del pont de Borriana, el Grup Escolar Miguel de Unamuno (avui C. Cisneros), el «primer pla d'ordenació urbana» per a fixar les bases de l'ampliació del poble; així, el carrer S. Lluís arribava fins el carrer de l'Alcora, sense tocar la séquia de l'estret i tota la zona d'expansió estava plena de solars, de patis.

Immediatament després ve la Guerra Civil, el bloqueig europeu i unes gelades. És època de penúries, de restriccions i de fam que més val no recordar. En els 60 moltes cases tenien el pis de terra, encara vivia gent a l'horta i hi havia patis on es criaven animals. No hi havia clavegueres, la qual cosa comportava inconvenients sanitaris, poques indústries i bancs, hi havia dos casinos, moltes tavernes, apareixen les primeres motos, cotxes, furgonetes i camions, es mecanitza el camp, es milloren els camins, es refà l'església de la Nativitat, apareixen les primeres finques de pisos, es trasllada l'edifici de Correus, es construeix l'ajuntament, l'església del Crist, el centre parroquial, la peixateria, el Grup Ambaixador Beltrán...

Abans de la Guerra potser no hi havia telèfons. A l'hora de la construcció de les clavegueres, la roca viva del subsòl presentava un gran inconvenient perquè es disposava d'una tecnologia pobra. En aquella època dels 60 funcionava l'Acadèmia dels Lluïsos, la revista *Más*, que més tard es va convertir en *Juventud Luises*. Hi va haver una eclosió demogràfica, es construeixen vil·les a la mar i masets al secà, la qual cosa vol dir que les

coses van bé. El país s'industrialitza i es liberalitza l'economia. Almassora comença a edificar. Encara no hi ha normativa i al patronat construeixen pisos de 6 altures; damunt del Banesto 7 altures. Un dels primers blocs de pisos va ser els «Dotze Apòstols» (damunt del Bar José). Més tard «La Cova», «La Llocà», «La Finca Roja»... Pavimenten els carrers la Trinitat i S. Marc, la Plaça del Mercat... Són paràmetres que dibuixen la situació inicial d'aquella època.

Hi havia molts carros però pocs cotxes i motos. Un dels primers cotxes va ser el de Joaquín Ballester (el Marret). Algunes motos *Sanglas* i una *Ossa* portada per una dona. Hi va haver el primer accident mortal amb moto i va ocórrer a la partida Clot dels Museros pel camí Palos. La gent volia viure en pisos. El preu dels més grans era de 300.000 pessetes. El cotxe més venut, el Seat 600 costava unes 75.000 pessetes. Calia demanar-lo al concessionari i esperar entre sis i nou mesos. Hi havia dos taxistes a Almassora, Bartolet i Simeó.

El barranc separa els termes de Castelló i d'Almassora. En la confluència del camí la Ratlla i la N 340, hi havia una fita de separació dels dos termes, avui desplaçada. El barri del Barranquet comença a construir-lo Manolo Galí. A vegades Almassora ix al periòdic pel «famós» barri que pertany a Castelló. En un principi les cases no eren massa bones, però avui en dia hi ha cases elegants, ja que la gent té diners perquè és molt treballadora. El Grup Corell és confon amb el del Barranquet, ja que estan bastant junts. El seu carrer principal és el Rocio, que separa el barri dels dos termes.

En aquesta dècada dels 60, la majoria dels nostres pares eren llauradors i el poble d'Almassora vivia de l'agricultura. A poc a poc ha anat industrialitzant-se, de tal forma que avui dia passa tot el contrari. No hi ha hagut un canvi bruscat de pas de l'agricultura a la indústria. La primera empresa que va funcionar a Almassora va ser Ferro Enamel. El primer canvi que va afectar més gent va ser l'entrada en funcionament de la fàbrica de ceràmica Pamesa. Altres indústries antigues eren: Borràs de Seda, Industrias Pétreas, Tomás Sanz... La població almassorina estava al voltant de les 12.000 ànimes i potser unes 400 treballaven a la indústria. És més, hi havia persones que treballava en el món de la construcció i en època de la collita de les taronges demanava permís per a treballar al camp.

Material de construcció com la grava i l'arena els portava l'*Agüelo Bombaxos* del riu. *Ripio* i uns quants carros, el transportaven a les obres. Es gastaven uns 300 metres cúbics d'aigua per dia, avui se'n gasten 5.500, però abans eren 5.000 comuns, enfront dels 13.000 banys actuals. El Raval era el

lloc on la gent acudia, formant uns «roglets», a llogar-se. Acudien de bon matí, a les sis i mitja o a la vesprada, a les set. En aquest moment cobraven el jornal del dia. Per a una família era millor tenir quatre jornals diaris que 10 fanecades de terra.

El nom del carrer Boqueres prové dels pous o respiradors (boqueres) que es construïren arran de la séquia (finals s. XVIII), on es treien els enderrocs. La canalització soterrània tenia dos metres d'ample per dos d'alt i uns dos quilòmetres de llargària. Des de fa molts anys, la séquia te volta de ferro. És fonda, però en alguns trams hi ha hagut solsidés de terra. Caldria netejar-la, però costa molts diners. Les boqueres són construccions amb forma de tronc piramidal de planta quadrada de dos per dos metres i una alçada de tres metres. Actualment sols es conserven tres des de la Casa de les Reixes fins a l'espai urbà.

Per a batre el blat utilitzaven les eres, amb trills arrossegats per cavalleries. Una de les eres estava ubicada al polígon el Millars, prop de l'actual peixateria Osumar. Hi havia una altra pel carrer S. Enric, prop del Mas d'Alòs.

Per a conèixer-se la gent jove i poder-se fer nuvis hi havia els «paseos». Eren uns llocs del poble (carrers o avingudes) on la joventut parlava i passejava per fer amistat. Al llarg d'aquests anys els llocs del passeig ha canviat diverses vegades: al carrer la Trinitat, al carrer de S. Marc, a la carretera del Grau... A les festes s'organitzaven campionats d'handbol i de bàsquet al carrer. Era un espectacle veure la il·luminació i els esportistes en viu. La banda de música també actuava a l'aire lliure. A vegades acudien els *xarlatans* per a vendre al públic assistent mantes, cobertors, llençols...

La forma de caçar el tord al parany ha anat canviant des de l'època dels 60. Per a fer el visc de caçar, bullien resina de pi i sabates de goma. Un mes abans caçaven un o dos mussols al camp per a utilitzar-los en la caça del tord. Aquest es caçava entre les 6 del matí fins a les 9. El tord que queia el posaven viu en un perol. Les «carasses» del mussol alevaven els tords i els feien cantar. Els de millor cant els utilitzaven com a reclam.

En aquesta època Almassora tenia poques televisions. Hi havia en Educació i Descans, al Centre Parroquial i també al *Saló* de la Caixa Rural. Servien per a reunir la gent, sobretot en commemoracions o efemèrides importants on intervenia gent del poble. Ens conta un contertulià que quan actuaven el grup musical Los D-2, format per Eliseo (Ely), Gilberto, Joaquín i José Manuel, aquests centres s'omplien de gent per veure'ls. També quan Ely va guanyar el Festival de Benidorm, o quan feien corregudes de bous o partits de futbol.

Des que es va fer el Centre Parroquial, va canviar la forma de relacionar-se entre els joves. Abans mai es veia una xica entrar en un bar. Estava mal vist. Una xica mai podia dir: «me'n vaig al bar», però sí: «me'n vaig al Centre Parroquial».

Almassora, octubre de 1999

Vicent Agut i la imatge de la Mare de Déu del Lledó

Vicent va nèixer a Almassora el 8 d'agost de 1940. Als 12 anys va entrar al seminari i va ser ordenat sacerdot a Almassora l'any 1964. Va ser vicari de Nules des del 1964 fins al 1969. El van destinar a la Vall d'Uixó i el 1978 el nomenen conciliari diocesà de cursets de cristiandat. Aquest càrrec el va deixar l'any 1989 per motius de salut. L'any 1994 és nomenat rector de l'església de Sant Francesc de Castelló. A l'agost de 1996 el van nomenar vicari episcopal i al setembre de 1998, prior de la basílica del Lledó, càrrec que ocupa actualment amb tractament d'il·lustríssim. Per als amics és *El Placero*.

Lluís Revest, cronista oficial de la ciutat de Castelló, en un dels seus gojos resumeix el que significa, per a un castellanenc, la Mare de Déu del Lledó: «Del vostre amor un cantar, és tota la nostra història, Castelló ha degut sa glòria així, als peus del vostre altar». Castelló se sent més poble quan es reuneix a l'entorn de la Mare de Déu del Lledó, com s'ha demostrat durant la celebració del 75 aniversari de la coronació de la verge.

Les relacions entre Castelló i Almassora queden avalades ja en 1178 quan el rei Alfons II el Cast va donar les terres d'aquestes dues poblacions juntes al bisbat de Tortosa. En 1233, el rei Jaume I el Conqueridor, va començar a repartir les terres a distints senyories. Es va crear un conflicte i per a solucionar-lo es va establir l'arbitratge d'un tribunal, que va determinar que el castell de Castelló fóra de Castelló i el d'Almassora de Tortosa.

En els orígens del Lledó es barreja la història i la tradició tant oral com escrita. L'any 1366, Perot de Granyana, mentre llaurava les seues terres, al costat d'un lledoner, va trobar la imatge que avui es venera com la de la Mare de Déu del Lledó, una icona de tan sols 6 centímetres de llargària. Igualment a Valls (Tarragona), el mateix any un llaurador, Pere de Castelló, va trobar a la soca d'un lledoner la imatge de la Mare de Déu del Lledó. Quina explicació hi pot haver? Durant més de 6 segles ningú ha qüestionat aquesta tradició. Les últimes investigacions s'inclinen més per una qüestió de toponímia (*lledó*, significa *turó*). A més a més, els cristians sempre han construït els santuaris en la part més alta d'una muntanya. Sota la basílica s'han fet unes excavacions i s'ha trobat ceràmica del s. II després de Crist, la qual cosa vol dir que hi havia un xicotet turó. Això vol dir que *lledó* fa més prompte referència a un turó que a l'arbre lledoner.

A l'illa de Sardenya s'ha trobat una escultura clarament femenina on els pits, les cuixes i el triangle del pubis queden ressaltats perfectament. Probablement la icona trobada de la imatge del Lledó tenia la mateixa figura, però algú ha llevat, per respecte, aquests senyals exteriors. La divinitat femenina representa, en la mentalitat precristiana, una modalitat complementària de la divinitat masculina. D'un déu tot poderós l'home se sent atemorit. Necessita sentir-se protegit i aleshores la deessa reconverteix la divinitat en un ser càlid, pròxim, que ajuda, que protegeix. La deessa engendra, dóna vida i protegeix, per un costat, i per un altre s'enfureix si algú atempta contra els seus fills.

Quan es converteix aquesta imatge en la Mare de Déu del Lledó? Des de quan l'adoren els castellonencs? No se sap. Probablement aquesta imatge deuria estar en el santuari des de temps immemorials, ja que si més no, no s'explica que una imatge tan poc atractiva pugua despertar la gran devoció, les pelegrinacions i les processons dels castellonencs.

Si la teoria explicada és certa, aquesta imatge venerada com la Mare de Déu del Lledó, seria la més antiga de totes les que en el món són figuració de la mare de Déu, ja que es creu que la seua antiguitat data de l'any 4.000 o 5.000 abans de Crist. A més a més, seria un exemple viu de la incultu-

rització, és a dir, com una fe s'ha inculturat en unes creences paganes transformant-les en unes creences religioses

En un document de l'any 1375 consta que Petro Corsini, cardenal rector de l'església de Santa Maria, autoritza el consell municipal de la vila i el vicari de Santa Maria, encarregat de la basílica, perquè pugui celebrar-se una missa diària al Lledó. Com s'explica que l'any 1366 es trobe la imatge i 9 anys després ja s'ha construït el santuari amb tanta devoció de la gent que fa que es celebri missa diària? Resulta estrany. Possiblement el santuari va ser construït abans de l'any 1366.

Pere Pujol va vindre a Castelló per a cobrar les rendes de Santa Maria i no content amb això també va voler cobrar les rendes del Lledó. El consell municipal va protestar i li diu: *«La dita eglésia de Madonna Sta Maria del Lledó és estada, regida i administrada per la dita vila des del temps de la conquesta; de tant de temps ençà, que memòria d'homes n'es contraria. Del temps de la conquesta ençà es dedueix que la dita invocació de Madonna Sta Maria del Lledó és estada trobada»*. La qual cosa vol dir que el santuari depèn del consell de la vila des de temps immemorials. El santuari està en un lloc que es deia Lledó i està al costat del Caminàs preromà. Allí es trobaria la icona que després es va identificar amb la Mare de Déu del Lledó. Això explica que la imatge no fóra destruïda segons manava el Concili de Trent de l'any 1560. Era tan antiga que ningú s'atreveix a tocar-la.

A causa d'un malaltia, l'any 1379 hi va haver un gran despoblament a Castelló. Les 1.000 famílies van quedar reduïdes a 400. Malgrat aquesta disminució, el consell municipal decideix ampliar el santuari per a poder allotjar tots els pelegrins. L'any 1385, el consell va nomenar una persona responsable del govern del santuari i també va nomenar el primer prior, qui, des de 1576, resideix a la casa prioral. L'any 1394, apareix el primer pelegrinatge documentat. El primer poble que pelegrina al Lledó és Almassora, juntament amb Vila-real. L'any 1404 es va trobar la primera pelegrinació documentada de la ciutat de Castelló.

La festa del Lledó se celebra al diumenge següent al 15 d'agost. L'any 1439, per causa de la pesta, el consell va ordenar que el divendres abans pelegrinen al Lledó tot el poble de Castelló descalços i en dejú, menys els menors de 7 anys, per a demanar a la verge que els lliure de la pesta. El dia de la festa es feien cucanyes, carreres de cavalls, pal ensabonat... Aquest any no hi van haver premis i es va decidir que els diners dedicats als premis s'invertiren en blat per a fer farina per als pobres.

La basílica està regida pel prior i a part hi ha la confraria. Al principi totes les despeses eren a càrrec del consell, però el 1569 es va nomenar una confraria que ajuda econòmicament el consell. La confraria és «reial confraria», ja que l'any 1927, la reina Victòria Eugènia va acceptar el nomenament de cambrera major. Avui el títol correspon a la reina Sofia, que va visitar la basílica l'any 1976.

Perot és un títol que sols pot ser atorgat a un llaurador amb terres a la partida de la Plana o a les partides del Ramet o Taixida. És nomenat per l'ajuntament i renovable cada any. Els antics ermitans eren persones de confiança del prior i anaven en un burret per tots els pobles demanant almoïna. Si la gent donava en espècies, tots els divendres es feia una subhasta a Castelló i els diners obtinguts s'utilitzaven per atendre el santuari. Aquests ermitans tenien la obligació les nits de tronada de girar la imatge cap al mar per protegir els mariners.

A més a més, totes les festes oficials de Castelló tenen a veure amb el Lledó. La policia municipal, la Delegació de Defensa (antigament Tetuán), els farmacèutics, els gitanos, les associacions agràries, les persones que es casen... tothom vol celebrar la missa del seu patró a la basílica.

El mantell que porta la verge és sempre del mateix color litúrgic que porta el capellà. Aquests colors són: blanc, roig, verd i morat. Quan comença l'advent i canvien al morat, el sagristà baixa la Mare de Déu de la fornícula a una peanya i la gent aprofita l'esdeveniment per a passar els fills per davall del mantell com a senyal de protecció.

Sempre s'ha dit que Lledó era un centre de salut. Antigament, per les epidèmies, la gent implorava la verge. Actualment com que la gent té molt de colesterol, la gent camina per l'avinguda des de la ciutat al santuari.

El càrrec més important que ostenta el conferenciant és el de vicari episcopal de la Plana nord. La gent això no ho sap, però sí que saben que ell és el prior de la basílica. El poeta almassorí Vicent Pau Serra i Fortuny està molt arrelat al Lledó. La relació entre Almassora i el Lledó sempre ha sigut gran.

Ell, que viu a la casa prioral, veu el que significa el Lledó per als castellonencs. La basílica mai està sola. És una contínua pelegrinació. Li va impressionar el dia que va veure un home gran i gros agenollat i amb els braços en creu. Lledó és, per al conferenciant, una manifestació de fe de la gent de Castelló.

Almassora, novembre de 1999

Els conferenciants d'avui són bombers de la Plana Baixa de Castelló i membres de la ONG Bombers sense Fronteres. Són instructors tècnics del cos de bombers per la Universitat Politècnica de València. Han estudiat molts anys per a formar-se dedicant el seu temps lliure en ajuda de les persones necessitades.

Salvador Guinot és caporal en el Consorci Provincial de Bombers. Va ingressar en el cos l'any 1990, forma part del grup de rescat de muntanya, és guia titular en descens de barrancs i titulat en espeleologia. Estanislao Lengua fa 10 anys que va entrar en el Consorci de Bombers. També és caporal i forma part del grup de rescat de muntanya. És membre de la junta directiva de Bombers sense Fronteres i vocal de l'àrea de formació. Gustavo Rajadell porta 12 anys al Consorci i des de fa sis anys coopera en el projecte a Guatemala.

Salvador ens diu que Bombers sense Fronteres és un organisme de solidaritat i de suport al desenvolupament. L'organització naix a València l'any 1993 per la retirada d'un vehicle de l'any 1959 amb 38 anys d'antiguitat i 40.000 quilòmetres. Es va pensar a oferir-lo a un altre lloc que més el necessitaven. Avui en dia són més de 500 bombers (socis). Fins ara han portat ajut humanitari a Mauritània, Malí, Burkina Faso, Guatemala... En diverses ocasions han prestat suport logístic a caravanes destinades al poble saharià, Bòsnia, Guatemala... Actuen als barris marginats de la ciutat de València (l'anomenen Quart Món). Tenen delegacions obertes per tot Espanya i també a l'estranger.

Els objectius estan basats en la cooperació, intervenció i formació. Cooperació en l'ajut solidari als menys afavorits de la terra. Intervenció per a acudir amb caràcter d'urgència en situacions d'emergència (èpoques de fam, epidèmies, catàstrofes naturals...) Formació per a ajudar els bombers d'altres països (incendis, rescats, accidents...).

Mapa de Turquia

La ONG tracta de tindre un grup de gent formada i material adequat per traslladar-se a qualsevol lloc del món en un moment determinat. Es pretén formar una unitat totalment independent per a no causar cap tipus de molèstia a les autoritats locals. La mateixa organització es proveeix el menjar, la beguda, la vestimenta i el material sanitari necessari per a poder actuar. Ara es troben en la fase de recollida de dotació econòmica per a poder pagar-se els bitllets necessaris per al desplaçament.

En el terratrèmol d'agost passat van contactar amb l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per veure la forma de traslladar-se a Turquia. Mentre el Govern turc oficialment no demanara ajuda no hi podien actuar. Van contactar amb la Generalitat Valenciana i la Diputació, amb Brussel·les, i no van arribar a cap acord. Tenen contacte amb uns alemanys i danesos que es desplacen a Turquia amb la col·laboració dels seus governs per a poder anar-hi junts. Aquests no es fan responsables de la gent que no és del seu país.

El 17 d'agost, dia del terratrèmol, comuniquen a la premsa que ja estaven preparats per a eixir en la seua ajuda, però necessiten permís de l'Estat. Aquesta idea produeix l'efecte desitjat, ja que l'endemà es gestiona el trasllat. Calia esperar la normativa i tindre diners. Aquest dia 18 el Govern turc sol·licita ajuda oficial. La nit del 18 es va aconseguir que un grup quedara integrat en el mateix grup que eixia des de Madrid. S'estava preparant un segon grup, però com que no va fer falta es va dissoldre.

Tots els dies, a la seu, tenien molta feina. Cada mitja hora transmetien notícies. Una persona s'encarregava d'atendre la premsa. Es feia guàrdia les 24 hores del dia per la seguretat dels seus companys desplaçats, ja que els podrien telefonar i així poder fer les gestions d'ajuda. Una vegada o dos al dia telefonaven als companys desplaçats i parlaven amb els seus familiars.

Gustavo ens diu que no van filmar per respecte a les persones i per la situació compromesa que comporta un terratrèmol. Sempre falten paraules per a expressar les sensacions viscudes. De les 78 persones que componen la Secció d'Interacció de Catàstrofes (SIC), 7 són sanitaris (metges i ATS), 4 formen l'equip epidemiològic. A més a més, hi ha les quatre persones (guies) que porten els quatre gossos de busca. A Espanya són pocs els grups que reuneixen tots els requisits per a ser grup de salvament i localització. El grup que formen part els conferenciants sí que es un d'aquests. Els grups de salvament porten materials de comunicació. Duen uns aparells amb sensors, xips i micròfon per a detectar el so, i els que col·loquen estratè-

gicament per a poder comunicar-se amb els possibles supervivents. Poder parlar amb les víctimes és molt important per a tranquil·litzar-les.

En un edifici assolat es formen cavitats on poden resistir les persones. En llocs de difícil accés, el grup porta un visor òptic amb una pantalla per veure el damnificat. L'equip d'il·luminació és importantíssim i també ho són materials com els de tall per tallar el ferro de l'estructura, de progressió vertical (cordes, bloquejadors...), de salvament (lliteres...), sanitari (portats pels metges), equips personals (pales, pics...).

En parlar de l'estructura operativa cal comentar, en primer lloc de l'equip de suport als mitjans públics i en segon lloc, dels grups d'intervenció, integrats pel cap del grup, grup de gossos, el logístic i desenrunaments.

El gos busca la víctima per l'olor corporal. Sap diferenciar si és viva o morta. El guia coneix el gos i en el cas d'estar viva immediatament es munta el dispositiu per intentar salvar-la. L'equip de desenrunament accedeix a la víctima. És una tasca complicada i depèn de l'estat en què queda l'edifici afectat. Per poder introduir-s'hi cal manipular-lo el menys possible per a no alterar més la seua poca estabilitat. A vegades cal apuntalar-lo, però no hi poden haver errors.

El grup es divideix en dues parts. Una treballa i l'altra descansa. El treball és molt dur i cansat. El que importa és aconseguir informació i saber la zona de treball. El que va passar a Turquia va ser una descoordinació per part de les autoritats en assignar una mateixa zona a diversos grups de treball, per la qual cosa una zona determinada va ser investigada diverses vegades.

Quan van arribar a Istanbul els van assignar un intèrpret i una zona bastant poblada (70.000 habitants) amb edificis de 5 o 6 plantes. Hi havia molta feina. Un dels principals problemes que calia resoldre era el desplaçament per la zona. No van poder aconseguir pujar a l'avió el vehicle per a traslladar-se, i ho van fer amb els vehicles de l'exèrcit. Perdien molt de temps carregant i viatjant a la zona d'actuació, on havien de descarregar tot el material. I al cap del dia la mateixa feina però a l'inrevés.

En les zones de catàstrofes, un dels principals problemes per resoldre és la ubicació adequada del campament, ja siga pels possibles nous terratrèmols i pels «pillatges». Aquest problema el van resoldre perquè van acampar en zona militar.

En un primer rastreig, els gossos van detectar 12 cadàvers. El grup estava desil·lusionat. El més important era trobar gent amb vida. A la vesprada van ser avisats per un altre grup en sentir veus sota un mur. Quan van arribar al lloc van trobar la víctima i pel micròfon es comunicaren amb ella. La van poder traure amb vida.

Pareix que les autoritats militars i polítiques no s'entenien i van arribar a pensar que volien que se n'anaren tots els equips de salvament. Les autoritats els van canviar de lloc però com que no hi cabien van tornar al lloc d'abans i van contactar amb un grup de francesos. A partir d'ara van treballar els dos grups conjuntament. Van fer servir tots els recursos per rastrejar la zona. Al grup de descans els van demanar ajut perquè havien localitzat una dona sota les ruïnes, però els faltaven equips de desenrunament. En desplaçar-se al lloc van poder traure la víctima. Això dóna al grup moltes ganes de continuar treballant.

Quan ja han passat sis dies del terratrèmol les possibilitats de trobar gent amb vida són cada vegada més escasses. Decideixen tornar a casa. Moments abans d'eixir en l'autobús cap a l'aeroport, van llegir al periòdic la notícia que havien rescatat un xiquet. Tothom va pensar si era hora de marxar o de quedar-s'hi encara més temps. Al final van optar per tornar a casa.

Ja hem dit que el més important és trobar gent amb vida i rescatar-la. Si això no ocorre, sempre tenen la satisfacció d'haver pogut donar suport als familiars de les víctimes i aquests ho agraeixen.

Almassora, novembre de 1999

El medi ambient. Situació ambiental d'Almassora

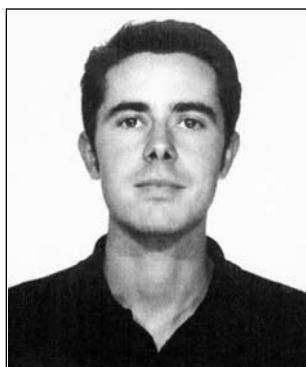
Josep Mª Martínez i Ahís

Josep M^a té 27 anys i és natural d'Almassora. Va acabar la carrera l'any 1995, però va continuar estudiant i es va diplomar en Medi Ambient. En l'actualitat és el tècnic mediambiental de l'Ajuntament d'Almassora i és encarregat de l'Oficina de la Sostenibilitat.

El medi ambient és un conjunt d'elements en el qual estan immersos els sistemes naturals i els humans. És important conservar-lo perquè és font de recursos als sistemes humans, als quals proveeix de matèries primeres i d'aliments, els facilita serveis ambientals fonamentals per a la vida humana, gratuïts, com són la protecció a la radiació ultraviolada del sol, la protecció climàtica o el control natural de les platges. Els sistemes naturals fan de clavegueram de totes les deixalles que originen els éssers humans com ara els residus sòlids, vessaments d'aigües, emissions a l'atmosfera...

Pel que fa a la terra veurem l'ocupació del territori, la contaminació del sòl i l'erosió. Al mapa de carreteres del terme d'Almassora, es troba l'eix Betxí-Borriol, l'autopista, la Nacional 340, la via del tren, la comarcal Castelló Borriana... Això provoca una forta discontinuïtat del territori. Territori fèrtil ocupat per l'asfalt, que ja mai més serà productiu.

Els espais naturals d'Almassora estan lligats al riu Millars, a la Rambla de la Vídua i a les Goles. El llit del riu es manté ben conservat fins el Pantanet, amb una vegetació de ribera i diversitat de plantes i fauna associada. Santa Quitèria, és una zona de forta pressió humana on s'han plantat els xops. Les

Josep Maria Martínez

Goles tenen un gran valor ecològic, on podem trobar l'àguila pescadora, flamencs, polles d'aigua... A les Goles no arriba aigua del riu, sols de la depuradora. La llei de caça ha protegit les Goles com reserva d'avifauna. Hi és prohibit caçar i pescar però no regula ni controla totes les activitats que causen l'impacte mediambiental sobre la desembocadura. El tractament més idoni, potser, seria el de reserva natural per a les Goles i paratge natural per a la resta (fins al pont de Borriana).

La contaminació del sòl es pot veure des de diverses fonts. Una és l'activitat agrícola.

TERTULIA
DEL PORTAL
Almassora

al saló del Llaurador de la Caixa Rural

El Medi-ambient

Situació ambiental d'Almassora

Per

J. M. Martínez Ahís
Tècnic Ambiental de l'Ajuntament d'Almassora

Dilluns 13 desembre 1999
22 hores

www.caixarural.com/almassora/meda.htm

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAIXA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA, S.COOP DE COTAS

Almassora és una gran productora de cítrics amb un gran consum de productes químics (fertilitzants i fitosanitaris –herbicides, plaguicides–). Hi ha risc de contaminació tant d'aigües superficials com subterrànies. Els productes fitosanitaris tenen metalls pesants que poden passar als animals. En polvoritzar la brossa amb un herbicida, un tord, per exemple, es menja la brossa, es caça al parany i es pot incorporar a la cadena alimentària. Tothom sap que cada dia és més difícil trobar gripaus, però és que les anguiles ja han desaparegut.

L'activitat industrial representa l'altra contaminació del sòl. L'any 1996 es van detectar 5 Tm de residus perillosos. Hi havia metalls pesants com ara alumini, plom, cadmi... L'empresa contaminant es va declarar insolvent i va ser la Conselleria qui va retirar els materials perillosos.

L'activitat urbanística pot afectar el sòl si no es controlen els abocadors (oli i pintura poden infiltrar-se per la pluja), o quan hi ha zones urbanes no connectades a la xarxa del clavegueram (pous cecs) (La Foia i Santa Quitèria).

L'erosió a la zona del litoral és deguda a la interrupció pel port de Castelló dels corrents del nord. Les esculleres no són una bona solució ja que es trenca l'equilibri natural en la dinàmica dels sediments.

Pel que fa a l'aigua, parlarem del consum, depuració i contaminació de les aigües marines. Cal tindre en compte tant la quantitat com la qualitat d'aigua consumida. Almassora agafa l'aigua de tres pous: Pou de Tellado, darrere de l'institut i Errando Vilar, amb un cabal de 800 metres cúbics al dia i una qualitat de 40 a 45 mil·ligrams per litre de nitrats (límit permès de 50), proveeix una zona determinada d'Almassora; el segon pou, situat al polígon Ramonet, per Pamesa, amb un cabal de 2500 metres cúbics al dia i 55 mil·ligrams de nitrats. Les aigües d'aquest pou van directament a la planta de les aigües potables per superar el límit de concentració de nitrats. Aquestes aigües es mesclen amb les que es prenen d'un tercer pou.

Finalment, envien 1.500 metres cúbics d'aigua per a proveir la resta de la població i la zona dels polígons.

La zona de la platja, abans de l'any 1993 es proveïa d'un pou però a partir d'aquest any ja no és possible gastar-la per a consum per l'alta concentració de nitrats (200 mil·ligrams per litre). Actualment la platja es proveeix d'aigua directa de Castelló. Diàriament s'injecten a la xarxa 5.000 metres cúbics d'aigua, xifra que no representa el consum real per les pèrdues que es produeixen.

La nova depuradora tracta per separat aigües urbanes i aigües industrials. Està dissenyada per a depurar tot el cabal que hi puga arribar per a donar un tractament terciari, en tindre millor tecnologia que l'anterior (tractament secundari). Una vegada depurada l'aigua, es podrà reutilitzar per al reg, sempre que mantinga nivells adequats de metalls pesants. Els fangs es podran utilitzar com fertilitzants.

Trobem deficiències pel fet que hi ha zones no incloses dins la xarxa del clavegueram (la platja i Santa Quitèria), en dos punts de vessament directe al riu (Paretó al C/ Pilar i la punta del C/ S. Lluís), en les empreses que no compleixen tota la normativa dels vessaments, en les vuit séquies que aboquen directament l'aigua al mar...

Pel que fa a l'aire comentarem la contaminació atmosfèrica i l'acústica. En l'atmosfèrica cal distingir entre l'emissió, quantitat de substàncies que s'emeten a l'aire (mesurada als fumerals), i la immissió, resultat de les emissions, és a dir, el que ens dona la qualitat de l'aire (mesurada arran de terra).

Les fonts d'emissió s'han de mirar a l'àmbit comarcal. Hi ha fonts fixes (localitzades) i altres difuses (disperses per tot el territori). Entre les fixes hi ha els polígons industrials. A la Plana es concentra el 93% de ceràmica de tot Espanya. Aquesta indústria produeix contaminants, partícules en suspensió, plom, fluor, sofre... El 5,3% de les empreses d'Almassora són ceràmiques. Les més perilloses són les que produeixen esmalts. Ferroenamel està catalogada en la categoria A de la llei de protecció del medi ambient atmosfèric (la més contaminant). Una altra font d'emissió és el Polígon El Serrallo, amb ceràmica, petrolera, i fertilitzant. Afecta tota la Plana.

Entre les difuses hi ha el trànsit rodat, el fum de les cases, les cremes agrícoles. Aspectes de menor importància que també influeixen en el medi ambient.

Almassora té quatre estacions (aparells), per a mesurar la qualitat de l'aire. La primera al Centre de Salut depèn de Conselleria, les de S. Antoni, Pla de la Torre i Col·legi Cardenal Cisneros són d'Iberdrola. Les estacions

mesuren el nivell de diòxid de sofre i partícules en suspensió. La Conselleria té l'obligació d'emetre informes mensuals i anuals.

En l'acústica cal distingir la contaminació en l'àmbit urbà i industrial. A l'àmbit urbà no s'han detectat problemes, però sí a l'industrial a la partida Ramonet i zona de Santa Quitèria.

Pel que fa als residus sòlids cal parlar dels residus urbans, inerts i industrials. Almassora genera més de 7.000 Tm per any de fem amb un increment anual de l'1%. La taxa per habitant és d'1,3 kg al dia, lleugerament superior a la mitjana de la Comunitat Valenciana. El fem està gestionat per *RECIPLANA*, formada per 9 poblacions: l'Alcora, Almassora, Borriol, Benicàssim, Borriana, Betxí, Castelló, Onda, i Vila-real. Almassora compacta el fem en la planta de transferència i posteriorment l'envia a la planta d'Onda. Al final separen plàstics, cartó, vidre... i en la resta es fa compostatge (fertilitzant).

L'any passat es van recollir a Almassora 92 Tm de paper, als 20 contenidors i 84 Tm de vidre als 18 contenidors, la qual cosa dóna una mitjana de 5,8 kg de vidre recuperat per habitant. La mitjana a la Comunitat Valenciana és de 8,5 kg. També es recullen piles de botó, piles seques, tubs fluorescents, mobles vells i trastos en general tots els dimecres cada tres setmanes.

Almassora necessita abocadors de residus inerts per a evitar que la gent llance tot el que vulga a la rambla o al riu.

La Conselleria és l'encarregada de controlar els perillosos residus industrials. La indústria ceràmica produeix el 37% de residus perillosos de la Comunitat Valenciana. La legislació obliga les empreses a complir una sèrie de documentació. Les grans productores de residus perillosos (més de 10 Tm any) han de fer una declaració anual. A Almassora són sis les que ja han fet la declaració anual. Les xicotetes han de fer un registre. A Almassora 157 empreses han sol·licitat la inscripció per a fer el registre. Aquestes 163 empreses formen el 56% de les que potencialment són productores de residus perillosos. És a dir, més de la meitat de les empreses d'Almassora estan a l'ordre del dia pel que fa a la documentació.

Almassora, desembre de 1999

Juan Antonio Amiguet García

Juan Antonio va nàixer a Almassora l'any 1952. És professor titular de la Universitat de Saragossa. Treballa al Servei de Malalties Infeccioses de l'Hospital Clínic.

La sida (síndrome d'immunodeficiència adquirida) és l'estat final de la infecció crònica produïda pel retrovirus *VIH* (virus de la immunodeficiència humana).

El primer cas de sida va aparèixer a Nova York l'any 1979, però l'origen de la malaltia no es va establir fins el 1983-1984. Alguns virus pareguts al *VIH* produeixen infeccions en determinats simis africans. Aquest fet i l'alta incidència d'infecció en algunes poblacions del centre d'Àfrica van suggerir la idea que el virus es va originar en aquest continent.

La sida és una malaltia que anul·la la capacitat del sistema immunològic que defensa l'organisme, la qual cosa produeix greus infeccions. Es caracteritza per una pèrdua de pes, per complicacions neurològiques degudes a la lesió de les cèl·lules cerebrals i per l'aparició de lesions de color violeta en la pell. Es pot transmetre per via *parenteral*, és a dir, per la sang; per via *sexual*, és a dir, per contacte homosexual o heterosexual, o per via *vertical* a través de la placenta des de la mare infectada al fetus.

Les transfusions de sang van ser una via de transmissió important abans que es desenvolupara una prova fiable per a la detecció del virus en sang.

Juan A. Amiguet

Un dels mecanismes principals de transmissió i difusió de la malaltia és l'ús, per part de drogodependents, d'agulles contaminades amb sang infectada. La simple convivència (sense relacions sexuals i sense compartir objectes personals, com ara maquinetes d'afaitar o raspalls de dents) i la donació de sang, no són factors de risc per a la infecció. La malaltia no afecta massa les prostitutes, ja que potser tinguen uns altres mecanismes defensius.

El virus *VIH* ataca les proteïnes que ens defensen i fa que la persona infectada cada

vegada es trobe més indefensa. Una xicoteta infecció pot produir greus complicacions: pot afectar els pulmons, l'esòfag, el sistema neurològic, pot provocar grans herpes, sequedat en la pell... Si el problema no se soluciona, podria ser l'origen del final de la humanitat. El virus pot romandre *latent* durant un cert temps a l'interior de les cèl·lules infectades, i la malaltia pot tardar fins a deu anys a iniciar-se.

Espanya és el país europeu amb una major incidència de la malaltia, i ocupa el segon lloc (després dels Estats Units) en nombre de casos al món occidental. Actualment ha disminuït la infecció, però encara no està totalment controlada. Des del principi, més de 50 milions de persones han sigut afectades per la malaltia. La Comunitat Valenciana és la tercera o la quarta comunitat d'Espanya en la llista, encapçalada per Madrid. Castelló és la província amb un menor nombre de malalts (al voltant d'uns 500 infectats), davant els 4.000 que hi ha a la Comunitat.

Les contínues mutacions genètiques del virus *VIH* dificulten l'elaboració d'una vacuna protectora contra la malaltia. L'*AZT* (zidovudina), desenvolupat en 1986-1987, ha sigut el primer fàrmac capaç de controlar parcialment la replicació del virus i els símptomes de la malaltia. Aquest fàrmac millora la supervivència dels malalts, però no cura la malaltia. És un tractament molt car (125.000 pessetes per dia). Cal potenciar la baixada del preu dels medicaments a les grans empreses farmacèutiques. Tot i això, les estadístiques indiquen que, de moment, cap individu amb sida sobreviu a llarg termini.

Per a previndre la malaltia cal utilitzar el preservatiu, evitar la promiscuïtat, evitar compartir la xeringa entre els drogodependents, controlar les transfusions (avui dia la majoria estan controlades), no utilitzar la lactància en les mares seropositives pels anticossos de la sida, etc. Quan hi ha un cert tractament d'una malaltia, aleshores es dona una certa relaxació que caldria evitar.

S'estudia si es pot traure una vacuna universal per a la gent que no està

TERTÚLIA
DEL PORTAL
almassora

al saló del L'aurador de la Caixa Rural

La SIDA

Per

Juan Antonio Amiguet i Garcia
Professor Titular Universitat de Saragossa.
Servei de malalties infeccioses de l'hospital Clínic.

Dilluns 27 desembre 1999
22 hores

www.cgrural.com/almassora/mbid.html

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA. S.COOP DE CDT.V.

infectada. Això seria ideal, encara que potser estiga llunyà. Des de 1984-1985 s'estudia si es pot traure una vacuna per a la gent infectada que els cree anticossos i, en definitiva, més defenses i protecció. Durant uns anys es va abandonar aquest estudi. Actualment, continuen els estudis i es confia a poder traure-la en poc de temps.

Avui dia, el nombre de pacients de sida ha disminuït i, sobretot, n'ha disminuït la mortalitat. La sida ha plantejat molts problemes legals i ètics: com a exemple es pot mencionar l'anàlisi d'anticossos a tots els ciutadans o en poblacions particulars, com poden ser els subscriptors d'assegurances de vida, la discriminació en l'habitatge, els tractaments mèdics o el treball.

En algunes ocasions s'han trobat xeringues abandonades als horts. El risc d'agafar la malaltia per una punxada accidental és ben poc, però sempre caldrà tindre precaució. Una altra cosa ben diferent seria una transfusió de sang. La intimidació d'alguns atracadors que utilitzen una xeringa infectada està penalitzada per la llei.

El 40% o 50% de gent que tracten als hospitals està afectada pel virus i els metges i sanitaris han de tindre molta cura a l'hora d'evitar el contagi. Als hospitals tenen com a norma treballar amb guants per precaució, però això no succeeix sempre, sobretot en urgències i altres serveis. Al món sanitari, el nombre d'infectats a conseqüència d'estar amb els malalts està al voltant del tres per mil.

La malaltia es pot detectar per la saliva, les llàgrimes, la suor... Afortunadament, aquestes no són, normalment, vies de transmissió.

Quan la mare està malalta de sida, el xiquet naix afectat en un 30% dels casos. Tots els xiquets naixen amb anticossos i, per tant, tots estan més protegits. Després d'un cert temps, el xiquet es *negativitza*, és a dir, es fa immune a la malaltia, sempre que no haja sigut infectat pel virus, responsable de produir la malaltia.

El risc d'adquirir la infecció a través d'una transfusió de sang és reduït (un cas de cada cent mil). Des de 1988, els bancs de sang analitzen totes les donacions de sang abans de fer la transfusió i poden detectar la persona seropositiva. Avui dia, els donants de sang són persones serioses que contesten conscienciosament les enquestes.

A l'Àfrica, el nombre de gent entre 18 i 30 anys que emigra és cada vegada major. Només hi queden les persones menudes i les més grans.

Les persones viatgen cada vegada més, i amb elles també ho fan algunes malalties, com és el cas del paludisme, la diftèria, l'Ebola (letal), la poliomièlitis... De moment es controlen bastant. Tothom està vacunat contra

la diftèria, però això no vol dir que no estem exposats a tindre la malaltia. A certa edat, caldria tornar a vacunar-se.

Les persones malaltes de sida prenen entre 15 i 30 pastilles diàries. Això pot provocar efectes secundaris i crear altres malalties. Aquesta malaltia no afecta massa el fetge, encara que en els drogoaddictes la medicació pot produir-ne la infecció (cirrosi). És difícil dir a un drogoaddicte que no es punxe, però si ho ha de fer, que siga el més *sanament* possible.

Almassora, desembre de 1999

La tertúlia invita persones vinculades amb el món de l'esport per a poder veure les activitats que realitzen en els seus clubs i debatre sobre l'esport en general. Animals de Monte, Club d'Atletisme La Panderola, FC Almassora, Club de Tennis, Club d'Handbol, Club de Patinatge...

El Club de Patinatge es va fundar l'any 1995 i va començar per la reunió inesperada d'un grup de persones que estaven fent un curset en una guarderia. Una de les prioritats principals va ser la construcció d'una pista de patinatge, ja que no en tenien. L'inici va ser dur perquè començaven de zero i perquè requereix un mínim de tècnica per a la seua pràctica. Es van iniciar les competicions a nivell autonòmic i avui dia es troben per la meitat en la classificació de la Comunitat Valenciana. S'ha aconseguit tindre un campió d'Espanya, un quart i un sisè. Les perspectives són bones, ja que l'afició es manté.

Carlos Romero (Llebra) ens parla del club Animals de Monte. El club naix l'any 1992 en reunir-se un grup d'amics «grans i grossos» als quals els agradava la bicicleta de muntanya. Com que no sabien els camins de muntanya, s'ajunten amb unes altres persones, que pensen que són unes bèsties, uns animals i com que han d'anar per la muntanya, d'ací naix el seu nom. Es consoliden com a club creant l'escola de ciclisme, on ensenyen els xiquets la seguretat vial i respectar les persones que circulen en cotxe o caminen per les voreres del carrer. La seua meta no és aconseguir fer campions sinó que tots els xiquets es coneguen i juguen amb la bicicleta. Organitzen el Dia de la Bici en col·laboració amb l'Ajuntament. Organitzen eixides a peu a Santa Quitèria, a les coves de les Meravelles i en bicicleta des d'Almassora fins Araia i tornar, passant per la Rambla de la Viuda, pantà de Maria Cristina, creuen la carretera d'Alcora - Onda, puguen fins a la carretera de Ribesalbes i per una pista forestal arriben a la població d'Araia, on esmorzen i tornen ja a Almassora.

Julián Medina representa al Club d'Atletisme La Panderola. El club es va formar l'any 1998, però comencen a funcionar l'any 1999 pels tràmits per a poder federar-se. Practiquen l'atletisme i, més concretament, la carrera de

fons. En principi el Club el formaven quatre persones i actualment ja en són 56. L'objectiu és poder practicar totes les varietats de l'atletisme, encara que de moment no ho poden fer, ja que acaben de començar. Es dediquen a participar en totes les curses populars que se celebren a la Comunitat Valenciana. Han participat en diverses maratons de l'Estat espanyol, en carreres de 100 km i en previsió està el trajecte des d'Almassora fins al Penyagolosa amb pujada al cim, per al proper dia 18 de març. El temps màxim dels 63 km de recorregut és de 15 h (marxa no competitiva). L'any 1999 van organitzar la primera cursa popular d'Almassora i pensen poder-la organitzar els propers anys.

Com a representació del CF Almassora vénen el president, Javier Mollá, i el coordinador i director del futbol base, Pedro Herrero. Amb un total de 15 equips i 250 xiquets, es dediquen a la pràctica del futbol. Tenen equips en totes les categories (benjamins, alevins, cadets, juvenils... fins a la categoria de regional preferent). L'escola de futbol funciona amb 150 alumnes. És evident que amb tanta gent implicada, la coordinació de les activitats i el manteniment de les instal·lacions és molt complicada.

El Club de Tennis Almassora està representat pel seu president, Pepe Bernat. Al voltant de l'any 1982, un grup d'unes dotze persones interessades pel tennis es reuniren amb l'alcalde Vicente Vilar per a poder utilitzar les dues pistes de cuic, infrautilitzades en aquella època. L'any 1983 es redacten els estatuts per a poder federar-se en la Federació de Tennis de la Comunitat Valenciana. El club rep una subvenció anual de l'Ajuntament en concepte del manteniment de les set pistes (4 de cuic i 3 de terra), neteja i bon ús diari dels vestidors, etc. L'ajuntament es fa càrrec de la jardineria, neteja setmanal dels vestidors i dels exteriors. Actualment són 260 socis i s'espera que aquest nombre cresca en un futur.

El club participa i organitza diversos campionats com el de Santa Quitèria, Roser i Social a nivell de club; infantil, cadet i aleví a nivell de la Comunitat Valenciana; campionat Manuel Alonso en la fase provincial i de club; participa tots els anys en el circuit provincial de tennis de Castelló; amistosos amb altres clubs de la província que tenen escola de tennis; un any va participar en la Copa Federació de la Comunitat Valenciana; al mes de juny té lloc la Festa Social amb el campionat social de les dotze hores.

L'escola de tennis naix per la realització d'un curset al Nadal de 1985. En l'actualitat són 83 el nombre d'alumnes que van a classe els dissabtes i diumenges, distribuïts segons edats i que pertanyen a l'escola municipal. Entre setmana assisteixen 18 alumnes distribuïts segons els nivells que són

propis del club. Tots els alumnes són atesos per sis monitors del club. Aquests 18 alumnes representen el club en les competicions que organitza la Federació de Tennis de la Comunitat Valenciana.

El Club d'Handbol va començar a gestar-se al col·legi Germans Ochando. Enric Mañanós va ser un dels pioners de l'equip i l'entrenador més rellevant va ser Molina. El més important era jugar i eixir per a comunicar-se amb les altres persones que formen la competició. Actualment són tres els equips d'handbol. Un sènior femení en 1ª autonòmica, i dos cadets, un masculí i un altre femení. Competeixen a Castelló, València i Alacant.

Manuel Renau és el secretari del Club Penyalers d'Almassora. Els dediquen de ple a la muntanya i ensenyen els xiquets aquesta activitat. Organitzen eixides per a conèixer la muntanya.

En parlar de l'esport competitiu es va dir que les persones que s'hi dediquen utilitzen gran part de la seua vida per a poder arribar a la meta proposada. És un esport molt sacrificat i per a poder ser dels primers cal anar a bones escoles i bons professionals i tindre la butxaca ben plena per a pagar els professors, si no es tenen subvencions per part dels organismes adients.

El futbol és un esport massificat i amb un elevat nombre de grans figures amb les quals s'identifiquen els xiquets. Alguns pares que porten el fill a l'escola de futbol i que després el practica en un equip voldrien que fóra un bon futbolista i si és possible dels millors (*una figura*). Això està ben pensat, sempre que no s'aclapare el xiquet. Si un pare obliga el seu fill a fer un cert tipus d'esport, pot arribar a causar-li un gran mal, ja que pot rebutjar-lo i arribar fins i tot a no fer cap tipus d'esport.

Per contra, la majoria dels fills adoren els pares i si aquest és esportista o practica algun esport, normalment els fills imitaran els pares i el practicaran fins i tot junts.

La majoria dels clubs tenen escola de formació. És molt important «cuidar» l'escola, ja que els membres que s'hi apunten són el futur del club. Cal, doncs, prestar totes les possibles subvencions a les escoles i animar els joves a apuntar-s'hi.

Perquè es pugua practicar esport fa falta que l'administració proporcione instal·lacions adequades. Almassora no té piscina coberta com Vila-real o Castelló. La gent a qui els agrada practicar la natació han d'anar-se'n fora d'Almassora, la qual cosa comporta un gran inconvenient. Si el pavelló de natació estiguera construït, segur que molta gent en practicaria. A hores d'ara s'està negociant per a poder-lo construir al més prompte possible.

Cal dir que avui dia els xiquets tenen més oportunitats de practicar qualsevol esport que en la nostra època, diu Julián. Nosaltres jugàvem al futbol amb quatre pedres que feien de porteria. L'entrada en la democràcia ha fet que la vida siga més agradable, i hi ha més espais per a fer esport. El que s'haurà d'aconseguir d'alguna forma són que els patis de les escoles, que a partir de les cinc de la vesprada queden lliures, es puguen utilitzar. Caldria organitzar unes competicions entre els mateixos col·legis o entre joves d'Almassora, però per a això fa falta alguna persona que s'hi dedique de valent, que vulga treballar.

La gran majoria de la gent que practica algun tipus d'esport són amateurs i no tenen fitxa federativa. Practiquen l'esport per a poder estar físicament bé, per la seua salut. La persona que fa esport no està fent unes altres coses. Els joves que practiquen l'esport, si tenen interès a practicar-lo, han de cuidar-se, la qual cosa comporta no pernoctar, no fumar, no beure massa, es troben més forts, tant físicament com psíquicament, no prenen drogues, tenen millor conducta, no freqüenten mals llocs, no són alcohòlics...Tot això cal valorar-ho, i molt.

Almassora, gener de 2000

José Luis Fabra Salom

José Luis és enginyer agrònom i professor associat de l'UJI. Estudia i dissenya projectes relacionats amb l'aigua. L'aigua és un bé públic escàs i constant. És el component principal de la matèria viva, i constitueix del 50% al 90% de la massa dels organismes vius. La sang dels animals i la saba de les plantes contenen gran quantitat d'aigua per a transportar els aliments i rebutjar el material sobrer. Si observem el cicle de l'aigua ens adonem que es manté. L'aigua s'evapora, es precipita i cau en forma líquida o sòlida i s'acumula en forma de neu.

L'aigua pura és un líquid inodor i insípid. A la pressió atmosfèrica (760 mm de mercuri), el punt de congelació és de 0 °C, el d'ebullició de 100 °C, i és l'única substància que a temperatures ordinàries es pot trobar en estat sòlid, líquid i gasós. Com a sòlid es troba principalment a les glaceres i casquets polars. Com a líquid es troba en els núvols de pluja i cobreix les tres quartes parts de la superfície terrestre en forma de pantans, llacs, rius, mars o oceans. Com a gas o vapor d'aigua existeix en forma de boira, vapor i núvols. Per influència de la gravetat l'aigua s'acumula sota la superfície terrestre formant dipòsits d'aigua subterrània.

La regulació de l'aigua prové de l'època dels àrabs i queda contemplada en els Furs valencians. La llei de 1879 regula principalment les aigües superficials, la del 1985 les aigües continentals per la importància de l'aigua subterrània (aigua dels pous). La llei regularà el traspàs d'aigua d'un sector a un altre, com pot ser del sector agrícola al de serveis. Pel que fa a les noves fonts d'aigües, com poden ser les aigües provinents de les plantes dessaladores i de la reutilització d'aigües depurades, ha de sorgir una nova llei que ho regule.

Ja que l'agricultura consumeix un 70% o 80% de l'aigua, caldrà parlar de la quantitat i de la qualitat. No podem reduir la quantitat d'aigua que necessiten els arbres perquè sempre és constant, sinó que ho farem per mitjà d'una bona gestió i transport. Cal distribuir millor l'aigua i que el consumidor pague la que gaste. Es pot contribuir a la qualitat de l'aigua dosificant i controlant els fertilitzants o adobs.

Per a desenvolupar l'obra del regatge gota a gota cal veure, en primer lloc, la procedència de l'aigua (riu o pou). Seria absurd entrar en qualsevol

comunitat ignorant tots els usuaris de l'aigua i transportar-la a un sistema de reg que ells no van a utilitzar. També cal conservar l'estructura de les partides, dels camins... S'ha d'intentar aprofitar, en definitiva, tot el que hi ha de bo i respectar-ho. Abans de realitzar l'obra del gota a gota és important veure el cost de la inversió. Seria absurd començar les obres si resulten massa cares. A més a més, l'obra s'ha de dissenyar per a poder-se utilitzar en uns altres cultius. La pregunta és, val la pena la inversió del reg gota a gota per a la poca rendibilitat que es trau de les taronges? És clar que els minifundis no són rendibles, però en èpoques anteriors han donat riquesa al poble.

En la nostra zona tenim una agricultura a temps parcial. El propietari no pot viure exclusivament de la terra; viu de la terra i d'uns altres sectors. Si la reconversió es porta a terme, cal donar al propietari la tranquil·litat que s'està adobant i regant correctament, que sàpia en cada moment el que consumeix per cada reg.

Una vegada elegit el sector on es va a utilitzar el gota a gota, cal desenvolupar-lo tot a la vegada i donar les màximes prestacions al propietari. En les comunitats de regants de Castelló, l'aigua es troba als pantans (grans basses). Necessitem adquirir una parcel·la que tinga accés a camions, per a construir una bassa més xicoteta, amb una autonomia d'uns dos dies, tindre un capçal de reg i unes oficines de gestió. Aquest lloc constituiria un punt de distribució de l'aigua i un punt d'ubicació de tota la maquinària. Si l'aigua ve dels pous, aquesta bassa no faria falta construir-la, perquè el mateix aquífer faria de bassa.

S'ha de donar pressió a l'aigua i netejar-la perquè funcionen els degotadors i no s'embossen. Una vegada l'aigua està neta, entra a l'arqueta de bombes, que solen estar sota la bassa. Quan l'aigua és molt bruta, no es poden regar més de 700 fanecades. Si l'aigua és neta es poden regar fins a 1.200 fanecades.

Cal distribuir els capçals parcel·la per parcel·la. Les séquies sols serviran per a portar aigua de vessament i no per al reg de pressió. Cal portar aigua a pressió a cada parcel·la i per a això cal traçar una xarxa de canonades.

Fins ara es treballa amb una persona que segueix l'aigua i la porta fins a peu de finca. Avui dia l'aigua no corre per les séquies, sinó per la canonada i amb certa pressió. Fa falta energia elèctrica per al seu transport. Es genera un nou cost per a les comunitats de regants (CR), que són les línies i els transformadors. Es necessita també una sèrie de quadres elèctrics i un variador de freqüències. Aquest aparell és car però és imprescindible per al bon funcionament del sistema.

Una vegada tenim l'aigua a pressió, cal injectar-hi l'adob. El confeccionant pensa que el millor adob és el centralitzat. Els adobs o fertilitzants són líquids transportats per tràilers. Normalment injecten nitrogen, fòsfor, magnesi, ferro o potassi. El mesclen a les cisternes i el distribueixen segons un calendari previst. Ara s'adoba per metres cúbics i sempre mesurant el fertilitzant. No és es fa com abans «poc més o menys». Per a la seua mesura disposem dels comptadors.

Les obres han de fer-se amb bones garanties. El tub que es col·loca no s'ha de trencar. Ha de servir per a molt de temps i per això, abans de la instal·lació es fan totes les proves necessàries. Paral·lelament als tubs, hi ha la xarxa de cablejat, a 24 volts, per a donar l'ordre d'obrir i tancar les vàlvules i veure la lectura del comptador.

En finques de gran extensió es construeix una sola caseta per cada finca. En les més menudes, una caseta serveix per a diverses finques. De les casetes ix una canonada per cada finca. En cada caseta es troba una vàlvula d'aïllament, filtres de seguretat per a resoldre els possibles problemes de neteja, col·lectors, una vàlvula per a obrir i tancar l'aigua a través d'un ordinador i un programa, comptadors d'aigua, un cable de connexió a l'ordinador per a controlar el consum de l'aigua, etc.

Aproximadament el reg tradicional ocasiona unes despeses de 6.600 pessetes per fanecada i any (3.600 al sindicat i 3.000 dels regons). En el gota a gota s'estalvia la mà d'obra del regador, però l'aigua cal transportar-la a peu de finca, la qual cosa origina unes despeses d'un 4.900 pessetes per fanecada a l'any. Hi ha un estalvi de 1.700 pessetes per fanecada i any. D'altra banda, els adobaments amb el gota a gota costen 2.800 pessetes per fanecada i any mentre que en el reg tradicional són 5.000 (4.500 més 500 de distribució del fertilitzant dins la finca). L'estalvi en l'abonament és de 3.200 pessetes. L'estalvi total seria d'un 4.900 pessetes per fanecada cada any. El cost total seria 12.600 pessetes per fanecada a l'any (6.600 més 5.000 més 1.000 de compra de l'adob). La inversió en la construcció del gota a gota compensa econòmicament i més si es tenen en compte les ajudes oficials.

L'experiència viscuda durant 2 anys en la finca La Rambleta a la Vall d'Uixó (5.000 fanecades de 1.000 propietaris), ha servit per a contrastar l'estalvi del consum d'aigua en un 50%. Totes les despeses d'exportació els ha eixit per unes 18.000 pessetes fanecada a l'any.

El gota a gota redueix els costos de producció fins a un 50% i si volem que l'agricultura segueisca endavant cal fer l'esforç. El lema és renovar-se o morir. Mentre hi haja ajudes per a les obres, el reg gota a gota val la pena.

Hi ha dues possibles alternatives: o s'abandona i es deixa morir o si es pensa que en una altra època hi ha hagut riquesa, cal cuidar-la i no tindre-la abandonada, ja que per contra tothom es dedicaria al sector serveis o a treballar la rajoleta.

Almassora, gener de 2000

Els menjars d'ací

Taula rodona

En la taula rodona tenim uns invitats almassorins que han vingut per a parlar-nos dels menjars típics del nostre poble. Entre altres, tenim Ventura, Enrique i Julián.

Ventura ens parla de les calderes en veu del malauradament mort Pepet. Antigament, la finalitat de les calderes era donar menjar als més necessitats. No és el cas d'avui dia, afortunadament.

A cada caldera es posen 1,5 litres d'oli per sofregir, 2 kg de costella, 4 pollastres (abans es posava corder), 1 cabeça d'all, 2 pots de tomata, 4 kg de pèsols, 11 o 12 kg d'arròs, aigua i safrà. Quan està tot ben sofregit, es tira l'aigua i, quan bull, es tira l'arròs. Pepet deia que tenia un secret que no volia revelar, però finalment ho va fer. Deien que tirava 5 paperines d'avecrem.

En realitat, diu Ventura que el veritable secret és que l'arròs ha d'estar 12 minuts bullint a foc ràpid. Passat aquest temps, s'apaga el foc. El temps total de preparació és aproximadament de 45 minuts. Les calderes són típiques de les festes de Santa Quitèria i es fan amb llenya. Les calderes dels pregons es fan amb gas i l'aigua que es posa a l'arròs s'escalfa abans per avançar el procés. Fa més de 30 anys que Ventura fa calderes als pregons i sap ben bé on s'ha de tirar l'arròs perquè al final del recorregut es puga degustar.

A Enrique, *Tonet*, que va morir prematurament, li eixien molt bé les paelles que feia a l'assut. Sofregia conill, pollastre, costella i unes quantes gambes per a donar sabor, amb poc de foc i ben sofregit. Després, sofregia un poc de tomata, garrofons, bajoques i alls. Hi tirava també pebre roig i ho remenava. A continuació, hi posava l'aigua, que havia de bullir

**TERTÚLIA
DEL PORTAL**
almassora

al saló del Llaurador de la Caixa Rural

Els menjars d'ací

per

Taula rodona

Dilluns 7 de febrer 2000

22 hores

www.caixarural.com/almassora@caixarural.com

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA. S.COOP DE C.R.T.O.V.

durant una estona, més o menys llarga segons l'hora d'arribada dels comensals, però no inferior a una hora. Com que el caldo disminueix a mesura que passa el temps, cal afegir aigua. Abans de tirar l'arròs, cal posar llenya menuda per tal d'avivar-lo. A continuació, es tira l'arròs, que ha de bullir durant 10 o 12 minuts a foc viu. Després, s'escampa el foc durant uns 10 minuts. L'arròs ha d'estar a la paella uns 20 minuts i, a continuació, s'apaga el foc. Si l'arròs es posa dur, s'assenta la paella a la brasa per a obtindre l'arròs *socarradet*. Ací l'únic secret és sofregir a foc lent la carn i bullir a foc viu l'arròs. Com més estona bull l'aigua, millor. Hi ha qui posa carxofa, però fa l'arròs negre. També es pot posar pebrera roja i llagostins, si volem fer una paella mixta.

Julián ens parla del conill amb all i xampinyons, que és el menjar que prepara cada 3 o 4 setmanes a les reunions. Ens comenta que ell no és cuiner, però sí aficionat a la cuina. Fa més de 18 anys que es reuneixen una colla d'amics el dissabte o el diumenge. Els prepara conill amb tomata, amb all, amb xampinyons, amb ametla, etc. Sempre ix bé (o potser tenen sempre molta fam). Això sí, s'ha de tindre molta paciència a l'hora de guisar-lo, molt de temps, i coure'l a foc lent. Els millors conills són els casolans, ja que mengen carlotes, col, verdures i compost. Els de granja només mengen compost i no són tan gustosos. El millor és deixar que se sequen un poc després de matar-los. Ell els mata el divendres i els guisa el diumenge. El conill ideal és aquell que després de matar-lo pesa prop d'1,300 kg.

Per a sofregir el conill utilitza oli d'oliva. Hi posa també un poc de timonet. Aquest oli del sofregit el passa a una paella per a llevar l'oli socarrat que puga quedar de la sang o del timonet. Amb oli nou fa una picada d'all (2 cabeces per cada 3 conills). Posa el conill, amb l'oli vell i la picada, en un recipient amb poca aigua. A vegades posa dues cerveses perquè estiga més sucós i tendre. Perquè estiga bo, s'ha de tindre al foc durant una hora i mitja (45 minuts bullint com a mínim).

El conill admet moltes variants, com ara conill amb tomata, amb xampinyons, amb ametla, amb ou bullit, etc. El sofregit és sempre el mateix; només canvia la picada. Així, pel que fa al conill amb tomata, cal dir que quan aquesta està a mig coure, es posa el conill. Quant al conill amb xampinyons, aquests han de bullir un poc i el caldo s'ha d'afegir al conill. Pel que fa al conill amb ametla, si és crua, dona més sabor al guisat i, per a la picada, cal posar ametla amb l'all. Hi ha qui posa sidra en lloc de cervesa. Finalment, quant al conill amb ou bullit (6 ous per a 12 persones), cal dir que la picada consta d'all, fetge i el rovell de l'ou. Es calfa, es posen dues

cerveses, es porta al bull i, finalment, es posa la clara. Seguidament es cou durant 20 minuts a foc lent, i es remena un poc. També es pot posar vi negre, i està molt bo.

Una altra manera d'elaborar el conill o pollastre consisteix a preparar farina en un plat i passar per damunt el conill trossejat. A continuació, es frig el conill. Amb l'oli utilitzat es frig pebrera roja i verda trossejades, s'afig un poc d'aigua i xampany i es fa bullir. També està molt bo, però costa hora i mitja de fer.

Ens comenta Julián que en tres ocasions durant els 18 anys de reunions ha posat un tall de conill completament cru. No sobra mai res i mai s'han queixat (bons companys). Es va emocionar quan li van fer un homenatge, ja que no s'ho esperava. El van nomenar «cuiner major dels abocadors del bar de Xapa». «També he de dir que m'hauria decebut si no me l'haguéreu fet» — diu Julián (tots riuen).

Els plats típics de la província de Castelló són: arròs a banda, arròs al forn, fideuada, empedrat, olla sogorbina, rotllos, torrades de Santa Teresa, pilotes dolces, all-i-pebre, orelletes, manetes de porc, flaons de verdura, olla de naps, de carabassa, de cardets, etc.

L'all-i-pebre és més típic de València. És molt fàcil de preparar. L'ingredient principal és l'anguila. Normalment es posen dues anguiles per persona. Es lleva el cap de l'anguila, a continuació, s'obri l'anguila i es lleva el ventre. El melic i l'espina han d'estar ben nets. Es trosseja, se sala, es passa per un poc de farina i se sofrig en una paella (no massa) amb oli d'oliva. Amb l'oli que s'ha quedat es fa una picada d'ametla, all, julivert, pebre roig i tomata torrada i pelada. Se sofrig, no molt daurat, i s'afig un got d'aigua. Es posa l'anguila fregida a foc lent durant uns 20 minuts. Com que l'oli té un poc de farina, el caldo queda espès.

Les manetes de porc, que no peuetes, també estan molt bones. Les manetes són les de davant, ja que són més curtes i tenen més molla. En tots els llocs diuen que allò que és bo s'acaba prompte. Doncs, a la carnisseria s'acaben més prompte les manetes que els peuetes. Normalment les manetes són difícils d'aconseguir, ja que se les emporten els cuiners dels restaurants.

La recepta la dona Julián, que compra les manetes netes. De tota manera, ell les afaita amb la maquineta d'afaitar per llevar tots els pèls que puguen tindre. Les manetes les compra uns dies abans de guisar-les i, quan ja estan netes, les sala. Les manetes es bullen a l'olla de pressió amb molta aigua, una fulleta de llorer i alls durant uns 30 minuts. Normalment posa una maneta per persona. En una paella sofrig sis cebes trossejades, una cabeça d'all i

tomata. A continuació, posa el caldo de les manetes i, quan bull, posa les manetes durant uns 20 minuts més. També es pot fer una picada d'ametla. Si ens hi fixem, tots els menjars porten alls, cebes i tomates

Si la fideuada es fa amb fideus grossos i buits pel mig, aquests es posen drets. Se sofrig un poc de ceba, alls i tomata en una paella. Per a bullir el peix es posa molta aigua. El caldo resultant l'utilitzarem per a fer la fideuada. Se sofrig sépia, gambes, galeres, tomata i, a continuació, s'afigen els fideus i un poc de pebre roig. A continuació, es cola el caldo del peix perquè no hi haja espines i es tira a la paella. Es posen dues mesures de caldo per cada mesura de fideus. Quan el caldo bull, els fideus han de coure durant uns 20 minuts

El flaons de verdura porten espinacs. Aquest plat és molt laboriós i Julián recorda que sa mare començava a preparar-lo a les 6 del matí per a menjar-se'l a la nit. Quan ja estaven ben nets, tallava els espinacs per l'arrel i els posava a bullir sencers. Tirava els espinacs sencers amb aigua bullint i sal. Els posava i els treia unes quantes vegades un a un. Aquesta operació li costava una hora per a tres quilos d'espinacs. Fregia pinyons i alls. Amb l'oli que havia utilitzat feia una pasta afegint un got d'aigua, un poc de vinagre i farina. Els espinacs, que ja estaven gelats, els mesclava amb aquesta pasta i formava una espècie de pilotes de frare per a fregir-los (com si fóra un pastís). Quan ja estaven tots arreglats, els duia al forn.

Almassora, febrer de 2000

Jorge Juan, un gran matemàtic valencià

Daniel Gozalbo Bellés

La primera vegada que Daniel va estar a la tertúlia va ser al gener de 1993, per parlar sobre «Castelló i el naixement del metre». La segona vegada al gener de 1993, sobre «En quin dia estem? Història social del calendari». És catedràtic de Matemàtiques a l'Institut Sos Baynat de Castelló de la Plana. Ha sigut alcalde de Castelló i actualment és diputat a les Corts Valencianes.

Jorge Juan va ser un gran científic, marí i gran constructor de vaixells. Va nèixer a Novelda (Alacant) l'any 1713 i va morir a Madrid el 21 de juliol de 1773 d'un atac d'apoplexia. Després de mort i durant més de 200 anys, ha sigut el matemàtic més important d'Espanya. Prova d'això és que la seua cara apareix als bitllets de 10.000 pessetes i en nombroses col·leccions numismàtiques. El segon article que publica La Reial Societat Matemàtica d'Espanya el dedica íntegrament a ell. En la majoria dels ports marítims d'Espanya, una plaça, carrer o avinguda, la dediquen al navegant.

El segle XVIII és el segle dels grans descobriments geogràfics. Des de 1735 fins el 1800 tenen lloc més de 63 expedicions: expedició astronòmica franco-espanyola al regne de Perú (1735-1742), expedició geogràfica al Viregnat de la Plata (1753), expedició botànica a Nova Granada (1754-1756), expedició geogràfica a Nova Granada (1754-1760), expedició astronòmica franco-espanyola (1768-1770), expedició hidrogràfica a l'Estret de Magallanes (1785-1786), expedició al voltant del món (1789-1795), viatge a l'arxipèlag filipí (1785-1798), expedició mineralògica als regnes de Xile i Perú (1795-1800), etc.

Daniel Gozalbo

Els reis il·lustrats Carles III i Ferran VII presten suport al saber científic des de la Corona i es dediquen a organitzar expedicions de tipus científic, astronòmic, botànic... També creen un gran nombre d'institucions de caràcter científic. Comença, doncs, l'europisme científic. La importància del comerç per a l'economia i el gran auge de la navegació són els promotors dels descobriments de tipus geogràfics. Es milloren els aparells de navegació com poden ser les brúixo-

les, compàs, escaires, esferes, cronòmetres... El mateixos científics són, a més a més, constructors d'aparells.

El gran problema del segle XVIII és determinar amb exactitud la forma de la Terra. Les dues teories oposades corresponen a Anglaterra i França. Els anglesos dedueixen que la Terra és un cos no rígid que dóna voltes al voltant del seu eix (1.070 km/h) i per la qual cosa ha d'estar aplanada pels pols (com un meló d'Alger). Els francesos diuen que ha de ser estirada pels pols (com un meló de tot l'any). Per solucionar el problema, l'Acadèmia de Ciències de París organitza tres expedicions amb un únic objectiu: mesurar la distància terrestre que corresponia a un grau de meridià. Això ho fan prop del Pol Nord (Lapònia), a l'Equador (Quito) i al paral·lel 45 (dirigida per Méchain). En aquestes van intervindre uns grans matemàtics valencians com són Jorge Juan, Josep Chaix (Xàtiva 1765-València 1809), i Gabriel Ciscar (Oliva 1760-1828).

Entre 1735 i 1745 Jorge Juan va participar amb Antonio de Ulloa (Sevilla 1716-Cadis 1795), en el mesurament d'un grau de latitud a Quito (sota la sobirania espanyola). El rei de França, Lluís XV, va sol·licitar permís al monarca espanyol Felip V, el qual va designar dos oficials espanyols per a participar en l'expedició francesa (encapçalada per Charles Marie de la Condamine). Els espanyols elegits van ser els guàrdies marins Jorge Juan i Antonio de Ulloa, de 21 i 19 anys, respectivament. Tots dos van ser ascendits al grau de tinent de fragata per donar dignitat a la delegació espanyola.

Aquests dos joves oficials comencen una gran aventura que al final es plasmarà en diverses publicacions conjuntes. Quan l'any 1745 acaben els mesuraments, acorden fer el viatge de tornada per separat per major seguretat del valuós material científic que porten. Jorge Juan va viatjar sense cap tipus de problema. El viatge d'Antonio va ser de pena. Va ser detingut pels anglesos a l'agost de 1745 i conduït a Anglaterra, on s'apoderen de tots els documents que porta. A l'abril de 1746 li van tornar els documents i va ser rebut amb honors per la Reial Societat Britànica per a autoritzar-lo a tornar a Espanya.

L'expedició va tindre un gran èxit i es va demostrar que la Terra era un el·lipsoide aplanat als pols. Al llarg d'aquests anys d'expedició, va aprendre moltíssim i fruit d'això són els nombrosos llibres escrits per ell o conjuntament amb Antonio. Destaquem: *Observaciones astronómicas y físicas. Relación histórica del viaje a América Meridional* (1748). *Disertación histórica y geográfica sobre el meridiano de demarcación entre los dominios de España y Portugal. La carta del mar del sur* (1749), *Examen marítimo teórico y práctico* (1771), *Estado de la astronomía en Europa* (1773).

Uns 50 anys després de la seua mort es va publicar el seu últim llibre: *Noticias secretas de América* (1826). Aquesta obra, de contingut polèmic, va ser escrita conjuntament amb Antonio i publicada a Londres.

Entre les obres signades sols per Jorge figuren: *Compendio de navegación para el uso de los caballeros guardias marinas* (Cadis, 1757), llibre obligat en totes les Facultats de Navegació de l'Estat Espanyol. També: *Reflexiones sobre la fábrica y uso del cuarto de círculo. Sobre las observaciones del paso de Venus por el disco del Sol* (1809), *Método de levantar y dirigir el mapa o plano general de España* (1809).

Jorge Juan és el model del científic al servei de la Corona. Els seus llibres, doncs, donen prestigi a la matemàtica i a l'astronomia espanyola.

Saber en quin lloc ens trobem és fonamental per a la navegació. La importància de saber la forma de la Terra va ser primordial per a poder situar-nos-hi amb un certa exactitud. Abans calia fer uns complicats càlculs per a determinar les coordenades de situació, on l'error comès era important. Avui en dia els GPS utilitzen uns satèl·lits per a determinar la longitud, la latitud i fins i tot l'altura del lloc, amb molt poc d'error. Cal dir que la longitud venia donada respecte a l'illa de Hierro i no respecte del meridià de Greenwich, com és el cas actual.

Per localitzar llocs a la superfície terrestre s'utilitza la latitud i la longitud. La latitud proporciona la localització d'un lloc al nord o al sud de l'Equador, s'expressa amb mesures angulars que van des de 0° a l'Equador fins 90° als pols. La longitud proporciona la localització d'un lloc al l'est o a l'oest d'una línia nord-sud denominada meridià de referència (Greenwich). Es mesura en angles que van de 0° a 180°.

Amb un senzill teodolit es pot mesurar l'altura de la estrella polar, la qual ens dóna la latitud del lloc. Si utilitzem un cronòmetre fiable, com que la Terra gira al voltant del seu eix i dóna una volta cada 24 hores, se sap que una hora equival a 15 minuts i podem saber la longitud del lloc. Antigament els cronòmetres no eren gens fiables. La corona anglesa va arribar a donar 1.000 milions de pessetes, en valor actual, al constructor del cronòmetre fiable. Un rellotge no té perquè ser exacte. Si el rellotge es retarda sempre per igual, es pot trobar l'hora exacta fent uns pocs càlculs.

En aquest Any Internacional de les Matemàtiques, Daniel ha volgut fer un petit homenatge a aquesta ciència i ens ha obsequiat amb aquesta xarrada per a poder conèixer millor aquests tres grans matemàtics valencians coetanis, que al llarg de la seua vida han sabut transmetre la ciència arreu del tot el món.

Almassora, febrer de 2000

Francisco Javier Planelles Segarra

Francisco J. és escriptor i periodista i ha sigut director del periòdic *Castellón Diario*. En l'actualitat, és el secretari general de la ONG castellonenca SosChildren, fundada al desembre de 1992 pels mitjans de comunicació de premsa, ràdio i televisió de Castelló.

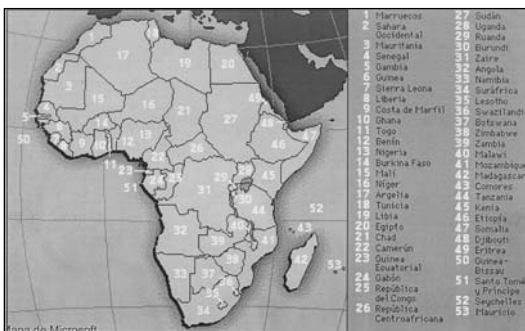
La crisi ocorreguda a Somàlia al gener de 1991 és el motiu pel qual naix aquesta ONG. La principal preocupació és oferir als xiquets aliments, medicines i assistència. L'any 1992 eixiren uns contenidors de menjar, obriren un compte corrent d'ajut i la gent va ser tan solidària que va ser possible estendre aquest ajut a l'orfenat de Nagarama. També ha prestat ajut als xiquets saharians, amb la col·laboració de Smara. Des de fa uns tres anys ha començat una nova etapa per a la rehabilitació i posada en funcionament de l'orfenat, l'escola i el centre mèdic de Castelló (missió de Sant Roc).

Els valencians tenim un refrany que diu: «Qui està fart no se'n recorda del que té fam». Tothom sap que els que en tenim molt estem un poc obligats a afavorir els que no en tenen res.

L'any 1993 van morir 350 xiquets a l'orfenat. A causa d'un segrest abandonaren l'orfenat de Somàlia quan ja estava més o menys acabat. Quan tornaren, i amb l'ajut de dos metges, dues infermeres i tres comares de València aconseguiren que dels 800 xiquets que estaven a l'orfenat, no en morira cap.

Els últims anys s'han salvat moltes vides de xiquets, però encara en moren més de 35.000 al dia. Les causes principals són la desnutrició, les infeccions i el paludisme o malària. També la sida. A més a més, hi ha el problema de l'educació, els conflictes armats...

Fa uns 40 anys, ens diu el conferenciant, es va signar la Declaració de la Convenció dels Drets del Xiquet. Vol insistir en la crida a la solidaritat i la consciència humana amb aquests xiquets, de tal manera que, amb el lema

Mapa d'Àfrica

«Indiferents no, tots som necessaris», siguem capaços de pal·liar la tragèdia d'aquests xiquets oblidats d'aquest continent també oblidat que és Àfrica.

Maputo és la capital de Moçambic i és el port natural d'eixida de Johannesburg (capital de Sudàfrica). Els seus habitants no traslladen la capital del país a una altra població del centre per por que els sud-africans s'apoderen de Maputo.

A primers de febrer rebíem una carta del pare Santiago, responsable de l'orfenat del sud de Maputo, que deia: «Tan prompte com vostè va marxar, s'inicià un període de quatre dies de pluges. Maputo i més de mig país es va inundar. Les pèrdues són molt grans. Va morir molta gent. La collita de panís es va perdre. Les carreteres estan interrompudes. Em dol molt que això no siga una notícia mundial.» (Hipocresia del món capitalista.)

En rebre la carta, Sos-Children de Castelló els va ajudar immediatament. Aparegueren cadàvers que foren sepultats per a evitar epidèmies. Davant d'això, estan els missioners i missioneres exemplars que es van negar a abandonar la regió. Tota la part baixa de l'hospital va quedar inundada, i també tot el material clínic que anys enrere enviaren des de la clínica Segarra de la Vall d'Uixó i la clínica Palomo de Castelló.

Les tragèdies que són llunyanes no ens afecten tant com poden fer-ho els conflictes per reivindicacions nacionalistes com els que ocorren als països balcànics. Sempre cal ajudar. Si no ho fem per solidaritat, cal fer-ho per egoisme, però cal que ajudem.

Caldria ajudar-los amb un desenvolupament sostenible, perquè puguen viure en el seu propi entorn. S'evitarien les pasteres que venen carregades d'africans que arriquen la vida per l'Estret. Des de la societat africana ens arriben propostes per a donar suport a aquests problemes i poder aconseguir aquests canvis socials, polítics i econòmics que necessiten, però tenen un deute extern enorme. Gràcies a Déu, països com ara Espanya, han condonat aquest deute, però no és la solució. El continent africà té moltes possibilitats per a poder tirar endavant. En les nostres mans està acceptar aquest repte i apostar per un desenvolupament humà i econòmic. Aquesta era de globalització ha de donar pas a un nou interès per Àfrica.

Segons la Constitució de 1975 (promulgada després de la independència), Moçambic era una república dirigida pel Front d'Alliberament de Moçambic, *FRELIMO*, l'únic partit legal. El partit es va formar l'any 1962, va iniciar la lluita per la independència en 1964 i va adoptar la ideologia marxista-leninista en 1977. El poder executiu l'exercia el president de

FRELIMO i el partit dominava l'Assemblea Popular, cos legislatiu del país.

L'any 1974, Samora Machel (1933-1986) estava al front de la delegació de *FRELIMO* en les converses de pau amb els portuguesos i en 1975 va arribar a ser el primer president de Moçambic. Va morir en accident d'aviació el 19 d'octubre de 1986 i el va succeir en el càrrec el ministre d'Afers Exteriors, Joaquim Chissano.

Al novembre de 1990 es va establir una nova constitució que proporcionava un sistema multipartidista, i el primer partit de l'oposició a Moçambic, la Resistència Nacional de Moçambic, *RENAMO*, va aconseguir en 1992 el reconeixement legal.

A finals de la dècada de 1980, s'estimava un producte interior brut de 1.200 milions de dòlars, que equivalia a 80 dòlars per càpita, la qual cosa fa de Moçambic un dels països més pobres del món.

Els més de 25 anys de lluites ha donat al país un gran nombre de xiquets orfes, i molts es troben a la missió de Sant Roc. Aquesta, després de les guerres, es va convertir en un lloc minat. Era una propietat que pertanyia al bisbat de Maputo i que va ser expropiada pel govern. En l'actualitat, s'ha tornat la propietat al bisbat, ja que la missió de Sant Roc compleix un fi social. El cardenal de Maputo està tan agraït que ja ha vingut diverses ocasions a Castelló a donar les gràcies.

Hem tingut molta sort perquè les inundacions han sigut en una altra part. Ara el problema és la gran quantitat de gent que arriba a demanar-nos ajut. «El que sí que us faig», diu Francisco, «és una crida a tothom perquè necessitem menjar, llavors, tractors, màquines per a fer pous d'aigua, medicines...». Es pretén crear una escola de formació professional per a poder ensenyar els diversos oficis que els puguen fer autònoms i poder subsistir sense cap ajut, per ells mateixos.

El doctor Folch i el seu equip van posar en marxa el centre mèdic. També van visitar la missió l'alcalde i el bisbe de Castelló, els meus fills... Hi ha famílies de Castelló que han apadrinat xiquets de Moçambic i es preocupen per ells. La missió és un tros de Castelló. Ara no podem defraudar-los. S'ha obert una porta d'esperança que no podem ni hem de tancar.

Almassora, març de 2000

Vicent Marzá i Josep Sidro són dues persones dedicades al món de l'ensenyament. A més a més, són polifacètics. Parla Vicent i ens diu que ells no són sociòlegs ni per afició. El que sí que tenen és afició a viure i que fan coses «culturals». La cultura és una manera que té cada persona d'entendre el món, d'entendre la vida. El filòsof Savater diu: «les persones són artificialment naturals». La naturalitat de les persones és formar part d'una cultura. Els nostres avantpassats podrien ser animals, però des del moment que passa el temps i es fan persones és justament perquè van creant cultura. La cultura naix de la necessitat, de la supervivència (menjar, protecció, procreació...). El menjar només no és cultura. Quan volem organitzar-nos i es crea la gastronomia, ja és cultura. En protegir-nos, en el moment en què es construeixen cases, es fan vestits, etc., ja tenim la cultura. En la procreació passa igual. En un principi tot era un matriarcat. Les dones portaven la vida. Quan els homes eren animals, ni sabien que havien col·laborat en la vida.

Els nostres avantpassats cobrien les necessitats bàsiques de forma natural, de forma biològica. Quan van ser vistes des d'un grup, es van transformar en cultura. Tot això era perquè hi havia una relació entre els humans, la qual va comportar una organització i van nàixer els oficis. Es van crear jerarquies entre la gent. Van eixir unes normes i al mateix moment un sentiment de formar part d'un grup i no d'un altre. Es va crear una cultura, diríem de segon ordre, més abstracta, com la que es pot fer a Castelló.

S'arriba a la culminació de la cultura quan naix la cultura del símbol. Es creen els llenguatges. Un objecte determinat té un nom diferent en cada llengua i segueix sent el mateix objecte. El llenguatge, podríem dir, és la culminació de la humanitat. Ja es pot crear la ciència, la filosofia, la tecnologia, fins i tot la religió, delimitant les diferents cultures que han existit en tot el món. El llenguatge és quasi la creació més gran que ha fet l'ésser humà. Els animals utilitzen el seu llenguatge per a transmetre les seues necessitats, nosaltres no sols expressem sentiments, sinó que diem el que volem dir. Si volem parlar de realitats ja desaparegudes, nosaltres les estem fent presents a través del llenguatge. No és possible saber si a Castelló

hi ha una cultura diferent de la dels pobles o regions veïnes. Tal vegada siga la mateixa cultura però amb noms diferents (festes a Santa Anna, a la Verge del Lledó...).

Les cultures no són invariables. Han evolucionat, tal vegada pel comerç, per les guerres i pel contacte amb altres cultures. El fet d'estar reunits és un acte cultural per a nosaltres que tal vegada en altres llocs no ho siga.

Sidro ens parla de la cultura i festes a Castelló. Una primera cultura seria la cultura fomentada per organismes públics, com pot ser la Generalitat Valenciana, l'Ajuntament i la Diputació. Una altra cultura, la fomentada per organismes privats sense cap finalitat lucrativa. La tercera seria la cultura d'àmbit acadèmic. Una altra, la cultura d'empreses privades que destinen part del seus guanys al món cultural. Un últim grup seria la cultura fomentada per agrupacions culturals, com a continuació ampliarem.

A nivell de Castelló, la GV ha donat suport al Projecte Castelló Cultural (CC), nascut per la rehabilitació feta al Teatre Principal. En ser petit el Teatre del Raval, es va arribar a l'acord de fer una programació conjunta entre els dos teatres. Del projecte CC naix l'Espai d'Art Contemporani, tan poc promocionat que és més conegut per la gent de fora de Castelló que pels de dins. En 70% dels estudiants mai l'han visitat i el 50% no sap on està situat. Tal vegada la promoció ha sigut escassa o la ubicació no és la més adequada.

Actualment s'està construint el Museu d'Art, a l'avinguda dels Germans Bou. És un edifici de formigó, amb bona ubicació. En projecte de construcció hi ha l'Auditori, ubicat a la zona del Lledó. Excepte la sala d'actes del Col·legi de la Consolació i la Cambra de Comerç, a Castelló fa falta una gran sala per a 500 persones de capacitat a peu pla.

L'Ajuntament de Castelló, culturalment treballa bé. Salvador Bellés, assessor cultural del regidor Miguel A. Mulet, es desvia pel món de la cultura. Avui dia l'Ajuntament de Castelló dedica una gran part del seu pressupost a premis (humanitat, ciències, tesi doctorals...). Pel que fa al premi de poesia Flor Natural, (antics certàmens literaris), des de juliol fins el gener es poden presentar les obres. Està dotat amb 150.000 pessetes i moltes són obres en valencià. L'Ajuntament convoca i lliura anualment el Premi Nacional de Teatre i a més a més les despeses ocasionades per l'estrena de la representació. Fomenta un premi de ceràmica a nivell local i internacional. Un premi de literatura infantil i juvenil, premis Ulisses i Tombatossals, amb una dotació de dos milions de pessetes. L'Ajuntament manté un servei de publicacions i controla la part literària del Consell Municipal de Cultura. Manté els espais culturals: La «Casa de la cultura» per a exposicions i conferències i «El casal jove» del Grau de Castelló, centre dinamitzador de la joventut.

L'Ajuntament subvenciona l'Escola Municipal de Dolçaina. Paga la nòmina dels 50 músics de la banda municipal. Manté una campanya de teatre del grup amateur «Castelló a escena». Subvenciona diverses campanyes com la de Nadal «Nadal a Castelló», a l'estiu «A l'estiu tot el món viu», que naix al voltant la festa de S. Cristòfol al juliol. Al mes de setembre i octubre fan «La tornada a la ciutat», una mostra de folklore, saltimbanquis i animació al carrer.

Entre els organismes privats sense cap finalitat lucrativa, mencionen la Fundació Caixa Castelló, que organitza moltes activitats centrades a Castelló com ara exposicions a la casa abadia i conferències sota la denominació «Cap on va la ciència», a l'edifici Hucha. La Fundació Dávalos Fletcher centrada a Castelló ciutat, patrocina publicacions i aporta beques per estudiar a l'estranger. La Fundació Huguet, premia persones destacades en la llengua catalana i beca la investigació. La Fundació Soler i Godes fomenta la investigació dedicada a la didàctica. L'Ateneu és una societat dedicada a portar persones de gran relleu i publicar les conferències en la revista interna. La Societat Filharmònica organitza concerts. La Societat Castellonenca de Cultura edita el butlletí amb temes d'investigació centrades en les nostres terres. Cal dir que hi ha un acord per part de l'Ajuntament perquè Castelló tinga una de les seus de l'Institut d'Estudis Catalans.

Pel que fa a l'àmbit acadèmic, hi ha el Conservatori de Música, que genera molts músics amb el seu títol i instrument. L'*UJI*, motor important d'investigació, conferències, publicacions, convenis amb empreses, estudis de medi ambient...

Entre les empreses privades que destinen part del seus guanys al món cultural destaquen la llibreria Babel, la qual en associació amb la Caixa Rural, presenten llibres, conferències, debats i promocionen la província de Castelló. Pictograma és una llibreria que organitza exposicions, xarrades i una tertúlia literària conjuntament amb l'*UJI*. El Gremi de Llibreters és un col·lectiu de persones que organitzen la Fira del Llibre. També estan els *pubs*, amb un altre tipus de cultura.

Pel que fa a les agrupacions culturals, parlem del Centre Excursionista de Castelló, que fomenta qualsevol modalitat esportiva, cultural, juvenil i ecologista, relacionades amb la muntanya. La Coral Vicent Ripollès, l'Associació Cultural Betlem de la Pigà, el Grup Millars, dedicats a recuperar balls tradicionals, cançons antigues, vestuari... el Grup Tersicole fomenta el ballet clàssic, el Grup Els Dansants del Corpus, el Grup Amics de la Natura, organitza la Fira Alternativa, l'Associació d'Espectadors Platea,

defensa l'espectador, el Festival de Dansa de la Corona d'Aragó, el Casal Jove del Grau, La Barraca, promociona el Grau, associació de festes: gaiates i colles publiquen llibres que no tenen res a veure amb les festes, han recopilat maneres de curar antigues. Tot això correspon a la cultura de segon ordre.

Es va parlar de la Colla Pixaví, Rebombori, Margalló, Cavallers de la Conquesta, Planetari, Colla del Rei Barbut... Castelló treballa el món cultural, com es pot apreciar.

Almassora, març de 2000

Saúl va nèixer a Castelló l'any 1962. Va estudiar veterinària a la Universitat de Còrdova l'any 1986 i es va especialitzar en cavalls. És jutge oficial del cavall de pura raça espanyola a través de l'Associació Nacional de Cuidadors de Cavalls de Pura Raça. És vocal de la junta directiva de l'Associació Nacional de Cuidadors de Cavalls Espanyols de la Comunitat Valenciana. Ha participat en diferents ponències i congressos. Des de 1981 fins a 1999 ha impartit diferents cursos sobre equinotècnica, obstetrícia i cirurgia equina, reproducció animal i inseminació artificial, en diferents llocs com ara Còrdova, Barcelona, Lleó, Salamanca, Saragossa, Jaca, Navarra...

El cavall espanyol és fruit del creuament de dues races de tipus poni, de perfil convex i recte i que han pogut entrar a Espanya per Europa o Àfrica. La història d'Espanya està lligada a la evolució de l'autòcton cavall espanyol. De les races pures europees és la més antiga, la més prestigiosa i segurament l'única pura.

El cavall espanyol és de gran bellesa i equilibrada arquitectura qualsevol que siga la seua edat. És un cavall guerrer que genera un estil propi d'equitació anomenat *jiqueta*. En la segona guerra púnica, els cavalls hispànics van galopar victoriosos en les guerres de Trèbia, Tresino, Trasimeno i Cebes, al servei d'Anníbal. A Roma, els emperadors Virgili, Rugides i Livi alaben els cavalls hispans. Tant volia Cal·lígula el seu cavall *Incitatas* que el pessebre i les reixes on menjava eren d'or. Eren cavalls harmoniosos i al costat de les estàtues eqüestres de Dàrius i Marc Antoni ens poden servir per veure la plàstica dels cavalls utilitzats pels romans en l'època imperial del segle I i II de l'era cristiana.

En l'edat mitjana, el cavall espanyol té un gran prestigi en tot Europa. Ricard Cor de Lleó, munta un cavall espanyol en la guerra, ja que eren cavalls de gran habilitat de moviments. En llocs com Flandes, França, Anglaterra i sobretot a Màntua (Itàlia) s'ha intentat reproduir aquest cavall. El duc de Màntua va tindre fins a 200 sementals. El gran auge va arribar als segles XVI i XVII. Els creuaments milloren la raça, però dilueixen la puresa. Napoleó va tindre un cavall de combat de pura raça espanyola l'esquelet del qual es conserva al Museu d'Història Natural a París.

El cavall de pura raça espanyol és superb, valent, elegant, intel·ligent, dòcil, noble i el més volgut per a la doma i l'escola per la gran memòria

i mansuetud. Les orelles són curtes i mòbils, el dors proporcionat i el llom curt, té un pes de 600 kg i una alçada de 160 cm. Destaca la gran valentia en l'empait i enderrocament de bous. Com que és un cavall hàbil, s'utilitza en els *paseillos* de les corregudes. Els cavalls de creuament són utilitzats en els *rejoneos* perquè tenen més força.

L'associació nacional de criadors de cavalls de pura raça espanyola, amb més de 250 ramaders i 700 socis, té com a missió fonamental mantindre inalterable el patrimoni genètic i impulsar la seua selecció. Promouen concursos morfològics per tot el territori nacional i estan relacionats amb les associacions de Costa Rica, Mèxic, Guatemala, Hondures, Alemanya, Itàlia, França, Gran Bretanya, Suïssa i EUA.

Són exemplars de pura raça espanyola aquells els pares dels quals estan inscrits en el llibre de registres equins. Aquest cavall no és tan llarg com l'anglès ni tan curt com l'àrab. De perfil recte o subconvex, amb una notable harmonia en general, enèrgic i elàstic, amb acusada facilitat per a la reunió, i és característica la seua elevació. El nas és corbat amb projecció des de la cara que finalitza en un lleuger estretament. De coll gros, arquejat i de longitud mitjana. Pèl ondulat, tronc robust amb una ampla creu, gropa amb amplada mitjana on el naixement de la cua és baix. Molt poblada la crinera i la cua. El color sol ser tord, castany, negre o bai. No s'admet el falb (roig), encara que els seus pares siguen dos acreditats castanys de pura raça. Avui dia caldria modificar aquesta normativa ja que l'ADN permet afirmar la paternitat amb tota la credibilitat i sense cap tipus d'error.

Una altra mesura excloent és el perímetre de la canya. L'os ha de tindre 19 cm de perímetre per a ser de pura raça.

No tots els animals són aptes per a la reproducció. Els mascles han de fer 152 cm d'alçada i les egües 150 cm. Es puntua de 4 a 10 unes zones del cavall com són el cap, coll, espatla, braç, llom, dors, gropa, tòrax, pit i extremitats. Si el cavall supera els 70 punts és apte per a la reproducció. El jurat el formen tres persones: un militar, un veterinari i un ramader. Si dos d'ells atorguen menys de 70 punts, no és bo per a la reproducció. Si en l'apel·lació no dóna apte, ja mai es considera apte per a la reproducció, encara que els pares siguen de raça pura.

A Almassora temps enrere sols hi havia un cavall de pura raça. Tots eren de l'anca partida, animals de càrrega i de treball en l'agricultura. Ara que ja no s'utilitzen els cavalls en l'agricultura per la mecanització del camp, la gent s'aficiona cada vegada més al cavall per a muntar i el nombre de cavalls

ha anat augmentant. A la Comunitat Valenciana són ja més de 180 els associats al cavall de pura raça.

Un cavall sol costar entre les 350.000 i les 400.000 pessetes. Normalment el comprador rep una targeta sanitària d'identificació no avalada per cap organització, la qual cosa indueix a la picaresca, ja que s'hauria de fer reconeixements mèdics per a poder rebutjar alguna malaltia o defecte de l'animal.

Existeix un programa sanitari i cal vacunar els equins per a previndre les malalties. A les egües cal vacunar-les, si és possible abans de ser prenyades, contra un virus que pot produir avortaments i esterilitat. També és convenient vacunar contra el mateix virus els sementals. Els poltres que naixen es poden vacunar als quatre mesos i una altra dosi al mes següent. En zones de trànsit d'animals és convenient vacunar-los cada sis mesos contra la grip mutant. En les altres zones és suficient vacunar-los una vegada l'any. Una altra vacuna es posa contra el tètans i els poltres es vacunen també contra altres malalties infeccioses (els cavalls tenen 500 ganglis).

El cavall és molt delicat a nivell digestiu. És molt escrupolós, de tal forma que si s'adona que l'aigua no és neta, per molta set que tinga no beurà. Cal donar-li aliments de qualitat. El seu aparell digestiu mesura més de 30 metres des de l'estómac fins al recte. No és un remugador i sí un monogàstric com nosaltres o els porcs. És un herbívor que no pot vomitar, la qual cosa pot originar-li més d'un còlic. Menja durant 18 hores diàries i no controla la quantitat de menjar. No és bo donar-li de menjar una vegada al dia. En les granges de cavalls els donen de menjar tres vegades al dia. A un cavall que treballa molt, cal donar-li proteïnes a base d'alfals mesclat amb palla, *passolina*, soja, faves... i energia a base d'ordi mesclat amb avena i esclafat, garrofa... També mengen herba, carlotes, fenc, soja... Normalment es fa a ull, però és convenient pesar els aliments. No se li ha de donar blat. És perillós donar-li panís (gra) pel midó i si li donem ordi caldrà mesclar-lo amb avena. També caldrà evitar donar-li palla a seques perquè pot produir l'anomenat «còlic de palla». La palla produeix restrenyiment.

L'egua està en zel a partir dels tres anys i diverses vegades a l'any. A partir de la festivitat dels Reis, el dia s'allarga i les egües es posen en zel fins que el dia s'acurta. Els dies en zel depenen del llarg del dia. El cicle de zel és de 21 dies quan el dia és curt i és de 15 dies quan el dia és més llarg. Per a cicles de 21 dies el semental pot muntar-la entre 5 i 7 dies. Com que l'esperma roman en bones condicions de fertilitat 24 hores, el

que es fa és que el semental munte dia si dia no. En cicles de 15 dies sols està en zel 3 dies i el semental la munta tots els dies. El poltre naix al cap d'onze mesos.

La vida mitjana del cavall sol ser entre els 30 i 35 anys, encara que Saúl sap de cavalls que han viscut fins als 44 anys. A Culla, una mula va viure 40 anys.

Almassora, octubre de 2000

L'almassorina Ana és professora i concertista de guitarra. De xicoteta sempre estava tocant la guitarra i era tan mal menjadora que els seus pares li oferiren apuntar-se a classe de guitarra sempre que no els fera patir a l'hora de menjar. Als 9 anys ja va donar el seu primer concert. Va alternar els estudis de música al Conservatori de Castelló i Graduat Social a l'UJI. Ha rebut diferents premis, entre els quals destaca el Premi Ateneu del Conservatori de Castelló i el Primer Premi de Guitarra Francesc Tàrrega a Vila-real. Ha donat concerts a Espanya, Portugal, França, Itàlia, Suïssa i al Japó. Ha col·laborat amb la Coral Vicent Ripollés. És professora al Centre d'Estudis Musicals d'Onda des de 1989.

En aquesta tertúlia Ana ens va a parlar i molt de F. Tàrrega i ens delectarà amb algunes de les seues interpretacions.

Francesc Tàrrega va ser un home d'una família humil i amb una gran sensibilitat. Es seus pares es van conèixer en un concert a Alacant. El seu pare era de Castelló, la mare, guitarrista, era de Vila-real. Ell va nàixer a Vila-real l'any 1852 perquè el seu pare treballava en aquesta població. Als 7 anys se'n van anar a viure a Castelló pel trasllat del pare, conserge de la Beneficència.

Ana María Archilés

Tàrrega és mundialment conegut. Va viatjar a Londres, Brussel·les, Berna, Roma i és a París on va viure una bona temporada organitzant els seus concerts per Europa. Per consell d'Arcas, del seu pare i d'Eugeni, va marxar a estudiar piano a Madrid (no hi havia estudis de guitarra). Els mateixos professors li recomanen estudiar guitarra a Barcelona. Allí va tindre tots els seus fills i també va ser on va morir el 15 de desembre de 1909.

A Tàrrega, el critiquen perquè no va tindre en compte els altres compositors de guitarra contemporanis. Es va dedicar a fer transcripcions de músics com Beethoven,

Chopin, Händel, Mozart, Albéniz, Wagner... L'obra d'aquests músics la transcrivia a la guitarra. Per a moltes persones, com ara Domingo Prat, autor de l'enciclopèdia de guitarristes, això era una manera de desprestigiar la guitarra. No per a Ana, que pensa que era una manera de donar a conèixer unes peces de difícil audició per part de la gent.

Part de culpa de l'escassa obra que es conserva de Tàrrrega la te «Panxa Verda», un home d'Alcoi que se la va apropiari a poc a poc. L'altra part la va tindre el germà menut de Tàrrrega, Vicent, que per problemes econòmics va vendre la poca obra que encara conservaven. Cal dir que en el museu de Vila-real tan sols es conserva el piano, la guitarra de la dona i poca cosa més. Les altres dues guitarres més bones no se sap on paren. Una la va donar a María Luisa Nido, de l'Argentina, de mal nom «la Dama de la Guitarra», però li la van furtrar i ja no se sap res més. L'altra la van vendre per 2.000 pessetes a David Fortea, un alumne de Tàrrrega, que la va tornar a vendre no se sap a qui.

Tàrrrega rebia per igual tant la gent de la noblesa, com la gent de la política, de la ciència o els pobres de Barcelona als quals sempre donava almoines. Descuidava el seu aspecte físic i tenia una llarga barba amb alguna puça arplegada, sens dubte, dels pobres que el visitaven. Quan va morir ho van sentir moltíssim. L'any 1900 ja era famós. L'any 1908 va empitjorar de les diverses malalties que patia. Tres dies abans de la seua mort es va traslladar a Barcelona des de Novelda on tenia previstos diversos concerts. Gràcies a Fortea es conserva alguna obra on moltes de les peces estaven dedicades a la seua família i amics. La majoria de les peces van ser publicades després de la seua mort.

A Tàrrrega li agradava molt fer favors. Una vegada va visitar un guitarrista d'Almeria, Arcas, ja molt major i malalt. El va trobar tan desmillorat i nerviós abans del concert que li va oferir donar-lo ell. Així va ocórrer i els guanyats els va donar a Arcas, qui no va acceptar.

Llevat els ensenyaments rebuts a Madrid i les experiències que va tindre a Londres i a París, es pot considerar que Tàrrrega era un autodidacte, com també ho era el seu iniciador, el també guitarrista Manuel González. Això queda reflectit en les seues obres. Al principi més curtes i les últimes ja més llargues. Va compondre una peça que Ana sempre es va prometre que mai podria tocar. Quan Juan Forcada li comunica la possible xarrada en la Tertúlia, l'ha memoritzada i avui serà el primer dia que la interprete per al públic. Mai es pot dir «Això no ho faré en la vida».

Les peces que Ana ha preparat per a la Tertúlia i que també comentarà són: *Marieta*, dedicada a la seua filla, *Maria*, dedicada a la seua dona,

Mazurca en sol, Adelita, Lágrima, Tango espanyol, Capricho árabe, Recuerdos de la Alhambra i la cançó memoritzada.

Recorda amb certa nostàlgia un professor italià, Oscar Giglia, que va ser com un segon pare per a Ana. Al Teatre Principal tocaren junts una peça de Granados i l'endemà la crítica no va ser massa bona. Ell va haver de marxar a Barcelona i no va veure la crítica. Quan va actuar a Barcelona tothom va elogiar el concertista. També recorda Rosa Rubio i ens comenta que la va veure morir després d'una llarga malaltia.

Si Andrés Segòvia va aconseguir que molts concertistes compingueren per a la guitarra, sens dubte va ser Tàrrega qui va traure la guitarra de les tavernes al món del concert. La guitarra estava desprestigiada. En casa hi havia el piano, la guitarra a les tavernes, per a la diversió.

Tàrrega es va dedicar totalment a la guitarra després de l'èxit obtingut en un concert al Teatre Alhambra de Madrid. No se sap si va estar o no a Granada, però és inconcebible que *Recuerdos de la Alhambra* la va compondre en un cafè ple de fums i soroll. L'obra que més li agrada, ens diu Ana, és *Capricho árabe*. La primera vegada que la va tocar tenia 18 anys i feia 6è de guitarra al Conservatori. La va treballar 2 o 3 vegades amb el professor, però ella creu que mai l'acaba d'aprendre. Sempre li troba alguna cosa nova cada vegada que la toca.

Ana ha compost molt poc perquè no té temps. A més a més, encara ha d'aprendre molt, ens diu. Li agrada més tocar la guitarra i mentre ho fa a la vegada interpreta. Li resulta més fàcil interpretar obres de Tàrrega que de Fortea, ja que l'harmonia de Tàrrega serà més simple, però guanya en melodia. De Tàrrega es pot dir que va ser compositor i guitarrista, mentre que Segovia només va ser guitarrista.

Actualment la guitarra està en auge i és tan apreciada com pot ser un violí o un violoncel. Ben bé que ho sap, ja que treballa a Onda des de 1989 i el nombre d'alumnes que volen cursar guitarra és cada vegada més nombrós. A la Vall d'Uixó hi ha unes quantes bandes de música i la guitarra cada vegada hi està més integrada.

Tàrrega va morir un 15 de desembre i Vila-real li va fer un homenatge el diumenge següent al 15. Les autoritats del poble van a casa, prop de l'església de S. Pasqual, i la banda de música li ofereix una corona de llorer i un concert a l'auditori. Criden Ana per a fer-li l'homenatge i quan acaben van al cementiri. També li toquen unes peces. Aquest any, la seua àvia Adela estant a Morella va morir precisament el 15 de desembre, dimecres. Ella ja no sabia què fer, si renunciar a l'homenatge o acudir-hi. Tots la van animar

a assistir-hi i va tocar *Adelita*, precisament. El proper concert–conferència que té Ana és el dia 21 de novembre de 2000 a Ontinyent, precisament el dia del naixement de Tàrrega. Tot són coincidències.

En tocar *Lágrima* ens va dir que Tàrrega tocava amb una guitarra de sis cordes de budell i quan el dia era humit, quasi no podia fer el concert, ja que calia afinar-les contínuament.

Tàrrega ha tingut, com tothom les seues manies. Li agradava fumar molt però els cigarrets, paper de fumar i el tabac no podien ser de Barcelona, sinó que havien de ser de la seua estimada terra de Novelda.

Ana ha treballat formant duo amb una flautista valenciana, Mari Carmen Fuentes. Començaren al febrer de l'any 2000 amb diversos projectes entre mans. Normalment els concertistes de guitarra no disposen de partitura. Les obres les memoritzen, ja que d'aquesta manera poden interpretar-les millor. Quan toquen música de cambra sí que es convenient tindre la partitura davant, ja que al voltant estan els altres instruments i cal adaptar-se als altres. No obstant això, quan sols és una o dues peces no ni ha cap de problema a poder-les memoritzar. El problema està quan s'han de memoritzar unes 50 o 60 , encara que el cervell té molta més capacitat que tot això.

Cal agrair la presència de Ana ja que ha vingut del concert a duo amb la flautista des d'Alacant i acaba d'arribar encara no fa ni mitja hora.

Finalitza la tertúlia amb l'obra memoritzada i rep un gran aplaudiment.

Almassora, novembre de 2000

Araceli Martín és la presidenta de l'Associació de Veïns Pla de la Torre, i Amadeo Blasco el secretari. La introducció del tema correspon al moderador de la tertúlia, Pepe Sorribes. Des de fa molts segles, Almassora ha sigut un poble important dins de la comarca. Així, en el món eclesiàstic, i des del segle , va ser una cambra del bisbat de Tortosa. Per entendre'ns, va ser una mena de cap de partit judicial. D'Almassora depenien 40 pobles de la rodalia (tots els pobles de la diòcesi de Tortosa l'any 1950 passaren a la diòcesi de Sagorb-Castelló). Al segle *xv*, per una butlla de Pius II, Almassora va passar a ser *estació* de la diòcesi de Tortosa, com les poblacions de Sant Mateu, Morella i la mateixa Tortosa.

Malgrat la seua importància, els periòdics poques vegades la nomenen. Rafael Martí de Vicianà, historiador de Borriana, en la seua crònica cita Almassora en dues ocasions perquè no té més remei. En la primera, en delimitar Borriana. El també historiador Beltrán cita Almassora, ja que Vila-real i Castelló van ser fundades posteriorment a Borriana i Almassora. Cabret, historiador i cronista de Sagunt, l'any 1920 va escriure una obra de teatre i en delimitar la via Augusta deia: l'arc que la costa fa en aquesta zona compren els termes de Torreblanca, Orpesa, Benicàssim, Castelló, Borriana, Nules i Moncofa (la platja d'Almassora desapareix). En un llibre de 5è de bàsica de l'editorial Anaya, l'any 1991 es cita: el Millars naix a la Serra de Gúdar, forma la conca més important de la província de Castelló i desemboca al terme de Vila-real. En un altre llibre docent, en una fotografia es veu clarament el riu i a la mà dreta el campanar d'Almassora, però al peu de foto deia: desembocadura del Millars a Vila-real. Per promocionar rutes valencianes als francesos, l'Institut Turístic Valencià va difondre una propaganda on en una de les rutes es podia llegir el nom d'«Almanzora».

Araceli coneix per causalitat la platja d'Almassora des de fa uns 17 anys i com que li va agradar s'hi va comprar una vil·la. L'associació Pla de la Torre naix per a intentar solucionar els problemes existents en aquesta zona de la platja, però que es poden generalitzar a la resta de la platja.

L'associació, ens diu Amadeo, treballa per a tindre una platja neta i segura. Malgrat això, mai s'aplega a solucionar els problemes. Han tingut

moltes entrevistes amb polítics, han emplenat moltes sol·licituds, han informat la premsa... i cada dia pitjor.

El març de 1991, es va iniciar la segona fase de remodelació de la platja i van estar al Ministeri de Medi Ambient. Els encarregats abocaren a la platja pedres de més de 5 kg en lloc d'àrids, i van convertir el llit d'arena en un gran pedregar. Els transportistes feren el que van voler sense cap tipus de responsabilitat. En lloc de regeneració més prompte es pot parlar de degeneració.

Des de la construcció del port a primers de segle passat, l'arena s'ha dipositat al nord del port. El mar aplegava al Pinar de Castelló i avui en dia ha retrocedit més de 500 m. A la part sud, és a dir, al Serrallo i Almassora, passa el contrari. L'any 2001 i 2002 s'amplia el recinte portuari amb un pressupost de 20.000 milions de pessetes, guanyant al mar uns 150.000 metres quadrats. Així, tant sols necessitem uns 5.000 milions per solucionar els problemes. Què passarà, doncs, a la nostra platja?

En un treball de Pepe Sorribes sobre les torres de la costa de l'any 1920 (casernes de la Guàrdia Civil), quan arriba a Almassora en la documentació utilitzada descriu la caserna dels carrabiners de la platja i diu que tenia un terreny de 10 fanecades i era a 300 m de l'aigua (amb mesura exacta, segons l'inventari).

En el llibre de l'ambaixador Beltrán, editat l'any 1958 i titulat *El Mijares, narración històrica*, en la pàgina 413 comenta: «El grau d'Almassora tenia fa 15 anys un aspecte completament distint. A uns 200 m de les ones s'alçaven blanques i boniques vil·les amb jardinet i tot. Un sistema de mares comença a engolir-se les vil·les i terrenys de tarongers. De jove hi havia una gran distància entre la línia d'edificació i les ones (entre 150 i 200 m), però ara tan sols hi ha uns 40 m.» Per a parar aquesta regressió marina es va projectar la construcció d'un mur per 4.221.225 pessetes l'any 1949, que va ser acabat l'any 1953.

A tant sols 25 km d'Almassora, a Xilxes, s'ha realitzat una obra que també la voldrien els almassorins. S'hi han invertit 1.000 milions en 6 anys per a tindre una platja model, un passeig marítim preciós, 8.000 metres quadrats de zones enjardinades i han aconseguit la bandera blava de la Comunitat Europea.

El 20 d'octubre de 1989, el periòdic *Castellón Diario* publica: «A Almassora comencen les obres de remodelació de la platja i es presenta un projecte de passeig marítim». Tot promeses incomplides. També es va projectar i aprovar el pressupost d'onze esculleres, des de la séquia mitgera fins el riu, però tant sols s'han construït dues i això que aquestes dues han donat i estant donant bon resultat. Mai s'han demanat responsabilitats per part de l'autoritat competent d'on han anat a parar els diners d'aquestes esculleres pressupostades i no construïdes.

Al juliol de 2000, en el periòdic *El Mundo* es va publicar: «Costes invertirà 5.700 milions de pessetes en el litoral d'Almassora. El responsable afirma que a partir del 2002 s'iniciaran aquestes obres». Com poden afirmar els diners que es gastaran si no estan pressupostats? Després de tants anys, una cosa és clara i és que Almassora necessita una solució que mai arriba. Per què serà? Poden haver interessos creats? No ho sabem, ens diu Amadeo.

El clavegueram mai l'acaben de construir amb perjudici dels veïns pel que fa a la insalubritat, mals olors, molèsties... Tampoc acaben l'avinguda Mediterrània. És important tindre una alternativa a la carretera del mur. Això que ja hi ha hagut un accident mortal. Per què no l'acaben? Quines mesures caldrà prendre per a posar fi a aquest malson que és la platja d'Almassora?

Un altre problema greu que cal solucionar correspon a la desembocadura de les séquies al mar. El temporal marítim taponava les séquies i l'aigua inunda carrers i vil·les.

D'altra banda, fa uns tres o quatre anys hi havia un petit barco blanc que arreplegava el fem que la tempesta podia deixar. Quan la notícia ix al periòdic es parla del fet i es pot llegir: «Des de Vinaròs, Benicarló, Orpesa, Benicàssim, Castelló, Borriana, Moncofa i fins a Nules, les platges són netejades pel vaixell», però no anomena la platja d'Almassora.

Tal vegada siga l'anomenat *pla integral* un dels motius (o una excusa) pel qual no solucionen els problemes a la platja d'Almassora. Des de Peníscola fins a Almenara, totes les actuacions que cal fer per a arreglar la costa, s'han de fer conjuntament i no es pot fer parcialment. Això contradiu el què s'ha fet a Xilxes i a Moncofa.

De totes formes, el primer pas a fer seria defensar el mur construït esculleres. Si no es fa una defensa positiva a la platja, no podem parlar de construir més vil·les ni d'urbanitzar el terreny. Ningú podia pensar fa uns quants anys enrere el *boom* de la construcció actual. Això no vol dir que a hores d'ara perquè la gent pugui construir vil·les i adossats prèviament s'ha d'urbanitzar.

L'associació tracta de denunciar uns fets que estan a la vista de tothom i per això parla i escriu a les autoritats per a poder solucionar l'anormal situació de la nostra platja que actualment està molt lluny de proporcionar-nos benestar, seguretat i comoditat que com a éssers humans desitgem i tenim el nostre dret. L'associació seguirà lluitant perquè no siguen sols pegats que arreglen momentàniament el problema. Lluitarem perquè els nostres fills i els fills dels nostres fills puguen tindre una platja defensada.

Almassora, novembre de 2000

Francesc va nèixer a Benifallet (Tarragona) l'any 1925. La Guerra Civil i la postguerra el van obligar a treballar abans d'hora. Des de 1943 al 1954 va ser un dels grans impulsors del grup teatral del seu poble. Des de 1948, juntament amb dos amics, va introduir el ball de la sardana a Benifallet. És escriptor habitual i poeta autodidacte. Ha col·laborat en la redacció de la geografia comarcal del seu poble i de Catalunya. És membre de la Comissió d'Apoderats de la Ribera de l'Ebre (CARE). La vida de Francesc està lligada al seu riu i al seu poble.

L'any 1960 va prendre part d'una lluita contra la construcció d'una presa hidràulica que hauria suposat la desaparició de la seua localitat i de part de la Ribera de l'Ebre. Regular el riu és necessari, ja que moltes poblacions quedaven inundades en època de grans pluges, però cal veure la ubicació dels embassaments quan poden ser afectades algunes poblacions.

Francesc Cots

Després dels estudis corresponents es va arribar a la conclusió que per a regular l'Ebre caldria construir tres preses, des de Xerta fins a Casp. La primera a construir seria la gran presa de Xerta. L'assut de Xerta proporciona aigua a dos canals, un dels quals és el que subministra l'aigua per a cultivar l'arròs del Delta de l'Ebre. L'any 1934 van començar les primeres prospeccions, que van quedar paralitzades per la Guerra Civil. L'any 1940 es van continuar i sense acabar-les comencen les de la presa de Riba-roja. Aquesta presa la van acabar amb molts problemes i les màquines van començar a construir la tercera, la de Garcia, però es troben que no s'havien fet les prospeccions i no poden continuar les obres.

Passen uns quants anys i al voltant l'any 1960 i a l'Ajuntament de Xerta va arribar una ordre on diu que anaven a començar les obres de la construcció del pantà immediatament. El poble de Xerta quedaria inundat, igual que unes cinc poblacions més de la Ribera, amb una població d'uns 20.000 habitants. Aleshores es van ajuntar les poblacions afectades, es crea el CARE i juntament amb una senyora de molta influència que volia molt el seu poble, aconseguen paralitzar les obres durant dos anys.

En finalitzar aquest període de temps i com que ja s'havien esgotat tots els recursos, pareixia que la lluita no havia servit per a res, ja que les obres eren imminents.

Abans d'això, comencen les obres d'un canal de 19 metres cúbics per segon que aniria des de Xerta fins a Sagunt (Alts Forns). El canal no s'ha acabat de construir i el conferenciant pensa que ja mai quedarà conclòs.

D'altra banda, el fet de voler construir les preses era per una manca d'electricitat. Calia construir centrals hidrològiques.

La gran sorpresa va ser la unió entre Tigrensa, una empresa francesa, i Hidroelèctrica Catalana per a construir la primera central nuclear catalana a Vandellòs. Això, creu Francesc, va ser un dels principals motius pels quals la gran presa de Xerta no es va construir, encara que en no estar suprimida algun dia podria construir-se.

Quan l'Ajuntament de Mequinensa va descobrir que les cotes de la presa que porta el seu nom eren més altes que les que estaven escrites als plànols va decidir construir un mur per a contindre l'aigua i d'aquesta manera evitar possibles inundacions. També la cota prevista en la construcció de la presa de Xerta era 19,27 m sota el nivell del mar, però la seua construcció estava prevista per la cota 30 o fins i tot la 40.

El títol de la tertúlia pregunta: «per què l'aigua de l'Ebre no va ni cap Barcelona, ni cap a Castelló?» La resposta és ben simple: perquè no n'hi ha prou. Ara ho expliquem.

Perquè l'aigua del pantà de Mequinensa arribe al Delta, cal soltar 75 metres cúbics per segon. Entre els dos canals en funcionament en prenen 50. S'ha comprovat que almenys 10 metres cúbics es perden per infiltracions. El Delta necessita l'aigua del riu perquè l'aigua del mar no isca cap a terra. A Tortosa han d'arribar, per llei, com a mínim 17 metres cúbics. Si a Sagunt s'envien 19 i a Barcelona 45, d'on es trau tota aquesta aigua?

En una de les avingudes d'aigua un diari va publicar: «Amb l'aigua que l'Ebre ha llançat al mar durant els onze dies de riuada, hi hauria hagut per a Barcelona i tota la zona durant nou mesos». Aquest periodista tenia tota la

raó del món, però així com si quan es fa un xalet i volem tindre aigua, cal fer una cisterna ben gran per a tindre'n durant un període de temps per si no plou, el mateix passa a l'Ebre. Cal fer pantans per a tindre reserva d'aigua en cas de sequera.

El pantà de Flix, construït l'any 1902, empalma amb el de Riba-roja i aquest amb el de Mequinensa, i ocupen uns 100 km d'embassament. A més a més, si ens imaginem que la gran presa de Xerta i la de Garcia s'hagueren construït, totes aquestes preses s'haurien unit formant un embassament de més de 230 km. Tan sols en aquest cas es podria passar aigua de l'Ebre a Barcelona i a Castelló.

Francesc recorda les grans inundacions ocorregudes al seu poble temps enrere, mentre actualment són cada vegada més escasses. El perill que avui dia tenim, diu, és que quan tenen aigua en embassaments els dol soltar-la. L'aguanten tot el que poden. El pantà de Mequinensa, l'any passat estava entre el 80% i 90% de capacitat. El de Riba-roja també estava bastant ple. Va ploure bastant i no soltaven aigua tot dient que encara tenien temps de soltar-la. Al final obriren les comportes ja que hi havia perill d'inundacions i de trencament de la presa.

El fet que Barcelona rep de l'Ebre quatre metres cúbics per segon té la seua explicació. Els dos canals que ixen de l'assut de Xerta estaven construïts de terra i calcularen uns 4 metres cúbics per segon de pèrdues. Per a evitar-les, Barcelona reconstrueix els dos canals de ciment a canvi d'emportar-se l'aigua. Ara ja estan fets d'obra i pràcticament les pèrdues són nul·les.

Els arrossers poden aprofitar l'aigua a nivell de la cota zero. Els 20 metres cúbics d'aigua sobrant del Baix Delta sí que la podrien enviar a Castelló. Aquesta aigua la trauen molt ben treta, de l'aigua que trauen de l'arròs. L'arròs necessita de certa altura d'aigua que després cal llançar quan l'arròs ja va a collir-se. Aquesta aigua no l'aprofita ningú. L'únic problema seria l'ús que se'n vulga fer, ja que estaria composta de certes matèries orgàniques. També es podria bombejar als pantans per al seu aprofitament.

Una de les possibles solucions al problema de l'aigua que va a perdre's a la mar seria la construcció de més embassaments que podrien regular els irregulars cabals dels rius. Tal vegada per a Catalunya, seria més barat agafar l'aigua del Roine que no de l'Ebre. Seria suficient construir un túnel per travessar els Pirineus.

Caldria també analitzar a quines persones beneficia més cada metre cúbic d'aigua i pagar més, com pot ser el turisme o la indústria... Francesc

no pensa d'aquesta manera. En la tertúlia es comenta que tots els europeus que poden fer-se una casa a l'arc mediterrani no ho dubten. Cada vegada es necessita més aigua en aquesta part turística (per a beure, netejar, piscines, camps de golf...). Francesc pensa que ara per ara als Balcans no hi ha turisme, però quan el país estiga més estabilitzat a Espanya hi haurà, possiblement, més apartaments buits.

Els aragonesos han desallotjat més de 400 pobles per falta de treball i han vingut a les nostres terres. Als Monegros existeixen grans terrenys on cultiva una sola collita de panís, per exemple. Al Mediterrani, en hivernacles adequats poden eixir fins a 4 collites a l'any amb la mateixa aigua. Prima, doncs, la rendibilitat. El mateix passa a la indústria.

Almassora, desembre de 2000

Xaro Nomdedeu és catedràtica de Matemàtiques i ha treballat com a professora des de 1972 als instituts d'Onda, Vinaròs, Nules, Castelló i Almassora. Ha sigut directora del Planetari de Castelló, directora general de Conservació del Medi Natural, presidenta de l'Organització Espanyola de Coeducació Matemàtica en la qual representa al Comitè Local Autonòmic de l'Any Mundial de les Matemàtiques 2000, presidenta de l'Associació Ada Byron, assessora de matemàtiques del Centre de Professor (CEP), professora d'Àlgebra i Geometria al Col·legi Universitari de Castelló (CUC), membre del Comitè de Programa de les X Jornades sobre Aprenentatge i Ensenyament de les Matemàtiques (JAEM), celebrades a Saragossa al setembre de 2000. Ha publicat diversos articles i ha participat en diferents conferències i, al juny de 2000, va publicar el llibre *Mujeres, manzanas y matemáticas. Entretejidas*.

Ens comenta Xaro que el diputat de les Corts generals, Antonio Martín, company de matemàtiques de les illes Canàries, enviava correus electrònics per a comunicar l'acord pres a Rio de Janeiro. El 6 de març de 1992, la Unió Matemàtica Internacional (IMU) va declarar l'any 2000 Any Mundial de les Matemàtiques. La UNESCO, en la seua Conferència General de l'11 de novembre de 1997, ha donat suport a aquesta declaració.

Els tres objectius fonamentals que es pretenen aconseguir al llarg de l'any 2000 són: (1) conscienciar la gent de la importància dels grans desafiaments del segle XXI; (2) informar la gent que les matemàtiques són una peça clau per al desenvolupament; (3) crear una imatge positiva de les matemàtiques en la societat.

El document que va enviar aquest diputat a tot el país constava de tres parts. La primera era una presentació del 19 de novembre de 1998 formulada per un grup socialista i presentada al Congrés dels Diputats com una proposta no de llei sobre l'Any Mundial de les Matemàtiques 2000. El text contenia una exposició de motius i una proposta d'acords. En la segona part resumia els comentaris que es van fer al Congrés i els acords presos, i en la tercera part adjuntava dos textos.

El 9 de febrer de 1999, la Comissió Mixta d'Investigació i Desenvolupament Tecnològic, reunida al Congrés dels Diputats va debatre i va

aprovar per unanimitat la proposta no de llei sobre l'Any Mundial de les Matemàtiques 2000. Després, es va crear el comitè espanyol que es va posar en contacte amb totes les comunitats autònomes. Així, es van crear diversos comitès, com ara a Andalusia, Cantàbria, Catalunya, Comunitat Valenciana, Madrid, Navarra, Castella-La Manxa, La Rioja i Castella i Lleó per a demanar als seus governs autonòmics proposicions no de llei. Algunes comunitats ho van aconseguir, altres no, i altres només van aconseguir una declaració institucional (de menor rang), com va ser el cas de la Comunitat Valenciana.

El comitè espanyol es va encarregar d'una sèrie d'activitats, com per exemple l'organització del Primer Congrés de les Matemàtiques en l'Educació al País Basc. Mai s'havia fet un congrés per motius socials. A més a més, no hi ha una societat de professors de matemàtiques per a organitzar l'esdeveniment, però sí que hi ha gent preocupada per les matemàtiques. També es van realitzar activitats sobre les matemàtiques en l'àrea del mercat, el centenari del naixement de Puig Adam, exposicions virtuals i d'un altre tipus, tant per a alumnes de primària i secundària com per a universitaris.

Dels comitès formats a les comunitats van sorgir una sèrie d'activitats, com per exemple organitzar un concurs de cartells i exposar-los als instituts, realitzar sèries en les televisions autonòmiques sobre les matemàtiques, etc. El programa *Más por menos*, que presenta Antonio Pérez, va dedicar tota la sèrie a l'Any Mundial de les Matemàtiques. A la Comunitat Valenciana també s'han fet projeccions a Punt 2, encara que a les 12 de la nit de la vigília d'un dia festiu. Al reportatge havia una mescla de música, art fotogràfic, escultura, divertiments matemàtics...

Castelló ha estat actiu des que es va iniciar aquest camí. Així, hi ha hagut una exposició fotogràfica titulada *Fotografia portuària* a l'edifici Hucha al desembre de 2000. Al periòdic *Levante de Castelló* es van publicar cinc articles sobre un concurs de problemes matemàtics presentats per Cristóbal Sánchez, Toni Gil, Xaro Nomdedeu i Daniel Gozalbo. Són propostes de problemes d'enginy, problemes de pensar. També hi ha hagut cicles sobre pel·lícules de temes relacionats amb les matemàtiques, com ara *Història de les Matemàtiques*. Les mateixes Corts Valencianes van presentar un facsímil del matemàtic Ciscar i el professor de Física Matemàtica, Antoni Ten, va escriure un assaig sobre l'obra de Ciscar. Arreu del món també hi ha comitès, com ara a Alemanya, Canadà, Dinamarca, França, Holanda, Portugal i, en aquests llocs, s'han organitzat diverses actuacions sobre la vida de matemàtics.

A continuació, s'esmenten algunes de les activitats realitzades a Castelló durant l'any 2000. Dies 21 i 22 de gener: fase local de la xxxvi Olimpíada Matemàtica; 8 de març: presentació de la pàgina web d'Ada Byron; 16 de març: prova Cangur; 22 de març: presentació oficial de l'Any Mundial de les Matemàtiques a Castelló i centenari de la mort del matemàtic castellanenc Apolinar Fola; 13 d'abril: conferència «Matemàtica, la màgia de les matemàtiques» i gimcana matemàtica; 6 de maig: fase provincial de l'Olimpíada Matemàtica per a l'ESO; 27 i 28 de maig: fase autonòmica; 25 i 28 de maig: excursió matemàtica al Bartolo; 15 de maig: exposició sobre Escher; 30 de maig: conferència sobre l'ensenyament de les matemàtiques; 8 de juny: conferència a càrrec del catedràtic de geometria A. Montesinos; 4 i 6 d'agost: la biblioteca del matemàtic F. Alicart al poble de Lluçena; setembre: realització del calendari matemàtic; 26 de setembre: presentació del llibre de Xaro, *Mujeres, manzanas y matemáticas. Entretejidas*; 7 de novembre: primera trobada de departaments de Matemàtiques de la Xarxa Lluís Vives; 19 de desembre: acte de clausura de l'Any Mundial de les Matemàtiques al Centre Social Sant Isidre.

A continuació es detalla la declaració institucional de les Corts Valencianes del 22 de desembre de 1999 a què féiem referència abans. Diu així:

«Les Corts Valencianes consideren que les matemàtiques són una de les màximes expressions de la intel·ligència humana i un magnífic exemple de la bellesa de les creacions intel·lectuals. Constitueixen un eix central de la història de la cultura i de les idees, conformen una eina bàsica del desenvolupament científic i tècnic i el seu llenguatge universal s'aplica a les altres ciències tant naturals com socials. Constitueixen un vessant fonamental de la formació integral i del bagatge intel·lectual de les persones i tenen un paper decisiu en tots els nivells del sistema educatiu. A la Comunitat Valenciana, hi ha una important tradició matemàtica que es fa palesa tant pel nombre de científics i matemàtics eminents valencians com per la ja antiga implantació dels estudis de matemàtiques al sistema educatiu superior i el potencial investigador actual que es desenvolupa a les nostres universitats. Al mateix temps, també cal destacar la important activitat en matemàtica educativa orientada a tots els nivells de l'ensenyament.

Les Corts Valencianes donen suport a la celebració esmentada, ja que representa un fort impuls a la investigació matemàtica i a la potenciació de la matemàtica educativa, facilita la divulgació del coneixement matemàtic i

de l'estreta relació de les matemàtiques amb les altres ciències entre la població en general i els professionals. Les Corts conviden la societat valenciana en general, les institucions públiques i privades, les societats científiques, les corporacions locals, els mitjans de comunicació i el professorat de matemàtiques de tots els nivells educatius a participar activament, fer-se ressò de les activitats que es realitzen, traslladar a la societat aquells aspectes de les matemàtiques que tinguen més interès per a la majoria dels ciutadans i donar suport a les institucions i societats que plantegen activitats en el marc d'aquesta celebració.

Les Corts Valencianes insten al Govern Valencià perquè done suport decididament i de manera eficaç a les societats i institucions que desenvolupen activitats i, en particular, al Comitè Valencià de l'Any Mundial de les Matemàtiques 2000 i, amb motiu d'aquesta celebració, afavorisca programes d'investigació en l'àmbit de les matemàtiques, la seua didàctica i les aplicacions, tant les de caràcter científic com les industrials, empresarials i tecnològiques en general, col·labore amb la divulgació de les matemàtiques, fomenta l'organització d'actes culturals, acadèmics i lúdics entre els estudiants de tots els nivells educatius, promoga actituds integradores a la societat valenciana per augmentar el cabal, homes i dones, que puguen gaudir de la cultura matemàtica i continuar la tradició d'eminència científica a la nostra comunitat.

Les Corts Valencianes acorden sumar-se a la celebració esmentada mitjançant l'organització i el patrocini de diverses activitats.»

Almassora, desembre de 2000

Joan Peris i Torner

Joan és membre promotor de l'Associació d'Amics del Ferrocarril, gran aficionat al tren i especialista en el tema de modelisme. Col·labora i escriu en revistes especialitzades en temes de ferrocarril. Rep el Premi d'Humanitats de la ciutat de Castelló pel llibre publicat l'any 1994: *El tranvia a vapor de Onda al Grao de Castellón de la Plana.1888-1963*.

El primer ferrocarril espanyol es va establir a l'illa de Cuba per a fomentar la indústria del sucre. La primera concessió a Espanya va ser per a un ferrocarril que anava des de Jerez fins al portal de Cadis per a transportar raïm i productes derivats. El primer ferrocarril espanyol a la península Ibèrica anava de Barcelona a Mataró. Espanya estava tecnològicament per darrere dels altres països europeus. La primera fàbrica de locomotores estava ubicada a Barcelona (1904). Les primeres legislacions ferroviàries no eren massa positives, ja que consideraven el ferrocarril com una empresa no de servei públic sinó per a guanyar diners. S'invertia més en canals (C. de Castella, C. Imperial d'Aragó,...), que en el ferrocarril. Es pensava equivocadament que la comercialització tenia que ser via fluvial.

Tot això fa que no existisca una legislació adequada al tema ferroviari. A més a més, com que la capital d'Espanya és Madrid, la xarxa havia de ser radial i aleshores la perifèria no estava ben comunicada, com és el cas de la costa mediterrània i Cantàbria. D'altra banda, l'ample de les vies europees era de 1,43 m, mentre que a Espanya era de 1,67 m, per motius militars de seguretat. Això comportava problemes però també donava més estabilitat al tren i major potència en la locomotora.

El tramvia de vapor d'Onda al Grau de Castelló (TVOGC), més conegut com *La Panderola* és un tren de via estreta. *Panderola* significa escarabat de cuina i rebia aquest nom pel seu color negre i la seua lenta velocitat (al nucli urbà com el pas d'una persona). Aquests trens portaven materials a les estacions de via ampla per a la seua distribució. La via estreta no va tindre l'èxit esperat. Taronges, taulells, olis... constituïen la matèria que s'havia de transportar des d'Onda, la Serra d'Espadà, Ribesalbes... fins al Grau de Castelló.

La Panderola es va inaugurar al febrer de l'any 1888 per iniciativa de Josep Puig de la Bellacasa, important empresari català que es dedicava a

demanar concessions administratives a l'Estat. Com que no tenia capital propi, va demanar a la gent de Castelló 350.000 de les 400.000 pessetes de capital social. La reunió anual de la junta general tenia lloc el dia de Nadal a Barcelona a les 12 del migdia. Quin capitalista de Castelló, l'any 1888, acudia a Barcelona el dia de Nadal? Ningú, i elles feien el què volien. Fins i tot encara que la companyia anava bé, al cap de 10 anys van fer suspensió de pagament. Vertaderament fraudulent.

El primer projecte de la companyia contemplava passar per Almassora. El segon ja no. El gran interès d'Almassora obliga a l'Ajuntament a construir l'estació i comprar la campana, el rellotge... i tot el que feia falta. Les locomotores necessiten aigua i la companyia acorda amb el Sindicat de Regs perquè li subministre 20 metres cúbics d'aigua diaris.

La línia del tren es va fer en distints trams. El primer tram va ser del Grau de Castelló a Castelló. El segon, de Castelló a Vila-real amb algunes variants, el tercer de Vila-real a Onda, el quart de Vila-real al Grau de Borriana i l'últim de Borriana al port de Borriana, per a la seua promoció. La companyia va veure perillar el negoci que tenia quan van construir al Grau de Castelló un embarcador metàl·lic i rebien 3 pessetes per cada vagó de mercaderia que entrava al port. L'Estat va confiscar l'embarcador i la companyia va haver d'abandonar. Dinou anys després, la companyia va construir un ferrocarril fins al Grau de Borriana.

El tramvia és un vehicle que va per les vies públiques i que pot ser de vapor, elèctric o tracció animal. El ferrocarril és un vehicle que circula per les vies pròpies.

Al voltant l'any 1916 comença a funcionar el transport per carretera. Aquest va ser el gran competidor de la companyia. La companyia podia competir quan el transport es feia amb carro però no quan es feia amb autobús o amb camions, que feien els desplaçaments amb més rapidesa. La companyia va haver de donar millor servei, ja que el trajecte des d'Onda fins al Grau de Castelló costava tres hores i mitja (funcionaven trens mixtos). A partir de 1920 es van establir trens directes, trens purs, és a dir, o de mercaderies o de passatgers. Quan les tropes de Franco entraren a Castelló va ser el Regiment de Mobilitat i Pràctiques del Ferrocarril l'organisme que es va fer càrrec de la línia. Va arreglar la línia trencada, va recuperar el material i al cap de dos anys van començar a funcionar de manera regular, fins el 1941.

Abans que l'Estat es fera càrrec de la companyia, Joaquín Gallego va proposar fer una explotació mancomunada amb els ajuntaments i dipu-

tacions. No va tindre èxit i va ser a partir de l'any 1932 quan l'Estat es va fer càrrec de la companyia.

Els tallers que La Panderola tenia al Grau de Castelló estaven ben equipats amb uns bons mecànics. Tan bons eren que quan en època de Primo de Rivera es van comprar uns hidroavions a Itàlia i van tindre problemes per fer-los funcionar, aquests mecànics els solucionaren.

Joan pensa que el tancament de La Panderola va ser per una mala visió de modificació del transport. En aquesta època, la Diputació de Castelló va voler construir els troleibusos quan en tot Europa ja estaven llevant-los. Si aquesta inversió s'haguera fet per a ampliar la línia fins a Sogorb, per exemple, avui dia hi hauria una xarxa de via estreta com la que hi ha a la costa cantàbrica. Avui dia al Museu Mundial del Transport a Nova York es conserva un troleibús restaurat i dos tramvies de tipus Washington. Cal dir que van estar a punt d'electricar La Panderola. Al riu Millars es va comprar un salt d'aigua per a produir electricitat per al tren. El projecte no va prosperar.

L'any 1963, La Panderola va tindre un coeficient d'explotació d'un 450%, la qual cosa vol dir que estava perdent quatre vegades i mitja més del que podia ingressar. A l'Estat ja no li interessava i l'1 de setembre d'aquest any va deixar de funcionar. El mateix dia va deixar de funcionar el tren de Valdepeñas a Puerto Llano. Sols quedava el ferrocarril de Sant Feliu de Guíxols a Girona, i allí es van emportar tot el material de La Panderola.

Tot el material mòbil de La Panderola era de la casa alemanya Krauss. La primera sèrie de locomotores la núm. 1, 2, 3 i 4 eren de simple expansió. La segona sèrie, la núm. 5, 6, 7 i 8 eren locomotores *comput*, de millor rendiment. Avui, de La Panderola sols es conserva la locomotora nº 1, que es troba davant de l'estació de Castelló de la Plana, i un vagó de dos eixos, la nº 3 de Vila-real i el cotxe nº 6, la de Borriana (que abans estava en S. Feliu de Guíxols) amb bieles falses, i la màquina de Castelló, que l'han llevada del Passeig Ribalta per a restaurar-la. Avui està al magatzem de la Diputació fins que la situen en un nou emplaçament, probablement al museu que s'ha d'inaugurar al Port de Castelló. Cal dir que el vagó dels passatgers s'ha fet totalment nou, amb fusta.

Hi ha hagut diversos projectes d'implantació de tren turístic a la província de Castelló, però no ha prosperat cap. Els polítics no han mostrat massa interès i han volgut promocionar els parcs temàtics, per exemple. Una companyia anglesa s'encarrega que funcione el tren, ara turístic, d'Alacant a Dénia. Tal vegada l'única empresa privada rendible de via estreta en funcionament és el ferrocarril de Sóller a Palma de Mallorca, amb només 23 km de recorregut.

El 90% dels accidents són deguts a les pujades i baixades del tren en marxa als baixadors. En les poblacions tothom s'adonava quan venia el tren perquè anava a molt poca velocitat, i encara així hi ha hagut accidents mortals, ja que no hi havia ambulàncies i la medicina en general no estava tan avançada com ara.

Un port no pot estar sense comunicació ferroviària amb la xarxa principal. Ni Vinaròs, ni Benicarló, ni Peníscola, ni Borriana estaven comunicades, ja que el tren tenia 1,30 m d'ample de via i la xarxa principal era d'1,70 m. Castelló va adaptar la via a 1,70 m d'ample. A la companyia del Nord no li interessava que el port de Castelló tinguera connexió directa. Els interessava més que la mercaderia fóra transportada de port en port.

Quan a Espanya es van crear les companyies ferroviàries ho van fer amb una idea equivocada, ja que calia millorar les infraestructures i mantindre el material. L'Estat anava donant subvencions i les companyies cada vegada estaven més endeutades. El negoci es feia quan es venien les mercaderies a les companyies. Quan va arribar la Guerra Civil es van destruir més de 300 locomotores i al voltant de 5.000 vagons. Al final, l'Estat va aglutinar totes les companyies i l'any 1941 es va crear la *RENFE*.

La Comunitat Valenciana va tindre el tercer ferrocarril d'Espanya. Va ser l'any 1853 i el ferrocarril era el del Grau de València a Xàtiva. El promotor va ser un gran empresari, Josep Campo i Pérez, marquès de Campo, polític i financer. Va fundar també la línia Almansa – València – Tarragona. Va unir a Tarragona la línia Tarragona – Barcelona – França fins a la frontera. D'aquesta zona van eixir les primeres exportacions agrícoles per ferrocarril. Quan va acabar la segona guerra carlista, la companyia tenia un deute de dos milions de pessetes d'aquella època. Va ser l'Estat qui la va ajudar a eixir endavant. Va ser l'única companyia que hi havia a Espanya de capital espanyol.

L'actual estació de Castelló de la Plana no està preparada per a l'alta velocitat per un problema purament físic. Quan aquests trens penetren en un túnel es crea una succió que pot fer descarrilar fàcilment l'últim vagó. A Castelló, en les dues vies d'entrada, no hi ha suficient distància per a evitar aquest efecte. L'única solució seria construir una altra estació exclusivament per a aquest tipus de tren i que s'ubicaria entre Castelló i Borriol. L'alta velocitat no aniria per la costa sinó per les valls centrals, com Sant Mateu, Xert i Tortosa. A Castella-La Manxa totes les capitals provincials estan comunicades per l'*AVE*. Només hi falta Conca, per on també passarà l'*AVE*.

Tothom volia també l'*AVE* a la Comunitat Valenciana, però no és tan important. La companyia *TALGO* circula per Alemanya a 300 km/h. A més a més, per a anar a Barcelona no fa falta anar a 300 km/h. Es pot circular a

250 km/h en la via actual, amb l'*EUROMED*, per exemple. És suficient donar a la gent servei i comoditat.

Avui dia *RENFE* treballa amb «unitats de negoci». Són unitats de negoci: rodalies, transversals i grans línies, transports de mercaderies, trens d'alta velocitat... Totes aquestes unitats es rendibilitzen per si mateixes i funcionen molt bé per l'avançada tecnologia.

A Espanya comptem amb *TALGO*, una de les millors empreses de desenvolupament ferroviari. A San Francisco (*EUA*), circula el *TALGO*. És l'única empresa del món que ha desenvolupat un sistema de variació de l'ample de la via en el seu propi material.

Quan un tren va a 300 km/h necessita 4 km per a parar-se, ja que pot pesar més de 600 Tm. Això és un greu problema. Els trens d'alta velocitat, en ser integrats, aprofiten la frenada per a generar energia que tornen a la xarxa elèctrica. A més a més, la frenada és de ferro sobre ferro, la qual cosa vol dir que no existeix coeficient de fregament.

Els trens no solen ser massa cars i a més a més, són còmodes. El que passa és que alguns horaris no són bons, com pot ser el de l'*ALARIS*, que quan ix de Madrid aplega a Castelló a les 22 h, però l'eixida des de Castelló és a les 11 h, massa tard.

La primera línia radial que no es va portar a terme era Madrid, Aranjuez, Conca, Terol i Castelló. Per a Joan, la línia més directa a Catalunya seria Madrid, Guadalajara, Conca, Terol, Castelló, Tarragona i Barcelona. El 80% dels trens que van de Madrid a Barcelona passen per Castelló i no per Saragossa ni per València (no és estació de pas).

En el tren d'alta velocitat la missió del maquinista és més prompte de control, ja que és el programa informàtic el que s'encarrega de la conducció. Així, el metro de Tòquio funciona completament sol, sense cap persona a bord. La formació del maquinista ha de ser molt completa per la seua gran responsabilitat. Avui dia les locomotores porten un sistema de seguretat que en sonar activa un pedal que cal desactivar-lo, ja que sinó voldria dir que el maquinista s'ha marejat o s'ha dormit i arribaria un moment en què el tren es pararia.

L'últim viatge «oficiós» de La Panderola va ser l'1 de setembre de 1963 i el va organitzar el Centre Excursionista de Castelló, propiciat per la revista radiofònica «Clima». Va eixir a les 19 h des de Castelló cap a Onda. L'últim tren oficial que va circular va eixir a les 21 h des de Castelló cap al Grau. Van eixir la locomotora número 5 i tres vagons llargs.

Almassora, gener de 2001

Mariano és expert en agricultura ecològica, geobiologia i bioconstrucció. Ha estudiat a França i Suïssa. És fundador del Centre Mediterrani d'Investigació Geobiològica. Ha sigut president de l'Associació d'Estudis Geobiològics i ponent en diversos congressos nacionals. Ha intervingut en programes de ràdio i televisió. Ha escrit articles en diversos periòdics i revistes. Ha dirigit el seminari «Salut i hàbitat» en les universitats de La Laguna i Tenerife. Imparteix cursos i seminaris per tot el territori espanyol i també a França, Argentina, Colòmbia i Mèxic. És autor dels llibres *Vivir es cosa sana* i *Huerto familiar ecológico*.

Sempre s'ha dit que en aquesta vida la salut és el més important. Ja pot tindre una persona totes les comoditats en la vida, que si no té salut, no té res. Què ens ajuda a tenir salut? Durant molts anys, la medicina s'ha centrat a aconseguir antibiòtics per a combatre els gèrmens, virus, bacteris... Al segle passat, més del 85% de la població moria per malalties infeccioses o problemes de nutrició. Avui dia persisteix en països subdesenvolupats o del Tercer Món. La salut global de la població s'ha millorat gràcies a la medicina, però també a una millor qualitat de l'alimentació (abans es patia fam o les persones s'alimentaven de manera desequilibrada) i sobretot a la higiene; el fet de disposar d'aigua corrent per a dutxar-se, llavar la roba tots els dies, tindre banys amb sanitaris en comptes del *comú*... han millorat la qualitat de vida de les persones.

Segons l'OMS (Organització Mundial de la Salut), les principals causes de mort són les malalties

Boquera situada a 50 m. de la Casa de les Reixes.

degeneratives, càncer, problemes cardiovasculars, de cor, esclerosi múltiple, i ara els accidents de trànsit. Sols el 15% moren de problemes de nutrició.

Les condicions de benestar buscant la salut porten efectes secundaris o col·laterals al progrés. A hores d'ara tenim bons cotxes, bones cases, calefacció, aire condicionat, abundància d'aliments... però la gran majoria d'aquests porten substàncies químiques no desitjables, com són els nitrats, fosfats, insecticides... Aquests productes no maten directament però poden deixar efectes que poden aparèixer al cap d'un cert temps. Per veure si un producte químic és tòxic s'alimenten rates durant 3 o 4 mesos. Si la meitat de les rates viuen durant tot aquest temps, autoritzen el producte. Si desenvolupen càncer o malalties degeneratives no passa res, cal que moren per a rebutjar-lo.

Moltes vegades els carnissers obliguen els ramaders a implantar hormones a les vedelles. En lloc d'injectar hormones utilitzen el que diuen «pinso d'acabat». En uns 15 dies l'animal augmenta un 20% de volum acumulant aigua. La carn és més tendra, més roja i és el que demana el consumidor. El que passa és quan es posa el bistec a la graella gran part es transforma en aigua.

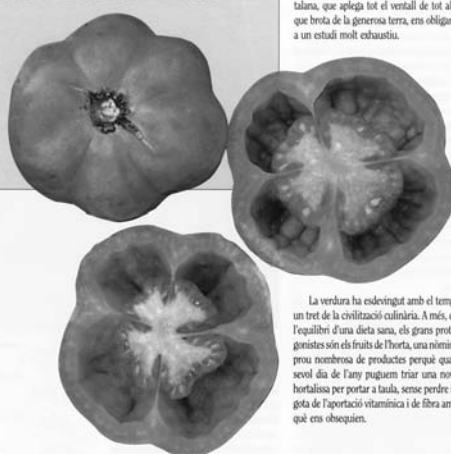
La societat ha volgut que els productes d'alimentació siguin els més

barats de tots. No els ha importat pagar els cotxes de fa 25 anys a un preu i ara pagar-los 10 vegades més cars. La taronja avui es paga igual que fa 25 anys. Si un llaurador podia viure d'una hectàrea, ara ja no. S'ha obligat l'agricultor a produir cada vegada més a preus cada vegada més barats. Socialment tenim de tot per a ser feliços, però no acabem de ser-ho.

Des de fa uns anys, els països desenvolupats van veure que els animals i les persones constitueixen una fotografia bioquímica del que mengen. Així, les vaques són el reflex de l'herba que mengen, de la mateixa manera que hi ha un increment de càncer en les vaques a

5

Les hortalisses

Introducció

De les hortalisses s'ha de dir, d'entrada, que són una de les peces fonamentals de tota tradició gastronòmica. Ja sia com a element per encetar l'apat o com a aliment bàsic, la seva presència és inqüestionable. Prou que ho confirma la gran varietat de fruits que es coneixen a l'horta, dels quals aquí farem una incompleta recensió, donat que l'horta catalana, que aplega tot el ventall de tot allò que brota de la generosa terra, ens obligaria a un estudi molt exhaustiu.

La verdura ha esdevingut amb el temps un tret de la civilització culinària. A més, en l'equilibri d'una dieta sana, els grans protagonistes són els fruits de l'horta, una nombrosa i variada gamma de productes perquè qual-sevol dia de l'any puguem triar una nova hortalissa per portar a taula, sense perdre ni gota de l'aportació vitamínica i de fibra amb què ens obsequiem.

El tomàquet de Montserrat, dolç, aromàtic i subversiu

El tomàquet de Montserrat

causa de certs fertilitzants químics que utilitza l'agricultura.

Curiosament, un dels promotors de l'ecologia biològica és una persona anglesa que havia estat a l'Índia. L'adob orgànic que utilitza era fet per ell a base de la fermentació de canyots, brossa, excrements... Als prats que estaven abonats químicament, l'herba era més robusta i sana aparentment però les vaques menjaven primer l'herba de les voreres que no estava abonada químicament i era més menuda i dura.

La planta fertilitzada químicament acumula molta aigua, creix ràpidament, augmenta de volum, està dèbil, amb un excés de nitrats i manca d'altres minerals i a més a més no està equilibrada. És més propensa a tindre algunes malalties que la planta fertilitzada orgànicament no té. Durant tota la vida, totes les plantes s'han criat de les branques i fulles en descomposició que han caigut a terra, ajudades pels bacteris, cucs de terra i la resta de microorganismes encarregats en la seua descomposició per tal que els nutrients passen a les arrels de la planta.

Avui dia els cultius hidropònics no utilitzen terra; només aigua, insecticides i fertilitzants químics. En col·locar les arrels dins l'aigua ja es poden recollir pebreres, cogombres, tomates... És aquest aliment, carregat d'adobs químics, l'idoni per a la nostra salut? Precisament l'agricultura biològica busca les condicions idònies per a criar plantes en plena salut que són les que ens donaran la nostra salut. Si els animals mengen l'herba tractada en condicions idònies, estaran sans i no prendran antibiòtics. Els animals de granja moren si no prenen antibiòtics. Així, nosaltres estariem menjant una carn plena d'antibiòtics, d'hormones i que han menjat uns aliments que no se sap ben bé com són. Hem aconseguit més nutrients, més aliments, cada vegada la nevera és més plena, però quina qualitat tenen aquests aliments per a la nostra salut? Realment estem disfrutant de la vida? El conferenciant planteja la pregunta.

Planter d'hortalisses

Si tota l'agricultura fóra biològica, hi hauria prou d'aliments per abastir tota la població mundial? La resposta és sí, ja que avui en dia els boscos són plens de matèria orgànica, cosa que anys enrere estaven més nets i hi havia menys incendis. A més a més, la producció per hectàrea és la mateixa en ambdues agricultures. Potser les despeses en mà d'obra de les finques amb agricultura biològica siguen més elevades que en la tradicional, que està més mecanitzada.

Si analitzem fredament els llauradors, diríem que són treballadors dels bancs, empleats de banca, ja que demanen crèdits per a comprar maquinària, adobs, reg gota a gota, transformar la finca ... que després cal pagar. Els llauradors sempre estan endeutats.

El millor fem i el més car que utilitza l'agricultura biològica és d'ovella i cabra. Les ovelles i cabres s'alimenten pasturant per la muntanya, on mengen moltes herbes i algunes són medicinals. El porcs de granja mengen farratge amb cereals, que no tenen tanta varietat d'elements i el fem que produeixen no és tan bo. El millor és fer una barreja. El fem tret de les escombraries no es recomana, ja que la gent encara no separa adequadament la matèria orgànica. El fem líquid que s'utilitza en el reg gota a gota és el famós «pixum» de tota la vida. Es pot fer a casa, només cal posar a remulla el fem i filtrar-lo.

La flora bacteriana de la terra disgrega els nutrients que passen a la saba per mitjà de les petites arrels microritzades (*micro* és fong i *ritze* arrel). A València hi ha laboratoris dedicats a la cria de plançons amb arrels que tenen fongs i s'ha comprovat que el creixement és molt més ràpid. El fungicida o insecticida mata els fongs i obliga a utilitzar adob líquid. Cal dir que com més matèria orgànica tinga el sòl, la planta més sana es criarà. En cas d'haver-hi problemes, també hi ha medicaments ecològics que es degraden en 24 hores, enfront els químics amb més de 15 dies de persistència.

Antigament eren els llauradors els que treien bones llavors seleccionant les millors plantes. Ara són les grans multinacionals les encarregades d'aquella tasca, però no són tan bones. A Benicarló es va deixar de produir llavors d'enciam perquè al voltant l'any 1974 va aparèixer la primera virosi, que feia grocs i marcits els enciams i va ser degut a la contaminació ambiental. Si és molt alta no és possible criar-los. Quan baixa es poden criar fins que torna a augmentar.

Un dels problemes dels llauradors prové de les grans extensions ja que estalvien mà d'obra i en un marge petit de guanys poden traure molts més

diners que els petits llauradors en els seus minifundis. Tal vegada l'agricultura ecològica pugui ser la que faci alçar el llaurador, en tant que selecciona el producte. El millor producte es paga més car.

Dins d'un sistema ecològic hi ha un equilibri entre paràsits i depredadors. El minador és un paràsit que a hores d'ara no té depredador però ja s'estan criant colònies de depredadors per a combatre'l. Pot ser que passe com la mosca blanca, que no es podia anar a l'hort pel seu visc.

Si no és possible passar de l'agricultura química a la biològica per ser llarg i car el procés, cal intentar aconseguir l'agricultura integrada, on es manté la racionalitat de la química.

L'agricultura ecològica també és aplicable als cítrics. La varietat Washington nàvel és la que millor que s'adapta, mentre que la mandarina és més susceptible i necessita més tractaments.

Almassora, gener de 2001

És la quarta vegada que Daniel està en la Tertúlia. Ens comenta que ve molt a gust i sempre elogia la tasca que realitzem. L'estiu passat, al seu poble, Costur, ell i la seua dona, Isabel, van donar una conferència que tractava sobre el saber valorar els costums antics. Quan tenia sis o set anys el va impressionar quan van encendre un forn per fer calç i una nit van anar a veure'l perquè s'havia fet tot roig. Com és possible que la pedra es faça totalment roja? Era l'últim forn de calç del poble, que encara es conserva. És un patrimoni totalment oblidat i vilipendiat. Avui dia els forns es gasten per a tirar el fem.

Daniel vol parlar-nos dels forns de calç, com a testimoni d'una economia de subsistència, com prompte ens adonarem. La calç va ser en el passat, fins el 1962, una destacada activitat de la nostra comarca. Avui en dia, quasi 50 anys després de la darrera fornada, existeix un total desconeixement del seu paper social i econòmic per les noves generacions i una desaparició total de la tècnica popular. Pensa que no és just l'oblit. Es perd no sols un ofici tradicional de la societat rural, sinó també una sapiència amb una praxi de segles fonamentada sobre els més estrictes i elementals processos físics i químics que la ciència popular havia atresorat en el transcórrer les centúries i tal vegada els mil·lennis. Avui, molts forns de calç es troben dispersos pertot arreu dels termes.

Els forns són ara elements indissolubles en el paisatge. Discrets d'aparença i humils. Alguns passen totalment desapercebuts i els aprofitem per a les deixalles. Els enderroquem sense cap llàstima, però són part consubstancial del món rural.

La calç és l'òxid de calci (CaO) (calç viva) que s'obté escalfant la pedra calcària a més de $1.000^{\circ}C$ durant unes 50 hores. L'alta temperatura fa que la pedra desprengui tota l'aigua que porta, tot l'anhidrid carbònic (CO_2) i les matèries orgàniques. L'òxid que s'obté encara porta impureses com ara òxids d'alumini, ferro, silici i magnesi i per a evitar-los, cal elegir la pedra de millor qualitat. En tractar-la amb aigua es desprenen grans quantitats de calor i es forma hidròxid de calci, que es ven comercialment com una pols blanca denominada calç morta. «Agafàvem la pedra com més blava millor perquè era la que millor calç faria.»

La calç s'utilitzava com element aglutinant en la construcció, quan no hi havia ciment, encara que ja existia l'algep, extret dels jaciments existents a

l'oest del terme. La calç solia produir-se, bàsicament, per a l'autoconsum. «Quan anaven a construir una casa, en primer lloc anaven a fer la calç, abans de la construcció del forn.». La calç era l'element aglutinant que en mesclar-se amb l'arena feia fort els murs de pedra de les cases. La calç la utilitzaven per a construir els canals de portar l'aigua de reg, per emblanquinar les façanes i els interiors de les cases, per a senyalitzar els mollons d'una finca (amollonar)... El color blanc reflecteix la radiació solar i mitiga el calor extrem dels mesos d'estiu. Pintar amb calç és sinònim de neteja i desinfecció, sobretot als corrals i descoberts. «Haviem donat tantes passades de calç que les vores de les parets i els ampits de les portes estaven completament arredonits.»

La calç també s'utilitzava en l'agricultura per a tractar els pous. També es feia servir per a eliminar els cucs i les erugues. Encara ara es veuen soques de tarongers i oliveres pintades de calç per a evitar les formigues i altres insectes. Quan moria un animal el soterraven en calç viva. «Quan hi havia una bugada de roba excessivament bruta o que calia netejar-la per ser d'un malalt o d'una persona morta, es posava a remulla amb cendra i s'hi afegia calç. Es mantenia dos o tres dies i després es llavava i s'aclaria; en finalitzar cruixia com si fóra nova.»

Quan l'aigua de pluja ompli els pous i les cisternes, aquests s'omplien de cucs que la calç s'encarrega de matar. A més a més, col·loquen una pedra de gres roig, coneguda popularment com *rodono*, per a donar un poc de gust a l'aigua.

També s'utilitzava per a netejar i desinfectar les pells dels animals. Fins i tot era utilitzada per a depurar aigües residuals. També per a fabricar derivats del calci i en la fabricació de paper, vidre i de la «carabassa amb vi bullit». La carabassa es posava a remulla amb calç per a fer-la dura, quan estava blanca es feia bullir dins del solatge del vi i s'obtenia un dolç que ha perdurat a través de les generacions.

La calç és, doncs, un producte necessari per a l'economia domèstica de subsistència i d'utilització freqüent. En totes les tendes dels pobles sempre hi havia calç per vendre a les persones que no en tenien de fabricació pròpia.

Al terra es feia un anell amb paret com si fóra un formatge. S'omplia d'aigua i es col·locaven a poc a poc terrossos de calç viva. Quan es bevia tota l'aigua hi afegien més calç. Passat un dia o fins i tot dos, ja es podia mesclar la calç amb l'arena (o terra) sense perill del seu contacte amb la pell. Per lluir les parets s'utilitzava arena molt fina. De vegades s'afegia a la calç un polset de blavet per donar el blau característic a les finestres. Per a un ús decoratiu s'hi afegia un poc de terra roja.

El forn és un espai on es transforma la pedra calcària en calç. Es troben disseminats pels termes, fonamentalment prop de les costeres, buscant els jaciments d'aquest tipus de pedra. Alguns es feien en bancals, buscant sempre un desnivell i prop d'una paret per a poder construir un dic d'uns 80 cm d'alçada. El forn més tradicional és una mena de caldera, de base cilíndrica (olla), tot soterrat al terreny. A l'exterior es construïa un mur auxiliar.

Les parets externes envoltaven el recinte reservat per a la pedra que havia de convertir-se en calç. Aquest recinte tenia entre 1 m i 1,8 m d'amplada a la part baixa i entre 1 m i 1,3 m. de diàmetre (forma de semiesfera). Sobre les parets es posaven pedres. Un forn normal tenia uns 4 m de diàmetre i 5 m d'alçada. La capacitat del forn variava entre 30 i 50 Tm, que es transformaven entre 20 i 30 Tm de calç viva.

L'operació d'omplir el forn de pedra calcària era de les més delicades i rebia el nom «d'armar el forn». A la part baixa del forn posaven pedres grans i fortes (entre 15 i 25 kg). Les pedres més menudes formaven la cúpula (caputxa). No estaven totes seguides ja que de cada metre es deixava un forat per poder passar el foc per totes les pedres (paredar). Era fonamental que cap forat es convertira en xemeneia. Sempre s'havia de deixar uns menuts respiralls perquè isquera el fum. La pedra treta de la pedrera calia trossejar-la amb un mall. Aquesta operació requeria molta experiència.

En la cocció s'utilitzava *malea*: coscoll, argelaga, romer i remulla. A l'inici, el ritme era lent per evitar que les pedres trencaren (temperar la pedra). Al forn donaven calda durant 3 dies i 2 nits. Quan el color de la flama era blava, el calciner donava per finalitzada la calda. Posteriorment calia que es refredara durant 1 o 2 dies i la calç es treia encara pràcticament cremant. La calç es treia sempre de dia. Si la calç era per a casa calia posar-la en les gerres o en les cambres fosques i tapada amb calç morta. La duració d'una fornada era com a mínim d'una setmana.

Una parella d'homes estava sempre damunt el foc, dia i nit. Hi afegien llenya cada tres minuts. A la nit feien torns per dormir. El treball dels calciners era un treball sostenible en sentit mediambiental, ja que netejaven el bosc. No deixaven cap tipus de residus, ja que la cendra i la terra formaven adob per al terreny.

Els calciners no han constituït mai un ofici permanent, salvat alguns industrials. La calç es feia de manera esporàdica i en moments puntuals de temps lliure, quan en el camp no hi havia treball. En aquests casos els sobrants de calç els posaven a la venda. El darrer forn de Costur va estar dedicat íntegrament a la venda de calç.

Almassora, febrer de 2001

La Plana l'any 2010

Santiago Vilanova i Toni Pitarch

Santiago és catedràtic de Geografia i Història a l'Institut Francesc Tàrraga de Vila-real i no és la primera vegada que participa en la Tertúlia. L'acompanya Toni Pitarch, autor de la lletra de la cançó del F. C. Villarreal.

La Reial Acadèmia de la Llengua Espanyola, l'any 1992, defineix *prospectiva* com «el conjunt d'anàlisi i estudis realitzats per tal d'explorar i preveure el futur en una determinada matèria». El 1994, el diccionari de l'Enciclopèdia Catalana la defineix com «la ciència que estudia el futur per comprendre'l i influir-lo».

La prospectiva pretén dissenyar el futur. Un futur a curt termini es pot previndre amb bastant encert. Per exemple, és possible estudiar la població escolar i preveure el nombre d'escoles per al futur; també en els plans d'urbanisme, plans de pensions... Les previsions de prospectiva a més de 10 o 12 anys són bastant insegures. A més llarg termini ja és futurologia.

L'Institut Català de la Mediterrània va estudiar una hipòtesi sobre el futur del país català l'any 2015 i va publicar el llibre *Catalunya, horitzó 2015*. L'any 1994 es va publicar *El mundo que viene*, resums de diverses conferències. Altres llibres, com ara: *El fin del trabajo*, d'un assessor de Bill Clinton; *El siglo de la biotecnología*, sobre el genoma humà; *La era del acceso*, entre molts altres parlen de futur.

Toni parla sobre demografia i ens diu que va fer un treball sobre la demografia de Vila-real, que va ser publicat al setembre del 2000. En 1998 Castelló de la Plana perd 425 habitants, però en els dos últims anys la població ratlla els 150.000

TERTULIA
DEL PORTAL
almassora
al saló del Llaurador de la Caixa Rural

La Plana any 2010

Taula rodona

Dilluns 19 de febrer 2001
22 hores

www.caixarural.com/almassora/vila.html

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA, S.COOP.DE CDTOLV.

habitants. L'any 2000 a Vila-real hi havia 42.000 habitants. Almassora tenia 7.076 habitants l'any 1900, 10.051 habitants l'any 1950, 15.000 l'any 1991, 16.306 l'any 1996, i actualment quasi 17.000 habitants. S'han fet càlculs pareguts en les 12 poblacions més industrials de la província com són: l'Alcora, Almassora, Alqueries, Almenara, Benicàssim, Betxí, Borriana, Castelló, Nules, Onda, Vilavella i Vila-real.

Aquestes poblacions tenen actualment 305.644 habitants enfront dels 275.507 que tenien l'any 1991, la qual cosa significa que la població de la Plana ha crescut un 10,9%. Cal fer notar que en el 20% de territori es concentra el 80% de la població, amb un densitat de 473 hab/km², quan l'estatal és de 78 hab/km² i l'autonòmica de 173 hab/km². En 2010 la població podria arribar als 339.000 habitants comptant que la natalitat siga d'1,2 fills per dona (el mínim aconsellable seria de 2 fills per dona i l'ideal seria de 2,2 atès que hi ha matrimonis que no tenen descendència). Cal notar que Espanya és el país europeu amb la natalitat més baixa. Espanya superava els 40 milions d'habitants al desembre del 2000. El País Valencià ja supera els 4 milions.

L'esperança de vida, pareguda a la de la Unió Europea, és de 77,5 anys per als homes i de 83,5 anys per a les dones. Tenen les dones millor salut que els homes? Per què hi ha més dones centenaris que homes? Caldria estudiar-ho. El que sí és clar és que la majoria dels treballs de risc els realitzen els homes. També que la mortalitat masculina és major que la femenina en els accidents de trànsit. Els escalons de les piràmides de població són cada vegada més estrets, la qual cosa significa que naixen menys persones i es mor amb una edat més avançada. Aquest elevat nombre de persones majors de 60 anys fa perillar el gaudi de les pensions.

A hores d'ara, estem caminant cap a una economia globalitzada. Aquesta afavoreix els països rics i a la vegada també els perjudica perquè els països més pobres seguiran enviant-nos població. El grup del G-7 vol fer desaparèixer les barreres duaneres a nivell mundial, la qual cosa afavoreix els nostres interessos. Estem en un lloc de frontera amb països àrabs amb un problema cultural greu sobre la marginació de la dona.

Cal dir que des de fa molts anys, la Plana exporta, i l'entrada de l'euro afavoreix les exportacions. Es pot considerar l'arc mediterrani com «La Florida» d'Europa. Per exemple, Borriana pel complex de S. Gregori, amb quinze mil milions de pessetes i més de 4.000 vivendes, Orpesa, per Marina d'Or, Moncofa, Nules, Almassora... Aquestes vivendes es lloguen als estrangers jubilats. Però l'economia no sols es pot basar en el turisme (bon clima). Cal diversificar-la cap a altres sectors. Castelló és, de les tres províncies, la que més ha crescut.

Un exemple de com ha de ser l'economia productiva en el sector primari el tenim en l'anomenada «tècnica del mallat». Es van ajuntar quasi 3.300 fanecades i es van tapar amb malles negres per a protegir-les de la contaminació ambiental. Es va aconseguir fer més de 3.500 kg per fanecada amb totes les taronges de la mateixa grandària i de categoria primera. Sols faltaria eliminar els intermediaris per a tindre un negoci competitiu de la taronja. Les millors taronges per a l'exportació són les que es poden pelar amb la mà. Així, el 75% de les taronges serien mandarines, com les *marisols* i les *clemenules*, el 20% de taronja *navelina* i *navelate*, i el 5% taronges híbrides.

Si s'ha crescut tant a la Plana ha sigut per l'economia productiva del sector secundari. Més concretament per les rajoles. Un clúster industrial funciona si té unes infraestructures adequades i un entorn ecològicament bo. L'únic clúster que funciona al País Valencià correspon al sector dels taulellets, amb més de 180 empreses que estan més o menys juntes i a la vegada que s'ajuden també es fan la competència. Totes juntes formen un mercat de lliure empresa. Comparteixen *inputs*, és a dir, recursos que vénen de fora, com per exemple l'Institut de Tecnologia Ceràmica de l'UIJ, organisme dedicat a la investigació, del qual s'aprofita la petita empresa, ja que ella per si sola no podria investigar. De moment, el món del taulell encara té futur perquè en l'arc mediterrani, considerant-lo des de Màlaga, passant per València i Gènova, fins al nord d'Itàlia, seguiran construint segones residències durant uns quants anys més.

S'ha parlat del port de Castelló, de la autopista A-7 i de l'AVE. L'ampliació i accés al port de Castelló afecta, i molt, Almassora. Abans s'utilitzava el port de València per a exportar les rajoles produïdes a Castelló. Caldria aconseguir la gratuïtat de l'autopista A-7. Alguns americans no comprenen que s'haja de pagar en una autopista. Es parla molt de l'AVE (tren d'alta velocitat) a Madrid, però i a Barcelona? Es parla de fer doble via, una per a rodalies i l'altra per al tren de velocitat alta. En el plans europeus es parla de prioritzar la xarxa de l'alta velocitat a Europa, per a evitar la vulnerabilitat produïda per la dependència del petroli. Els europeus no tenim petroli, només Gran Bretanya.

El tema de la contaminació és fonamental per a l'economia de la Plana i encara així les autoritats no s'ho prenen seriosament. Molts de les subvencions de la Unió Europea són destinades a evitar la contaminació de les rajoles. Bolonya, per exemple, és més industrial que la Plana i en canvi té l'atmosfera menys contaminada. Si no s'aconsegueix mantindre una atmosfera adequada, no existirà qualitat de vida i serà difícil que hi haja

turisme de qualitat. Es necessita un pla sostenible, és a dir, que l'actual creixement no es faça hipotecant el futur de les generacions futures.

Als polítics els interessa més planificar per a un futur immediat i no a llarg termini per això de tornar a manar. Molts exemples podrien avalar aquesta afirmació. A l'Hospital de Vila-real s'han creat 700 places d'aparcament, quan el mínim haurien sigut 1.000, i millor encara 3.000. La segona planta de la *UNED* no s'havia programat i ara l'han construïda amb un cost superior. La carretera de circumval·lació (*bypass*) de València es va quedar menuda des del primer dia. Si La Panderola no haguera desaparegut, s'hauria pogut electrificar, i a hores d'ara la Plana estaria ben comunicada. Treballar a Betxí, per exemple, significa haver d'agafar el cotxe perquè sols passa un autobús de matí i un altre de vesprada.

No és admissible que algunes empreses de rajoles no tinguen un circuit tancat de l'aigua i utilitzen aigua bona de beure per a netejar les argiles. A la nostra comunitat no hi falta aigua, però no s'ha de malbaratar. Com més aigua portes, més necessitats crees. També cal fer més depuradores que funcionen adequadament i seria convenient posar comptadors d'aigua als pisos.

Ja queda poc per als romàntics de la terra. Això de tindre un trosset de terra per al parany i quatre taronges per a casa s'està acabant. La majoria dels llauradors són majors de 55 anys i els fills no volen saber res de la terra, encara que no baixa de preu, però no és productiva econòmicament. A més a més, no s'ha sabut organitzar correctament el territori. S'han fet vertaderes barbaritats en diversos punts de la Mediterrània i això, a curt o llarg termini es paga.

Almassora, febrer de 2001

Ignacio Sangüesa

Ignacio és enginyer de camins, canals i ports. Comenta que parlar de les depuradores té sentit quan apareix la contaminació. Les depuradores no són més que la resposta de la societat enfront del problema de la contaminació humana del medi ambient des de l'aire als rius, llacs, oceans i aigües subterrànies, per les escombraries domèstiques, industrials, municipals i agrícoles. Es pot dir que des de 1968 es té cada vegada més la necessitat de depurar l'aigua. Tothom sap que no hi ha vida sense aigua, l'aigua és un bé cada volta més escàs, que no hem d'utilitzar-la de manera incontrolada ni contaminar-la. L'aigua que s'utilitza en la indústria, cal depurar-la en bones condicions per a poder reutilitzar-la.

Un curs d'aigua està contaminat quan s'ha modificat directament o indirectament per l'acció humana, quan hi ha un augment i concentració de la població en nuclis i un canvi d'activitats agropecuàries. És clar que com més població més contaminació. S'ha passat d'una ramaderia extensiva a una intensiva, on els animals es crien a les granges i es crea una gran contaminació que cal supervisar. Quan un riu es contamina, es destrueixen recursos, disminueix la qualitat de l'aigua i el riu no pot autodepurar-se.

L'any 1973, l'antiga CEE (Comunitat Econòmica Europea) que no l'actual UE (Unió Europea), no era més que un gran mercat, (mercat comú) i va dictar unes normes per a controlar la contaminació. La bona política no és dir «qui contamina paga», sinó «que ningú contamine». Dins de la CEE, Espanya ha tingut una competència deslleial enfront de països com Alemanya i França, ja que rebien subvencions estatals per a pal·liar el

TERTÚLIA
DEL PORTAL
almassora
al saló del L'aurador de la Caixa Rural

Les depuradores

Per

Ignacio Sangüesa
Enginyer de camins, canals i ports

Dilluns 5 de març 2001
22 hores

www.caixarural.com/almassora/tertulia.html

 CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA. S.COOP DE CDTOLV.

problema de la contaminació. Cada vegada la gent està més convençuda d'aconseguir una política mediambiental concordant amb les necessitats del planeta. Les empreses tenen a l'abast els mitjans necessaris per a no contaminar però això té un cost econòmic.

Les aigües residuals reben aquest nom quan els residus s'incorporen a l'aigua. Poden ser d'origen domèstic, industrial, subterrani i meteorològic i s'anomenen aigües residuals domèstiques, industrials, d'infiltració i pluvials, respectivament.

La composició de les aigües residuals s'analitza amb diversos mesuraments, com poden ser físics, químics o biològics incloent-hi la determinació del contingut en sòlids, la demanda bioquímica i química d'oxigen i el pH. Abans de depurar les aigües, cal fer el pretractament, ja que pel clavegueram es tira tot el que la ment humana puga pensar, des de bosses de compra fins a matalassos.

Les fases de la depuració són quatre: 1) Sobreexidor. A la xarxa del clavegueram van a parar tant les aigües residuals com les aigües de pluja. És a la tardor quan l'aigua de pluja neteja les clavegueres però l'aigua que arriba a les depuradores és molt bruta i a vegades aplega molta més de l'esperada. Cal tindre, doncs, uns sobreexidors per a rebutjar tota aquesta gran quantitat d'aigua que la depuradora no pot admetre. 2) Retria. Per a llevar les partícules sòlides es pot utilitzar la *reixa*, on la separació entre els barrots ve donada en centímetres, i els *canyissos*, on la separació entre els barrots ve donada en mil·límetres. 3) Desarenats. L'aigua de pluja porta terres i arena que cal impedir que passen al procés de depuració. En els desarenats, l'aigua que entra ho fa a poca velocitat perquè la terra puga dipositar-s'hi. 4) Desengreixador. Per a separar els hidrocarburs i els greixos.

Quan arriba aigua contaminada a una depuradora es poden utilitzar diversos tipus de tractament per a la depuració. El *tractament primari* consisteix a separar físicament les partícules en suspensió que porta l'aigua. En el *decantador* s'aconsegueix que l'aigua porte poca velocitat i les partícules de menys d'un mil·límetre tinguen el temps de retenció suficient per a poder separar-se de l'aigua residual. Normalment els decantadors són circulars amb diàmetres entre 10 i 15 metres.

El *tractament secundari* pretén reduir la matèria orgànica que porta l'aigua residual. Aquesta reducció ve donada pels microorganismes existents a l'aigua en l'assimilació de la matèria degradable biològicament. En injectar oxigen per mitjà de turbines o difusors, el procés és més ràpid. L'aigua tractada ja es pot utilitzar.

Hi ha diversos processos de tractament secundari, com el de *suport líquid* i el de *suport sòlid*. En utilitzar els de suport líquid obtenim els fangs actius. Afegim oxigen a una gran pica plena d'aigua residual. Els microorganismes es mengen la matèria orgànica degradable, es fan cada vegada més grans i es formen els *flòculs*. En tenir un cert pes ja es poden separar de l'aigua utilitzant un decantador. De manera pareguda passa en utilitzar els de suport sòlid, la diferència és que els microorganismes estan sobre pedres o plàstics.

Què es fa amb aquests fangs contaminats? En primer lloc, utilitzem la gravetat per a concentrar-los. Després s'utilitza el procés de digestió, que pot ser aeròbica o anaeròbica (amb presència o absència d'oxigen). Cal dir que la digestió redueix el contingut de matèria orgànica entre un 45% i un 60%. Quan ja tenim el fang digerit, cal deshidratar-lo llevant-li tota l'aigua. Per deshidratar-lo es pot fer d'una manera natural en vessar-lo sobre una base filtrant d'arena i grava, d'una forma mecànica o per una bomba centrífuga. El fang digerit i deshidratat, a vegades s'utilitza com fertilitzant.

S'utilitza el *tractament terciari*, per a eliminar el fòsfor. Si es vol reutilitzar l'aigua residual, la desinfecció per tractament amb ozó és considerada el mètode més fiable.

Actualment, per què es depura? Una legislació europea obliga a depurar. Fa molts anys que hi havia depuradores que no s'utilitzaven, ja que havien d'estar costejades pels ajuntaments. L'any 1992, la Generalitat Valenciana va traure la llei de sanejament de la Comunitat Valenciana per la qual es crea el *cànon de sanejament*. En el rebut de l'aigua es paga per una part l'aigua que gastem i bevem i per una altra l'aigua que tractem per a un ús posterior. Actualment el manteniment de les depuradores no és a càrrec dels pressupostos dels ajuntaments, sinó a càrrec de les persones que paguen el rebut de l'aigua. La depuració, al final, és un procés industrial. Depurar l'aigua a Castelló, València o Alacant és barat, ja que ix a 6 o 7 pessetes el metre cúbic. A poblacions com Cabanes o Catí ja és més car, i resulta al voltant les 15 o 35 pessetes el metre cúbic.

En finalitzar l'any 1999, hi havia fet un pla de depuradores. Actualment de 80 municipis, 60 ja tenen depuradores. Sols falten depuradores a la part sud, ja que els terrenys per ubicar les depuradores són més cars que els terrenys del nord. Tots els municipis de més de 500 habitants tenen depuradora. Pel que fa a les poblacions entre 200 i 500 habitants, la legislació no en diu res.

Un procés de tractament de les aigües residuals per a ús domèstic és la fossa sèptica: una fossa de ciment, blocs de rajola o metall en on se sedimenten els sòlids i puja la matèria flotant.

El purins de les granges són tractats en les 6 plantes que s'han construït al centre i nord de la província de Castelló. Els grangers de pobles menuts no poden pagar el trasllat dels purins de les seues granges ni tampoc les autoritats poden obligar-los al transport dels purins a les plantes. Caldria veure la possibilitat de subvencionar aquest tractament als petits grangers.

En parlar del bor, el conferenciant va dir que es pot eliminar parcialment. Sols és qüestió de diners. A Castelló hi ha la depuradora mancomunada Onda-Betxí que en teoria hauria d'arreplegar tots els vessaments de ceràmica de les poblacions. Fa anys que es va inaugurar i està tractant menys del 50% del que esperaven. A Benicàssim hi ha una altra depuradora que tracta el bor. A l'hivern hi ha 2.000 habitants, però a l'estiu 7.000. En afegir productes químics, el preu de l'aigua tractada s'encareix bastant. La depuradora de l'Alcora es va ampliar utilitzant processos fisicoquímics. A Moncofa una depuradora tracta mercuri. Per què hi ha mercuri? Pot ser degut a una empresa de cartonatge. El bor apareix també a Ribesalbes, Lluçena i Moró per empreses de ceràmica. A Benassal hi ha vessaments de crom, per què? Pot ser siga per l'escorxadador de conills. Com més menut és un poble, és més fàcil controlar les coses que no tenen massa explicació.

L'aigua tractada es vessa directament als rius o llacs. En aquelles parts del món on escasseja l'aigua tant d'ús domèstic com industrial, reutilitzen les aigües tractades per omplir els aqüífers, regar cultius no comestibles, processos industrials, oci, etcètera.

Almassora, març de 2001

José Quereda va vindre a la tertúlia al maig de 1992 a parlar-nos sobre les anomalies climàtiques de la Mediterrània i de l'efecte hivernacle. És doctor i catedràtic d'universitat a l'UIJ, en l'especialitat d'Anàlisi Geogràfica Regional.

El conferenciant ens diu que en aquests propers cinc anys s'espera un escalfament global del clima. Els gasos que s'injecten a l'atmosfera no deixen escapar la calor i la Terra s'escalfa cada vegada més. Es preveu un augment de la temperatura de dos graus, la qual cosa comportaria una alteració en el règim pluviomètric. Hi hauria llocs on les platges s'inundarien, com seria la Comunitat Valenciana, ja que en escalfar-se el planeta, una zona de calor com és l'equador es dilataria més i cobriria més parts de l'hemisferi actual. Hi hauria menys gelades (ja està passant) i tal vegada caldria pensar a canviar el tipus de cultius. Tot això comportaria un efecte negatiu pel que fa a la reserva d'aigua.

Per la qual cosa també hi hauria menys precipitacions i un augment en la demanda de la evapotranspiració vegetal. L'escorrentia ens podria afectar des d'un 20% a un 25%. Caldria, doncs, pensar en uns nous sistemes de cultius, ja que les demandes urbanes estarien cobertes i a més a més no són massa elevades. L'agricultura consumeix molta aigua i caldria estalviar aigua millorant la xarxa de distribució, aplicar el retorn de les aigües per poder després reutilitzar-les o implantant un sistema de reg gota a gota. Si fóra necessari, caldria imposar alguna llei dràstica per estalviar aigua en l'agricultura. S'ha comprovat una deficiència hídrica entre 300 a 350 hectòmetres cúbics en tota la Comunitat Valenciana, que a Castelló seria de 80. A aquestes xifres s'hauria d'incrementar encara un 20% més.

En el nostre clima quan es calcula una mitjana no té massa sentit ja que una meitat estan per damunt i l'altra meitat per davall. La sequera va en augment. Al llarg de l'últim segle van haver unes 15 o 16 voltes on la sequera es va prolongar en uns 2, 3 o 4 anys. Els recursos hídrics actuals atenen un 70% de les demandes. Per a l'any 2010 podríem estar per davall i ja per a l'any 2020 hi hauria una necessitat imperiosa d'aigua. Tot això optimitzant tot el possible i fent que entre un 30% a un 40% de l'aigua que s'utilitza en els regadius siga aigua de retorn i millorant la xarxa de distri-

bució un 20% (el màxim estalvi). Per això el Pla Hidrològic Nacional és difícil d'aprovar (despeses de 6 bilions de pessetes), encara que segurament s'aprovarà amb el suport de CiU. Alguna vegada s'ha comentat que el PHN és «*para sobredotar de agua al levante feliz para que reviente de felicidad*».

Tothom sap que tota l'aigua ve del cel, també l'aigua subterrània. Si dels pous s'extrau més aigua de la que s'infiltra per les pluges, se salinitzen amb tots els problemes que això comporta. Dels 4.000 hectòmetres cúbics per any de pluja als 7.000 quilòmetres quadrats de territori de la província de Castelló, queden reduïts a sols 500. D'aquests recursos disponibles, 370 estan en la superfície i 130 s'han infiltrat (no apareixen).

És cert que nosaltres tenim una justificació del possible transvasament de l'aigua de l'Ebre. Els 80 hectòmetres cúbics que demanem són els que el riu Bergantes aboca a la conca de l'Ebre. Si suposem que la propietat de l'aigua és del territori pel on passa, el riu Ebre no ens donaria res.

La solució tècnica estaria a construir una canal des de Xerta (Tarragona), fins a la presa de Tous, passant pel pantà del Sitjar. Es barallen diverses possibilitats. O construir un canal en cota 200 o un en cota 150 que arrancaria des de Xerta i vindria directament a Sitjar, per a aprofitar els 30 quilòmetres de canal ja construït. Cal dir que aquest canal està pràcticament inservible i que l'estalvi econòmic seria ben poc. La solució més idònia que s'està plantejant és construir un únic canal a cota 200, bombejar l'aigua des de Xerta fins el barranc dels Infarts, construcció d'un embassament a Sant Miquel i enviar l'aigua a Sitjar i a Tous.

El problema es plantejaria si en lloc dels 80 hectòmetres cúbics de dèficit, encara s'incrementara en un 20% més. També el cabal de l'Ebre quedaria afectat pel possible canvi climàtic. L'Ebre supera en 3.000 hectòmetres cúbics d'excedents d'aigua. D'aquests, el PHN contempla 1.050 per a tot el Mediterrani fins a Almeria. A Barcelona 400, a la Comunitat Valenciana 300 i la resta a Múrcia i Almeria. Encara hi hauria excedents que anirien al mar i aportarien aigua dolça al delta. En cas d'una possible disminució del cabal de l'Ebre, des del Tajo-Segura es podria fer aplegar aigua a Castelló.

El problema és que ens trobem davant un possible canvi climàtic. L'escalfament tèrmic comporta molts problemes especialment a l'hora d'observar les temperatures, els observatoris de les quals es troben en ciutats. Travessar un carrer cèntric a Almassora a l'hivern avui en dia és diferent que haver-lo travessat a l'hivern 40 anys arrere. Avui hi ha més oficines i quasi totes les cases tenen calefacció. Les temperatures d'aquest mes de març més prompte podrien correspondre al mes de juny. La floració

vegetal ja s'ha produït. En la olivera mateixa s'ha hagut d'avançar el seu tractament dos mesos abans. Les persones sensibles a qualsevol tipus de pol·len ja noten els seus efectes.

Per veure la reducció de les pluges tenim els pluviòmetres, situats fora de les ciutats. Dels 52 observatoris en bones condicions, 38 són de Múrcia i la resta de la Comunitat Valenciana. Des de 1950 fins al 2000 es preveu una tendència negativa de 30 mm de pluja anual. Les Nacions Unides per al període 2020 al 2040 preveuen un 25% menys de precipitacions.

Segons el cens de 1995, Castelló té 58.000 hectàrees de regadiu. En el reg a manta cada hectàrea consumeix entre 10.000 i 11.000 metres cúbics a l'any, en el reg gota a gota, 6.000. Considerant el consum de l'agricultura per reg gota a gota, les pèrdues de la xarxa i el consum de la població, es preveu per a Castelló i l'any 2020 un dèficit de 80 hectòmetres cúbics. El PHN no contempla una augment de regadiu, excepte en una zona de 10.000 hectàrees a la Sènia (Tarragona), que no afecta Castelló.

Les tendències mostrades per l'ONU i UNESCO són pessimistes per a la nostra comunitat ja que preveuen que patirem grans sequeres. A hores d'ara no és possible pronosticar un canvi climàtic, haurien de passar uns quants anys.

En 1900, cada persona consumia 20 litres per dia, avui es consumeixen 300. Això és degut a la qualitat de vida dels països més industrialitzats. El consum urbà és difícil de reduir, però estalviariem si s'arreglara la xarxa de canalització. Normalment es perd entre un 30% o 40%, però avui tècnicament pot arribar-se a tindre unes pèrdues entre un 18% i un 20%. La Vall d'Uixó tenia el 60% de pèrdues en la xarxa fins que arribà FACSA. Per estalviar cal que tota l'agricultura pugui regar-se amb el reg gota a gota.

El turisme és una gran font de riquesa per al nostre país i cal cuidar-lo. Planificar-lo a anys vista i adequadament és cosa de l'Estat. El turista vol sol i platja, vol torrar-se al sol i no veure patrimoni històric. Per molta crisi de què es parla des de fa molts anys, el turista sempre aplega a Espanya i per descomptat a Castelló, la qual cosa comporta un augment en el consum d'aigua.

Als camps de golf, als parcs temàtics i per a la neteja de les ciutats es pot utilitzar aigua reutilitzable, és a dir, aigua que ha sigut tractada químicament, de la qual s'han eliminat els metalls pesants. No és aconsellable utilitzar-la una altra vegada per al cultiu, ja que no és possible saber amb certesa si s'han eliminat tots els metalls que hi podia haver. Mai es podrà utilitzar per al consum humà.

Podríem passar ben bé un any de sequera, sempre que l'any anterior haguera permès emmagatzemar aigua als pantans. Així en anys normals tenim 100 hectòmetres cúbics al pantà d'Arenós, 50 al de Sitjar, 20 a Maria Cristina, 20 a El Regajo i 20 a Ulldecona. El problema vindria amb dos anys seguits de sequera. Tothom ha de saber que l'aigua és un bé cada vegada més escàs.

A les Illes Balears anaven uns vaixells per subministrar-los aigua. Ara han construït unes depuradores que dessalen aigua de mar. El metre cúbic costa al voltant de 200 pessetes. L'aigua dessalada no fa mal, és innòcua. A nivell pesquer s'estan notant efectes negatius, però prefereixen importar peix de la Península i tindre resolt el problema de l'aigua.

Almassora, març de 2001

Marisa va nèixer a Almassora l'any 1964. Després de cursar l'ensenyança obligatòria al Col·legi Ambaixador Beltran, va estudiar a l'Institut Álvaro Falomir i posteriorment a la Universitat de València, on es va llicenciar en Medicina l'any 1988. Va opositar al MIR i per mitjà d'una companya es va especialitzar en oncologia. Ha treballat durant sis anys a l'Hospital la Fe de València i des de 1994 fins ara exerceix com a metgessa en radioteràpia a l'IVO de València (Institut Valencià d'Oncologia). D'ací a poc llegirà la tesi sobre *La braquiteràpia d'alta taxa en mama*. Sempre ha tingut un gran interès pels seus malalts, als quals tranquil·litza contínuament.

El càncer és una antiga malaltia caracteritzada per una regularització anormal en el creixement i reproducció cel·lular amb capacitat d'invasió i destrucció d'altres teixits. La supervivència de les cèl·lules en un teixit depèn de l'equilibri entre la proliferació (divisió cel·lular o creixement) i la mort. Per a mantindre aquest equilibri hi ha els gens (oncogens). Per a bloquejar el cicle cel·lular, si ja s'ha produït alguna alteració de les cèl·lules hi ha els gens supressors. El càncer és, doncs, una malaltia genètica, ja que molts tipus de càncer són hereditaris.

S'anomena substància cancerígena qualsevol producte químic, biològic o físic que pot en potència produir càncer, per exemple els pesticides DDT, l'hormona sintètica DES, el edulcorant artificial ciclat, l'asbest ...

Allò que dóna lloc a una transformació cancerígena no és més que una sèrie de mutacions acumulades que produeixen alteracions sobre els gens.

TERTÚLIA
DEL PORTAL
Almassora

al saló del Llaurador de la Caixa Rural

**Realitat i utopia en
el càncer**

per
Marisa Chust Vicente

Metgessa especialista en radioteràpia de l'ivo a València

Dilluns 9 d'abril 2001
22 hores

www.caixarural.com/almassora/ivod.html

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA. S.COOP DE CDT.O.V.

Els virus són un dels causants que fan que es produïsquen aquestes mutacions. Aquests microorganismes no es poden reproduir per ells mateixos i necessiten el material genètic de les cèl·lules per a poder-se reproduir.

Alguns factors químics alteren l'àcid desoxiribonucleic (ADN), altres produeixen una mort tòxica de les cèl·lules, com són els pesticides i septicides. Actualment al laboratori han pogut obtenir alguns tipus de tumor per tindre influència hormonal.

L'oncologia és la part de la medicina que se dedica a l'estudi, diagnòstic i tractament del càncer. La radioteràpia és un dels tractaments més pràctics de l'oncologia i pot produir tumors secundaris. És un efecte estocàstic, ja que no depèn ni de la dosi subministrada ni de l'exposició. Els xiquets són molt sensibles a la radioteràpia però molts tumors no apareixen fins a l'edat adulta.

La mesura més eficaç en la prevenció del càncer és l'eliminació del consum de tabac. El càncer de pulmó representa la primera causa de mort per càncer. Els fumadors de dos o més paquets de cigarrets diaris presenten percentatges de mortalitat de càncer de pulmó entre 15 i 25 vegades superiors als no fumadors. Als pocs anys de deixar de fumar, el risc de patir càncer de pulmó disminueix de manera espectacular. El risc de càncers de colon, mama i úter s'incrementa en persones obeses. Els aliments que porten molta fibra (cereals) poden ajudar a reduir el risc de càncer de colon, i aliments com verdures i fruites riques en vitamines A i C (taronja, col, coliflor, bròquil, col de Brussel·les) poden reduir el risc de càncer de laringe, esòfag i estómac. Cal reduir el consum de carns roges, aliments fumats i salaons. L'excessiva exposició al sol pot produir càncer de pell, per això es recomana protegir-se amb cremes. Els càncers de boca, laringe, gola i fetge tenen alta incidència en els bevedors d'alcohol. L'exposició a un sèrie de productes industrials, com ara el níquel, crom, amiant... augmenta el risc de diversos càncers.

Alguns càncers tenen un nom especial, com els *sarcomes*, que procedeixen dels teixits com l'os, cartílag, múscle i greix. Els *carcinomes* que procedeixen de teixits epitelials (pell) i teixits glandulars com la mama i pròstata. Les *leucèmies* són els càncers dels teixits formadors de les cèl·lules de la sang, els quals produeixen inflamació dels ganglis limfàtics.

Entre els factors que poden provocar un càncer menciona l'herència, els virus, les radiacions, les alteracions del sistema immunològic i alguns productes químics. Aquests productes actuen com iniciadors del càncer i

després de la seua exposició, passat un llarg període de temps i després de l'exposició d'un altre factor anomenat promotor és quan apareix el càncer. Els iniciadors produeixen canvis irreversibles en l'ADN, els promotors no.

El sistema immunològic és capaç de reconèixer algunes formes de cèl·lules malignes i produir cèl·lules capaces de destruir-les. Algunes malalties que condueixen a una situació de dèficit del sistema immunològic són la causa del desenvolupament d'alguns càncers. Això passa en la síndrome d'immunodeficiència adquirida (*SIDA*).

A partir dels 45 o 50 anys és aconsellable fer-se proves per a detectar algun tipus de càncer. Així, per al de colon cal fer una prova rectal digital i també una prova de sang en les femtes. Per al de mama cal fer-se una mamografia, etc.

El càncer és la segona causa de mort al món occidental. Als Estats Units i a Europa els que produeixen major mortalitat són el de pròstata per als homes, el de mama i úter per a les dones i el de colon rectal i pulmó per als dos sexes. Quasi tots els càncers formen tumors, però no tots els tumors són cancerosos o malignes. La major part dels tumors són benignes.

Com més prompte es faça el diagnòstic i més prompte el tractament, major serà la possibilitat de curació. La detecció precoç en pacients aparentment sans permet realitzar el diagnòstic abans que apareguen els símptomes de la malaltia, i s'augmenta l'índex de possible curació. Per a reconèixer la possible existència d'un càncer cal tindre en compte una sèrie de factors, com ara la tardança a cicatritzar les ferides, existència de bonys en mames o altres parts del cos, dificultat a l'hora d'engolir els aliments, canvis en les berrugues de la pell, tos persistent, pèrdua de fam i de pes...

El diagnòstic del càncer comença per la palpació de totes les localitzacions corporals accessibles, com la pell, les mames, el coll, l'abdomen, els testicles ... Cal fer un examen rectal per als càncers del recte i pròstata i un examen pelvià per als càncers de coll i matriu uterina. També es diagnostiquen càncers per mitjà de la biòpsia estudiant una secció del teixit tumoral. La majoria dels tumors són accessibles a la biòpsia a través d'una fina agulla dirigida per palpació o TAC (tomografia axial computertitzada).

Per a tractar el càncer s'utilitzen diverses tècniques: la cirurgia, la radiació, la quimioteràpia, teràpia hormonal, agents biològics...

La cirurgia extirpa tot el teixit afectat per les cèl·lules malignes i la major part possible del teixit potencialment afectat. En càncers extensos la cirurgia no serà un tractament curatiu. La radioteràpia pot ser electromagnètica

(raigs gamma i X) o per partícules (electrons, protons, neutrons, partícules alfa, ...). La radioteràpia s'utilitza en el postoperatori. La quimioteràpia consisteix en la utilització de fàrmacs per al tractament del càncer. És útil per als tumors inaccessibles a la cirurgia o radioteràpia, com ara el càncer d'úter, les leucèmies infantils, càncer de testicle i d'ovari. Sol administrar-se després de la cirurgia. La teràpia hormonal consisteix en l'administració de diferents hormones o l'eliminació de l'origen de l'hormona estimulant. S'utilitza en càncers de mama, pròstata i tiroides. Els agents biològics modifiquen la resposta de l'organisme al càncer. S'utilitzen per a estimular determinades cèl·lules perquè ataquen les cèl·lules malignes.

La mortalitat per càncer ha disminuït en tots els grups d'edat per sota els 55 anys, a causa principalment de la millora en els hàbits de salut, de l'ambient i al diagnòstic precoç. S'espera que aquesta disminució arribe als grups de major edat.

Per a controlar el càncer és recomanable fer-se una revisió anual a partir dels 40 anys fins i tot sense tindre símptomes. A les dones majors de 20 anys es recomana fer-se una autoexploració de les mames mensualment. Les dones majors de 50 anys són les que tenen major risc de desenvolupar càncer de mama i el risc màxim el tenen les dones majors de 75 anys. No es recomana realitzar mamografies per sota els 35 anys. Es recomana la realització de la citologia cada tres anys sempre que s'hagen detectat dues tincions negatives en intervals anuals.

L'adopció generalitzada de les mesures de detecció precoç podria eliminar el càncer de pulmó, reduir la incidència de càncer de mama i colon i incrementar la taxa de curació del càncer de mama, colon, recte, coll uterí i pròstata.

No s'ha de tindre por al càncer. Càncer no és sinònim de mort. Cal tenir esperança en la investigació cada volta més avançada i sobretot cal tindre moltes ganes de viure per a poder vèncer el càncer.

Almassora, abril de 2001

Bernardo del Valle, "Vallito"

Bernardo va nèixer a Almassora l'any 1962. De menut va estudiar al col·legi C. Cisneros, però el que li agradava eren els bous. És component de la penya taurina Raúl Aranda d'Almassora. Ha sigut torero i banderiller. Ha toreat més de 300 corregudes i 500 corregudes de jònecs en places d'Espanya, França i Portugal. Ha posat les banderilles a més de 1.000 bous de diverses ramaderies, com ara Vitorino, Miura, Fraile, P. Romero, D. Aguirre... i ha treballat amb grans figures del toreig com E. Ponce, M. Benítez «el Cordobés», J.M. Manzanares, F. de Córdoba, C. Rincón, El Juli... Ha tingut greus cornades que han fet perillar la seua vida. En l'actualitat compagina el toreig amb l'organització de festivals taurins. Encara que no ho sembla és el torero de Castelló que ha participat en més corregudes.

El bou de carrer naix a principi del segle passat en la fira de ramat amb esquellers, bous, vedells, ovelles, cavalls... fins que un grup d'amics, per a tancar la fira, decideix comprar un jò nec. Arran d'açò va començar a pronunciar-se a les festes dels bous de la nostra Comunitat, ja que

Vicente Beltran, Bernardo del Valle i Alberto de Jesús. (D'esquerra a dreta).

començaren a comprar animals cada vegada més grans i braus. És el què s'anomena «el bou real». Fins als anys 1974/75 sols es corria un bou real patrocinat per l'ajuntament. En nàixer les penyes comencen a fer-se més bous. A l'entrada de la democràcia, prèvia sol·licitud al Govern Civil, *petites capitals* com Borriana, Onda i Vila-real tornen a fer bous al carrer. Anualment, a la província de Castelló es maten 1.500 bous braus de ramaderies de prestigi. A tota la Comunitat Valenciana se sol·liciten més de 3.000 permisos per a fer vaques, bous i bous embolats. La Comunitat Valenciana és el lloc on més bous es corren pels carrers de tot Espanya.

A França se celebren dues classes de corregudes de bou. La *macarquesa*, a Nimes al costat del Mediterrani i la *basco-holandesa* al sud de França. A Portugal són les *taurades*, bous de toreig com ací a Espanya.

Acompanya el conferenciant el periodista taurí Alberto de Jesús i ens diu que el bou embolat va nàixer en època dels romans a través de les guerres de guerrilla. En les batalles utilitzaven els bous domesticats com a guerrers, ja què col·locaven uns anells de llenya a les banyes del bou i en prendre'ls foc atacaven l'enemic.

La festa de bous a Tordesillas té més de 400 anys d'antiguitat. Al mes de setembre solten pels carrers de la ciutat un bou brau i mentre és al carrer ningú pot llancejar-lo, però sí que ho poden fer quan ix del poble i va al camp obert. És impressionant veure unes 20.000 persones a peu i uns mil genets. En aquesta festa, el bou, diguem que té els mateixos avantatges que l'home. Els *llancejadors* (matadors) ho poden fer a peu o a cavall, però ho pot fer una persona sola, mai en grup. Si passa un cert temps i el bou pot arribar a l'altra part del bosc, se li perdona la vida i es torna al ramader.

Per Sant Joan, a Extremadura, són famosos els *encierros* de Coria. Durant una setmana la gent no dorm. La tradició consisteix a tirar amb uns dards als bous milers de papers blancs que queden clavats al seu llom. El bou negre pareix blanc i quan és colpejat cauen tots a terra.

Una altra festa tradicional és l'eixida de 50 bous encordats a la Vega del Segura amb motiu de la celebració de Sant Marc. Quan la gent vivia al camp, per la part d'Andalusia, tenien bous com ací podíem tindre gallines o conills. De menuts els utilitzaven per a llaurar els camps i eren dòcils. Quan santa Teresa de Jesús fundà el convent, la gent va utilitzar els bous per a la construcció. Per a celebrar l'esdeveniment engalanen els animals i quan al bou li posen una corda, es torna més valent i es transforma en un bou brau. Aquest any l'han declarat «festeig d'interès turístic nacional». Als animals que tenen amo no se'ls mata. En acabar, arriba l'amo, el crida, l'agafa, l'acaricia i se l'emporta.

Passa el mateix amb algunes ramaderies i amb alguns bous. L'amo del bou *Coronel* podia donar-li menjar amb les mans. Era molt noble, però quan eixia a la plaça no coneixia ni el seu propi amo, a qui ha banyegat més d'alguna vegada. No obstant això, al corral era molt dòcil, sobretot amb el seu amo. També li passava al famós bou *Ratonero* i a bous del Gallo o Germán. Els bous que es criaven amb biberó menjaven amb ells en les canyades i els més menuts pujaven als seu lloms. Aquest mateix bou eixia als carrers i es transformava en brau.

En les nostres festes de bou al carrer és difícil que un bou brau siga bo. Com més brau és un bou, en estar al carrer més a fons, dura menys, es cansa més prompte i la gent protesta. Els nombrosos «rodadors» d'avui dia fan que el bou caiga moltes vegades i no lluisca. L'asfalt és perjudicial per als bous, que estan acostumats a xafar sòl més bla. Els millors bous que poden portar les penyes són aquells més lleugers de pes (500 kg), de mitjana estatura, amb molt de pit perquè tinga més fons i amb les potes fortes.

No tots els bous són iguals. No té res a veure un bou de la ramaderia de Miura que un Pablo Romero. Cadascuna té el seu propi encast. Sabent l'encast, sabem si serà un bou fort, si es va a humiliar davant la capa, si va a encarar amb força el picador... Els bous de Miura són molt corpulents, ossuts, amb les banyes molt grosses, llargues, els costa molt humiliar... Diríem que són els «anti-bous». Als toreros no els agrada, en general, treballar amb ells. Tanmateix, els bous de Doménech són uns de millor encast.

El picador trenca de vares els bous que poden anar a millor o a pitjor. En algunes ocasions s'ha vist un bou extraordinari, que ha agafat bé els picadors, però que el torero no ha sabut traure'n partit. A l'inrevés també, ja que es donen casos en què el bou és fluix i el torero hi posa ganes i arreplega un trofeu.

Antigament els bous no es sortejaven abans de torejar-los a la plaça. Anaven del camp a les places utilitzant els senders reals. Bernardo ha llegit que els bous que anaven a Madrid, passaven pel costat de l'estadi V. Calderón i que els aficionats anaven a veure'ls. Després es desplaçaven a la plaça de bous, no a Las Ventas, sinó a una ubicada a la carretera d'Aragó. Després es va construir el Palau dels Esports i posteriorment Las Ventas, al voltant de 1931.

Com que no hi havia sorteig, el ramader numerava els bous i aquell que creia que era el millor el posava en el cinquè lloc. D'ací prové la frase que «no hi ha cinquè dolent» (algunes vegades s'equivocava). Encara que ara sortegen els bous, la frase sempre encara pedura. Va ser a partir de D. Ortega quan van començar a sortejar els bous.

És al sud de França on hi ha molta afició, la gent llig revistes de bous i respecta el torero i l'animal molt més que a Espanya. Maten els bous a la plaça com a Espanya, la qual cosa no ocorre a Portugal, on tampoc els piquen. El que sí que fan és posar les banderilles més llargues que a Espanya.

A Portugal la gran majoria de les corregudes són de jònecs. Tampoc maten els bous a la plaça. Després de torejar-los ixen els esquellers i se'ls emporten als corrals on poden romandre hores i hores amb les banderilles clavades, fins que arriba el camió a les 5 del matí per a portar-los a l'escorxadó. De vegades els lleven les banderilles i aprofiten el bou per córrer al carrer. «Los forcados» són típics a Portugal i constitueixen un gran espectacle molt perillós encara que els bous van enfundats. El públic portuguès, en general, és menys respectuós que l'espanyol i molt menys que el francès.

A França hi ha dos tipus de tauromàquia: la de l'atlàntic i la del mediterrani. El bou és més menut que l'espanyol, però més fort. Ambdues tauromàquies estan reglamentades, protegides per l'estat i ubicades al ministeri d'esports. Des de fa molt de temps es fan corregudes a França. També es feien a Alemanya i a Itàlia, però després quedaren prohibides a causa de les morts produïdes pels bous. A França, a les places de bous, tothom apaga els seus mòbils i és tal el silenci que senten respirar el bou i escolten quan el torero parla al bou. És impressionant.

Comenta Vallito que ha vist escapar-se molts bous quan corrien en les viles. A la Vall d'Uixó, a Lluçena... En aquesta última població es va escapar el bou i va anar a una pineda. Hi havia moltes persones majors fora de la vila. La guàrdia civil estava disposada a matar-lo quan ell va agafar la capa que sempre porta al cotxe i va poder portar-lo cap a la plaça del poble. L'alcalde plorava d'alegria, ja que no havia passat res a cap conciudadà. El bou es va embolar a la nit. Va fer una gran embolada i va ser tant brau que després de mort van fer una volta a la plaça.

Almassora, maig de 2001

Lluita... lluita i lluita contra la diabetis

Claudia Ballester Grifo

Claudia Ballester i Ana Mari Martinavarró. (En la taula i d'esquerra a dreta).

Claudia va nèixer a Almasora l'any 1964. Va cursar l'EGB al Col·legi Ambaixador Beltrán i batxillerat a l'Institut Álvaro Falomir. En acabar COU volia estudiar medicina, però problemes en la retina li van impedir dedicar a l'estudi tot el temps que necessitava i per aquest motiu es va inclinar pels estudis d'infermeria. Després de treballar uns anys en distints departaments, li va ser difícil compaginar l'horari de treball amb el ritme equilibrat que la vida d'un diabètic necessita.

Un 5 de gener va entrar en diàlisi, però més tard un doble transplantament de pàncrees i de ronyó van permetre que superara les dificultats que la malaltia li ocasiona. A Barcelona, abans d'operar-la, li pronosticaren un 30% de probabilitat de sobreviure. Aquestes experiències es relaten en el llibre que ha escrit i que presenta Ana Mª Martinavarró, una de les seues mestres.

Quan Claudia tenia 9 anys li diagnosticaren una diabetis mellitus. El metge de capçalera va ser clar en afirmar que era inútil visitar altres metges. La

malaltia era crònica. Aquesta ve produïda per una alteració del metabolisme dels carbohidrats, on apareix una quantitat excessiva de sucre en la sang i en l'orina. Afecta l'1 o el 2% de la població. Pot lesionar els ulls, els ronyons, les extremitats, a l'embaràs... La diabetis del tipus I afecta els xiquets i els adolescents. La del tipus II els majors de 40 anys. L'esperança de vida dels diabètics mal tractats és un terç més curta que la de la resta de la població.

El pàncrees segrega una hormona denominada insulina que facilita l'entrada de la glucosa a les cèl·lules com a font d'energia i ajuda a metabolitzar els hidrats de carboni, els greixos i el midó. En un diabètic hi ha un dèficit en la quantitat d'insulina que produeix el pàncrees o una alteració dels receptors d'insulina de les cèl·lules i dificulta el pas de glucosa. Per la qual cosa als diabètics els subministren insulina i fan un règim rigorós quant a quantitat i qualitat. Els pacients han de menjar en xicotetes dosis al llarg del dia i no totes les coses són bones per al seu organisme. A més a més, tenen moltes ganes d'orinar.

Ha passat molt de temps hospitalitzada. La seua mare sempre ha estat amb ella; el seu pare, mentre el seu treball li ho permetia. Això sí, ha rebut molt d'afecte i li agrada. Durant les hores als hospitals, va començar a llegir cada vegada més i a escriure tot el que observa i sent en un diari que cada dia va anar creixent fins convertir-se en el llibre que avui es presenta a la tertúlia.

En el llibre es parla de la malaltia, de les seqüeles si està mal controlada i sobretot de la lluita que Claudia manté contra la diabetis. Ha hagut de llegir molt per a assabentar-se de la malaltia i poder-la combatre. El fet de ser diabètica, ens diu, m'ha fet interpretar la vida com una mare sent la necessitat de viure. M'exigia molt. He lluitat per ser una més en la jungla del món... El llibre està escrit per a tots els que sofreixen, els que estan dins de l'hospital o fora, a tots els beneïts. Amics meus, diu al final del llibre, que el meu somriure arribe a cadascuna de les cèl·lules que sofreixen.

El principal personatge del llibre és Claudia, però hi apareixen uns altres, com són els familiars (pares, germans, avis, nebots, oncles,...), els companys (de l'escola, institut, infermers, amics, mestres,...) i altres que no hi han conviscut tant però que d'alguna manera han tingut relació amb ella. De tots els personatges destaca la seua mare per la força de voluntat, el seu pare pel sofriment i el marit per haver estat sempre al seu costat i haver sabut transmetre-li l'esforç, l'ímpetu, la potència i sobretot, la tendresa i l'afecte que ella ha necessitat en cada moment.

Ja que el llibre és una autobiografia, els llocs que apareixen són els viscuts per ella, com Almassora, l'escola Ambaixador Beltrán, l'institut, la

discoteca, els llocs visitats, com ara Itàlia, París, Andalusia... Qualsevol podria creure que la lectura de tantes malalties ens posarà tristos. Tot el contrari. El llibre és agradable, de fàcil lectura i amb frases curtes.

Quan un diabètic sap controlar-se i portar la malaltia, cal considerar-lo una persona normal. El problema del treball apareix quan les limitacions de la malaltia no queden contemplades per la societat. Abans de la operació perdia moltes vegades el coneixement per les baixades de sucre. Hi ha diabètic que es punxa dues o tres vegades al dia i això és un problema, però pot ser tan competitiu com una persona sana, llevat aquestes pautes que comporta la malaltia.

La insulina no pot fer cecs ja que és una substància natural. És el sucre el que va fer cec el seu pare. Quan un diabètic va de boda, cal posar-se més dosi d'insulina. És un error que el diabètic no pot menjar dolç. A vegades el necessita ja que pot tindre el sucre més baix del que és habitual. La baixada de sucre pot provocar un estat de coma. És clar que si un diabètic agafa la grip, li afecta més que a una persona sana.

Els tres pilars bàsics en la vida d'un diabètic són: la insulina, l'exercici i la dieta. De la insulina, ja n'hem parlat abans. L'exercici, com ara caminar, alguns esports, la natació,... són importants per a la salut i per al diabètic. La dieta ha anat evolucionant i el que abans era perjudicial, s'ha comprovat que no ho és en l'actualitat. La dieta mediterrània és ideal i més encara si s'utilitza oli d'oliva. De menuda prenia oli de soja. El peix blau és excel·lent, però a ella no li deixaven prendre'n. Les lletilles i fesols cuinats amb arròs són més saludables que la carn de vedella o ovella, excepte el pollastre i el conill. Ella prenia molta verdura i poca fruita.

La vitamina B6 o piridoxina, que és necessària per a l'absorció i el metabolisme d'aminoàcids, el diabètic l'absorbeix malament. Actua en la utilització de greixos del cos i en la formació de glòbuls rojos. Aquesta vitamina es troba en els cereals, pa, fetge, alvocat, espinacs, bajoques i plàtans.

Encara que a vegades ha estat debatent-se entre la vida i la mort, mai ha volgut morir-se. Quan tenia 27 anys s'adonà que no podia treballar d'infermera. El que va fer va ser lluitar per la seua vida. Durant 10 dies vomitava sang sense parar i els metges creien que es moria, però mentre li subministraven sang ella menjava un bon entrepà. Moltes són les persones que tenen salut i no són felices. Després de ser operada, quan es trobava millor va començar a escriure el llibre, a ser mare i a ser més feliç.

Per a adoptar un fill a Espanya cal esperar 10 anys i a més, als 5 anys els pares o els avis poden reclamar la criatura. Pensaren, doncs, a adoptar xiquetes xineses o índies, que són unes de les més maltractades. La majoria dels xinesos són llauradors, sense pensió i abandonen els fills a l'orfanat per no poder pagar la multa si tenen més d'un fill, com ordena el govern. A més a més, quan una filla es casa, deixa els seus pares per a cuidar de l'home i els sogres. Als pares sols els veu una vegada a l'any i moren en la soledat. Actualment són dos els fills permesos.

Per la bona analítica, els metges de Barcelona l'animaren a l'embaràs. Després del segon avortament pensaren en l'adopció. El viatge a la Xina l'organitzaren dos anys i mig després que la Generalitat els va donar el consentiment, no sense passar per multitud de proves i entrevistes. Pensaren adoptar dues germanetes, però calia que foren bessones, ja que és difícil saber, en aquestes precàries condicions si dues xiquetes són o no germanes. Al final adopten la xiqueta que avui és la seua filla, sense cap tipus de maltractament, com les altres 18 adopcions del grup.

Des del moment en què va rebre la foto de la xiqueta ja pensava en ella tots els dies i cada dia que passava més la volia. Per res del món l'hauria canviada per una altra. Entre el viatge, notaris, advocats, papers, 3.000 dòlars per a l'orfenat,... les despeses ja són quantioses. Et gastes molts diners, però val la pena.

Perquè la xiqueta sàpiga els seus orígens s'ha inventat un conte on li diu d'on ve i li parla dels pares biològics i dels adoptius.

En finalitzar la xarrada va poder vendre uns exemplars del seu llibre.

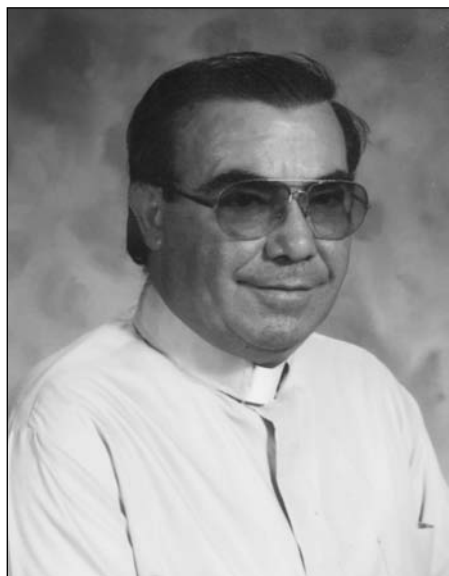
Almassora, octubre de 2001.

El pare Enrique va nèixer a Almassora el 12 d'octubre de 1934. Va ingressar en l'orde carmelita l'any 1946. A Barcelona va cursar els estudis eclesiàstics i els universitaris de Filosofia, Teologia, Psicologia, Educació i Dret Civil a Madrid, Saragossa i València.

Va ser professor en el Seminari Major de l'orde carmelitana a Onda, prior de Caudete i Madrid, director del Col·legi Major Universitari de Saragossa, rector de la parròquia del Carme d'Onda. Va ser traslladat a Puerto Rico el 1976 i des de 1979 és catedràtic de Filosofia a la Universitat Central de Bayamonte a Puerto Rico.

Cicumstancialment està passant una temporada a Almassora en casa de la seua germana Rosita, fins al proper desembre, que tornarà a Puerto Rico. Han sigut sis germans (cinc xics i una xica). El seu germà, Manolo, també va ser carmelita, va estar molts anys a Amèrica i va morir a Almassora fa uns anys.

La fundació dels pares carmelitans la va fer l'almassorí pare Cabrera Clausell, comissionat per l'orde des de Roma. Va morir l'any 1950 i tenia una germana, Catalina, que vivia al carrer de La Llum, davant d'on vivia *Garrofit*.

Pare Enrique Oria

Puerto Rico és una colònia política dels Estats Units. La psicologia i idiosincràsia dels porto-riquenys, fa que les influències americanes siguen fortes i fins i tot desconcertants. És l'illa menor i la més oriental de les Grans Antilles. Limita al nord amb l'Oceà Atlàntic, a l'est amb el pas de les Vírgenes, al sud amb el mar Carib i a l'oest amb el canal de la Mona, que el separa de la República Dominicana. Les ciutats més importants són la capital San Juan, Bayamonte, Ponce i Mayagüez.

Puerto Rico té una forma quasi rectangular, amb una superfície de

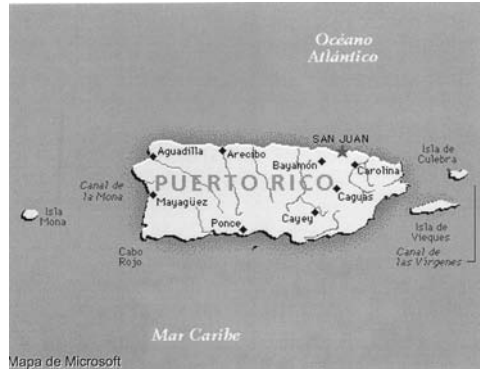
9.100 km², una distància màxima de l'est a l'oest de 180 km i de 65 km de nord a sud. El punt més elevat se situa al cim del Cerro Punta, de 1.338 m, i el més profund a 9.100 m. La costa té uns 500 km de longitud.

Dels 300.000 habitants a primeries del segle XX, s'ha passat als 3,5 milions d'habitants censats l'any 1990. La densitat de 387 habitants per km² indica que és una illa superpoblada i representa un 10% d'augment respecte del cens de 1980. Les dues llengües oficials són l'espanyol i l'anglès. La majoria de la població són hispans, el 80% són catòlics i entre ells, un 20 o 30% practicants. L'índex d'alfabetització és del 90%, el de natalitat del 19 per mil i el de mortalitat infantil del 12 per mil. L'esperança de vida és de 71 anys per als homes i de 75 per a les dones.

El clima és suau, humit i tropical. Plou uns 300 dies a l'any. En una setmana o dues que no plou pensen en la sequera. Des de març a abril és l'època que menys plou. La temperatura de l'aigua de mar està sobre els 27°C, pràcticament durant tot l'any i entre 24 i 25 °C en terra. Algunes vegades l'illa queda afectada pels huracans que vénen de l'est, sobretot des d'agost fins a novembre. L'economia puja una vegada ha passat l'huracà, ja que el govern federal subvenciona el 100%. Així, les cases de fusta ja quasi s'han acabat. La gent compra mobles, ajuda a traure les runes, compra en els comerços i l'economia reviu. En comptes de ser un desastre és una benedicció.

En l'ensenyament no universitari, l'escola, l'autobús, el menjador i els llibres són totalment gratuïts. De les set universitats tan sols una és estatal. El 90% dels 80.000 universitaris cobren una beca anual de 3.000 dòlars. La Universitat de Puerto Rico és la més antiga i fou fundada l'any 1903. Entre altres universitats cal destacar la Universitat Central de Bayamonte (1970), la Interamericana de Puerto Rico (1912), la Pontifícia Universitat Catòlica de Ponce (1948) i la del Sagrado Corazón (1935). La formació humanística és minoritària. S'estudia més la part tecnològica ja que tenen moltes fàbriques de productes químics i farmacèutics.

A Puerto Rico són molts pocs els monuments que es poden destacar. La major part de les institucions de caràcter cultural més importants són a San

Mapa de Puerto Rico

Juan. Cal destacar el Museu d'Art de Puerto Rico, el d'Història Militar i Naval i el d'Història Natural. També el Museu d'Art de Ponce. Cal destacar també el Capitoli de marbre blanc (1940), la catedral (1800), les fortaleses d'El Morro i de San Cristóbal d'herència espanyola, el convent de Santo Domingo, construït entre 1523 i 1528 i el Fuerte de San Jerónimo que es va acabar de construir a finals del segle XVIII.

El cafè és un dels cultius de major valor, tot seguit dels productes hortofructícoles com la canya de sucre, tomates, pebreres, albergínies, tabac, bananes, moniatos, arrels comestibles, pinyes, arròs... Els productes derivats de la llet, les aus de corral, la carn de vaca i de vedella són també importants fonts d'ingressos. Puerto Rico té uns grans recursos industrials i agrícoles que no estan massa explotats. El clima és boníssim per a obtenir diverses collites durant l'any, però sols obtenen una collita pròpia i no exporten. Els jornals estan cars i és quasi més rendible importar que exportar. Cal dir que el govern federal subvenciona amb 500 dòlars mensuals per a viure a qualsevol persona, siga xiquet, home o dona que no tinga treball.

La pesca comercial té una importància secundària en l'economia de Puerto Rico. No hi ha flota pesquera. Tota l'economia depèn dels Estats Units. Les barques són petites i trauen sols unes 16.000 Tm a l'any. També la indústria d'explotació forestal és poc important, mentre que la confecció és la principal indústria de l'illa. Altres productes que cal tindre en compte són: calçat, rom, maquinària industrial, articles de metall, fabricació de medicines, materials d'impremta, cautxú,...

La construcció és caòtica. Tothom vol viure al camp i tindre les gallines i porcs propis. La constitució ho permet. Cadascú obra on vol. El govern els dona la llum, l'aigua i construeix la carretera per a accedir a la vivenda. Això fa que la vivenda siga cara.

Les bones platges i clima temperat fan que l'illa siga una zona d'esbarjo per a practicar la natació, pesca, passeigs en barco, tennis i golf durant tot l'any. També les carreres de cavall i les lluites de galls atrauen molts nord-americans que hi van a passar l'hivern. No solen eixir dels hotels, ja que hi tenen totes les necessitats cobertes.

Puerto Rico és un «estat lliure associat» als Estats Units que es regeix per la Constitució de 1952. Els porto-riquenys comparteixen la major part dels drets i obligacions de la resta de ciutadans dels Estats Units. Són ciutadans nord-americans, poden anar-se'n lliurement als Estats Units, però no tenen propi ni la moneda, ni l'exèrcit, ni el control en les fronteres i no volen integrar-se amb els americans. A més a més, no poden votar en les eleccions

presidencials dels Estats Units, però tampoc paguen els impostos federals sobre la renda.

El poder executiu recau en el governador, elegit popularment per a quatre anys. El legislatiu recau en una assemblea bicameral formada per un Senat i una Cambra de Representants. Un delegat representa Puerto Rico en el Congrés dels Estats Units.

Els principals partits polítics són: el Partido Popular Democrático (*PPD*), fundat l'any 1938, que defensa la permanència de la condició d'estat lliure associat, el Partido Nuevo Progresista (*PNP*), fundat l'any 1967, defensa la integració de Puerto Rico als Estats Units, i el Partido Independentista, fundat l'any 1946, que defensa la total independència de l'illa.

En realitat, Puerto Rico és un arxipèlag format per les illes de Puerto Rico, Mona, de Culebra i Vieques. La mitat de Vieques està governada per l'exèrcit americà. Des de fa uns anys els polítics demanen als Estats Units que es retiren de l'illa, ja que en les pràctiques de tir hi ha hagut diverses morts. A més a més, en aquesta meitat de l'illa la contaminació i el nombre de malalts de càncer és major que en la resta.

El treballador a Puerto Rico quasi no pot menjar. A Espanya un treballador pot estalviar per a poder adquirir una digna vivenda. Allí és impossible. A Espanya són 14 el nombre de pagues que rep un treballador. Allí només cobren els mesos treballats. La seguretat social no cobreix la medicina ni les operacions. Quan es jubilen quasi moren de fam. Davant d'aquestes perspectives és normal que el porto-riqueny siga un poc informal i poc responsable.

Les mares fadrines tenen casa, ja que la paga el govern. Tenen 4 o 5 xiquets, a vegades cada un d'un home diferent. Elles necessiten companyia i diners per a viure. Quan l'home que està amb elles es cansa, se'n va, ella busca un altre i tenen un altre fill. No es casen perquè així estan millor.

Almassora, novembre de 2001

Antoni va nàixer a Castelló de la Plana l'any 1961. És diplomat per Castelló, especialitat de Ciències Humanes, i tècnic d'informació i assessorament del Servei de Llengües i Terminologia (SLT) de la Universitat Jaume I de Castelló. La seua trajectòria professional ha estat sempre vinculada amb el món dels mitjans de comunicació, principalment a la premsa i la ràdio. Per apreciar la morfologia dels bolets mostra la diapositiva d'un xampinyó. El món, ens diu, està ple de fongs, però la majoria són microscòpics, com els de la penicil·lina, els llevats que fan fermentar el vi o que intervenen en la fermentació del formatge, la cervesa, els de la pell, els d'algunes plantes com el panís, etc. Els fongs són uns organismes que s'alimenten per absorció directa de nutrients. Els bolets són part dels fongs grans o macrofongs, amb un cert interès culinari. El bolet diríem que és l'aparell reproductor del fong. El bolet més conegut consta d'un peu central i un paraigua o barret. Sota aquest barret apareixen les costelletes o làmines que, segons com s'adherisquen al peu, ajuden a la diferenciació, al camp, dels bolets. Així, per exemple, les costelletes del xampinyó són marrons xocolate o quasi negres.

A les costelletes, el fong produeix espores per reproduir-se. L'aire escampa les espores del bolet i, en caure en terra i trobar les condicions adequades d'humitat i temperatura, desenvolupen uns filaments anomenats el miceli que, o bé s'alimenten de matèria orgànica en descomposició, o bé estableixen relacions en un altre vegetal, com el cas del rovelló i els pins, o de les tòfones i les carrasques, o bé s'instal·len en l'ésser viu i mengen d'aquest. Dels micelis, quan és el temps, surten els bolets.

Els *xampinyons* són bolets comestibles, de color blanc, que es cultiven per comercialitzar-los. Cal dir que poden confondre's amb alguna *Amanita* mortal. A la diapositiva s'aprecia que el terreny on viuen és calcari i prou sec. Cultivats, solen créixer en un llit de fem en descomposició o palla tractada químicament, amb una capa de terra al damunt. Normalment als restaurants trauen xampinyons cultivats i no tenen tan bon sabor com els nascuts a la muntanya. Això també passa amb la *seta de cardo*.

Els *matasogres* no són tòxics. Les espores es formen a partir de tubs. No sempre sota el bolet es troben les costelletes. Això sí, la majoria de les

espècies mortals sol tenir costelletes. En el grup dels bolets amb tubs o porus trobem el *Suillus luteus* o *pinetell de calceta*, que encara que és comestible, a algunes persones no els convé consumir-ne en excés, ja que els pot produir vòmits i malestar general. En temps humit els pinetells de calceta tenen una cutícula molt apegalosa que cal pelar en collir-los. Alguns bolets no tenen costelletes ni porus, sinó una espècie de venacions

Rossinyol

bastes o rebrots d'on surten les espores. Aquests bolets no es comercialitzen sovint al mercat de Castelló i sí als de Barcelona, per exemple. Algunes espècies es poden assecar amb facilitat i la seua aroma millora amb aquest procediment. També hi ha bolets que no tenen venacions ni porus, sinó punxetes. Tret d'algunes espècies, com la *llengua de bou* (*Hydnum repandum*), no són comestibles perquè tenen una consistència com de suro. Els alemanys els assequen, els molen i amb aquesta pols aromatitzen algunes sopes. En aquest grup, de bolets amb agullons, no hi ha espècies mortals.

Els *bolets de femer* (*Coprinus comatus*) són com a ditets blancs i després es desfan en una esporada líquida que s'assembla molt a la tinta, també s'anomenen, per això, *bolets de tinta*. Els anglesos, de fet, els utilitzaven per fer-ne. Els anomenaven *bolets de jutge* i els gastaven per signar. Són molt fins i bons. Però cal menjar-los ràpidament, ja que en una o dues hores es desfan. La manera de frenar una mica la transformació del bolet en tinta passa separar el bolet del peu, girant el barret quan encara no s'ha obert. Solen aparèixer a la vora de les pistes forestals.

Alguns bolets, els *bolets d'esca*, per exemple, creixen sobre fusta en descomposició. Solen tenir porus, i no són ni comestibles ni verinosos. Abans els banyaven en líquids inflamables i amb una espurna aprofitaven per encendre el foc.

Els *rovellons* que tenen la sang roja (*Lactarius sanguifluus*) són millors que els de color taronja, anomenats *Lactarius deliciosus* o *pinetells*. Són comestibles. El bolet *pota de perdiu* és de color taronja fosc i quan es cuina es

fa d'un color roig granat prou intens. Al conferenciant no li agraden molt. De vegades el color dels bolets pot canviar per factors com la humitat, l'edat o la sequera i sempre és convenient consultar diverses bibliografies.

Un tipus de *pebràs* (*Russula delica*) no sol tenir llet, com el rovelló, i quan en té és una varietat del gènere *Lactarius* (*Lactarius piperatus*), coenta. Sabem on trobar-los ja que alcen molt la terra i solen ser més grans que els rovellons.

El cep (*Boletus edulis*) i les espècies semblants són excel·lents. Quan es fan vells, el color groc dels porus es torna cada vegada més fosc. Gastro-nòmicament és una carn molt apreciada. A Castelló no són massa coneguts i sí a França i a Catalunya on es comercialitzen frescos, assecats o en conserva.

Els *pets de llop gegants* (*Langermania gigantea*) no té molt d'interès culinari pel conferenciant. Quan són grans poden assolir un pes de més de vint quilos, es poden consumir quan són xicotets i tenen la carn ferma. Encara que no tinguen peu, ni barret i ni costelletes, són esfèrics, també són bolets. Quan són blancs per dins, és quan són comestibles. Quan comencen a madurar les espores, esclaten formant una espècie de pols de color verd caqui: en prémer-los fan un esclafit, com un pet, d'aquí el seu nom. La pols de les espores, aquesta pols verda, s'utilitzava per curar ferides ja que té propietats antisèptiques. Un bolet semblant al pet de llop és l'*estrella de terra*, es troba entre les fulles seques i vista des dalt té forma d'un petit estel.

La *múrgola* o *rabassola*, amb aparença de vesper circular o cònic, té un excel·lent sabor. Es troba als mesos de primavera en zones de cultiu. Els *peus de rata* són uns bolets purgants i alguns tòxics, amb colors del groc al morat, depenent de l'espècie.

Les *tòfones* són subterrànies i viuen associades a les arrels de les carrasques, alzines o roures, principalment. Són comestibles i, tal vegada, les més bones siguen les tòfones negres (*Tuber melanosporum*). Per recol·lectar-les, i a causa del perfum tan característic que desprenen, s'utilitzen porcs o gossos ensinistrats. Les tòfones es consumeixen fresques, o es conserven en oli, licor o bé s'empren en xicotetes dosis, com si foren una espècie. Actualment, s'intenta el cultiu artificial de les tòfones inoculant micelis a les arrels de plançons de carrasca.

No hi ha moltes espècies de bolets verinosos, comparativament amb el nombre d'espècies que podem trobar, encara que moltes espècies que es consideraven comestibles han resultat ser, com a mínim, desaconsellables. Per això, si no coneixem el bolet, millor no collir-lo. La

intoxicació pot causar-la també el mal estat del bolet, encara que siga comestible.

Així són mortals el *Cortinarius orellanus*, les *microlepiotes* i moltes *Amanites* ja que contenen toxines que afecten el sistema nerviós central, els vasos sanguinis, els ronyons i el fetge. L'intoxicat presenta dolors d'estómac, nàusees, vòmits i una greu diarrea. Es pot morir per fallida hepàtica o renal. Els símptomes d'una intoxicació greu solen aparèixer a partir de les 8 o 12 hores després de la ingestió i la mort al cap d'alguns dies o setmanes. Per evitar la mort sovint s'empren rentats gàstrics, transfusions i antídots; tot i que, quan la intoxicació es manifesta, sol estar molt avançada.

El bolet *Amanita muscaria*, *oriol foll*, *falsa oronja* o *matamosques* presenta anell, volva i taques blanques damunt el barret, de color roig viu. Les taques poden desaparèixer per la pluja i llavors es pot confondre amb un altre bolet. Per això, de vegades, convé arrancar-lo per veure si té volva o no. Sol eixir als pinars i és mortal en el 5% dels casos. Els catalans diuen que el bolet amb beina (volva) i corbata (anell) és segur dels que mata. L'*Amanita phalloides* sol eixir a la vora de les carrasques i és mortal en el 95% dels casos. Una grata excepció del gènere *Amanita* és l'*Amanita caesarea*, *ou de reig*, o *oronja*, que és comestible i molt bo. Es diferencia de les anteriors perquè no té taques blanques i per la forma de la volva, així com per les costelles daurades i el barret, que és taronja. Solen trobar-se, no moltes, a la Serra d'Espadà.

Les *lepiotes* nanes surten freqüentment a la gespa de les vil·les. Són xicotetes, amb aparença fràgil, però tenen un gran poder verinós. Als primers símptomes ja han rebentat el fetge i els ronyons. Uns vint grams d'aquests bolets són suficients per matar a una persona.

Els *apagallums* (*Macrolepiota procera* o *Macrolepiota rhacodes*) són de la mateixa família de les *lepiotes* però no són tòxics. Són enormes. L'anell es veu clarament, no tenen volva i són prou bons. Els gallecs els cuinen com a postres.

Almassora, novembre de 2001

Jaime Gallén Guzmán

Jaime és patró de pesca i mecànic naval. La mar, per al grauer, té una importància rellevant. La professió de mariner, la mar i a través de pares i avis els ha imprès un caràcter propi. El mariner sol ser obert, improvisador, noble i molt arrelat als seus costums. És difícil canviar una tradició a la gent major i per contra els fa ser un poc immobilitistes i despreocupats.

El fet que els pescadors cobren segons les captures comporta que hi haja setmanes bones i setmanes roïnes. Ben bé ho saben els bars. Viure al dia fa que en general els pescadors siguen malgastadors. La influència del mar en els habitants del Grau se sap en observar l'economia de la gent de les botigues, bars i comerços, els quals viuen indirectament de les seues captures. També en la forma de ser i del llenguatge propi adquirit en el transcurs del temps degut a la feina marinera.

En l'actualitat, encara que bona part del Grau viu del mar, hi ha una recessió d'aquesta activitat per part de la gent jove autòctona degut, sobretot, a la duresa del treball i inseguretats econòmiques. La joventut prefereix la seguretat d'una empresa encara que no es guanyen tants diners. El problema de la falta de mà d'obra s'ha corregit, en part, per l'arribada de molts immigrants magrebins que ha evitat que molts barcos hagen hagut d'amarrar per falta de tripulació.

La pesca comercial és l'activitat relacionada amb capturar peixos i marisc amb una finalitat econòmica. Al Grau els pescadors s'agrupen en tres modalitats de pesca: fanal o cèrcol, bou o d'arrossegament i artesanal.

La modalitat de fanal, de la llum o de cèrcol captura espècies de peixos superficials (sardina o aladroç) utilitzant una llarga xarxa rectangular semblant a una cortina d'on pengen uns flotadors, la qual s'arrossega en cercle al voltant d'un banc de peixos i després es tanca pel fons com si fóra una bossa, tirant d'un extrem. S'ajuda d'un bot auxiliar, portador d'uns llums que atrauen els peixos a la superfície. La xarxa té una certa mida per a deixar passar el cap del peix i enganxar les ganyes. Durant els mesos de desembre i gener paren de treballar i reconduïen els vaixells i els aparells de pesca..

La flota de cèrcol treballa en caladors (zona de pesca) diferents. Igual estan davant de la costa de Tarragona com de la de València, segons on es

trobe el peix, encara que tots, si és possible, intenten entrar al Grau, ja que tenen més facilitats tant per a la venda com per a proveir-se de gel, gasoil,... sense comptar amb la comoditat d'estar a casa.

Els barcos ixen a pescar de nit, naveguen cap al calador, busquen el banc pels equips de detecció i una vegada l'han trobat, arrien el bot de llum amb dos homes a bord (*llumero* i ajudant).

La modalitat de bou o arrossegament és exercida per un vaixell de pesca que remolca, en contacte amb el fons una xarxa amb dues portes. La finalitat és capturar espècies marines de fons, com ara el llucet, mollets, rap, peluda, morralla, sèpia, polp, calamar,...

És una modalitat on hi ha una major seguretat i estabilitat econòmica. Està condicionada per l'horari rígid de 10 hores diàries i pel fons propi de la província de Castelló, ja que en ser una plataforma continental amb molt poc de pendent, provoca, d'una banda, que hi haja molts caladors i d'una altra banda, que per a trobar fons de més de 200 bracs marines on està la cigala, gamba,... s'haja de navegar molt, la qual cosa no és possible per l'horari.

Un contertulià interromp el conferenciant i li pregunta si aquest tipus de pesca fa molt de mal, ja que llauren el fons marí. Li contesta que si es controla i es respecta no, però que bé no hi pot fer...

Les barques van normalment als mateixos caladors i tornen tots a vendre la pesca a la vesprada al Grau. Són de 3 a 6 el nombre de tripulants, segons la grandària i potència del barco. Els mateixos armadors solen ser els patrons i la immensa majoria de la tripulació són grauers. Això sí, per a guanyar diners, cal tindre el vaixell en perfectes condicions i estar al dia en les noves tecnologies. Les embarcacions que no estan ben preparades no poden competir en aquesta modalitat de pesca.

Actualment es fa una veda de dos mesos a l'estiu i des de la seua implantació ha donat resultats molt positius, ja que si no les captures haurien disminuït notablement tots els anys.

La pesca artesanal inclou diverses especialitats de pesca amb diferents tipus de mitjans, com la xarxa, hams, cadufs... És la menys important quant al nombre de tones capturades. Les espècies capturades són o bé de fons o de superfície, segons l'aparell utilitzat. Normalment la componen embarcacions menudes amb poca tripulació i pesquen en zones properes al port base, «excepto los marrajeros».

Entre les especialitats de la pesca artesanal cal destacar el tresmall i el palangre. El tresmall pot ser fix o de deriva, on la xarxa queda calada al mar

i els peixos queden emmallats. La part superior és la ralinga i porta uns flotadors, mentre la que va en el fons porta llast.

El palangre està format per una corda de longitud variable de la qual pengen unes altres més al final de les quals hi ha uns hams de diferents mides. Hi ha palangre de superfície, de fons, de fons mitjà, de deriva,...

És possible que ja al segle XVII es pescara al Grau, però sí que hi ha constància d'embarcacions dedicades a l'arrossegament al segle XVIII. Des d'aquelles parelles que anaven a vela tirant les dues del mateix punt fins als nostres dies, la pesca ha evolucionat moltíssim.

Un dels factors que més ha influït en aquesta evolució va ser la invenció del motor, sobretot en la modalitat d'arrossegament. També l'electrònica ha transformat l'activitat del sector amb sofisticats equips de detecció de peix. També han influït la invenció de nous materials de construcció de barcos, com la fibra, que ha substituït la fusta i que facilita i abaixa els costos de manteniment de nous barcos i els proporciona més velocitat per a ser més competitiu.

Excepte la flota de cèrcol que tendeix a augmentar lleugerament, la tendència general és anar reduint el nombre de vaixells. Al voltant dels 40 anys sol ser l'edat mitjana dels barcos de cèrcol, 36 la dels d'arrossegament i 34 els dedicats a la pesca artesanal.

Durant el període 1961-65 experimentaren la veda i els caladors es recuperaren notablement. Aquest va ser el precursor dels horaris de pesca d'arrossegament, mida de la malla màxima, vigilància... La veda d'arrossegament comencen a fer-la l'any 1991, després d'uns anys en què les captures sofriren importants descensos. A partir de 1992 comencen a estabilitzar-se les captures i fins avui dia han anat recuperant-se en un 5 a 10% (llucet i mollet). La veda no sols és important per a la regeneració dels caladors, sinó també per a la revalorització de la flota, ja que es reparen els barcos durant aquests mesos de parada biològica. Avui en dia tots la fan.

La bona gastronomia marinera ha anat a poc a poc degradant-se i avui és excepció el dia que el mariner menja de calent en el barco, ja que quasi tots porten el menjar de casa. Des de fa uns pocs anys, quan la tripulació acabava les faenes de terra (subhastar, netejar el barco...), el cuiner ja tenia preparat el sopar i en moltes ocasions les dones dels mariners també els acompanyaven i anaven a casa ja menjats. La poca tripulació i l'horari són les causes principals d'aquest comportament.

De totes formes, els mariners del Grau han originat a través de generacions, una cuina pròpia basada en l'experiència de l'elaboració de

ranxos a bord i en la improvisació d'aquests, ja que no sempre tenen els mateixos peixos per a cuinar. No sap igual menjar el peix en un bon restaurant, que en el barco amb el peix acabat de pescar, netejat amb l'aigua de mar i a la brisa de coberta. Els menjars més típics són l'arròs a banda, el suquet de peix i la fregida.

Així, els mariners han creat una cuina pròpia i en molts casos secreta ja que cuinen peixos i marisc que no tenen ni nom ni preu en el lloc de venda. Han creat, doncs, unes formes exclusivament professionals i senzilles.

Les condicions de la dinàmica de les nostres aigües, l'aportació de l'Ebre i el Millars, la bonança del clima, l'existència de zones rocalloses, de fang, d'algues i el 38% de salinitat de l'aigua de mar, fan de la nostra costa un lloc apropiat per a l'existència d'una bona pesca.

Per a finalitzar, cal dir que a la mar mai cal tindre-li por, però sempre se li ha de tindre respecte.

Almassora, desembre de 2001

Vicent Casino (*Blai*), va nèixer a la Vilavella l'any 1926. Ha sigut durant 30 anys empresari del món de l'espectacle i s'ha hagut de jubilar com a funerari. L'any 1950 a Almassora hi havia uns quants cines i terrasses. El Teatre Cine Serra, propietat de la viuda de Serra, era menut. El Cine Moderno, propietat de Jaime Gimeno, pare de Mencín Gimeno era el local preferit, amb 400 butaques, escalons de fusta (platea) i general per als nuvis. La terrassa Cortijo estava situada on ara està el Banesto amb una capacitat de 700 cadires. La terrassa Florida, on ara és el Bar Xavi, tenia escenari i 800 cadires de capacitat. L'empresa Esyde (*espectáculos y deportes*) de Castelló explotava els cines. Aquesta empresa va comprar tots els cines de Castelló menys el Rex. També els cines d'Almassora, que els portava un tal Fernando Payá, no el dels empresaris dels cines de Borriana, sinó un germà.

L'any 1951 el negoci no anava molt bé a Almassora. La gent no acudia al cine i per a potenciar el negoci, cobren l'entrada a pesseta i regalen una llimonada. Passa l'any 1951 i l'empresa lloga el Capitol. L'any 1952, Esyde parla amb el seu sogre que compra l'explotació i el traspàs dels locals d'Almassora. Els arreglen i marxen a València a adquirir les pel·lícules que

Vicent Casino

després projectaran. Les més apreciades pel públic eren les dramàtiques.

Al cap de dos o tres mesos de tindre els cines, després d'una funció, marxa la gent major i resten 70 o 80 joves. Un poc preocupat per saber què volien els joves, li comenten que els agradaria que organitzaren també espectacles. Condicionen els cines per a tal efecte i contracten els mateixos espectacles del Ruzafa de València.

Els locals queden menuts per la gran afluència de públic. Construeixen el Cine Niza sols per a projecció de pel·lícules. Construeixen el cine-teatre Windsor, on

abans tenien el Florida, amb 1.000 butaques de capacitat, una pantalla que feia 18 m d'ample per 10 m d'altura, tot d'una sola peça i uns bons camerinos. A les festes de Santa Quitèria, el 26 de maig de 1960, s'inaugura el local amb la pel·lícula *Gigante*.

Passen les festes i organitzen un «cap de festa» amb l'actuació de Vicent Raga. No contents tan sols de les actuacions de València, marxen a Madrid i parlen amb Santa María, pare de Massiel. En aquella època porten a Almassora el Duo Dinámico, Los Tres Sudamericanos, Luis Aguilé, Manolo Escobar, Marifé de Triana, Celia Gámez, l'orquestra del Maestro Torroba, Antonio Amaya, Rafael Conde «El Titi»,...i més endavant Maria del Mar Bonet, José Antonio Labordeta, Marina Rosell, ...

Quan el Duo Dinámico va arribar a Almassora en un luxós cotxe, les jovenalles es van tirar damunt d'ells i quasi els despullen. Després de l'actuació de Luis Aguilé, un senyor volia parlar amb ell. Davant la insistència pertinax li va comunicar que la seua dona era una gran *forofa* i volia estar amb ell. Al final va claudicar però li havia de fer un «café de perolet».

Era tal l'entusiasme del públic que la meitat del local estaven abonats. Gràcies a aquesta gent abonada, podia comptar amb els diners suficients per a l'assegurança dels artistes.

En acabar l'actuació de Celia Gámez i assabentar-se que era funerari va voler que la passejaren per tota la població en un fèretre. Casino no ho va consentir ja que perillava el tancament del local i podia anar a la presó. Al final la passejaren en un fèretre sense eixir del local.

«Sempre que parle de l'espectacle ho faig ens diu des del punt de vista de l'empresari, totalment diferent al de l'espectador. En el cine cal tindre en compte la moda. Cada temporada s'estila una cosa.» Pel·lícules folklòriques (Sara Montiel, Marujita Díaz,...), taurines, de James Bond, Tarzán, els roïníssims espaguetis de l'Oest rodats a Almeria, en els quals l'únic bo era la música d'Ennio Morricone, les malíssimes pel·lícules mexicanes de l'Enmascarado de Plata, on sempre estaven lluitant i ni el color, ni la música ni la veu eren bones; però el que volia la gent era l'acció.

En totes les pel·lícules de l'Oest eixia un vellet tot desdentat que feia riure. Una vegada li trencaren el cine perquè en finalitzar la pel·lícula el van matar i al moment tornava a estar viu. La gent no ho comprenia i li fan ver una malesa en la sala. Va disculpar l'operador que havia canviat de rotllo. La cosa es va calmar quan els va regalar una entrada per a veure la pel·lícula al següent diumenge.

Almassora es va quedar sense cines d'estiu quan Banesto construeix la finca de pisos en el lloc on era el Cortijo i Florida desapareix pel Cine Windsor. Aleshores és convenient construir una nova terrassa. L'anomenen el *Holiday*, situada al carrer la Trinitat núm. 161, on actualment viuen els seus fills. Amb una capacitat per a 1.200 butaques, va ser inaugurada l'1 de juny de 1963 pel tristament desaparegut valencià Nino Bravo, quan encara no el coneixia ningú.

Quan Marifé de Triana va actuar, dos efeminats volien parlar amb ella, ja que volien regalar-li dos melons. El millor moment és, els va dir ella, quan acabe l'actuació. Passaren uns quants minuts després d'actuar i com que no els veia, va dir de tot cor, «On estan aquests maricons que m'havien de portar dos melons?» Tothom va esclatar a riure, ja que de veritat eren marietes.

De totes les pel·lícules que ha portat, i n'han sigut moltes, la més taquillera va ser *Un rayo de luz*, de Marisol. La va projectar un dissabte a les 16 h i a les 22 h i s'esgotaren les entrades. El diumenge al matí, a les 16 h, 19 h i 22 h. Per la nit marxà a València per arreplegar fotos de Marisol i el dilluns les va regalar amb l'entrada. També *El ruiseñor*, de Joselito, va ser un gran èxit. Un dijous la va estrenar en el Capitol i després la va projectar en el Moderno i Capitol a la vegada. L'èxit estava garantit quan els protagonistes eren xiquets, com Pablito Calvo, Parchís,...

Comprovat pel Tribunal Tutelar de Menors, el poble d'Almassora, després de Castelló, era el que presentava major nombre d'entrades. Vila-real sols tenia l'anomenat Gran Cinema i ni s'omplia. Borriana era més important que Vila-real però menys que Almassora.

Els espectacles estaven sotmesos a un gran nombre d'inspeccions. El Tribunal Tutelar de Menors vetlava perquè el nombre d'entrades venudes foren les reals. En la censura s'especificava el que no es podia veure. Informació i Turisme vetlava perquè les pel·lícules estigueren autoritzades (no foren de contraban) i censurava la lletra de les cançons. El Govern Civil controlava que estiguera tot en regla. Sanitat vigilava que no existiren cadires pels passadissos, que els lavabos estigueren nets, les eixides d'emergència sense obstacles... La Policia local s'encarrega de mantindre l'ordre. El *Tio del Chaqueton* era un home que feia 1,2 m d'alçada, venia al teatre dues hores abans de l'espectacle i inspeccionava la roba que hi vestrien. Sempre feia augmentar la falda i retallar l'escot a les dones. Quan se n'anava, el mateix empresari no li feia cas ja que si feia el que aquell volia, no hi acudiria ningú a veure l'espectacle.

Aquestes traves administratives, l'entrada del vídeo, la pujada d'impostos, i altres, van ser uns gran arguments per a jubilar-se de la professió. De cada 100 pessetes, 38 eren d'impostos.

Antonio Machín va ser una gran persona i un gran amic de la família. Venia a actuar moltes vegades a Almassora. Va ser tan gran l'amistat que volia acudir a la comunió del seu xiquet.

Al Windsor hi ha hagut proclamacions de reines de festes, sessions de cineclub, trobades escolars, actuacions d'aficionats al teatre, concerts de la banda La Esmeralda, festivals per als menuts, funcions del ballet dels alumnes de l'acadèmia de Maira, combats de boxa,...

La majoria de la població des de 1951 al 1969 eren llauradors. En la dècada de 1960, va ser bona per al cine ja que no hi havia cap distracció més. En 1953 la butaca valia 3 pessetes, la platea 2,5 i la general 2. Arribà a valdre 25 pessetes quan va deixar de ser empresari d'espectacles.

Quan l'any 1979 van cremar el Holiday, era reina de festes la seua filla. L'actuació d'Àngela Carrasco s'acabà a les tres del matí i els músics deixaren els instruments al local per a recollir-los l'endemà. A les 7 del matí, una autoritat del poble va tocar a la porta i li va dir que el local estava en flames. Un taxista de Borriana va veure tres xiquets que estaven arruixant amb gasolina la porta. Ho feren per a venjar-se perquè no els havia deixat entrar a l'espectacle. Evidentment, el taxista no va voler declarar, ja que perillava la seua integritat física.

Almassora, desembre de 2001

Arturo Gimeno és magistrat jubilat del Tribunal Suprem i és un veterà i expert en participar en la tertúlia. La primera vegada va ser al gener de 1994, sobre el servei militar i l'objecció de consciència. La segona, al desembre de 1995, sobre el jurat popular. La tercera al maig de 1999, sobre les eleccions i comentaris crítics a la llei electoral. En la quarta, aquesta, parlarà sobre arbitratge i consum.

Avui en dia l'administració de Justícia és una de les institucions públiques pitjor valorades pels ciutadans. Més del 50% de les persones que acudeixen als jutjats sempre ixen descontents. El que guanya no té res a agrair, ja que al cap i a la fi se li ha fet justícia i a més ha pagat diners. El que perd, com que està convençut que tenia raó, l'únic que pensa és que li han fet una injustícia.

Una crítica generalitzada a l'administració de Justícia és la lentitud per a resoldre els conflictes. Els plets s'eternitzen en els jutjats i tribunals. Una de les causes d'aquesta lentitud és la complicació dels tràmits i recursos, que si bé estan establits per a garantia dels litigants perquè la justícia siga imparcial, són aprofitats, en moltes ocasions, per a allunyar més i més la resolució del plet. Una altra causa és la complicació en alguna de les proves i tal vegada la principal siga l'acumulació d'assumptes que a diari entren en els jutjats, i tot i que s'ha augmentat el nombre de funcionaris no s'ha fet en nombre suficient. Ja ho diu un acudit: «La justícia tardana no és justícia».

L'arbitratge és una antiga institució que tendeix a constituir una alternativa a l'actuació judicial i tracta de substituir-la mitjançant unes normes més accessibles i menys complicades per a resoldre els problemes amb més rapidesa que un plet judicial i que siga igual d'eficaç. L'arbitratge es produeix quan dues persones o empreses mercantils formalitzen un contracte i acorden que en cas de tindre algun problema o desavinença, nomenaran un àrbitre imparcial per a la seua interpretació o compliment. També quan, sense aquest acord previ i davant un conflicte, acorden sotmetre's a aquesta institució i es comprometen a acatar la seua resolució com si fóra una sentència judicial.

L'arbitratge ha existit al llarg de la història, sobretot en la edat mitjana. Així, l'any 1249, la reina Violant d'Hongria, esposa del rei Jaume I, va ser

àrbitre i va dictar una sentència arbitral equitativa i ponderada sobre els conflictes ocasionats per la concessió i a continuació revocació del domini de Castelló a l'oncle del rei, Pere de Portugal. L'any 1347, Pere de Ribagorça va dictar sentència arbitral sobre el conflicte de la partició de les aigües del Millars entre Almassora i Castelló, atorgant 12,5 files d'aigua a Almassora i 14,5 a Castelló.

Fins ara, a Espanya s'ha fet un ús molt escàs de l'arbitratge. L'any 1953 s'aprovà una llei reguladora dels arbitratges privats per a millorar les lleis anteriors. Prompte la van reformar, ja que continuaven sent molt pocs els conflictes sotmesos a l'arbitratge. Una ordre ministerial de 1979 va establir un servei d'arbitratge en les cambres oficials de la propietat urbana per a arrendadors i arrendataris. Tampoc va donar satisfacció a les necessitats socials.

La llei d'arbitratge aprovada al desembre de 1988 determina les qüestions que no hi poden quedar sotmeses, com són les qüestions penals o aquelles en les quals és part algun tipus d'administració pública. Tampoc les qüestions laborals o aquelles en les quals haja d'intervindre el Ministeri Fiscal en defensa d'incapacitats o menors d'edat. A més a més, els tràmits s'han simplificat molt respecte a la llei de 1953. L'acord de sotmetre's a l'arbitratge requeria escriptura pública, mentre que en aquesta llei és suficient amb una clàusula simple que no necessita cap formalisme. Els mateixos interessats poden designar els àrbitres o poden sol·licitar-los a una entitat o corporació del dret públic.

Els àrbitres han de ser imparcials, en nombre imparell i poden ser recusats per les mateixes causes que els jutges. L'arbitratge pot ser de dret o d'equitat. Si ambdues parts en litigi no especifiquen el tipus d'arbitratge, la llei diu que ha de ser el d'equitat. En el de dret, els àrbitres han de ser advocats en exercici. En el d'equitat pot ser qualsevol persona; sols es requereix que tinga el ple ús dels seus drets civils. La sentència arbitral (laude), ha de ser motivada i protocol·litzada davant notari. Des que l'àrbitre accepta el càrrec, el conflicte ha de resoldre's abans de sis mesos; altrament, l'àrbitre incorreria en responsabilitats.

L'actual llei d'arbitratge ha suscitat moltes esperances. Així, quasi totes les cambres de comerç espanyoles han constituït, sota el seu patrocini, les Corts d'Arbitratge. Aquestes s'encarreguen del suport administratiu de la institució. També s'han fet cursets i conferències divulgatives per a interessar comerciants i professionals i afegir en els contractes alguna clàusula per a sotmetre's a l'arbitratge.

L'article 51 de la nostra Constitució parla de la defensa i protecció dels consumidors i usuaris. Els arbitratges sobre consum són gratuïts i el laude no es protocol·litza notarialment. En una experiència pilot, l'any 1986 es van crear uns tribunals arbitral de consum i unes oficines d'informació als consumidors en diversos ajuntaments. Consultats a empresaris, consumidors i governs autonòmics, l'any 1993 el Govern central va promulgar un reial decret per a regular aquest arbitratge. Després de la seua aprovació, l'Institut Nacional de Consum ho va difondre al mitjans de comunicació.

La finalitat de l'arbitratge de consum és que els consumidors tinguen una via ràpida, econòmica i eficaç per a la seua reclamació. Com que és un arbitratge de dret privat, no és possible acudir a aquest quan afecte casos en què s'han produït intoxicacions, lesions o morts, ni qualsevol causa en què ha d'intervindre el Ministeri Fiscal. En aquest arbitratge intervenen, d'una part, els consumidors i usuaris i de l'altra, els empresaris i professionals.

Les juntes arbitral de consum s'encarreguen de l'administració de l'arbitratge. Estan compostes únicament per un president i un secretari. Els col·legis arbitral dicten el laude. Estan formats per un president, que ha de ser llicenciat en Dret i prestar servei en l'administració pública, un representant dels consumidors i un altre del sector empresarial. El secretari és el mateix de la Junta, amb veu però sense vot. Totes les seues resolucions s'adopten per majoria. La Junta Arbitral d'àmbit nacional està adscrita a l'Institut Nacional de Consum, la qual ha de conèixer les reclamacions que formulen les associacions de consumidors que afecten més d'una comunitat autònoma. També hi ha les juntes municipals, de mancomunitats de municipis, provincials i autonòmiques.

Les associacions de consumidors solen estar adherides al sistema arbitral, la qual cosa els permet participar en els arbitratges que es puguen plantejar. És bo que les empreses estiguen adherides al sistema arbitral, ja que l'usuari, en comprar un producte a aquestes empreses i en cas de conflicte, no ha d'acudir a plets llargs i costosos. Per contra, les empreses adherides tenen l'obligació de sotmetre's a l'arbitratge de consum en tant que hi haja una reclamació en contra seua.

El procediment per a la reclamació és senzill. El consumidor o usuari que es creu perjudicat per una compra o per un servei prestat, si no l'atenen directament a l'empresa, acudeix davant la Junta Arbitral de Consum. Si l'empresa està adherida al sistema arbitral, automàticament queda formalitzat el conveni arbitral. En cas contrari, la Junta li envia una comunicació de la reclamació i en un termini de quinze dies ha de contestar

si està d'acord o no amb l'arbitratge. Si no contesta o no està hi d'acord, s'arxiva l'expedient i es fa saber al reclamant perquè pugui acudir als tribunals si ho creu convenient.

Quan es formalitza el conveni arbitral, els àrbitres citen les parts i intenten conciliar-les per arribar a un acord. Després es passa a la pràctica de proves, que si són proposades pels àrbitres les paga l'administració i si les proposen les parts són al seu càrrec. En la majoria dels casos, acabada la prova, es dicta el laude després de comunicar-lo a les dues parts, per al seu compliment. El termini per a dictar el laude és de quatre mesos des del dia que van ser anomenats àrbitres.

El laude de consum, com el general de la Llei de 1988, pot ser objecte de l'anomenat recurs d'aclariment, i fins i tot del d'anul·lació. El primer es dona en el cas d'haver resolt punts no sotmesos a l'arbitratge o d'haver-se dictat fora del temps marcat per la llei. El segon no sol donar-se, ja que si se desestima, a l'apel·lant se li imposen les costes de l'apel·lació i requereix la intervenció d'un advocat.

Almassora, gener de 2002

Antonio Caja Arias

Antonio va nèixer a Castelló l'any 1957. Va cursar el batxillerat a l'Institut Francesc Ribalta de Castelló i al seminari Mater Dei també de Castelló. Ha sigut: formador al seminari, sis anys a l'Àfrica, a l'Alcora, i des de l'octubre de 1997 a Almassora. Actualment és el rector de la parròquia de Sant Vicent d'Almassora.

De l'amistat entre el bisbe de Castelló, Pont i Gol, i uns altres bisbes allà per l'any 1967, any del Concili Vaticà II, va nèixer la idea de portar missioners a aquella part d'Àfrica. El primer missioner que va anar a Safané va ser Ricardo Miralles, *el Barbas*. Els africans no tenen quasi pèl i veure una persona amb barba era signe d'autoritat. L'any 1987 va ser el primer any que va anar a la missió del Safané a Burkina Faso (antic Alto Volta), encara que sol anar un mes a l'any. El període mínim d'estar a la missió són 6 anys i el màxim 10. Durant un mes de desembre va coincidir en el malaguanyat metge Massoti.

Burkina Faso és una república de l'Àfrica occidental que limita al nord i a l'oest amb Mali, a l'est amb Níger i al sud amb Benín, Togo, Ghana i Costa d'Ivori. L'índex de desenvolupament humà ens diu el nivell econòmic de cada país. El primer és Canadà, el segon Noruega, el tercer els *EUA*, el quart

Antonio Caja

Àustria, el 21 Espanya, el 172 Burkina Faso, 173 Níger i el 174, Sierra Leone. L'esperança de vida a Espanya és de 74,1 anys i la de Burkina de 44,7 anys. L'índex d'escolaritat a Espanya és de 0,96 i a Burkina de 0,22. Aquestes són unes dades comparatives.

El primer any va anar sis mesos a França a aprendre francès (llengua oficial de Burkina) i 6 mesos a Safané a aprendre el markà (un dels tants idiomes nadius). Per més que contenen el que passa allí, cal anar per a conèixer el que és la misèria, la set, la fam, la por... Ell va perdre 10 quilos. No patien fam, però no menjaven el que volien.

Etimològicament, Àfrica significa «sense fred». Les temperatures oscil·len entre els 25 °C a l'hivern (desembre-gener) i els 44 °C a l'estiu (abril-maig). Menys de 20 °C allí és fred. Plou durant 5 o 6 mesos (maig-novembre). És fonamental per a les collites de sorgo, mill, panís, maní, arròs i cotó sense elaborar. En aquesta època passen el temps xarrant i xarrant i bevent cervesa de mill que elaboren ells mateixos. No tenen mai

Mapa de Burkina Faso

pressa. A vegades, en acabar de celebrar missa, tothom vol xerrar i mai en tenen prou (de xerrar). És impossible organitzar-se la feina. Mai saps el que faràs a l'altre dia, ja que és imprevisible la durada d'aquestes xarrades. La gent viu molt feliç i contenta. La gent jove és molt solidària.

Els xiquets es fan càrrec del ramat per tal que no es mengen el que hi ha sembrat. La ramaderia també és important per a la seua economia: vaques, ovelles, aus de corral, porcs, cavalls... Les dones s'encarreguen de tot mentre que els homes només d'ells mateixos. A l'hora de menjar no tenen cap problema, ja que sempre mengen mill mesclat amb salses de fulles d'arbre. En un dia de gran festa mengen un plat d'arròs amb carn. No tenen coberts, ni taules i sempre mengen amb la mà dreta, amb la que saluden. La mà esquerra sols la utilitzen per a altres coses com ara pixar, tocar-se el nas,... Tampoc tenen mocadors, no en necessiten.

L'impacte fort es produeix en arribar des de la missió a Espanya. Una persona tarda a acostumar-se una altra vegada a la vida de confort. Fins i tot pot arribar a deprimir-se si pensa en el poc que ells tenen i en la gran abundància que tenim nosaltres. El millor és acomodar-se on es viu i pensar que ells també són feliços en la seua vida. El record sempre queda.

Perquè els joves s'incorporen a la religió tradicional van al camp durant 15 o 20 dies per a vèncer les coses de què tenen por (un lleó o un altre animal). Quan ho aconsegueixen ja formen part del món de les màscares (fetitxes). Aquesta religió permet la poligàmia. La cristiana no. Ells tenen la religió de la por, no la de l'amor com la cristiana. L'església resulta ser viva i dinàmica. Actualment quasi tots els capellans són africans. De capellans blancs en queden ben pocs. El que vol dir que la gent s'ha anat involucrant cada vegada més en la religió cristiana, encara que hi ha musulmans i

protestants. Explicar el sacrifici de l'eucaristia és fàcil, ja que ells sacrifiquen animals.

Safané és un poblat d'uns 4.000 habitants. Al voltant hi ha 80 poblats més menuts d'uns 400 o 500 habitants, on els missioners passen uns 4 o 5 dies i després tornen al poblat més gran. Quan al principi visitava els poblats menuts, amb la moto s'emportava el llit, el menjar, coixins per a dormir, barret, casc, els utensilis de missa... Més tard ja no agafava res, ja que menjava el que ells menjaven i dormia com ells, en terra. A través de les missions poden obtindre una certa cultura i benestar. S'han construït hospitals i escoles. Aquests són uns beneficis que reben els nadius per part de les missions.

Tan sols tenen tres capellans per a tot el poblat. En les capelletes hi ha un catequista, persona normalment jove, casada amb tasques de capellà, encara que no podia celebrar missa. Quan acudia el capellà al voltant d'una vegada al mes, celebrava la missa. Al principi Antonio sols parlava el francès i el catequista el traduïa al marcà.

Les cases solen ser de fang, menudes, sense finestres, ja que per la calor i el bon temps, la vida es fa al carrer. No tenen llum, ni voreres, ni semàfors, ni cotxes, alguna moto, bicicletes sense frens... El que sí tenen i molta, és pols i mosquits. També hi ha serps verinoses, i si et mosseguen l'antídot és xuclar el verí. Antonio no va tindre cap picada de serp, però una nit en va veure una prop d'ell. La vida és molt tranquil·la. L'edat no els importa. No tenen DNI. Tampoc saben el que és l'estrès.

No pateixen malalties del cor ni de càncer. Actualment comencen a patir la sida. La malària és la principal causa de mort, encara que el científic colombià Manuel Patarroyo ja ha trobat una vacuna sintètica contra la malària. Abans d'anar al país, cal vacunar-se contra el còlera i les febres grogues. A més a més cal prendre unes pastilles per al paludisme.

Una volta van punxar la roda del vehicle i com que no disposaven d'una gat per a arreglar-la, van haver de fer uns clots en la carretera de fang. En una altra ocasió es quedaren tirats a la carretera sense gasolina. Aquesta l'aconseguien a 60 km de Safané i la portaven en bidons en la camioneta. Resultava més cara que a Espanya. La primera vegada que va estar a la missió, recorda que Ricardo portava la moto, es va quedar adormit i tots dos anaren per terra i van fer dues voltes de campana.

Una altra funció de les missions és el treball d'alfabetització. Per part de l'Estat reben ajudes per a aquest treball. Grups de 40 o 50 xiquets arriben a la missió per a aprendre a llegir i escriure. Durant dos mesos conviuen tots

junts amb una gran harmonia. Bategen els adults en 4 anys i l'últim any es queden 15 dies seguits a la missió. També hi ha monges de la Consolació per a ensenyar a brodar, cosir,...

Estadísticament perquè un país es desenvolupe, ha de tindre un 40% d'alfabetització. Burkina tan sols en té el 22%. Davant la pregunta de per què a Àfrica no hi ha cultura no sap la resposta. Sols hi ha a Egipte. No tenen res escrit. Els costums i la cultura la transmeten oralment de pares a fills.

Algunes *ONG* tenen mala fama i tothom en desconfia. Les més burocratitzades són les que pitjor funcionen. Tal vegada no hauria d'haver un nombre tan elevat d'organitzacions. Caldria fusionar algunes i que estigueren més unides, més canalitzades. A Burkina, per a crear una nova *ONG*, cal negociar un acord amb el Govern. Perquè una d'aquestes organitzacions funcione com cal, han de treballar pel país. El conferenciant confia plenament en les *ONG* i li sembla que totes les ajudes i donacions econòmiques que es trameten a través d'aquestes, arriben al seu destinatari. També pensa que els missioners no van a Safané a donar-los les coses que necessiten, sinó a ensenyar-los a desenvolupar-se humanament i a poder ser autosuficients en un futur més o menys immediat.

Seria interessant que tothom estiguera durant uns quinze dies a la missió. Seria una experiència que mai oblidariem i que ens podria ajudar a alliberar-nos, no ser tan orgullosos i sí més humils. Serien uns diners molt ben gastats.

Almassora, gener de 2002

Presenta la filla de Juan Forcada. La tertúlia tracta sobre les seqüeles de l'agent taronja al Vietnam en l'actualitat. Aquest agent és un insecticida inventat pels Estats Units durant la guerra del Vietnam per a destruir les fulles de la vegetació i així tindre més visibilitat en els seus atacs i impedir l'alimentació de l'enemic. En teoria, l'agent no hauria de tindre cap repercussió en la societat i la veritat va ser tot el contrari.

Mapa de Vietnam

En principi hi havia dos convidats per a comentar el tema, però el metge no ha pogut canviar la guàrdia i no hi pot assistir. Només ha vingut, doncs, el fotògraf Manuel Navarro. Manuel té 32 anys, és natural d'Almassora i treballa en un gabinet de qualitat en una empresa química d'Almassora. La seua gran afició des de fa molt de temps és la fotografia. Una fotografia realista i descriptiva de la societat i pensada per a no deixar l'observador indiferent.

El primer contacte de Manuel amb el Vietnam va ser en el viatge de noces. Va ser tan gran l'impacte ocasionat que l'any següent va organitzar un viatge amb el seu company José Luis per a recórrer tot el Vietnam en tren i portar una càrrega de medicaments. Va fer el viatge i van recollir molta informació. L'any següent tornen més cap al sud portant joguets per als xiquets. El reportatge gràfic que estan confeccionant volen publicar-lo en forma de llibre.

L'objectiu principal d'aquesta xarrada és la divulgació dels problemes causats per l'agent taronja a la població vietnamita. Aquesta divulgació pot ser per mitjà de diapositives, fotografies, documentals, xarradas com aquesta... Esperen que alguna televisió estatal pugui emetre el documental que estan preparant. També estan enviant dossiers explicatius a les ONG espanyoles que no actuen al Vietnam.

L'agent taronja és un herbicida utilitzat durant nou anys a la guerra del Vietnam. Es van utilitzar quasi 80 milions de litres al llarg les 6.600 missions, tant per l'aire com a peu. Va devastar 1,5 milions d'hectàrees del país, des del centre fins al sud.

Aquest agent és un hidrocarbur clorat fabricat pels americans per aconseguir la defoliació dels arbres. En la seua elaboració es crea un subproducte anomenat dioxina, altament tòxic per a l'ésser viu. Se sedimenta en l'aigua, contamina els aqüífers i arriba a formar part de la cadena alimentària. És com una espècie de mina antipersona que mai saps quan pot esclatar. Les conseqüències de la dioxina després de 27 anys són imprevisibles i al mateix temps devastadores.

En l'elaboració de l'agent taronja van intervindre 8 empreses americanes i van ser demandats per 5.000 antics veterans de guerra que han tingut problemes en els seus fills o ells mateixos. Els veterans guanyaren el judici l'any 1984 però els van indemnitzar amb molt poc i així va acabar.

Una empresa canadenca va demostrar que el nivell de contaminació de la dioxina és 1.000 vegades superior a qualsevol altre herbicida. També va demostrar la contaminació de l'aigua, dels animals, peixos, plantes i arbres fruiters. Un equip de metges va investigar les malalties més típiques produïdes per aquest agent, que són malformacions de tot tipus, diversos tipus de càncers, sobretot de pell, trastorns mentals i del sistema nerviós, paladar afonat, espina bífida, llavi apegat, ciclopia, etc. A més a més, la dioxina s'introdueix en la cadena genètica i una dona embarassada pot estar sana però el fetus afectat.

De tot això fa ara uns cinc anys. Ara estan naixent la segona generació després de la guerra i ningú s'ha atrevit a dir en quin moment s'han d'acabar aquests trastorns.

L'any 1975 va finalitzar la guerra en rendir-se Vietnam del Sud enfront de Vietnam del Nord. Després de 8 anys en la utilització d'aquestes tècniques bèl·liques s'estima que van morir més de 2 milions de vietnamites, hi van haver 3 milions de ferits, centenars de milers de xiquets orfes i 12 milions de persones refugiades. En la guerra van morir uns 58.000 estatunidencs, uns 150.000 ferits i més de 500 presoners de guerra, tots alliberats posteriorment. Vietnam té una població d'uns 80 milions d'habitants i es calcula unes 90.000 persones afectades directament pel problema.

En aquesta guerra també s'ha utilitzat el napalm, un compost d'àcids (nafta i palmític), que és com una gasolina que s'adhereix a les superfícies per mutilar i fins i tot matar les persones.

Quan Manuel entra en un hospital durant el primer viatge a Vietnam, veu que als xiquets amb problemes maxil·lofacials o amb el paladar afonat, amb una senzilla operació marxaven a casa. En investigar més a fons es va adonar que els problemes eren més greus, que hi havia malalts amb unes deformacions fora del corrent. Per això va organitzar viatjar l'any següent.

Manuel comenta unes 300 fotografies de forma cronològica i avisa que algunes són molt dures. Les dues primeres corresponen als dos hospitals que van visitar. La tercera part dels xiquets hospitalitzats eren fills de combatents. La majoria tenien els llavis apegats al nas o al paladar i aquest afonat, o ni tant sols en tenien.

L'any 2000 van fer el segon viatge i van partir d'un d'aquests hospitals. Estaven preparats per a qualsevol cosa, fins i tot per a entrar al quiròfan. Els cirurgians d'aquests hospitals són molt bons. Realitzen unes 2.600 operacions anuals d'aquests tipus i col·laboren amb altres equips metges d'altres països. Els medicaments que portaren els van utilitzar en aquests hospitals. La gent que ingressa als hospitals és humil, de cases rurals i els hospitals no tenen pijames. Aquests els han de portar els malalts. Cadascú s'emporta la seua roba. L'hospital va nàixer per col·laboració amb Cuba. Per això el seu nom «Hospital Cuba-Vietnam».

L'altre hospital que van visitar era a Hanoi, l'antiga capital del Vietnam, i es dedica a la acupuntura. Molts xiquets el visiten per a rebre acupuntura elèctrica, amb descàrregues per mitigar el dolor. Es col·loquen petits elèctrodes per activar els nervis i la musculatura.

Al centre del país es va lliurar una cruenta batalla. Aquesta comarca està en la zona de desmilitarització en la frontera entre Vietnam del Nord i del Sud, però és la zona on més gent va morir. A partir de la ciutat de Hue cap al sud és on es va començar a utilitzar l'agent taronja. La gent que viu al nord i que està afectada és perquè són fills de combatents que van estar batallant al sud o al centre.

Tot el que es mostra en les fotografies són casos reals i oficials. L'Estat sap en quines circumstàncies han quedat deformades les persones per la guerra.

La Creu Roja de Hanoi té un taller perquè els xiquets aprenguen un ofici, i també té una escola. El 40% dels xiquets són orfes i s'estima que els seus problemes provenen de l'agent taronja. Alguns mestres també pateixen alguns trastorns i malformacions però segueixen «al peu de canó» ensenyant cultura als xiquets.

No tenen cap problema per entrar als hospitals, ja què gaudeixen de permís oficial. Sols en un hospital els van denegar l'entrada. Recorda una

xiqueta que va nèixer sense ulls. Els té de vidre, i cantava molt bé. També recorda un xiquet líder a fer fotografies. Ells solen estar sempre feliços, són xiquets. No són conscients de les seues malalties. Es va commoure quan un xiquet li va contestar, quan li va preguntar què li diria a un xiquet espanyol: «que tingues més sort que jo».

A la Ciutat de Ho Chi Min l'actual capital de Vietnam (antiga Saigon), hi ha l'hospital de maternitat, on naixen molts siamesos. La majoria moren prompte o no arriben a viure. Naixen 45.000 xiquets a l'any. Un 1,6% dels naixements són avortaments provocats, ja que hi han detectat malformacions. Els fetus els guarden en formol. També cal dir que la gran majoria de les mares tenen fills sans.

Un dels dies més bonics va ser quan van celebrar una festa tipus Disneylandia. Van aprofitar per a repartir els joguets que portaven des d'Espanya. Van fer tantes fotos que els carrets se'ls van esgotar. El mateix dia també van visitar el zoològic.

Des de l'any 1982 es guarden els fetus més macabres. Això resulta molt dur per als pares. En les fotografies es veu la sala «dels horrors», on hi ha fotografies de siamesos, xiquets amb vuit cames i dos cossos, ciclops, xiquets amb dues cares i un ull central, quadrigèmins en un cos... Són deformacions reals. La majoria dels casos tenen entre 8 i 10 anys. Hi va haver un moment en què es van quedar sense flascons i els fabricants, que són també estatunidencs, van haver de fer una tramesa urgent.

Vietnam és un país molt jove, que està creixent i que té futur, però amb un gran problema del qual ningú coneix la solució. Si en l'actualitat comencen a saber-se les conseqüències de la dioxina, cap organisme oficial vos saber-ne res.

Almassora, febrer de 2002

Guillermo Serra Zaragoza

Guillermo va nàixer a Almassora l'any 1954; és llicenciat en Medicina i Cirurgia per la Universitat de València (1977), especialista en medicina familiar i comunitària. Funcionari de l'Estat per oposició (1983) del cos de metges titulars, adscrits a l'administració local, direccions de sanitat. És diplomat en Sanitat Nacional per l'Escola Superior de Sanitat. Ha realitzat diversos cursos en gestió sanitària i de gestió de qualitat assistencial, per l'IVESP i per la Universitat d'Alacant. La gran majoria del seu treball l'ha dedicat a la medicina rural. Actualment desenvolupa la seua activitat com a coordinador del Centre de Salut de Traiguera, del qual depèn l'assistència sanitària de 12 pobles del Baix Maestrat.

L'economia es pot definir com la ciència que estudia la distribució, l'administració i la producció dels béns, ja siguen materials o de serveis. Entenem per economia de la salut l'administració de les possibles despeses ocasionades per la salut i la sanitat. Hi ha un refrany que diu: la salut no té preu. Avui en dia, la societat no sempre està disposada (ni pot) assumir aquestes, cada vegada majors, despeses originades per la salut.

La salut no podem definir-la com la falta de malaltia. La salut s'acompanya del benestar, de la felicitat, del plaer, etc. La salut està molt influenciada per la societat actual i depèn del desenvolupament econòmic, religió, tecnològic, etc.

Guillermo Serra

A través de la història de la humanitat s'han elaborat moltes definicions de salut. Així, Jules Romain, en la seua obra *Dr. Knock o el triomf de la medicina*, deia: la salut és un estat transitori, precursor de res bo. La salut és una percepció de benestar o absència de malestar. Salut és el que té una persona quan pot moure's sense dolor dins del programa elegit. La vida està en la salut. No hi ha riqueses preferibles a la salut del cos. El metge Eròfil deia a Alexandre el Gran: quan la salut falta, la

sapiència no pot revelar-se, l'art no es manifesta, la força no pot lluitar, la riquesa resulta inútil i la intel·ligència no es pot aplicar. L'Organització Mundial de la Salut (OMS), en la carta fundacional d'aquest organisme, l'any 1948, defineix la salut con l'estat complet del benestar físic, mental i social. Modernament la salut es defineix com la capacitat de portar a terme el projecte de vida que la persona es marca.

Sempre que guanyem en salut, adquirim més quantitat de benestar. Si perdem salut, anem cap a la malaltia, tenim més sensació de malestar. La salut no és estàtica sinó dinàmica. Canvia contínuament influenciada per molts factors com la psique, les condicions en el treball, etc.

En una diapositiva, Guillermo ens mostra, per una part, que a la mort sempre s'arriba. A l'altre costat, a l'òptim de salut és molt difícil d'aplegar (on està l'òptim de salut?).

L'any 1985, el 45% de les morts a Espanya foren ocasionades per les malalties cardiovasculars, el 22% pels tumors, el 9,2% per trastorns de l'aparell respiratori; digestiu, accidents i endocrins: un 6% cadascun d'ells, i la resta per diverses causes.

Algunes d'aquestes morts s'haurien pogut evitar. Per exemple, en l'actualitat un dels principals problemes de salut que ha pres la Conselleria com a lloc d'acció primordial són els accidents i, sobretot, els accidents de trànsit. Es pot demostrar que la gran majoria dels accidents de trànsit són evitables. També les malalties de l'aparell respiratori provocades pel tabac, igual com les cardiovasculars.

L'any 1976, a Canadà, es va fer un estudi sobre els determinants de la salut. Es va comprovar que la genètica de l'home és responsable del 10 al 14% de les malalties, el sistema d'assistència sanitària sols representa del 12 al 15% de la influència sobre la salut, el medi ambient i l'estil de vida, conjuntament, representen fins el 75%. Les despeses per a la salut en assistència sanitària va ser del 80%, mentre en estil de vida i medi ambient tan sols del 14%.

L'informe Kramer, realitzat als EUA, l'any 1983, confirmà que l'estil de vida produeix un 47% de les morts, l'assistència sanitària un 11%, la medicina un 15%, la biologia i genètica un 25%, i que les despeses en salut que s'utilitzen per combatre aquestes morts són de l'1,2% en l'estil de vida i del 96% en assistència sanitària.

La salut ve determinada per l'estrès, l'ambient, la biologia, la genètica, l'herència, els hàbitats on es viu, l'estil de vida, i pels sistemes d'atenció sanitària. Els estudis socioeconòmics de la salut naixen en el moment en què

les despeses augmenten cada vegada més i els beneficis en salut són pràcticament iguals.

L'accés a les prestacions sanitàries, avui en dia, és un dret que té qualsevol ciutadà. En això es fonamenta el sistema de salut, on el seu primordial objectiu és maximitzar els recursos que la nació inverteix. Això comporta que és ètic ser eficient en salut i no és ètic no ser eficient.

Als països de l'Organització per a la Cooperació del Desenvolupament Econòmic (OCDE), les despeses sanitàries l'any 1966 eren del 4,6% i l'any 1991, del 7,9%. A Espanya eren del 2,6%, l'any 1966; i del 6,7%, l'any 1991.

Per una altra part, l'assistència sanitària té unes característiques diferents a les que es donen en el món empresarial. L'assistència sanitària és imprevisible, com el cas de l'oli de colza. És irracional, és incerta. De vegades, rep la influència per les anomenades *externalitats*, com per exemple els xiquets no vacunats contra la poliomielitis es beneficien dels vacunats. És una relació agencial en el sentit que l'usuari de la sanitat ho deixa en mans dels professionals, i no opina. L'únic que importa a l'usuari és el seu propi benefici, que pugui curar-se el més ràpid possible. Ni tant sols li preocupen les despeses ocasionades per a la seua cura.

La mortalitat en una insuficiència cardíaca ben tractada és del 10%, mentre que si està mal tractada arriba a ser del 18%. En un infart ben tractat, la mortalitat és del 23%, però arriba al 30% en els mal tractats. És, doncs, molt important que el tractament siga l'ídoni.

Normalment, per curar certa malaltia sol haver-hi diversos tractaments. Caldria utilitzar el més barat, sempre que la seua eficàcia siga igual. És a dir, caldria estalviar les despeses. Abans d'elegir el tractament adequat cal fer una bona investigació i uns assaigs clínics, veure les característiques del malalt, les prioritats de la societat, els recursos que es tenen després d'una valoració socioeconòmica d'una medicina basada en l'evidència. És a dir que tot el que es faça s'acompanye d'una documentació avalada per un estudi rigorós, i així poder prendre la millor de les decisions.

Per fer una valoració econòmica de la salut caldrà avaluar les despeses, el procés i els resultats. Per a mesurar els resultats, en primer lloc avaluarem l'*eficàcia*, basada en estudis fets en condicions òptimes; és a dir, en malalts que obeïsquen els metges. Comparar efectes comuns. Així, rebutjarem un medicament que siga més eficaç que un altre, però amb més efectes secundaris. L'*efectivitat* mesura el mateix, però en condicions reals, és a dir, en qualsevol malalt. També compara efectes comuns. La *utilitat* mesura la qualitat de vida, la quantitat de la qualitat de vida que li donem al pacient i

durant quin temps. La utilitat es mesura per unes unitats anomenades *qualys* o *àbacs* (anys ajustats per la qualitat de vida). Compara efectes comuns i no comuns. Per últim, en el *benefici* es veu el possible estalvi del fàrmac o tractament en qüestió. Cal dir que la qualitat de vida serà més gran com més s'igualen l'efectivitat i l'eficàcia.

La incapacitat ve donada per 8 graus. L'1 representa cap incapacitat, el 2 incapacitat lleu, el 3 severa, ..., el 7 un malalt sempre al llit, el 8 malalt al llit i inconscient. El dolor té quatre nivells. L'1 sense dolor, el 2 dolor lleu, el 3 moderat, el 4 sever. Tot això queda reflectit en una taula i en un índex numèric.

Les despeses cal mirar-les a tots els nivells i no tan sols en l'àmbit dels tractaments clínics. Les despeses directes són aquelles que realment estan implicades en el procés, per exemple, en el tractament de la penicil·lina, per a una pneumònia, la pròtesi per al genoll, el salari del cirurgià, etc. Les despeses indirectes no estan identificades en el mateix procés. Per exemple, el salari del gerent d'un centre hospitalari.

Cal dir que tot això que es diu de l'economia de la salut es fa per ajudar-nos a decidir sobre diferents tractaments i poder optar per la millor solució. En totes les economies i, per tant, també en l'economia de la salut, es pretén obtenir els guanys com abans millor, i les despeses com més llunyanes millor.

Avui dia, quan una persona entra en un hospital, públic o privat, és sotmesa a una gran quantitat de proves per determinar l'origen de la seua malaltia. Això comporta unes despeses extraordinàries. A més a més, la majoria dels quiròfans, a la vesprada es dediquen a les possibles urgències. Si no queden oberts és per falta de recursos per pagar el cirurgià i l'anestèsista. Cal dir que si l'Estat augmentara el pressupost en salut, l'hauria de disminuir en un altre apartat.

De vegades, els metges es pregunten, per què l'administració aprova una llicència d'un medicament a un preu determinat que ja existeix al mercat, més barat i amb la mateixa eficàcia de curació. És evident que els medicaments genèrics resulten més barats que els convencionals, però avui en dia hi ha molts medicaments de la mateixa substància a preus per sota dels genèrics. Cal dir que les empreses farmacèutiques ocupen el tercer lloc en l'economia del país, la primera és la de les armes i la segona, l'automobilística.

Almassora, febrer de 2002

Fàtima Agut i Clausell

Fàtima va nèixer a Almassora l'any 1951. És llicenciada en Filologia Hispànica per la Universitat de València. Va presentar la tesi doctoral sobre *El teatre a Castelló i les seus comarques al s. XX*. És professora de secundària a l'IES Vicent Sos Baynat de Castelló de la Plana.

En investigació teatral ha presentat treballs al VI i VII Congrés d'Història i Filologia de la Plana. Nules 1998 i 2000 sobre *Espiral: Teatre i modernitat i Arlequin, trenta anys de teatre a Nules*. A les Jornades de Cultura Popular a Elx l'any 1999 sobre *La Passió de Torreblanca*. A les III i IV Jornades Municipals de Cultura Popular a la ciutat de Castelló, els anys 2000 i 2001 sobre *El curanderisme a bruixeries* de l'autor Manuel Peris i *El teatre popular de transmissió oral: les representacions pasquals i els sainets*. Al I Congrés d'Història Contemporània de la UJI, l'any 2000 sobre *Dones castellonenques en les arts escèniques del s. XX*.

En innovació educativa ha presentat treballs al I Congrés Internacional de Didàctica de la Llengua i la Literatura a la Universitat de València l'any 1998, als cursos d'estiu a Xest el 1998, a les Jornades d'Innovació Educativa a Lliria el 1998, a les Jornades de RADE-3 a Alaquàs el 2000, als cursos d'estiu de la Universitat del País Basc el 2001 i a les Jornades Víctor Català a l'Escala, Girona el 2001.

Fàtima Agut

Ha publicat en diverses revistes (*Fiestacultura, Ñaque*), diaris (*El Mundo, Levante*) i en *Dossiers Feministes* de l'UJI sobre «Papers de dona en l'obra de Carles Pons». Ha rebut el primer premi d'Investigació Vila d'Almassora pel llibre *Cent anys de teatre a Almassora*.

Fàtima ens parla del dramaturg hindú Bibis Karnak que ha escrit el missatge per al Dia Mundial del Teatre, que se celebrarà el proper dia 27 de març, on parla dels orígens del teatre segons la tradició hindú. Hi ha una mena de conflicte entre els déus i els dimonis. En guanyar els déus, s'em-

pipen els dimonis i paralitzen els actors mitjançant la veu, els moviments i la memòria. Aquest mite assenyala una característica essencial que els comentaris conciliadors de Brama no podien conèixer, possiblement.

Cada representació comporta en si mateix el risc del fracàs, de la ruptura i per tant de la violència. El mínim que una representació en viu requereix és un ésser humà interpretant (actor) i un altre observant-lo. Mai abans el món havia tingut tant de drama com té avui. La ràdio, el cinema, la televisió i el vídeo ens inunden de drama. La resposta de l'espectador mai ha d'alterar el fet artístic en si. El teatre garanteix la seua pròpia mort quan tracta d'interpretar amb massa seguretat. Encara que el futur del teatre parega incert, aquest continuarà vivint i provocant. El teatre cal entendre'l com una cosa viva, cada vegada distinta i que no morirà mai, encara que sempre es parla de crisi en el teatre.

El Teatre Principal de Castelló va ser inaugurat l'any 1894. En acabar les actuacions dels espectacles, un tren especial tornava a casa la gent d'Almassora, del Grau i de Vila-real, la qual cosa demostra la gran afició teatral, sobretot a les sarsueles. El 27 de gener de 1901 es va representar *El anillo de hierro* i *La bruja*. Una nota al peu del cartell anunciador deia que Pedro Perona a Vila-real i Tomàs Martí a Almassora s'encarregaven de vendre les entrades per tal que la gent no haguera d'anar a comprar-les en la taquilla. Qualsevol actuació durava entre les tres i les quatre hores, amb una part musical i dues obretes de teatre amb el seu repartiment d'actors. En les benèfiques no apareixia el preu.

En el llibre d'Enrique Beltrán es parla de les agrupacions teatrals i sarsuelístiques que es realitzaven a Almassora des de 1860 fins el 1880. Sembla que les actuacions teatrals eren ben vistes per la gent de la classe alta, com pot ser Antonia Ballester, vídua de Serra, Carmen Ballester de Beltrán, Enrique Ballester, Alfonso Beltrán, Miguel Ballester.

La Congregació dels Lluïsos (1892-1972) va crear un grup teatral per a representar obres religioses. Fins l'any 1940 va ser dirigit per capellans, com ara Joaquín Esteller, José Adell, Enrique Pesudo Lafuente, Ramón Barrufet, Ángel Aznar i només podien actuar xics. Des de 1940 fins al 1962 va ser dirigida per José Galí Sancho, excepte l'any 1950, que la va dirigir Jesús Milián. A partir de 1962 fins al 1972, per Rafael Momplet i Manuel Blasco. En els anys setanta actuen a Morella, Benassal, el Portell de Morella, on els joves eren Juan José Cuecos, Enrique Costa, Juan José Oria, Llorens Domínguez, Juan Coromina, Joaquín Arenós, Encarna Cervera, María Teresa Ortiz, María Pilar Porcar,...

L'agrupació Sociedad del Buen Humor va ser creada l'any 1914 i presidida pel metge Manuel de los Santos. Després de la postguerra es va canviar la denominació dels grups afegint «de la *OJE*» (Organización Juvenil Española) o «del *SEU*» (Sindicato Español Universitario). Així va aparèixer el grup José Antonio del *SEU*, fundat l'any 1941 i dirigit per Francisco Galí i José Galí. L'any 1944, la monja almassorina Isabel Bovea, va crear un grup d'Acció Catòlica molt relacionat amb els Lluïsos i amb la congregació de la Immaculada.

En el teatre independent obrer (*TIO*), era obligat passar la censura. Va ser fundat per Antonio Rebolledo i Pilar Pérez, del grup Espiral de Castelló, el qual cedeix els estatuts a gent del poble com Vicent Bernat i Enric Navarro. El grup *Garbí* és va crear a l'institut l'any 1978. Un dels responsable va ser Paco Mariscal. Va actuar a Castelló i a altres pobles fins l'any 1980. El grup *Tramuntana* sorgeix a partir del grup musical *Aljub* a l'estiu de 1980. Representen l'obra *Lorca 78*, dirigida per Clemente Alonso amb la música adaptada per María Isabel Agut. També representen al Serra *El Petit Princep* d'Antoine de Saint Exupéry.

A partir de 1980 comença a fer-se la Mostra de Teatre Escolar, fins el 1987, a càrrec, entre d'altres, de Manolo Renau, Rogelio Beltrán, Anna Mari Martinavarro, Esther Claramonte, Josep M. Guardiola... Ressorgeix de nou a partir del 2000, ara amb Manolo Renau, Susanna Claramonte i Maruja Aguilera. L'any 1995, a l'Ateneu va sorgir la idea de crear un Laboratori Teatral: *L'Odi Teatre*, origen de la vigent Escola Municipal de Teatre.

A Almassora, com a tota la Comunitat Valenciana, el teatre va omplir el buit d'altres activitats culturals que en aquestes dècades de pocs recursos econòmics no es podien realitzar. Es representaven sarsueles, sainets (*Nel·lo Bacora*, *L'oroneta*), comèdies (*La casa de la Troia*, *Juego de niños*), drames (*Don Juan Tenorio*), de tema religiós com les vides de sants (*San Luis Gonzaga*, *Sant Vicent Ferrer*), betlems (*El Niño redentor*), escrit en vers pel pare Aurelio Rochera, amb molt d'èxit. Es va representar l'any 1938 en plena Guerra Civil i després el 1968 en la inauguració del Cine Windsor. *La Passió de Crist*, es representa a Almassora des de 1997 al Centre Parroquial. L'autora del text és la monja de la Consolació, Amparo Adell.

També es feia teatre al carrer en les cavalcades dels reis, porrats (carrer d'Amunt, S. Francesc), festivitats religioses (rebuda del braç de Santa Teresa, on tots els xiquets es vestien d'angelets), festa del Dómund (els xiquets es vestien de xinesos), representació de final de curs (*Las Muñequitas*), Almassora al Carrer (festivals actuals),...

Herminia Gómez va naixer a Almassora l'any 1891. La va descobrir Federico Agut. Va ser una soprano admirada internacionalment. L'anomenaven *El rossinyol d'Almassora*. En rebre una pensió anual de 1.500 pessetes per la Diputació, es va traslladar a València per a acabar els estudis al Conservatori. *El barbero de Sevilla, Rigoletto, Dinorach, La Traviata* i *Lucia de Lammermoor* són les obres que millor interpretava. La primera Guerra Mundial, l'any 1914 va ser l'inici del final de la carrera d'Herminia. Encara va actuar a Oviedo i a València. Va partir cap a Iberoamèrica amb el nom d'Elena Serra a treballar en espectacles de revista. L'any 1917 va tornar a Europa i es dirigeix amb el seu marit a Ventimiglia, prop de Mònaco, des d'on va mantindre una relació epistolar amb José Galí Sancho, fins la seua mort l'any 1977.

Almassorins importants han sigut: Ana Comíns Arquimbau, Anita «La Pitilla» (1898-1992), educada pel mestre Lamberto Alonso, el mateix que havia educat Herminia. Sempre acompanyada del seu germà músic, Manuel (1892-1947). Va marxar a Barcelona per fer de cuinera, per tal de cuidar el seu marit, malalt, i el seu germà, que era a la presó. Maruja Comíns, neboda d'Anita, va nèixer l'any 1927. Va actuar de protagonista en la sarsuela *Luisa Fernanda* al Teatre de Verano de Castelló. El circ Cortés i la nissaga dels Cuéllar (tres generacions). Els germans Vicent (1929-1997) i Víctor (1934) Vila Martinavarro, començaren a actuar amb la orquestra *Singapur* i en desfer-se treballaren amb el Circus Scott. Restaven els sis mesos del sol de mitjanit a Oslo, Hèlsinki i Lapònia. La nissaga Galí amb José Galí Garcia, José i Lola Galí Sancho. La nissaga Mas amb Pasqual i Antònia Mas Gómez, Pasqual Mas Albert, Pasqual Mas Usó.

Grups musicals: Los Hawainos, Orquestra Singapur, Los Dos de la Plana, Los Santos, Calipso-Boys, Enrique Agut,... La màgia blanca d'Enrique Manrique «Keriman».

Espais teatrals: església, magatzems, Casino de Molés, Teatre Serra, Patronato, Teatre Moderno, Convent de les Clarisses, Cooperativa Agrícola S. Josep, Cinema Windsor, places i carrers, Pub Mogambo, auditori, col·legis, ...

Almassora, març de 2002

Carlos és llicenciat en Medicina. Pertany a l'Agrupació Astronòmica de Sabadell des de 1973 i forma part de la seua junta directiva. És membre de la Societat Astronòmica de Castelló des de 1995 i actualment és el seu vicepresident. Col·labora activament amb organitzacions astronòmiques tant internacionals com nacionals, com ara la British Astronomical Association, l'International Comet Quarterly, Cometas-dos, l'Institut Astrofísic de Canàries, el Jet Propulsion Laboratory de la NASA, l'American Association of Variable Stars Observers i l'Association Française des Observateurs d'Etoiles Variables.

El tema primordial que abordarem en la xarrada serà l'origen de la vida. Intentarem analitzar, i si és possible contestar, preguntes tan importants com: què entenem per vida?, com es va iniciar la vida a la Terra?, hi ha vida en altres llocs fora de la Terra?

La vida que nosaltres entenem està basada en el carbó, amb capacitat de generar noves molècules pròpies a partir de materials simples i amb capacitat de copiar instruccions per donar còpies noves o individus nous.

Per respondre aquestes preguntes ho podem fer mitjançant el coneixement de com era la vida primitiva de la Terra. El problema és situar l'inici de la vida. Els fòssils més antics daten de 3.500 milions d'anys, tal vegada de 3.850 milions. L'origen del sistema solar se situa al voltant els 4.500 milions d'anys, la qual cosa deixa com a inici més probable fa 4.500-3.850 milions d'anys.

Durant aquest temps hi ha hagut grans i freqüents impactes de cometes i meteorits sobre la Terra que van produir extincions en massa i repetides. L'últim gran impacte podia haver sigut fa 4.000 milions d'anys, fet que deixa un marge de 200 milions per a desenvolupar la vida. Una altra forma d'investigar-lo és pel projecte de la NASA conegut com *Projecte Orígens*, completat amb l'estudi de l'origen de l'univers.

La *cosmoquímica* és la ciència que estudia l'origen i la distribució dels elements que constitueixen la vida. És, doncs, necessari conèixer a fons aquesta ciència si volem conèixer la resposta a les preguntes anteriors. En la composició dels diversos objectes de l'univers s'aprecia que els elements trobats amb més freqüència són: hidrogen, heli, oxigen, carbó, nitrogen, sofre i fòsfor.

Curiosament, coincideixen amb els elements més freqüents trobats en la composició dels éssers vius de la Terra, a excepció de l'heli, que és químicament inert i no pot formar compostos orgànics. Són els anomenats *bioelements*.

Aquests compostos, mitjançant reaccions termonuclears, se sintetitzen a l'interior de les estrelles. Després de completar el seu cicle vital, l'estrella expulsa a poc a poc o completament de forma violenta, els elements que la constitueixen i es dispersen pel medi interestel·lar. Posteriorment, aquests elements formaran nous sistemes solars, on tal vegada hi haja planetes que desenvolupen vida en la seua superfície com ja va passar en el nostre. En certa manera estem constituïts per àtoms que fa milers de milions d'anys formaven part de les estrelles, som els seus fills.

També es detecten altres molècules més complexes relacionades amb la vida com són l'aigua, l'amoníac, el formaldehíd, l'àcid cianhídric... Aquestes molècules es formen en les nebuloses que existeixen en els braços espirals de les galàxies. Són formades a partir d'elements en nebuloses sotmesos a la radiació d'estrelles molt calentes veïnes. Pera la seua detecció s'utilitzen radiotelescopis i telescopis òptics.

Aquestes nebuloses es condensen en *protoestrelles* per la contracció de la gravetat. Les zones properes a l'estrella central desapareixen per formar aquesta estrella o es transformen profundament en formar els protoplanetes amb el material sobrant del disc *d'acreció*.

El material més llunyà de l'estrella, que s'ha mantingut en les regions més fredes i llunyanes de la radiació de l'estrella naixent, es condensa en cometes. Aquests cossos mantenen una composició semblant a la nebulosa original amb molta aigua gelada, amoníac i altres compostos del carbó. És possible que els cometes hagueren pogut caure amb una major freqüència que en l'actualitat sobre els planetes que estaven a l'interior del sistema solar. De totes les maneres, en l'actualitat continuen caient, com el Shoemaker-Levy sobre Júpiter fa uns pocs anys.

Aquests astres van aportar als protoplanetes com la Terra, Venus i Mart, que havien perdut l'aigua i compostos orgànics en el transcórrer dels primers temps de la seua formació, els elements fonamentals per a l'aparició de la vida. Fa uns 4.500-3.800 milions d'anys hi queien molts més que actualment.

La química orgànica es troba per tot l'univers, però l'aparició de la vida requereix unes condicions molt precises, entre les quals hi ha l'existència d'aigua líquida. L'atmosfera de la Terra primitiva era pobra en oxigen i rica

en nitrogen i anhídrid carbònic. Mitjançant l'efecte hivernacle es va escalfar i va afavorir l'existència d'aigua líquida.

Amb aquests compostos orgànics basats en el carbó i en llocs especialment favorables com ara bassals, llacunes volcàniques, volcans submarins, ribes de mars tranquils, aigua entre les roques... es van poder formar les *protocèl·lules*, compostes d'estructures molt senzilles. Aquestes podrien evolucionar fins a les bactèries primitives, en poder incloure dins de la seua membrana molècules semblants a l'ARN (àcid ribonucleic) i poder replicar-se, produir oxigen i afavorir la generalització d'altres formes de vida més complexes.

Les teories sobre l'aparició de la vida intenten explicar aquests fets tan difícils d'aparèixer de manera espontània. Les primeres hipòtesis recorrien a la intervenció divina. Les teories científiques de tipus materialista s'inicien al segle XX.

Oparin (1923), Urey (1927) i Haldane (1929). Oparin pensa que hi ha una atmosfera primitiva de vapor d'aigua, metà, amoníac i hidrogen molecular. Amb l'aportació d'energia en forma de calor o radiació ultraviolada, s'origina síntesi de compostos orgànics amb acumulació en mars primitius d'una *sopa primordial*. S'organitzen fins a obtenir els primers éssers vius.

Miller (1953), mitjançant espurnes elèctriques en una mescla d'amoníac, hidrogen i vapor d'aigua obté la síntesi de l'alcohol, àcid carboxílic, aminoàcids... És l'experiment fonamental, encara que actualment es pensa no era exactament així la composició de l'atmosfera primitiva.

Oró (1960) utilitza un mètode semblant i obté bases nitrogenades (adenina), base dels àcids nucleics. La transició d'aquests compostos orgànics a les primeres cèl·lules podrien ser les *microesfèrules* (Fox) o les vesícules de membranes lipídiques (Oró).

Una altra estratègia per a poder contestar aquesta incògnita és buscar directament la vida en altres astres, la qual cosa sols es pot realitzar, de moment, en el nostre sistema solar. La recerca es va iniciar a la Lluna. Naturalment, no s'hi va trobar cap rastre de vida. Posteriorment es va buscar en planetes més propers com Venus i Mart. Venus és massa inhòspit, però a Mart, fa uns milions d'anys, es va observar rastres d'un possible contingut d'aigua molt major que l'actual, la qual cosa indicaria que hi havia hagut vida que romandria en l'actualitat en forma fòssil o fins i tot reclosa en llocs protegits. No s'hi ha trobat res, però tal vegada els mitjans per a buscar-la no han sigut els més idonis.

També s'han buscat en altres cossos, quan fa uns anys pareixia impossible que pogueren contindre vida, com els meteorits, tal vegada d'origen marcià. S'ha buscat en els satèl·lits dels planetes gegants, no en els mateixos planetes, ja que són gasosos. Així, s'ha buscat vida en la segona lluna de Júpiter, Europa, amb possibles oceans d'aigua líquida, coberts d'una capa de gel. A la Terra hi ha antecedents de xemeneies volcàniques submarines i també en els oceans polars. També s'ha buscat en la lluna més gran de Saturn, Tità, amb una atmosfera formada per amoníac i altres compostos que es pensa que és semblant a l'atmosfera primitiva de la Terra.

Actualment s'estan descobrint planetes extrasolars, anem pels 50, per la qual cosa s'estendrà el camp de recerca de vida extraterrestre. Per això s'estan construint grans telescopis, els quals una vegada en òrbita, permetran observar directament l'atmosfera dels astres, veure si tenen oxigen, ozó o senyals d'existència de vida, potser intel·ligent.

Podríem dir que des dels astres l'univers evoluciona cap a la vida i que en algun lloc cobra consciència de si mateix i es pregunta per l'origen de la vida.

Almassora, abril de 2002.

Ricardo González

Ricardo va nèixer a Perú l'any 1974. Ha donat conferències per tot Amèrica i també a Barcelona, Saragossa, Madrid i Castelló. Ha realitzat expedicions a la selva amazònica sempre amb testimonis presencials de les seues experiències. Ha estat en les millors televisions del món.

En la tertúlia ens va a contar les seues experiències de contactes amb extraterrestres. El que primer ens demana és que abans de creure el que diu, ho qüestionem i ho analitzem per a traure les nostres pròpies conclusions. No ha vingut a convèncer ningú. Sols va a contar el que ha viscut i al final cada persona podrà opinar sobre això.

Ricardo forma part d'una experiència que inquieta i sorprén el món. No és un astrònom, ni físic, ni investigador. És un testimoni d'una realitat increïble però certa. L'any 1988 va observar per primera vegada un ovni (objecte volador no identificat). Estudiava màrqueting a l'institut quan va escoltar una veu que li deia: *«No tingues por. Som éssers extraterrestres i volem posar-nos en contacte amb tu. Estudia a fons i preparat perquè ben prompte ens veuràs físicament»*.

Ricardo ens comenta que no sols ha vist les naus sinó ha vist físicament els seus tripulants, fins a tres vegades i sempre acompanyat d'altres persones. L'existència d'aquests objectes no sols està basada en testimonis de persones, sinó també en persones que els han fotografiat. No se sap la procedència de les naus i alguns pensen que són fenòmens atmosfèrics o fotografies trucades. És possible demostrar, ens diu, que no hi ha truc i les fotografies són autèntiques. Aquests objectes desafien la llei de la gravetat que tothom coneix i arriben a velocitats de fins a 15.000 km/h.

Estem sols a l'univers? La ciència estima que la vida pot provenir del cosmos. La Terra te uns 5.600 milions d'any llum d'evolució. Els científics pensen que el nostre univers, el que coneixem, té 14.000 milions d'any llum. No és un univers estàtic com es pensava en l'època de la relativitat d'Einstein, sinó està en contínua expansió. En la teoria del *bing bang* l'explosió va ocórrer en un moment de buit absolut, amb una energia molt pura i que podria tractar-se d'una molècula més petita que un àtom, amb

una densitat infinita. Aquesta explosió va generar tot el que ara coneixem (planetes, estrelles... i més tard la vida).

La vida prové de l'espai, pensen molts astrònoms. Si això va ocórrer a la Terra, per què no pot haver ocorregut en qualsevol altre planeta dels sistemes que existeixen en la nostra galàxia? (La Via Làctia té més de 200.000 milions d'estrelles.) Almenys és possible acceptar la possibilitat que hi haja una raça més antiga que la nostra i per tant més avançada tecnològicament que estaria visitant-nos. Però d'on vénen?

L'any 1989 l'URSS va enviar dues sondes per a estudiar Mart i es va fotografiar un objecte estrany de 27 km de llarg. Molts astronautes han declarat haver vist ovnis.

Una prova física és aquella que es pot detectar i comprovar utilitzant l'anàlisi al laboratori. Una d'aquestes proves són els famosos *contactes* de la segona fase i tercera fase. Un astrofísic de la Universitat de Chicago, que va assessorar Steven Spielberg en la pel·lícula *Encontres a la tercera fase*, va classificar els contactes de tres tipus: primer tipus, quan es veu la nau (contacte visual); segon tipus, quan la nau deixa marca al sòl, i tercer tipus, quan es té un cert contacte amb els tripulants. Al *Cerro Pajarillo* (Argentina) es va trobar una marca que mesurava 115 m de llarg i 56 m d'ample.

La vinguda d'extraterrestres no vol dir que les piràmides d'Egipte o la ciutat de Machu Picchu (Perú) les han construïdes ells. L'any 1994 un enginyer belga aficionat a l'astronomia va demostrar que les tres piràmides dels faraons Keops, Kefren i Gizeh estan alineades al cinturó de la constel·lació d'Orió. Aquesta alineació sols ha pogut ocórrer l'any 10.500 a C., però tots pensen que les piràmides van ser construïdes l'any 2.500 a C.

Per a veure la possible connexió amb la vida extraterrestre, cal anar a la Península del Yucatán (Mèxic), on un arqueòleg americà, l'any 1950, va trobar una planxa de pedra on apareixien uns déus manipulant un artefacte paregut a un coet.

El poble maia tenia molts còdexs. La majoria van ser cremats en època de la conquesta espanyola. Només se'n conserven quatre. En un es mencionava que l'any 1991 es produiria un eclipsi solar que significava el retorn dels fills de les estrelles. L'onze de juliol de 1991 es va produir l'eclipsi, però es va produir també el retorn dels fills de les estrelles?

El 6 d'agost de 1997 va ser filmat a Mèxic un ovi. No és un frau, ja que va ser vist per moltes persones. Alguna cosa va ocórrer. Si és veritat, qui són? Per què estan ací? Per què volen contactar amb nosaltres?

Aquests éssers es comuniquen amb nosaltres per telepatia (comunicació a llarg distància). En la nostra galàxia hi ha moltes civilitzacions intel·ligents. La nostra galàxia, com altres, giren al voltant d'una altra molt més gran coneguda per la M31 (la gran nebulosa d'Andròmeda situada a 2,2 milions d'anys llum). La Terra no és el centre de l'univers, però d'alguna manera ens hem convertit en l'expectativa de moltes civilitzacions que veuen en nosaltres la continuïtat d'un equilibri còsmic que s'hauria interromput en el passat.

Quan Ricardo rep comunicació d'aquests éssers convoca el Canal 2 de la televisió peruana per parlar sobre el tema i poder filmar. Tan seriosament s'ho va prendre que va perdre el seu treball. El van tirar del treball tot dient: *no ens crides, nosaltres et cridarem*. Des d'aleshores ha estat viatjant i compartint les seues idees amb altres persones.

Ricardo ha participat en tres expedicions destinades a estudiar la ciutat perduda dels inques (1996, 1998 i 2000). Aquesta desapareguda ciutat està relacionada amb els ovnis i estaria vivint en el món subterrani. A Espanya pot parèixer una bogeria però no a Perú, Bolívia o Equador. En un segon llibre comenta la història d'un músic bolivià al llac Titicaca, el més alt i navegable del planeta situat al sud-est de Perú i oest de Bolívia.

Són moltes les persones que viuen aquestes experiències, però poques les que tenen el valor de dir-ho. Per a penetrar en aquests móns màgics relacionats amb els ovnis, cal tenir una actitud especial. Cal ser objectiu i racional.

Quin és el missatge d'aquests contactes? Moltes vegades anuncien el que va a passar més endavant. El 24 de febrer de 2001 li comuniquen que els Estats Units entraria en conflicte a l'Orient Mitjà el proper mes de setembre. El 21 de juliol ho va presentar en un congrés a Califòrnia i a Nova York on es podien veure les *Torres Bessones*. Ricardo tenia concertades una sèrie de conferències per un mes, però a petició de la gent va quedar fins que tiguera lloc l'esdeveniment. Quan l'11 de setembre es produeix l'atemptat terrorista ell es trobava als Estats Units. Tothom estava pendent de l'acció terrorista i poca gent s'adonà que hi havia uns objectes al voltant dels edificis.

Si tenim en compte que l'espai aeri estava en aquells moments en alerta Delta, és a dir, qualsevol objecte no oficial sobrevolant la zona estaria en greu perill de ser abatut, i que el segon atemptat es va produir 30 minuts després que el primer, què és el que mostra la fotografia? (un objecte volador no identificat).

Ells (els extraterrestres) ens diuen que a l'univers hi ha de tot, i que els éssers humans som una síntesi de l'univers. Que des de fa molt de temps som visitats per civilitzacions més avançades. Cada vegada més, fins i tot en el món científic, es pensa que no estem sols a l'univers i que tal vegada algun dia siga possible certificar que ens estan visitant.

Aquestes visites tenen un objectiu. Ells pensen que el nostre món no s'ha d'acabar com pensem els humans. És veritat que el món es va transformant, va canviant. Tots ho volem, però tothom és reticent al canvi. Estem contínuament mirant les estrelles, però per entrar en contacte amb altres civilitzacions, en primer lloc caldrà conèixer-nos a nosaltres mateixos. Aquest és el missatge que aquests éssers han intentat dir-nos, que per poder *crear-los* hem de *creure'ls*.

Ricardo espera que aquestes paraules i imatges hagen servit per a pensar, almenys, la possibilitat que alguna cosa gran està ocorrent en els cels i per damunt de tot, alguna cosa gran també està ocorrent dins de nosaltres mateixos.

Almassora, maig de 2002

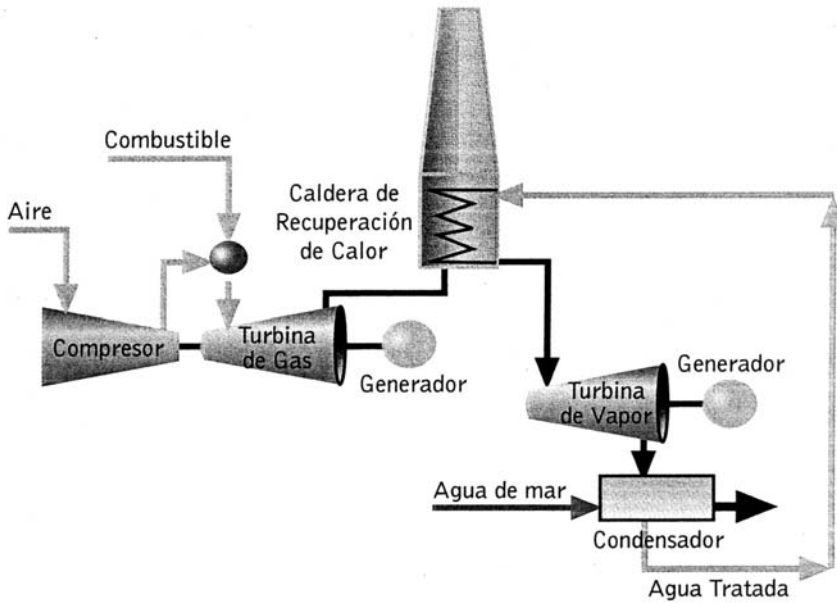
Al gener de 1992 ja ens va parlar de l'energia i medi ambient i al març de 1998 de les reflexions sobre el canvi climàtic (efecte hivernacle) i de quines estratègies caldria seguir per a minimitzar-lo, com ara l'estalvi en el consum d'energia (tot-hom pot intentar-ho), ús progressiu de les energies renovables (energia eòlica, solar...), implantació de noves formes de producció d'energia amb unes taxes menors d'emissió d'anhídrid carbònic a l'atmosfera, com són els cicles combinats, i per què no?, les centrals nuclears.

Cal dir que les energies renovables són una bona alternativa per a preservar el medi ambient, però si aquestes fallen (per exemple, no sempre fa vent), necessitem l'energia tèrmica per a poder reemplaçar-la en aquests moments. Per a garantir el subministrament elèctric de la zona de Castelló, la central tèrmica de Castelló funciona normalment almenys al 30% de la seua capacitat. Cal dir que l'energia solar necessita unes grans superfícies per a produir-la. En pla pilot en algunes vivendes s'han muntat plaques solars per a ús particular.

Així, una estufa incorrectament connectada al corrent de 1.000 watts

Visita a la Central Tèrmica de Cicle Combinat de Castelló

Configuració bàsica d'un Cicle Combinat típic.

de potència emet a l'atmosfera 960 grams de CO_2 . Un dels dies més crítics per al sistema elèctric nacional, comenta, va ser el 17 de desembre de 2001, perquè va fer molt de fred i faltaven 1.000 megawatts per a cobrir la demanda elèctrica nacional. Van solucionar el problema desconnectant elèctricament unes zones, ja que no podien produir més energia. Normalment, les èpoques de major consum energètic són durant els mesos d'hivern i també al juliol i agost (turisme, aire condicionat...).

A la Comunitat Valenciana el creixement de l'energia ha sigut del 40% en els darrers cinc anys, per la qual cosa cal estudiar noves fonts d'energia.

Una central tèrmica és una fàbrica que produeix energia, on s'escalfa l'aigua que es converteix en vapor i per mitjà d'una turbina i uns generadors es genera l'electricitat. La de Castelló està constituïda per dos grups de generadors de 540 MW cadascun. El seu rendiment és del 35%. El rendiment en una central de cicle combinat és del 58%.

A l'agost de 1998 van començar les gestions per a la construcció d'aquesta central de cicle combinat i els tràmits administratius són llargs i complexos: declaració de l'impacte ambiental (17/8/2000), autorització administrativa (27/9/2000), llicència d'activitat (17/11/2000), llicència d'obres (24/11/2000). El president de la Generalitat Valenciana, Eduardo Zaplana, i el president d'Iberdrola, Íñigo de Oriol, van presidir l'acte de col·locació de la primera

pedra el dia 14 de desembre de 2000. Al juliol del 2002 es va arribar a la plena producció, i es va inaugurar la planta el dia 14 d'octubre de 2002, només 22 mesos després de la col·locació de la primera pedra.

Una central tèrmica de cicle combinat es basa en una turbina de gas i en el posterior aprofitament de la calor residual a través d'un cicle de vapor. La turbina de gas funciona mitjançant l'escalfament per combustió de l'aire comprimit en un compressor acoblat a la turbina. En expandir-se els gasos en la turbina es produeix un treball i l'alternador el converteix en energia elèctrica. El combustible principal és el gas natural.

Els gasos que ixen de la turbina de gas es troben a temperatures superiors als 600 °C. Aquesta calor és aprofitada per a produir vapor i en ser expandit en una turbina de vapor produeix treball que és convertit una altra vegada en energia elèctrica (efecte 2 x 1). El rendiment arriba a ser del 58%, ja comentat abans.

Per a fer una forta inversió de 300 milions d'euros (50 mil milions de pessetes), que costa la central, amb 50 llocs de treball més uns altres en empreses locals, cal estudiar a fons els clients compradors de l'energia, estudiar com recuperar la inversió (de 25 a 30 anys) i els possibles guanys (del 7 al 10%). Cal assegurar els preus del gas necessari per a produir energia elèctrica i també el contracte que assegure el subministrament del gas per a sempre. Això s'anomena cistella de proveïment. Els principals països exportadors del gas natural són: Egipte, Algèria, Nigèria i els del Mar del Nord (Europa).

La central està ubicada en el municipi de Castelló dins del polígon industrial del Serrallo amb una extensió d'uns 40.000 metres quadrats. La refrigeració de la planta es realitza en circuit obert amb l'aigua de la mar. La producció esperada és de 6.000 milions de *KWh*/any, el consum de gas de 1.000 milions de *Nm3*/any i la potència de 800 *MW*.

A més a més, l'emplaçament on s'ubica la central és un centre primordial per a Iberdrola, ja que es troba el Centre de Monitorització, Diagnòstic i Simulació (*CMDS*) dels cicles combinats d'Iberdrola de tot el món. Els tècnics controlaran en temps real el que està passant en cada un dels 17 cicles combinats que la empresa té previst construir a Espanya, Mèxic i Brasil.

Fa pocs dies se'n va anar la llum a Almassora per unes hores. Una màquina va tallar un cable subterrani de 20.000 volts i com que no ho van comunicar van passar algunes hores abans de localitzar l'avaria. L'energia elèctrica entra a Almassora per tres punts diferents, que són: davant de

Porcelanosa, partida de Ramonet, des de Castelló i si no se sap en quin dels punts està l'avaria, aleshores el temps de reparació és més gran. Quant a la qüestió d'una possible indemnització per part de l'empresa en aquests casos s'ha quedat un poc en l'aire.

Els impactes mediambientals d'aquesta planta són insignificants. Cal fer menció a quatre components, com ara, l'increment tèrmic de l'aigua del mar, els abocaments, les emissions a l'atmosfera i l'impacte acústic.

La presa d'aigua de refrigeració s'agafa a uns 400 metres de distància de la costa, mentre que es descarrega al mateix punt en què ho fa la central existent. S'ha estudiat que l'impacte sobre la qualitat de l'aigua de mar serà moderat.

Pel que fa als abocaments que produïska la planta, seran tractats adequadament en basses apropiades en cada cas. Per a les aigües sanitàries es construiran pous sèptics de recollida per a filtrar biològicament els bacteris.

Respecte a les emissions a l'atmosfera aquestes centrals pràcticament no emeten cap producte. Hi ha una reducció del 60% de CO_2 respecte a les centrals de carbó. Les tèrmiques emeten 5.500 mil·ligrams per metre cúbic d'òxids de sofre, mentre que les del cicle combinat només 11 com a valor límit, atès que el gas natural no té sofre en la seua composició elemental. Els vapors nitrosos permesos són de 75 mil·ligram per metre cúbic. A l'estiu van detectar l'emissió d'uns fums grocs i el problema l'han solucionat amb una inversió de 1.000 milions de pessetes, que ha permet que l'emissió de NO_x es mantinga entre 40 y 50 mg/m^3 , la qual cosa permet complir de sobres els límits imposats per l'administració, que són els més rigorosos d'Europa.

Les turbines i maquinàries de la central queden instal·lades a l'interior d'edificis per tal que l'impacte acústic siga moderat.

Algunes empreses ceràmiques generen la pròpia energia necessària per al seu ús (cogeneració) i fins i tot la venen a preus al voltant de les 13 pessetes el quilowatt, mentre que Iberdrola la ven a 6 pessetes. Aquesta diferència de preus s'ha corregit, ja que les empreses privades han baixat el preu i la venen a 10,5 pessetes el quilowatt.

Tots els anys, el Govern canvia l'hora perquè s'ha demostrat que hi ha un estalvi d'energia elèctrica. Tot això és important, ja que mentre hi haja demanda d'energia, hi ha una màquina que produeix aquesta energia i en conseqüència les despeses i el medi ambient queden deteriorats.

Cal dir que per a mesurar en temps real la qualitat de l'aire, han instal·lat quatre estacions al voltant de la central. Cada una d'aquestes estacions ha costat vint milions de pessetes. Una caseta està a la depuradora d'Almassora, l'altra a Borriana, al camí Carnissers, la tercera a la subestació de Benicàssim i la quarta a la urbanització de la Galera, a Castelló.

L'aigua que utilitzen en la turbina la depuren abans per a llevar-hi tots els minerals que puga tindre, ja que si més no, en poc de temps totes les canonades quedarien afectades per aquests minerals i seria un vertader desastre. Aquest procés de desmineralització genera un cert tipus de residus, però tots són residus naturals. Es tracta de cations i anions presents en l'aigua natural (calci, magnesi, sodi, carbonats, clorurs,...). Cal dir que la central de Castelló és pionera, tal vegada del món, en la utilització de l'electròlisi en comptes de regenerar les resines mitjançant àcid sulfúric i sosa, fet que permet el vessament zero, ja que només es generen com a residus les aigües de rebuig de l'osmosi inversa.

En finalitzar la xarrada, Vicent ha invitat els membres de la tertúlia a visitar la central per al dia dissabte 9 de novembre a les 10 del matí, després d'un refrigeri.

Almassora, octubre de 2002

Carlos és forner i un gran aficionat al món de l'apicultura. L'abella és un insecte del mateix gènere que les vespes i formigues. De les 20.000 espècies que existeixen al món, unes tenen una mida de tan sols 2 mm i altres arriben als 4 cm. Aquest insecte social sols pot sobreviure com a membre d'unes comunitats anomenades colònies o rusc, on hi viuen la reina, les obreres i els abellots.

La reina és l'única femella sexualment productiva del rusc i és la mare de tots els membres del rusc. La producció diària supera els 1.500 ous i equival al seu propi pes. Els abellots provenen dels ous no fecundats i la reina o les obreres dels fecundats. Si les larves són alimentades exclusivament de gelea reial, que és una secreció produïda per unes glàndules de les obreres, eixirà una reina i si són alimentades per nèctar o pol·len seran obreres. Una reina pot viure entre 2 i 4 anys, les obreres uns 45 dies en època de treball i 6 mesos a l'hivern. L'agulló de la reina és corbat i si pica no mor; per contra, les obreres quan piquen i volen traure l'agulló perden part de l'abdomen i moren poc després.

Les obreres són femelles estèrils i superen en nombre els abellots. Segreguen cera, construeixen la bresca, recullen nèctar, pol·len i aigua per a alimentar les larves i la reina, netegen el rusc, el ventilen batent les ales si fa calor o s'arraconen al voltant de la zona de pondre els ous si fa fred i fins i tot la defensen dels depredadors si és necessari.

Carlos Mercé

L'abellot només menja i passeja. Són els malfainers del rusc, encara que tenen una missió molt important en la reproducció i cohesió del grup quan passen el nèctar de boca en boca. L'aparellament té lloc a l'aire durant el vol i quan es produeix l'abellot mor de forma immediata. S'ha demostrat que la reina s'aparella entre 10 i 12 vegades en unes 4 dies. Després la reina ja no ix del rusc, ja que l'esperma es

manté viable al seu abdomen durant tota la seua vida.

La reina pon els ous que ha de produir reines en cel·les construïdes *ex professo*, en les quals l'ou queda adherit al sostre. En aquestes cel·les s'introdueix una quantitat suficient de gelea reial i les segella abans de construir una altra cel·la. Les obreres són criades en cel·les més menudes i sols reben gelea reial durant els dos primers dies. La diferència, doncs, d'una reina i una obrera rau en l'alimentació rebuda. El seu cos és llarg amb un abdomen major que qualsevol obrera.

Abella treballant

Una reina tarda 16 dies a transformar-se de larva a adulta, una obrera 21 dies i un abellot 24 dies.

Les abelles són importants en la pol·linització dels cultius de fruites, hortalisses i vegetals. Les obreres recullen el pol·len de les flors en una bossa ubicada en una de les potes del darrere. El pol·len és la principal font de proteïnes, vitamines, minerals i greix necessaris per al desenvolupament de tots els membres del rusc. Les abelles introdueixen el pol·len en les cel·les de les larves en tornar al rusc i regurgiten el nèctar per a convertir-lo en mel. El pol·len d'algunes plantes és molt pesant per a ser dispersat pel vent, per la qual cosa necessiten els insectes per a la pol·linització. L'abella és l'únic insecte que pot transportar-se als camps de cultiu per a pol·linitzar-lo. S'ha comprovat que les collites depenen, entre altres factors, de la pol·linització per insectes o que la seua producció és major quan abunden les abelles en època de floració.

Abans hi havia al riu moltes abelles però ara està prohibida la pol·linització de la flor del taronger a causa de la importació dels híbrids. Aquests fruits no tenen pinyol i si es pol·linitzen per les abelles transporten els pinyols d'unes varietats a unes altres que de per si no en tenen.

La mel és elaborada per les abelles per a alimentar les larves i assegurar-se la subsistència durant l'hivern. La mel és un aliment i edulcorant deliciós. Està composta de fructosa, glucosa i aigua. El color i sabor depèn de l'edat de la mel i de la font del nèctar. Les de color clar solen ser de millor qualitat que les fosques. La de flor de taronger sol ser una de les millors mels. Són mels monoflorals quan les abelles recullen pol·len en el 80% d'un sols tipus

de flor. Aquestes són de millor qualitat que les anomenades de mil flors ja que el comerciant sol mesclar diversos tipus de mels.

La mel té un gran valor energètic, al voltant les 3.300 cal/Kg i es comercialitza en la bresca original o centrifugada. També es pot vendre en forma de trossos de bresca suspesos en mel líquida.

Per a produir mel i cera, les abelles passen tot el temps fora del rusc. Es veuen sotmeses al vent durant el mal temps i cal generar suficient calor per a no congelar-se quan la temperatura és baixa. És a l'estiu el moment d'acumular el suficient menjar per a tot l'hivern. Una abella sols pot estar sense menjar un dia. Normalment les abelles no solen morir de fred, ja que s'ajunten formant un bagot. A l'estiu, la calor també els afecta i aleshores s'escampen i algunes obreres ventilen el rusc utilitzant les ales.

També les abelles pateixen de malalties, produïdes per paràsits i virus, que els produeixen paràlisi i fins i tot la mort. De vegades cal donar-los antibiòtics. Per això els apicultors utilitzen confetis que impregnen de medicina. Les abelles netegen el rusc i queden impregnades de l'antibiòtic. Si és necessari utilitzen uns polvoritzadors.

Els apicultors treballen en la bresca del rusc amb roba protectora de color clar, amb barret, pantalla per a protegir la cara i guants. Cal evitar moviments bruscos per a no irritar les abelles. A vegades, no se sap per què no et piquen, però altres vegades són tantes les picades que optes per no treballar.

El verí de l'abella cura l'artrosi, el reuma, algunes malalties del cor. Actualment està en fase d'experimentació. A part de l'afició per les abelles, els apicultors estan immunitzats contra aquestes malalties referides anteriorment a causa de les vegades que són picats. Aquest verí és molt valuós en el mercat però no és rendible la seua extracció.

Entre les abelles hi ha un bon sistema de comunicació. Així, si el nèctar està a una distància menor de 90 m del rusc, ballarà de forma circular. Quan està a més de 90 m, la dansa és oscil·lant. A major distància, la dansa és més lenta i amb oscil·lacions. També poden indicar els graus a què es troba el nèctar respecte a la vertical del Sol.

El conferenciant té les caixes a Atzeneta. És el número 16 d'Almassora i creu que hi haurà uns 20 o 25 apicultors. Per a poder viure de les abelles cal tenir uns 400 o 500 ruscos. La majoria són aficionats. La seua afició no li ve del seu avi, que va faltar quan era menut, sinó de llegir i preguntar a altres persones interessades pel tema. La collita d'aquest any va ser roïna i això que va ploure molt. Segurament les plantes en tindran bona temperatura i

aigua van florir més de l'habitual i les flors no eren tan fortes i tenien poc de pol·len.

La vespa és un animal carronyaire, depredador i no produeix mel.

En una rusc poden viure la reina, uns 500 a 2.000 abellots i unes 40.000 obreres. En el moment que un rusc es col·lapsa és perquè ja no hi caben més individus i es formen els eixams.

Almassora, novembre de 2002

Ana Mari Martinavarro Escura

Ana Mari va nàixer a Almassora l'any 1942 i va estudiar Magisteri a l'Escola Normal de Castelló. Els primers anys de la seua vida professional els va passar a la província de Terol. Després als col·legis Ambaixador Beltran, Cardenal Cisneros i a l'institut d'Almassora.

El seu interès i preocupació per la millora de l'educació, la porta a participar en nombroses iniciatives didàctiques, com ara formar part del primer equip de mestres que ensenyen anglès en una escola d'Almassora, o estar entre el grup que organitza la Mostra de Teatre d'Almassora o d'haver començat un taller de teatre a l'institut.

La passió per la literatura s'ha manifestat sempre en la seua forma avançada d'ensenyar la llengua. Lluny de cansar els estudiants omplint quaderns d'exercicis, les seues classes de llengua han esdevingut uns espais on s'afavoreix la comprensió i l'expressió, les descripcions i les narracions i per damunt de tot el gust per la lectura i per la creació literària.

Els qui hem tingut la sort de treballar amb ella, som testimonis de la seua fe en l'educació i Ana ha estat sempre molt convençuda del que feia, però al mateix temps ha mantingut una constant reflexió sobre la pràctica docent. Contínuament s'ha preguntat sobre com i de quina forma podríem millorar la nostra acció docent, el nostre treball de cada dia, tot i reconeixent sempre com n'és, de difícil, la tasca d'educar.

La cançó és una composició musical amb un text versificat i acompanyada de música. El text versificat és una forma d'entreteniment i a més a més, l'expressió de les idees que un grup social manté

Ana Mari

sobre diferents qüestions en una època i un lloc determinats. En el moment en què desapareix el context històric en què s'ha creat la cançó, també aquesta desapareix i encara que queda pel seu valor estètic, perd la funció que té quan va aparèixer.

«Paraules d'amor», ens diu Ana, són paraules de cançons que ha escoltat moltes vegades, cançons que en una certa època ens han fet ser feliços. Les seleccionades per a la xarrada contenen històries que considera interessants, o tenen paraules que criden l'atenció, o no tenen cap significat i cadascú les interpreta a la seua manera, com *achili pu a pu a pu, triqui, triqui, triqui, porompompero*, o condensen tot el que vol dir en una paraula que anticipa allò que anem a escoltar, com *tatuatge, pena, rellotge, madrecita, ansietat, senyora...* Sols sentir-les ja se sap de què va la cançó. Si hi ha paraules que tenen un sentit marginal, com drogoaddicte, càncer, prostituta... es canvia per una altra, llevat que vulguem parlar d'aquests conceptes.

La versió que Ana va escoltar de menuda sobre la cançó *Ojos verdes* de Concha Piquer, va ser «*apoyà en el quicio de la puerta un día*», mentre que actualment és «*apoyà en el quicio de la mancebía*» (casa pública de dones mundanes), la qual cosa vol dir que les paraules tenen molta importància i les que apareixen en les cançons estan seleccionades.

L'home és un ésser social que necessita comunicar-se i ho fa mitjançant les paraules. Des que naixem, la vida és afectivitat i s'expressa utilitzant l'expressivitat lingüística (cançons, poemes, paraules d'amor...).

En el programa de ràdio Discos solicitados, escoltava cançons de Carmen Morell i Pepe Blanco, *Una paloma blanca*, *Soy minero* d'Antonio Molina, *El emigrante* de Juanito Valderrama... Com que li agradava tant la música, aquest programa la va impactar molt. L'estudi crític i analític de la lletra de les cançons és el motiu d'aquesta xarrada.

Algunes cançons porten sentiments d'amor i desamor, gratitud i desagraïment... i també els diferents conceptes que de l'home i la dona tenien. Per a alguns, l'amor era dolor, per a altres dramatisme, exageració, ironia... Creu que la vida de cada persona està marcada per unes cançons. Moltes d'aquestes no s'obliden mai, ja que estan lligades a un temps o a certes persones i ens transporten a èpoques felices o a persones llunyanes o que ja ens han deixat.

És possible un Nadal sense nadales?, olimpíades sense himnes nacionals?, partits de futbol sense els corresponents himnes?, qui no té una cançó de record de la seua infantesa? Les cançons es donen en un context històric i quan aquest desapareix també aquestes desapareixen. Pensem en

les cançons que parlen de batre el blat a l'era, de collir figues, de llaurar, de plantar arròs... Avui, la majoria d'aquestes tasques ja no es fan i la cançó dedicada a fer més lleugera la feina també desapareix.

Les primeres composicions de Verdi expressaven l'ansia de llibertat que el poble italià sentia quan estava sotmès a l'imperi austrohongarès. Ara es canten per algun significat diferent com puga ser una llibertat més individualitzada. L'església, fins i tot ha pres la música per a expressar sentiments cristians.

La Nova Cançó representa una resistència antifranquista i de reivindicació de la llengua. En 1960, cantautors com ara Pi de la Serra, Lluís Llach, Raimon, volen convertir els poemes en cançons o les cançons en poemes. La seua tasca és molt important en la recuperació de la llengua i popularitzen poetes que sols coneixien persones cultes. *Al vent* o *Diguem no*, de Raimon, en el seu moment van representar les il·lusions de milers de joves que sentien necessitat d'un canvi.

En el text de les cançons es troben tots els recursos de la poesia, com ara personificacions, comparacions, paradoxes, eufemismes... Cada paraula no és casual ni l'ordre en què es diuen tampoc. Per això cal escoltar-les a poc a poc. Les paraules són els resultats d'unes vivències, experiències, o coneixements anteriors. A més de la significació pròpia, cada paraula té altres significacions que poden ser diferents i depenen de cada persona. Per això les interpretacions de les cançons varien d'unes persones a unes altres.

La música que acompanya la lletra presenta també recursos propis, com ara la melodia, ritme, intensitat del so, instruments... Per això cal analitzar la lletra de les cançons, els recursos, la música i situar-la dins del context en el qual es va crear la cançó. És clar que les cançons canvien ja que les idees solen canviar. La història de la música és també la història dels diferents moviments artístics o socials com ara renaixentista, barroca, romàntica, *rock*, *folk*, *underground*...

L'any 1950 apareix el *rock* de la fusió de la música dels immigrants negres i dels blancs. Els pantalons vaquers, l'alliberament sexual, la cohabitació de blancs i negres en un mateix lloc públic, són, entre altres, uns factors que posen de manifest el canvi en la forma de viure la vida i comporta una certa actitud de protesta. En l'actualitat l'avantguarda de la música es troba ben llunyana del *rock*.

Actualment hi ha una manipulació de les companyies discogràfiques de tal forma que tant poden pujar al cim unes persones com esfondrar-les immediatament. Passa això amb Operación Triunfo. Hi ha hagut una

primera tanda de persones que han triomfat, Rosa, Bustamante, Bisbal... ara una altra segona tanda i després una altra tercera...?

Entre altres cançons que vam escoltar i que Ana va analitzar cal destacar la cançó de Joan Manuel Serrat: *Aquellas pequeñas cosas*

Uno se cree que los mató el tiempo y la ausencia.
Pero su tren vendió boleto de ida y vuelta.
Son aquellas pequeñas cosas que nos dejó un tiempo de rosas
en un rincón, en un papel o en un cajón.

Como un ladrón te acechan detrás de la puerta.
Te tienen tan a su merced como hojas muertas
que el viento arrastra allá o aquí
Que te sonríen tristes y nos hacen que lloremos cuando nadie nos ve.

Cançó de Lluís Llach: *Que tinguem sort*

Si em dius adéu,
vull que el dia sigui net i clar,
que cap ocell
trenqui l'harmonia del seu cant.

Que tinguis sort
i que trobis el que t'ha mancat
en mi.

Si em dius «et vull»,
que el sol faci el dia molt més llarg,
i així, robar
temps al temps d'un rellotge aturat.

Que tinguem sort,
que trobem tot el que ens va mancar ahir.

I així pren tot el fruit que et pugui donar
el camí que, a poc a poc, escrius per a demà.
Què demà mancarà el fruit de cada pas;
per això, malgrat la boira, cal caminar.

Si véns amb mi,
no demanis un camí planer,
ni estels d'argent,
ni un demà ple de promeses, sols
un poc de sort,
i que la vida ens doni un camí
ben llarg.

Cançó de Joan Manuel Serrat. *Paraules d'amor*

Ella em va estimar tant... jo me l'estimo encara.
Plegats vam travessar una porta tancada.
Ella, com us ho podré dir, era tot el meu món llavors,
quan a la llar cremaven només paraules d'amor...

Paraules d'amor senzilles i tendres.
No en sabíem més, teníem quinze anys.
No havíem tingut massa temps per aprendre'n,
tot just despertàvem del son dels infants.

En teníem prou amb tres frases fetes
que havíem après d'antics comediants.
D'històries d'amor, somnis de poetes,
no en sabíem res, teníem quinze anys...

Ella qui sap on és, ella qui sap on para.
La vaig perdre i mai més he tornat a trobar-la.
Però, sovint en fer-se fosc, de lluny m'arriba una cançó.
Velles notes, vells acords, velles paraules d'amor.

Almassora, novembre de 2002.

Eduardo Redondo Nácher

Eduardo Redondo va nèixer a Almassora i és un dels membres inicials de la Tertúlia del Portal. Ha col·laborat activament en totes les seues activitats i fonamentalment en la publicació del llibre *Almassora en blanc i negre*. La seua activitat professional està relacionada amb el món de l'educació.

Eduardo tractarà algunes qüestions referents a temes d'actualitat que ens afecten a tots. Les fonts de informació són bàsicament, diaris, revistes d'actualitat, televisió i ràdio. Tots tenim una opinió sobre els temes que comentarà i per tant va a donar-nos les seues opinions personals.

És necessari que ens situem als anys 60, en què la societat espanyola, després d'una guerra civil que va destruir gran part del sistema productiu, va iniciar uns canvis fonamentals, com: i) Emigració massiva fonamentalment a Europa, on s'iniciava una etapa de gran demanda de mà d'obra. ii) Industrialització de zones com Barcelona, Madrid, Bilbao i també Saragossa, València. iii) Concentració de la població a la costa i despoblament del centre de la península, excepte Madrid. iv) Inici del turisme europeu massiu a les costes mediterrànies espanyoles.

Aquests anys d'industrialització, de grans construccions de vivendes per als nous treballadors, d'apartaments per als turistes, d'hotels... fan que s'arribe a l'any 1974 amb una situació de quasi la totalitat de la població masculina amb treball. Cal fer constar que molts estaven a l'estranger treballant i els sous eren molt baixos en comparació amb la resta d'Europa.

Eduardo Redondo

A l'any 1985 s'havien destruït més d'un milió de llocs de treball a l'empresa privada i creat més d'un milió de llocs de treball al sector públic. Algunes de les causes d'aquesta situació de regressió industrial van ser: i) Augment de més d'un 40% dels salaris en pocs anys. ii) Augment d'un 25% del preu del petroli a partir del 1973. iii) Millora de les tècniques de producció. Ja no fan falta tants treballadors. iv) Competència dels productes japonesos. v) Indústries amb molts treballadors i amb poca tecnologia.

Moltes empreses de tot tipus es van nacionalitzar i posteriorment van tancar, com per exemple Segarra, de la Vall d'Uixó o els Alts Forns de Sagunt. Gran part de la industrialització espanyola estava i està basada en la indústria de l'automòbil i els seus components (Renault, Citroën, Opel, Ford...). Aquestes indústries es van instal·lar a principis dels anys 70.

El deteriorament del mercat del treball va obligar el govern a introduir unes mesures que finalment no es va atrevir a dur a terme després de l'èxit de la vaga del 14 de desembre del 1988. Les reformes que posteriorment va ser imprescindible realitzar van suposar mantindre els llocs de treballs i continuar fent difícil l'acomiadament de treballadors amb antiguitat, però en canvi es van crear nous models de contractes de treball i amb més facilitats d'acomiadament per als joves, cosa que va fer que molts no poguen independitzar-se de les seues famílies.

A partir d'aquesta època, ja de ple en les inversions del 1992, (Expo i Olimpíades), la situació de despeses per part de l'Estat es va fer insostenible i es va arribar al anys 1992-93 amb tres devaluacions seguides. El fet d'estar la moneda sobrevalorada representa un perill per a la indústria del país, ja que es més fàcil comprar a l'exterior. El dòlar va passar de valdre 92 pessetes a 120-130. Els inversors estrangers es van retirar. La corrupció era notòria: Banesto, Ibercorp, Roldán,... Es va arribar a l'any 1994 amb un 25% d'atur.

La població activa era de 6,5 milions en el sector privat i de 2 milions en el sector públic. En l'actualitat les darreres informacions publicades donen 16 milions que cotitzen a la Seguretat Social, encara que no especifiquen la part del sector públic, ni del privat, ni el tipus de contracte. Per tant, les dades poden tindre segones lectures.

El Tractat de Maastrich preveia la creació d'una moneda única europea. Espanya difícilment complia els criteris i el deteriorament econòmic va continuar. Si es va aconseguir l'ingrés en l'euro va ser, segons l'opinió del conferenciant, per motius polítics. Pertànyer a la Unió Europea és molt important per a Espanya, especialment en matèria pressupostària.

Els ajuntaments, conselleries, diputacions... estan cada vegada més endeutats i a la llarga això provoca inflació. Probablement, gran part del 4% d'inflació és provocat per les administracions públiques. Aquest és un problema molt greu, ja que abans es podia devaluar la moneda i no afectava el nombre de treballadors. Actualment dins de l'euro no és possible la devaluació i quan els productes siguen cars i no troben compradors, caldrà reduir treballadors i per la qual cosa tindrem més desocupació.

Quan el sector públic té més despeses que ingressos (per pensions, comptes corrents, serveis que ofereix i no pot pagar...) hi ha risc de suspensió de pagaments. A l'Argentina, la destrucció de gran part del teixit industrial va ser per la corrupció, la devaluació de la moneda i les grans despeses de l'Estat. Amb una moneda forta es poden comprar productes a l'exterior, però els productes de fabricació interna no es venen i les fàbriques tanquen. Els impostos no es poden gastar per a pagar deutes de pressupostos ja inicialment deficitaris. Sols es poden oferir els serveis que es poden pagar.

Una de les despeses compromeses de l'Estat són les pensions dels jubilats, obtingudes de les cotitzacions dels treballadors en actiu. En cas de disminuir la població activa hi hauria risc de no poder pagar-los. El Pacte de Toledo, signat pels partits polítics i els sindicats, garanteixen les pensions almenys fins al 2020 o 2030. Aquesta garantia és inadmissible, ja que tot depèn de les cotitzacions. Es pretén generar una confiança en la població sense abordar el fons de la qüestió.

Des de fa uns anys un greu perill per a la indústria espanyola és la globalització. La producció es pot fer a qualsevol lloc del món i nous països han entrat en la competència, especialment la Xina. Als anys 70 la competència de Japó, Taiwan, Corea, Singapur i Hong-Kong, amb una població d'uns 200 milions de persones, va eliminar moltes indústries d'altres països. Per exemple, a Espanya van desaparèixer moltes drassanes.

La situació de Xina és excepcional, ja que el seu progrés industrial no té comparació amb cap altre país. Amb 1.400 milions d'habitants, actualment coexisteixen nivells d'industrialització occidentals amb nivells econòmics molt endarrerits. Com afectarà la producció de l'economia xinesa en tot el món i especialment en l'economia espanyola? Com afectarà a la nostra província la producció de ceràmica i de mobles? Com afectarà a l'economia mundial la incorporació de milions de nous treballadors? És realment preocupant.

Si actualment els Estats Units són la primera potència mundial, probablement serà Xina el país que podria substituir-la. Recordem que les guerres són generalment econòmiques i que les guerres mundials van ser provocades per Alemanya, que volia un major protagonisme mundial per a la seua indústria i cultura davant d'Anglaterra, que tenia l'hegemonia del món en aquella època. Un altre país amb moltes possibilitats és l'Índia. Amb un nivell econòmic mitjà i gran quantitat de científics i tècnics, però desmesuradament poblada (més de 200 milions d'habitants) i una estructura social complicada.

En analitzar l'evolució industrial espanyola i comparar-la amb altres països europeus ens adonem que no tenim cap tipus de multinacional ni equips d'investigació realment importants. Falten indústries en sectors de futur com ara en informàtica, telecomunicacions, biotecnologia...

A Europa sobra un 20% de producció d'automòbils i d'altra banda en aquests moments quasi tots els grans fabricants estan construint noves plantes als països de l'Est. Això fa pensar que en poc de temps algunes plantes espanyoles poden tancar. De fet, algunes indústries auxiliars ja han tancat i actualment arriben notícies preocupants respecte aquest tema.

Un sector tan important per a l'economia espanyola com és el turisme té en l'actualitat greus problemes. Preus poc competitius en l'àmbit mundial i, sobretot, la inseguretad ciutadana està influint molt negativament. Mallorca és un clar exemple de la situació turística actual.

Des de la nostra perspectiva a la zona de la Plana probablement tenim una visió distorsionada de la realitat, ja que el nostre nivell industrial no existeix a cap zona d'Espanya. El sector ceràmic és realment excepcional .

L'economia d'un país es pot basar en l'exportació, compra i fabricació de béns d'equip, consum o immobiliària. Els dos primers factors creen llocs de treball i creen riquesa. Es pot comprovar en el sector ceràmic, que durant aquests darrers anys ha invertit molt en noves instal·lacions i maquinària i s'ha fonamentat en l'exportació i per tant s'han creat molts llocs de treball. Actualment la inversió està molt orientada cap la immobiliària que només crea llocs de treball mentre es construeix i després pot arribar una recessió.

Com a conclusió, voldria assenyalar, ens diu, una visió molt pessimista de la situació. Pensa que en la societat actual no estem disposats a fer cap sacrifici per tal que el futur siga millor. Tenim greus problemes respecte al futur però el més greu de tots és no fer front als problemes, minimitzar-los i no tractar-los ni prendre decisions per part dels responsables.

Altres problemes de tipus mediambientals, expectatives de la gent, la immigració, falta de nivell tecnològic, corrupció, drogues, sistema judicial... no els podem tractar per falta de temps.

En el debat s'ha comentat que cal ser més optimista, ja que formem part de la Comunitat Europea. Problemes econòmics, n'hi ha i sempre n'hi haurà, però en la Unió es podem minimitzar.

Almassora, desembre de 2002

Antoni Albalat i Salanova

Antoni va venir a la tertúlia el desembre del 2001 per a parlar-nos de bolets. És poeta i tècnic del Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Jaume I. És un enamorat dels insectes tropicals i dels cactus. Començà a publicar l'any 1989 i, en total, ha publicat més d'una dotzena de llibres. Sempre ha estat vinculat al món dels mitjans de comunicació. L'últim llibre publicat ja s'ha presentat a Madrid, i el proper dia 14 de gener es presentarà a Castelló. *Ritmos, matemáticas e imágenes*, escrit pels matemàtics Eliseo Borrás, Pilar Moreno i Xaro Nomdedeu, Antoni hi ha escrit haikus.

La tecnologia ens va fallar en aquesta xerrada, ja que no es va poder contemplar la poesia visual en què treballa actualment. Com què és un gran orador, no ens va fer molta falta.

El zen és un tipus de filosofia japonesa que deriva del contacte de tres grans corrents: el budisme hindú, el confucianisme i el taoisme. El budisme és una religió procedent de l'Índia i basada en els ensenyaments de Buda (*l'Il·luminat*). És un moviment monàstic. El taoisme és un sistema religiós i filosòfic xinès, que data del s. IV aC. El confucianisme és un sistema filosòfic xinès derivat del pensament i els llibres escrits a partir de les ensenyances de Confuci. La vida zen fa camí cap a la il·luminació o *satori*. En la religió catòlica, el final últim és adquirir la santedat i la vida eterna; el zen busca arribar a la il·luminació i la indiferència davant la mort.

Antoni Albalat

El Japó és el país del Sol Naixent, la Xina és el centre del món, Corea, el País del Migdia. Quasi tota la influència cultural japonesa i coreana es basa en la cultura xinesa (arriba de ponent cap a llevant). Un japonès pot professar set o vuit religions alhora sense, cap tipus de problema. Així, doncs, el taoisme, el confucianisme i el budisme generen una mena de religió o via mística denominada zen en japonès, o *chan* en xinès. És habitual que després d'uns anys d'aprenentatge, els monjos zen marxen cap a la muntanya i es dediquen a la vida contemplativa, a integrar-se en l'univers.

El *haiku* és una composició poètica japonesa que destaca per la concisió i poder evocatiu. Consta de tres versos no rimats de cinc, set i cinc síl·labes. Presenta dues imatges contrastades. Una indica el temps i lloc; l'altra ofereix una viva, encara que fugaç reflexió. La combinació d'aquestes imatges transmet una determinada emoció o estat d'ànim. El poeta no fa cap comentari i deixa al lector que faça la seua pròpia interpretació.

Una altra definició de haiku és la del poeta japonès Matsuo Bashō (1649-1694), samurai en la seua joventut. Quan sentí la necessitat d'estar a soles, es retirà a una cabana a la vora d'un plataner (bashō?). Aquest poeta va infondre una qualitat mística a la majoria dels seus versos i intentà expressar temes universals a través de senzilles imatges naturals, des de la lluna fins a les puces de la seua cabanya. El haiku intenta plasmar el que passa en aquest moment. Si el poeta veu un formiguer, un bon escriptor de haikus hauria de saber compondre'n 20 de diferents sobre el formiguer. Actualment està molt difós. És una mena de perfeccionament i condensació de la cultura escrita.

Els samurais japonesos portaven dues espases (catana). Una gran, amb el mànec llarg, ja que l'agafen amb les dues mans, i l'altra, més curta. Generalment no eren partidaris de desembeinar l'espasa, però quan ho feien no podien tornar a embeinar-la. O mataven el contrincant o es feien el *sepuru* o *harakiri* (suïcidi ritual o en combat) amb la més menuda. Això és, diríem, una altra característica del ritual zen, sense cap tipus de preocupació per la mort, atès que estan preparats per a la mort en tot moment i, que més tard, s'ha traslladat als àmbits militars contemporanis, com els avions kamikazes a la Segona Guerra Mundial.

Antoni va estudiar Magisteri sense vocació. Li oferiren treball al diari *Mediterráneo* i va començar a escriure. Va anar perfeccionant-se i l'any 1991 va escriure una «floreta natural», de 40 a 70 versos i li la van premiar. Com sabia de pardalets va escriure un llibre a l'any 1986. Va conèixer Miquel Peris quan aquest era major. A Antoni li pareixia complicadíssim el ritme i la mètrica que Miquel tenia sempre present. Per què sempre calia fer aquest tipus de poesia? Volia innovar. Quan va oposar a la Universitat Jaume I, treballava al Gabinet de Comunicació. Després el traslladaren al Servei de Publicacions. Abans, va haver de preparar el temari d'oposicions sobre «La tipografia i les arts gràfiques», i va descobrir un món que li va encantar.

Quan estudiava als escolapis, tenia mala lletra i va haver de fer molta cal·ligrafia. Per la qual cosa ja s'adonà de molt xicotet que totes les lletres contenien dibuixos, formes diferents i potser per això ara es dedica a la poesia visual. Un poema visual l'articula agafant la idea i generant la imatge

o a l'inrevés. Va dibuixar un pixaví fet tot a base de diferents noms del pixaví en català (libèl·lula, damisel·la, espiadimonis, etc.), de tal manera que es veu la silueta de l'insecte mitjançant lletres. Va agafar un alfabet d'una tipografia senzilla i de cada lletra va sortir un caragol (ara els caragols són el seu tema principal). La finalitat última d'aquest tipus de poesia és crear bellesa o transmetre un sentiment.

Com que li agraden els insectes, s'adonà que l'entomologia també era útil com a matèria poètica. No poden escriure sempre sobre la paraula. Hi ha molts recursos per a poder fer poesia i ara comença a utilitzar la càmera digital.

La pintura, la cal·ligrafia i la música són les belles arts dels xinesos. La resta, a la cultura xinesa, és artesanía. A la nostra cultura, per exemple, les peces de ceràmica constitueixen art, allà, tradicionalment, no. Hi ha doncs, diverses opinions sobre l'art.

A la revista electrònica *Espéculo* la professora Laura López, d'origen gallec, de la Georgetown University, de Kentucky, treballa sobre la seua poesia visual i li va fer veure que en un dels seus haikus, sobre el grill, hi havia moltes r. Tal vegada, inconscientment, aparegué cant del grill. A la revista literària electrònica *Sarcophilus* trobem *serinyus*, haikus per a fer riure. A la pàgina web *Dal·labaix poètic!* hi ha poemes visuals purs. Per exemple un haiku fa tota la forma del caragol. Les dues banyes són bolets i la closca és d'una espècie de patró de dibuix japonès (tres pardalets que formen una espiral de tres braços).

La poesia és un acte de comunicació humana i tal vegada naix per a comprendre certs temes com l'amor, el destí, la vida, etc. Certes coses que s'escapen de la racionalitat. El poder i l'economia necessiten de l'escriptura. També les matemàtiques per a l'ordenació i estructuració del món i per a poder explicar allò inexplicable. S'han fet estudis matemàtics, per exemple, per a estudiar els embussos i el nombre d'accidents que poden ocórrer en una autopista.

El primer llibre de matemàtiques que Antoni va poder llegir tot sencer fou el de Xaro Nomdedeu, *Mujeres, manzanas y matemáticas. Entretejidas*, on comenta la vida d'algunes de les dones matemàtiques més importants de la història. En intercanviar-se llibres comentaren la possibilitat de fer-ne un altre. Així va sortir el llibre *Ritmos, matemáticas e imágenes*, inspirat en la geometria de la naturalesa i de l'arquitectura. Agafen una fotografia, de Pilar Moreno i amb Eliseo Borrás, estudien les possibles simetries i elaboren uns algorismes i fórmules matemàtiques per poder generar cada figura o imatge en un ordinador. El que fa Antoni és un haiku sobre el que li

suggereix cada fotografia. Aquests no tenen cap ritme, no són per recitar. La majoria poden semblar estranys i de difícil comprensió per a un lector occidental. Alguns brollen ràpidament i uns altres li costen més. La persona que es dedica a compondre haikus necessita tenir una gran quantitat de recursos imaginatius, poètics i d'observació bastants potents. No tots els haikus són d'aquesta manera. Ell va compondre un haiku sobre una fotografia d'ànecs i es referí a la tardor quan els ànecs anaven i venien. Utilitzà la meitat de la frase d'esquerra a dreta i l'altra meitat de dreta a esquerra. Això volia dir que els ànecs eixien d'una direcció i tornaven d'una altra durant l'emigració per passar l'hivern.

És partidari de titular les poesies. Els poemes que tenen títol són més fàcils de recordar que aquells que no en tenen. En una poesia es poden agafar paraules del diccionari que no s'utilitzen normalment per embellir i enriquir el poema. Tal vegada a la gent no li agrada la poesia, ja que diuen que no la comprenen. Quan sent el comentari «què vol dir aquest poema», ell contesta: «i a vostè, què li diu?» No sempre ha d'agradar la poesia. Igual passa en la pintura abstracta, allò que realment importa és que el lector pugui obrir les seues portes interiors.

Una altra font d'on va nàixer la poesia visual fou el pensament marxista: dibuixar el casc amb la floreta com a símbol antimilitarista, per exemple. Comencen a desenvolupar-se diverses escoles de poesia visual: unes són lletristes, unes altres es dediquen més al dibuix, altra gent treballa el *mail-art*. Aquest consisteix a escriure's cartes i dibuixar en el sobre. Fins i tot dibuixen un segell que, sense ser oficial, si arriba a la destinació amb la carta podria adquirir un cert valor postal.

El fet que no li agraden les matemàtiques ho atribueix al professorat que tingué. De més jove no entenia la relació que podia tenir, en la vida quotidiana, l'estudi dels polinomis, per exemple. Per això pensa que seria molt didàctic estudiar les matemàtiques utilitzant la naturalesa. Actualment els fractals estudien la geometria de la naturalesa i les simetries d'aquesta.

Una qüestió que té pendent amb els editors és la poesia infantil. No existeix cap poeta, en català, que faci poemes a l'estil de Gloria Fuertes, que escriga poemes que rimen en pla senzill i lúdic, que arriben al públic infantil i que, a més, els entusiasme. Quan va faltar li va escriure tota una plana al *Levante*. Ja li agradaria a ell, ens diu, ser com la Gloria Fuertes.

Almassora, desembre de 2002

Per què els anglesos no volen l'euro?

Charles Whitham

Charles va nàixer a Gran Bretanya, on és professor d'idiomes. Va conèixer la seua esposa, Carme, i li encanta la nostra terra. Podríem dir que és un almassorí que treballa a Londres. És un gran aficionat a la muntanya, al senderisme, a l'agricultura biològica...

A Anglaterra és freqüent veure adhesius als cotxes per a manifestar certa opinió, com ara estar en contra de la caça de la rabosa, per exemple. A Alemanya, ens diu, ha vist algunes d'aquests adhesius on manifesten estar en contra de tot. Pot ser que els anglesos també estan en contra de tot.

Gran Bretanya és la forma abreujada per a designar al Regne Unit de Gran Bretanya, el qual està format per Anglaterra, Escòcia, País de Gal·les i Irlanda del Nord.

Les opinions que vaig a exposar, ens diu Charles, són de caràcter general tretes de la premsa, ràdio, televisió, del que diu la gent... Els anglesos no volen l'euro per raons històriques, econòmiques, polítiques i culturals, entre d'altres, com ara exposarem.

Charles Witham, assegut en cadira en xaqueta sota ella.

Gran Bretanya és una illa amb una forta tradició de poble de navegants. Els britànics es veuen orgullosos d'ells mateixos. Són individualistes amb la seua pròpia història, tradicions, parlament i sistema legal diferents al de la resta del continent. No ha sigut envaïda amb èxit des de 1066 pels normands provinents de França; ha tingut dos imperis diferents en els quatre últims segles...

Mapa d'Anglaterra

Com a resultat s'ha creat un món angloparlant format per 51 països, entre els quals hi ha els EUA d'Amèrica, Canadà, Nova Zelanda, Regne Unit, Austràlia, Índia, molts països d'Àfrica... Són els països de la Commonwealth, associació de països de l'Imperi Britànic. Un dels avantatges de ser membre d'aquesta associació és que un jove entre 20 i 30 anys, no casat, pot anar durant 2 anys a treballar als altres països.

Molts britànics tenen por de ser engolits per la Unió Europea. Veuen la lliura esterlina com un símbol de la seua independència i tradicions. Veuen la introducció de la moneda única com un pas cap a un únic super-estat a Europa. Cal dir que Gran Bretanya és la cinquena potència del món després dels EUA, Japó, Alemanya i França. Molts britànics volen que la UE continue sent un club d'estats independents associats amb l'únic propòsit del lliure comerç. A França o a Alemanya hi ha gent que veuen Europa com un ideal. Això no els passa als anglesos. El majoritari partit laborista està a favor de unir-se a l'euro però sols quan siga convenient per a l'economia britànica. Però quan? No ho sap ningú. El partit conservador és totalment contrari a la entrada en l'euro. Creu que significaria perdre la sobirania nacional.

Aquesta política es va desenvolupar sota el mandat de la Sra. Thatcher (*dama de ferro*). Els conservadors tenen mals records d'aquest temps. Gran Bretanya es va unir al sistema monetari l'any 1990 i al cap de 2 anys va

decidir eixir pels especuladors de moneda. La lliura esterlina estava massa alta i era insostenible. Molts economistes i polítics britànics creuen que els tipus de canvi variables són millors que els fixos, ja que s'adapten millor a les circumstàncies locals. A Alemanya passa el contrari, ja que necessita tipus d'interès més baixos per a parar la inflació, encara que hi ha un 10% d'atur, mentre que a Gran Bretanya és tan sols del 4%. Altres països de la CE, com ara Irlanda o Espanya, necessiten tipus d'interès més alts per a frenar la inflació.

Molts britànics creuen que la UE és una enorme burocràcia que vol controlar cada aspecte de la vida europea i que la resta d'Europa sofreix una economia més lenta amb una alta taxa d'atur a causa de països com França i Alemanya, que tenen unes lleis de treball molt rígides i dures que desanimen a crear més empreses. A Gran Bretanya l'euro està vist com una moneda dèbil comparada amb la lliura esterlina. En el moment en què l'euro siga fort, la lliura esterlina dèbil i tinguen molta desocupació, tal vegada els britànics entrarien en l'euro.

A causa de la importància de la llengua anglesa en el món, molts britànics estan més interessats en països de parla anglesa que en els del continent europeu. Tenen poc d'interès a aprendre uns altres idiomes. És difícil a Anglaterra ensenyar idiomes perquè la gent britànica espera que tots els estrangers els parlen en anglès. A més a més, els anglesos utilitzen la paraula Europa per a referir-se a les altres nacions de la Unió Europea, com si Anglaterra no fóra Europa (seria una contradicció que la llengua anglesa fóra l'única llengua europea).

L'any 1969 els anglesos van optar pel sistema mètric decimal. Una lliura esterlina val 100 penics (abans 12 penics era 1 xíling i 2 xílings eren 1 lliura). Condueixen per l'esquerra, pensen en milles, peus, polzades, unces, mesuren la llet i la cervesa en pintes però la gasolina en litres. És lògic que les matemàtiques siguin complicades a l'escola. Els passa com a nosaltres, que tot i que l'euro és la moneda oficial encara pensem en pessetes.

Als britànics, el canvi a l'euro ja els ha beneficiat, ja que en eixir a Europa sols han de canviar de moneda una sola vegada. Per a què, doncs canviar a l'euro? Si alguna vegada pensaren en l'euro seria a llarg termini. A més a més, si un europeu va a Anglaterra pot pagar en euros, donant-li el canvi en lliures, però pot demanar-lo en euros. Si tothom exigira el canvi en euros, tal vegada això acceleraria el procés d'entrada en l'euro. També es podrien adoptar dues monedes com és el cas de Polònia amb el marc i dòlar. Tal vegada s'acostumen gradualment mentre viatgen per Europa quan

compren en les nostres tendes. També es dóna el cas que hi ha una població alemanya on l'única moneda actual és el marc. Cal dir que els euros han encarit la vida espanyola degut a l'arredoniment a l'alça en les coses menudes.

Quan l'any 1960 el govern britànic va sol·licitar l'entrada a la *UE*, no ho va aconseguir per l'oposició del president de França, el general De Gaulle. En 1973 el Regne Unit es va convertir en membre de la Comunitat Europea (actualment la Unió Europea) ja que va veure que hi havia més avantatges que inconvenients. Això pot haver influït en la mentalitat del poble britànic. Tal vegada l'única manera que els britànics entren en l'euro siga dir-los que no hi poden entrar.

Els anglesos no tenen cap interès a conèixer Europa. Els turistes anglesos que van a França i els que vénen a Espanya saben ben poc del país. Els que van a Alemanya tan sols saben el que han après en les pel·lícules de guerra. El lema «divideix i venceràs» l'han tingut sempre present a l'hora d'intervindre contra el país o coalició que pensara a tindre el poder.

Durant la recessió mundial de 1974 l'atur va augmentar en més d'un milió de persones, la productivitat va disminuir, els salaris pujaren vertiginosament i la moneda va baixar a uns nivells sense precedents. Les millores més importants en la balança de pagaments van ocórrer a finals de la dècada de 1970 gràcies als ingressos del petroli del mar del Nord. A partir de 1979, les polítiques econòmiques del govern han estimulat el sector privat i restringit els serveis i despeses governamentals. El dèficit del pressupost anual nacional a primeries de la dècada de 1990 equivalia a un 1,1% del producte interior brut (*PIB*).

Gran Bretanya és sempre la primera a unir-se als *EUA*. La política del govern està a favor dels nord-americans, encara que hi ha molta oposició a una possible guerra contra Iraq. A falta d'una altra superpotència com ho era abans Rússia, pareix ser que Bush vulga fer el que ell vol en el món. Bush no vol que un país com Corea del Nord tinga armes nuclears, encara que ell en tinga com també Anglaterra, Rússia, França... El que passa és que no poden utilitzar-les sense el permís dels *EUA*, ja que depenen d'una cadena de satèl·lits controlats pels americans. Cal dir també que hi ha molta gent en contra de la mundialització.

Les grans empreses són favorables a l'entrada en l'euro, ja que empreses de fora de la *UE* com les japoneses amb fàbriques a Anglaterra (Nissan, Toyota), les dels *EUA* (Ford), volen que Anglaterra entre a formar part de l'euro per causes de l'estabilitat en la moneda. Però, al final no són aquestes

grans empreses les que decidiran si Anglaterra entra o no en l'euro, sinó la gent que vote a favor en el referèndum promès pel govern laborista. Actualment, la gent no vol parlar de l'euro. No els interessa.

El conferenciant es va interessar per saber l'opinió dels espanyols sobre l'euro a Espanya. Els espanyols sempre han volgut unir-se a Europa. França i Alemanya eren els països models a seguir. Generalment ha sigut ben acceptada la idea de l'entrada a Europa i per això en l'euro, encara que hi haja alguns inconvenients.

Una altra raó dels britànics en contra de l'entrada en l'euro és que ells donen més diners a la UE que en reben. Des que Gran Bretanya és part de la UE, l'agricultura resulta desastrosa. El preu de la llet que reben dels supermercats està per sota del cost de producció. D'una altra banda, hi ha una subvenció de la llet per un sistema complicat de quotes. El que pensen els britànics, si entren a formar part de l'euro, és que no serà possible la moneda única amb un sol govern. Sí que seria possible la moneda única amb molts governs.

Europa és una associació d'estats independents amb l'avantatge de viatjar, del treball, de vendre els seus productes... Hi ha gent que vol un únic estat amb una única moneda i llengua. És possible, pensa Charles, tindre una única moneda, però sols un govern és quasi impossible. A més a més, amb la possibilitat d'ampliació de la UE amb països com Turquia, de 80 milions de persones, encara seria més difícil. L'ideal seria que Europa fóra una unitat en la diversitat.

Almassora, desembre de 2002

Enriqueta Planelles Riera

Enriqueta va nèixer a Xixona (Alacant) l'any 1957. Des de molt menuda un dels seus jocs preferits era fer de mestra d'escola. L'any 1978 es va diplomar en Professorat d'Educació General Bàsica. Es va llicenciar en Filosofia i Lletres (especialitat de Geografia i Història) l'any 1984, i va treballar per primera vegada a Xixona per a crear la biblioteca municipal. Es va adonar que aquest treball l'apassionava i es va preparar per a ser bibliotecària. En 1986 i 1987 va obtindre dues beques per a realitzar treballs tècnics de col·laboració en centres bibliotecaris de la Comunitat Valenciana, concretament, a Castelló de la Plana. El 7 de setembre de 1988 va començar a treballar a la biblioteca pública municipal d'Almassora.

El seu interès per tot allò relacionat amb el món de les biblioteques fa que realitze nombrosos cursos sobre biblioteconomia, arxivística i documentació. Es considera l'eterna estudianta i al setembre de l'any 2002 va obtindre la llicenciatura en Documentació. Actualment està realitzant els cursos de doctorat relacionats amb aquesta última llicenciatura. Li agrada viatjar, el cinema, practicar senderisme i per a relaxar-se camina per la platja.

La biblioteca municipal és el centre cultural per excel·lència d'una comunitat. És la primera porta d'accés de la comunitat al coneixement i a una societat de la informació per a tots. És una institució viva que a més de conservar documents i fomentar la lectura, ha de ser generadora de cultura. Una de les missions de les biblioteques municipals és garantir una oferta

Enriqueta Planelles

integral i confluent en informació, formació, oci i cultura. Ha d'estar oberta a tots els ciutadans, ser una entitat estimulante i dinamitzadora, de fàcil accés a la informació local i estar en la xarxa amb altres biblioteques, és a dir, no estar aïllada.

Canviar la imatge de l'espai físic, esporgar llibres vells, deteriorats i desfasats, entrar en contacte amb altres biblioteques i amb els centres d'ensenyament, informatitzar-ho tot (fons bibliogràfic, lectors, préstecs...), programar campanyes de foment a la lectura, augmentar recursos humans i horari, evitar dir no, oblidar prohibicions, donar

facilitats, ser amable..., són algunes de les prioritats que volia aconseguir Enriqueta quan va començar a treballar a Almassora.

Tots els documents de la biblioteca en distints suports formen la col·lecció de la biblioteca (recursos d'informació). Una biblioteca no sols està formada per llibres. Tan sols el 2% corresponen als fons que no són llibres. El 10% dels quals són DVD, el 34% CD-Rom, el 36% CD, el 20% vídeos. El 57% dels llibres són de literatura (novel·la, teatre, poesia...), el 17% de ciències (aplicades, pures...), el 13% d'humanitats, el 13% d'infantil i juvenil. La col·lecció cal ser revisada i adaptada als nous canvis de recursos i de demandes d'informació i caldrà adquirir-los a poc a poc. També cal esporgar els materials no adequats i desfasats i comprar uns altres documents per a mantindre la col·lecció actualitzada.

La selecció del material és un procés complex on intervenen molts factors que el condicionen, com pot ser el pressupost, tipus de biblioteca, lloc d'emplaçament, pertinença o no a una xarxa de biblioteques... Una vegada seleccionats els documents cal adquirir-los per mitjà de compra, donatius, dipòsit legal, canvi entre biblioteques.

La Federació Internacional d'Associacions de Biblioteques i Bibliotecaris (IFLA) recomana tindre entre 1,5 a 2,5 documents per habitant. La majoria de les biblioteques no compleixen la norma. Una gran col·lecció no és equivalent a una bona biblioteca. Cal mirar la qualitat i el grau d'actualització. Els llibres i materials de lliure accés sempre cal procurar que estiguen en bon estat físic i contiguen informació actualitzada. Els llibres que no tinguen valor o ús actual o de futur cal desfer-se d'ells o bé donar-los a altres països o biblioteques, o vendre'ls, o reciclar-los...

TERTÚLIA
DEL PORTAL
Almassora

al saló del Llaurador de la Caixa Rural

La Biblioteca

Pública Municipal

Reflexió sobre 14 anys i perspectives de futur

Per
Enriqueta Planelles i Riera
Bibliotecària

Dilluns 13 de gener 2003
22 hores

www.caixarural.com/Almassora/Portal.html

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA, S.COOP DE CDTO.V.

Una vegada establitzada la col·lecció uns dels objectius primordials és aconseguir el creixement zero. No sempre cal créixer. Quan una biblioteca està consolidada cal esporgar alguns documents i adquirir nous materials interessants per als usuaris. Esporgar llibres, comenta un contertulià, és una tasca complicada ja que els llibres d'interès no s'haurien de destruir. Caldria conservar-los en dipòsits o prestatgeries. Enriqueta contesta que és un problema d'espai, però la documentació local mai es destrueix i de qualsevol documentació amb dipòsit legal existeix un exemplar a la biblioteca pública provincial, un altre a la Biblioteca Valenciana i un tercer a la Biblioteca Nacional.

Els serveis han de respondre a les demandes i necessitats dels usuaris. La varietat i nivell dependrà dels recursos, dimensions i característiques de la comunitat a què atén. Cal que la formació, organització i manteniment arribe al lector, ja que un document té valor si és utilitzat. Uns dels serveis que organitza la biblioteca per a difondre la seua col·lecció són: sales de lectura, préstecs de llibres, hemeroteca, desiderates, préstec interbibliotecari, informació i referència, biblioteca-ludoteca a la platja...

La biblioteca d'Almassora disposa de sales de lectura per a adults, infantil i juvenil de lliure accés, delimitades per un horari. El préstec de llibres es realitza als socis (4.400, però sols actius uns 2.000, l'any 2002) en el moment en què el document ix de la biblioteca. És un servei dels més antics i millors per a fomentar la lectura. En l'hemeroteca es troba la premsa diària, esportiva, local, nacional, revistes... i més de 35 títols que són donatius del Ministeri de Cultura. Les desiderates (71 l'any 2002) és un servei que la biblioteca fa a una persona que desitja un llibre que no es troba en la biblioteca. Aquesta el compra si és una novel·la d'interès o si més no el demana a una altra biblioteca utilitzant un altre servei que és el préstec interbibliotecari (60 l'any 2002). El servei d'informació i referència dóna resposta a les qüestions plantejades pels usuaris evitant dir no, és a dir, intentant aconseguir el que vol el lector. La biblioteca-ludoteca a la platja és un servei que es va iniciar l'any 1990 ubicat a la platja per a la gent que hi estiuja.

A la gent els agrada molt les biografies, les històries d'una determinada ideologia, històries de «xafardeig» (reines, princeses, ...), temes científics per a fer un treball... Quan les dones arriben a una certa edat els agraden els llibres de psicologia. Algunes dones llegeixen determinats autors i llibres d'amor, senzills, de fàcil lectura, ja que la vida ja és prou complicada. Els homes llegeixen molta més biografia que les dones. Després de la novel·la, el teatre i la poesia, en aquest ordre.

A Enriqueta, no li fa falta llegir moltes novel·les per a poder orientar les persones en el tipus de lectura adequat. Són molts els anys d'experiència i a més a més cataloga i classifica el llibre abans de posar-lo en les prestatgeries.

Poca és la responsabilitat de l'usuari a l'hora de demanar un préstec d'un llibre. Alguns tornen el llibre trencat, deteriorat o sense alguns fulls. Als qui no tornen els llibres, se'ls ho comunica unes quantes vegades per carta certificada i es dóna de baixa el llibre quan passa un cert temps. En un futur Almassora entrarà en la xarxa de lectors de la Generalitat i els morosos ho seran a tota la Comunitat Valenciana i no podran fer ús de cap dels serveis de les biblioteques.

No s'ha pogut fer l'accés a Internet per falta d'espai. Tampoc s'ha pogut fer la catalogació del material que no són llibres per falta de recursos humans. De moment no pensen fer-la, ja que el proper dia 3 de març s'entrarà en la XLPV (Xarxa de Lectura Pública Valenciana). Entre alguns dels avantatges d'estar a la xarxa mencionarem el fet de tindre un carnet únic que servirà per a totes les biblioteques de la xarxa, es podrà consultar el catàleg dels llibres mitjançant Internet, renovar el préstec de llibres des de casa... És el futur immediat. A llarg termini està prevista la construcció d'una nova biblioteca a la Cambra Agrària.

L'objectiu de les campanyes d'animació a la lectura és apropar el xiquet a la dimensió lúdica de la biblioteca. Que el xiquet sàpiga que el llibre li pot servir per a distraure's. Sota el títol «La ruta del llibre» hi ha hagut dues etapes. La primera, en el període 1991-92: «L'abordatge». Hi van participar 13 poblacions i al final organitzaren una gran festa. La segona etapa en el període 1994-95: «L'àlbum secret de Sherlock Holmes». Calia llegir llibres de misteri per a col·leccionar cromos fent d'investigadors. En la biblioteca els xiquets rebien cromos segons els llibres llegits. Encara sabent que alguns no els llegien, també se'ls en donava només perquè s'inventaven una història. Amb el títol «Conta contes», una altra etapa en el període 1996-97. La biblioteca va buscar una persona per a contar contes, amb l'objectiu de recuperar la tradició oral de la narració dels contes. També s'han fet campanyes d'animació a les guarderies, d'animació de la lectura a la platja amb una monitora, d'animació a la lectura en tallers on acudia el grup complet de l'escola...

Almassora, gener del 2003

L'any 1988 l'equip base dels serveis socials el formaven tres persones (un treballador social, un educador i un treballador familiar). En l'actualitat el componen onze professionals (dues treballadores socials, Susana i Mª José, una psicòloga, Berta, una educadora Isabel, una treballadora familiar, Encarna, dos monitors, un d'ells Juan Ra, 3 animadors culturals, un auxiliar administratiu i la regidora dels Serveis Socials, Carmina. Són els conferenciants.

Susana és la primera a parlar i ens diu que els serveis socials dins de l'àmbit de la Comunitat Valenciana vénen regulats per la Llei 5/1997, de 25 de juny, de la Generalitat Valenciana, amb tres objectius fonamentals. El primer és la prevenció, tractament i eliminació de qualsevol causa o situació de marginació o desigualtat social. El segon, la coordinació dels recursos i de les iniciatives públiques i privades, així com dels aspectes socials dels sistemes sanitaris i educatius. El tercer i més important, el ple desenvolupament de la persona dins de la societat fomentant la solidaritat i la participació ciutadana en el camp dels serveis socials.

Els serveis socials es coordinaran amb altres sistemes que incidisquen en la qualitat de vida i benestar social, com els sanitaris, educatius, culturals, mediambientals i urbanístics. Comprenen tots aquells recursos, actuacions i prestacions que poden complir els objectius anteriorment enumerats, a fi d'ajudar persones i grups socials a resoldre el seus problemes, superant les seues dificultats i crear i aconseguir recursos adequats per a millorar la seua qualitat de vida i la seua integració en la comunitat o entorn social. Els serveis socials s'estructuren en dos nivells d'intervenció: els serveis socials generals o comunitaris i els especialitzats (residència de la tercera edat i centre de dia) que tenen com a finalitat l'atenció i rehabilitació social amb mitjans tècnics i complexos.

Els serveis socials generals constitueixen l'estructura bàsica del sistema públic dels serveis socials. La titularitat d'aquests corresponen als ajuntaments o mancomunitats. Van dirigits a tota la població en general, orientats a millorar la qualitat de vida incidint en la prevenció i eliminació de desigualtats socials per a atendre les necessitats primàries dels individus. A aquests correspon l'adopció sistemàtica d'accions preventives, assistències i

rehabilitacions de nivell primari orientades a implantar les prestacions bàsiques que responen a les necessitats ciutadanes d'informació, orientació, assessorament, subsistència, cooperació, convivència, participació i reinserció.

Les prestacions bàsiques per a cobrir aquestes necessitats s'engloben en cinc programes: 1. Informació, orientació i assessorament. 2. Emergència social. 3. Convivència. 4. Cooperació social. 5. Intervenció per la prevenció i inserció social. El programa d'informació, orientació i assessorament té com a objectiu prestar informació, orientació i assessorament sobre els drets i recursos existents per a la resolució de les necessitats de la població. Inclou les funcions de diagnòstic i derivació dels casos que ho requereixen.

Les modalitats de prestacions d'aquest servei es faran a través de les oficines d'informació situades en els centres socials i a càrrec de l'equip base, publicacions divulgatives, mitjans de comunicació social, campanyes de difusió i sensibilització, informació i assessorament a associacions i institucions,...

El programa d'emergència té com a objectiu l'atenció de les necessitats més bàsiques dels ciutadans que no poden satisfer-les per ells mateixos. Les modalitats d'actuació per a executar aquest programa es fan a través dels següents recursos:

1. Prestacions econòmiques: ajudes econòmiques d'emergència (necessitats bàsiques 306,50 euros/mes, ús d'habitatge habitual 306,50 euros/mes, i despeses extraordinàries 3.065,20 euros/any), de desenvolupament personal per a majors de la tercera edat (ajudes tècniques d'audiòfons, adaptació de la llar i altres 110,35 euros, adaptació del vehicle 821,50 euros, i barreres arquitectòniques 3.065,20 euros. Pensions no contributives. Ajudes per a lloguer d'habitatge per a joves o parelles de joves. Ajuts per a persones amb majors al seu càrrec.

2. Centres d'atenció: menjadors socials, albergs...

El programa de convivència té com objecte afavorir la integració comunitària i propiciar la convivència de recursos necessaris. Les modalitats d'actuació es fa en règim d'atenció residencial (vivendes tutelades, ajuda a domicili, teleassistència), règim d'atenció de dia (clubs, centres de dia), acollida familiar...

El programa de cooperació social té com a objectiu potenciar la vida de la comunitat, facilitant la seua participació en tasques comunes i fomentar la iniciativa social, l'associacionisme i el voluntariat. Les modalitats per a exercir aquest programa es fa a través de grups d'autoajuda, organització de voluntaris, associacions d'usuaris i persones interessades, moviments socials...

Els programes d'intervenció per a la prevenció i inserció social tenen com a objectiu la intervenció social amb persones o grups d'alt risc, necessitats de suport per a la resolució dels seus conflictes i la seua reinserció personal en el medi social. Les modalitats d'atenció per a executar aquest programa es fa a través de recursos com: centres d'integració sociolaboral, execució de mesures judicials en règim obert, programa d'adolescents (activitats específiques orientades a la prevenció de la delinqüència juvenil), intervenció familiar (per a tractar els conflictes de deterioració de la dinàmica relacional i afectiva i la desestructuració familiar), *TAPIS* (taller prelaboral d'inserció social a persones majors de 16 anys amb risc d'exclusió social per la seua baixa participació o integració social), centre d'esplai (lloc on els menors ocupen el seu temps lliure de manera educativa), ludoteca, absentisme escolar (considerem absentisme a partir de 17 faltes no justificades en un mes).

Les faltes han de ser tractades d'una manera globalitzadora i multi-professional, però les primeres mesures i actuacions que cal fer corresponen a la institució escolar, que és la primera a detectar la situació. L'escola ha d'adoptar totes les mesures que la seua autonomia escolar li permeta (entrevistes amb els pares, alumnes...) i quan tots els recursos i esforços s'hagen esgotat és quan s'envia el cas als serveis socials. Si es detecta que no hi ha col·laboració per part dels pares, s'enviarà un informe a la policia local, amb la qual es treballa en col·laboració. Si no s'arriba a una resolució i es detecta un risc per al menor s'enviarà un informe a la secció de família de la Conselleria.

És el torn de Mª José i ens diu que la Direcció General de Família Menor i Adopcions funciona des de 1997 amb un pla de mesures d'inserció social. Amb l'ajuda d'aquest pla s'intenta arribar als col·lectius més desfavorits per a aconseguir la seua reinserció social. Dins d'aquest pla es desenvolupen distints programes.

El programa de prestacions econòmiques reglades consisteix en un ajut econòmic dirigit a persones amb necessitats econòmiques, amb uns períodes entre 1 i 6 mesos i un màxim de 36 mesos. Els ajuts econòmics van acompanyats d'unes mesures de reinserció sociolaboral. Per a sol·licitar l'ajut cal estar empadronat en qualsevol municipi de la Comunitat Valenciana amb un any d'antelació en el moment de presentar la sol·licitud, ser major de 25 i menor de 65 any i no disposar d'uns ingressos anuals que superen els 3.708 euros. Cal dir que entre els possibles beneficiaris de les ajudes es troben les persones víctimes de la violència, que no es tenen en compte les prestacions per fill a càrrec i que la sol·licitud s'ha d'acompanyar d'un certificat.

L'equip base elabora un informe individual que és elevat a la direcció territorial de Benestar Social corresponent. L'informe consta d'una valoració

socioeconòmica de la persona o unitat familiar i d'una proposta de resolució. Si aquest informe de l'equip es resol com a negatiu, és la DG de Benestar Social la que té l'última paraula. En l'informe individual es proposen les mesures d'inserció social, on cal indicar clarament la data d'inici, horaris i mitjans necessaris per a tal fi. Aquestes mesures d'inserció tenen distintes possibilitats que van des de l'aprenentatge bàsic, com és l'organització domèstica, neteja i higiene personal i assistència a la planificació familiar, als programes dedicats a la reinserció sociolaboral, com ara acudir a cursos d'inserció, programes d'ocupació, escoles taller... L'incompliment d'aquestes obligacions dóna lloc a l'extinció de la prestació econòmica reglada.

El programa d'intervenció amb famílies desfavorides i amb situació de risc va dirigit a famílies que conviuen en un barri marginal. Es pretén afavorir la inserció social, facilitar la socialització de la família i de tota la comunitat, potenciar les seues responsabilitats i els hàbits d'higiene i convivència personal i comunitària d'aquests barris.

El programa d'intervenció i suport a la família va dirigit a famílies que presenten una certa problemàtica i necessiten una intervenció social.

El programa de suport a les famílies monoparentals amb menors que presenten desestructuració marginal o situació de crisi o emergència. Actualment hi ha 15 famílies monoparentals i 36 de les altres.

El programa d'acolliment familiar va dirigit a menors que necessiten una família que pugui fer-se càrrec d'ells. Consisteix en la donació de la guarda i custòdia d'un menor a un adult distint dels seus pares i que es compromet a cobrir les seues necessitats educatives, afectives i materials (com si fóra el propi fill). L'acolliment es pot tramitar a petició de la mateixa família del menor o per part de l'Administració i serà una sentència judicial la que finalment approve aquest tipus d'acolliment. L'acolliment pot portar-se a terme pels membres de la família (oncles, avis, ...) o per una família educadora (sense cap vincle amb el menor). Per a qualsevol acolliment hi ha una sèrie d'ajuts per a atendre les despeses de manutenció. L'import oscil·la entre 7,8 a 11,8 euros per menor al dia. L'any 2002 hi van haver 6 acolliments, 4 d'aquests remunerats.

Es va parlar també que la fama d'Almassora per la droga ve donada pel Grup B (Barranquet), però hi ha la mateixa que en altres llocs. Que la gent major és contrària a entrar en la residència de la tercera edat encara que cada dia menys. Que per al present any 2003, es vol crear un nou servei especialitzat per a la família i infància a causa del futur incert i difícil de la joventut.

Almassora, gener de 2003

Un símbol de la cultura àrab valenciana: Ibn Al-Abbar

Jesús Huguet Pasqual

Jesús va nàixer a Onda (Plana Baixa), però resideix a Alberic (Ribera Alta). Ha estudiat Dret i Filologia. És diplomad en Telecomunicacions i en Relacions Públiques i Humanes. Ha sigut professor i coordinador dels Cursos ICE de la Universitat de València sobre Lingüística Valenciana i la seua Didàctica.

En 1991 va ser nomenat director general de Política Lingüística fins l'any 1995, en què és elegit diputat a les Corts Valencianes per la circumscripció de Castelló. És escriptor, editor, cap de la Unitat de Publicacions de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana i membre del Consell Valencià de Cultura des de juny de 2000.

Ha sigut assessor de polítiques culturals i lingüístiques de diversos governs i entitats públiques iberoamericanes. Va ser el comissari de l'exposició la Impremta Valenciana amb motiu del 500 aniversari de l'edició del *Tirant lo Blanch*. La Unió Europea ha publicat diversos estudis seus sobre temes de sociolingüística.

Ha publicat diversos llibres d'assaig, de poesia, de narrativa... Ha col·laborat en diverses publicacions periòdiques. Ha estat premiat amb l'Ausiàs March de poesia l'any 1971, així com amb el Premi Poètic de l'Alguer (Sardenya-Itàlia). Està en possessió de diverses distincions, entre les quals hi ha la de l'Ordre al Mèrit Postal i la medalla de l'Euskalzaindia (Acadèmia Basca de la Llengua).

La conquesta de Jaume I és, sens dubte, la data de naixement del País Valencià, ens diu Jesús, però no s'han d'oblidar altres cultures que també han pogut influir en l'actual cultura nostra, occidental i cristiana. Des de l'agricultura fins a la gastronomia tenen un ascendent clarament derivat de l'època de la dominació musulmana a la península Ibèrica, i més concretament a la part del Xarq-Al-Andalus (des de Barcelona fins a Almeria). Així sorgiren personatges i llibres importants internacionalment. Un dels capdavanters d'aquesta literatura àrab és el *Collar de la coloma*, escrit a Xàtiva. Quan el *Quixot* comença: *En un lugar de la Mancha de cuyo nombre no quiero acordarme*, el *Collar* comença: *Estant exiliat a Xàtiva, fugint de les guerres ...*

Per veure la influència històrica de la cultura àrab, encara ara decisiva en la nostra vida diària, sols cal fixar-se en la toponímia al voltant d'Almassora

(palau fortificat), Benadressa, Benafeli, Almalafa, Vilamoncarro,... També a la Serra d'Espadà visitant Veo, Alcúdia de Veo, Benitandús... tot el sistema de reg que actualment s'utilitza és el mateix que deixaren els moriscos quan van ser expulsats.

El pare d'Ibn Al-Abbar va nèixer a Onda l'any 1175 i va ser un savi (ulema). Es va traslladar a València per a ensenyar el llibre sagrat de l'Alcorà, on va morir, quan Ibn Al-Abbar tenia tan sols 23 anys. Ibn Al-Abbar va nèixer a València l'any 1199 i va viure exiliat a Tunis més de 20 anys. Va ser polític civil no militar i un home de gran cultura.

La importància d'Ibn Al-Abbar com a un símbol de la cultura àrab valenciana ve reflectida en el primer vídeo que amb el títol *Valencians que fan història*, van ser editats per la Generalitat Valenciana i es fonamenta en tres pilars.

En primer lloc, Ibn Al-Abbar marca la transició del període més important de la nostra història com a comunitat. Ibn Al-Abbar signa la rendició de València a Jaume I, iniciada el 5 de Ramadà del 635/21 d'abril de 1238 i acabada el 27 de Safar del 636/9 d'octubre de 1238. Signa la pèrdua d'una forma cultural i vital i comença una nova etapa. Acaba una civilització i en comença una altra.

En segon lloc, Ibn Al-Abbar és un personatge transcendent per la seua pròpia producció literària. Va escriure un centenar de llibres, entre poemes, antologies literàries, biografies... Així, la *Takmila* d'Ibn Al-Abbar és un extens compendi bibliogràfic on l'autor recull notícies sobre una gran quantitat de personatges notables d'Al-Aldalus que visqueren entre els segles VIII al XIII. En aquestes biografies feia constar el nom del personatge, lloc de procedència, estudis i mestres que va tindre el personatge, càrrecs que va exercir, algun fet particular si n'hi ha havia, com per exemple, si havia sigut poeta, data de la mort... Molts llibres es van cremar a la seua mort però es conserva un vers èpic, preciós, escrit a l'emir hafsi Abu Zakariyya de Tunis demanant-li ajut per a defensar València contra els cristians.

En tercer lloc, la seua personalitat transcendent lligada a les seues arrels que a pesar de viure bona part de la seua vida en l'exili, mai oblidarà els seus orígens. Tota l'obra escrita per Ibn Al-Abbar a Tunis és una obra de melancolia per la pàtria perduda, per la Russafa de València on va passar els anys de la seua joventut.

Els andalusins valencians porten a Tunis algunes tècniques de fabricació de taulells. Bona part dels exiliats andalusins eren científics, metges, literats,

mestres, administradors i secretaris. Es van establir en comunitats menudes i tancades, conservant les seues peculiaritats. Aquesta gent va enriquir els estudis de matemàtiques, geometria, astronomia, medicina... entre altres ciències. A Tunis es podia satisfer qualsevol inquietud per rara que fóra. No existia cap branca del saber que no s'estudiara a Tunis, ni classe de coneixements mancada de seguidors.

Davant la pregunta si Ibn Al-Abbar podria tindre descendència bereber va contestar que no. Els seus descendents són del Iemen (Península Aràbiga). Els primers exiliats valencians en el s. XIII van a Tunis i es creuen ser aristocràtics dins del món musulmà. Es consideren àrabs i no berebers (ciutadans de segona classe), però el gros de la població musulmana queda a València. Els moriscos o mudèjars del s. XVII se'ls expulsa al Marroc i Algèria. Aquesta gent continua tenint consciència de l'esplendor de la València històrica, de la València musulmana. De fet, molts documents estan al Marroc i no a Tunis, tot i ser el lloc de l'exili d'Ibn Al-Abbar.

El continu intercanvi de cultura que té lloc en la zona del Mediterrani és major que el produït en zones de l'interior. La València històrica dels s. XV i XVI té més relació amb la ribera mediterrània més propera com és Itàlia que no amb l'interior d'Espanya com és Castella.

L'àrab és una llengua literàriament molt eixuta, pobra d'imatges, és la llengua del desert. És enriquida pels andalusins gràcies al seu caràcter obert semblant al dels actuals valencians. En *Tirant lo Blanch*, la gran novel·la valenciana per excel·lència, moltes imatges i expressions són preses de la literatura arabigovalenciana. Resulta evident que els àrabs saben parlar valencià o tenen coneixements del valencià, però en el transcurs del temps continuen parlant àrab, encara que cada vegada més degradat (algaravia). També cal dir que la transmissió de molts grans savis i metges de la Grècia clàssica entra al món cristià per les traduccions en àrab.

L'any 1563 es produeix la gran revolta dels moriscos a la Serra d'Espadà (Eslida, Aín, Alcúdia de Veo...). En la primera incursió van guanyar els moriscos, els quals reconquistaren Xilxes i Almenara. En reorganitzar-se les tropes cristianes, van entrar per Onda i Artana i tots els moriscos que no moren ni escapen els venen com esclaus. El que vol dir que entre cristians i musulmans no hi ha vertadera convivència, però sí una certa relació.

Per a commemorar el 750 aniversari de la conquesta cristiana de València, l'any 1989 es va organitzar a Onda un Congrés Internacional sobre Ibn Al-Abbar, les actes del qual foren publicades en un llibre. A partir

d'aquest congrés i cada dos anys, l'ajuntament d'Onda organitza un concurs d'estudis àrabs i publica el llibre que guanya el concurs.

Ibn Al-Abbar es va exiliar a Tunis amb tota la classe dirigent dels regnes de taifes de València i Dénia. En desembarcar a Tunis, el califa hafsi, Abu Zakariyya el va nomenar secretari del segell reial, el que posa el vistiplau a tots els documents (com si fóra un primer ministre). Aquests exiliats andalusins valencians estan molt units per la seua capacitat intel·lectual i el seu origen àrab i creuen ser aristocràtics. Això ja no els sembla tan bé als tunisians.

A la mort d'Abu Zakariyya li va succeir el seu fill al-Mustansir. Ibn Al-Abbar criticava molt les decisions d'al-Mustansir, el qual estava molest per la sempre lloança que Ibn Al-Abbar comentava del seu al-Andalus i dels seus governants. A més a més, s'estén per la cort un poema, on el sobirà és titllat de tirà i és diu que l'autor és Ibn Al-Abbar. El califa s'encén d'ira i ordena la seua mort. És mort a colps de llança i el seu cadàver i els seus llibres són cremats. Això va passar el 6 de gener de l'any 1260.

Davant la indisposició d'un contertulià, la xarrada va acabar abans del previst, i es van quedar algunes preguntes sense formular.

Almassora, febrer de 2003

Joan R. Ballester i Lahosa

Joan és tècnic en electrònica naval. Ha treballat en la empresa Olivetti, en la ceràmica, en l'agricultura, en les instal·lacions elèctriques i hidràuliques de vaixells de fins a 35 m d'eslora. En l'actualitat treballa en la empresa noruega Simrad com a responsable de les instal·lacions i equipament electrònic de la marca als ports de Castelló, Borriana, Peníscola, i Vinaròs. Col·labora amb distribuïdors de Simrad des de Sagunt fins a Tarragona. Fa cursos tècnics i xarrades sobre equips electrònics a professionals de la pesca i distribuïdors per tot el Mediterrani i les Illes Balears.

En un principi la *pesca de llum* (cèrcol) era manual. En un bot de rem entraven uns 500 m endins per a estendre la xarxa que els mateixos homes treien a mà perpendicularment a la costa. Les captures eren poques. Més endavant la treien paral·lela a la costa per a poder arplegar més peix.

A primeries del segle passat utilitzaven uns palangres amb xarxes de 50 m de llarg per 15 m de fons (sardinals), amb uns ploms i suros, unes anelles en un cap dins (corredora) per a tancar la part interior i que els peixos queden atrapats. Una vegada detectat el peix, la barca solta el bot de llum on s'acumulen els peixos. Després solten un bot menut (*xivato*) que porta un dels extrems de la xarxa. Volten tot el banc de peix fins que la barca aplega on està el *xivato*, agafen el cap de la corredora que va per sota i és quan tanquen l'arc. El peix no pot fugir i per mitjà d'unes grues tiren l'arc cap a la embarcació. Arrimen el peix a la barca i el puguen a bord a mà ajudats per uns salobres. Normalment pesquen sardina o seitó i a vegades orades.

Joan R. Ballester

Joan ens explica la maniobra del cèrcol a bord d'un catamarà ben equipat tecnològicament. Utilitzen uns 500 m de xarxa (1.800 m per als tonyinaires). Solen pescar entre 80 i 90 m de profunditat i poden obtenir fins a 500 caixes per embarcació i dia i 13 kg per caixa. La tripulació és d'unes 12 o 14 persones. La distància mínima per a poder arrossegar la xarxa és de 25 m de la costa. Cal entrar bastant endins, ja que la plataforma és

molt plana. Ixen entre les 20 i les 22 h a les 10 del mati han d'estar al port per a la subhasta. Cal respectar l'aturada biològica (veda) entre desembre i gener, encara que la millor època seria entre maig i juny per la fressa dels peixos.

La modalitat de *bou o arrossegament* és exercida per un barco de pesca que remolca, en contacte amb el fons, una xarxa (bou) amb dues portes. Consta d'una trena de plom encarregada de llaurar el fons marí, el suro per a permetre l'entrada del peix, ja que la boca superior del bou queda oberta, uns caps enganxats a les portes deflectores i que per mitjà d'uns cables d'acer van a parar a la barca. Aquesta forma de treballar no va ser possible fins l'entrada de les màquines de motor l'any 1920. Actualment les barques porten motors entre 400 i 1.800 CV. El peix el pugem d'alt la barca per unes grues i després el trien i el posen en caixes amb gel que porten a la bodega. L'arrossegament és el mal de les costes, però és la flota on més gent treballa. Poden aplegar fins als Columbrets, a unes 30 milles, fins a prop de València o en la línia d'Orpesa. Comencen a les 7 del matí i a les 17 h han d'estar a la llotja. El màxim que poden fer és dos arrossegaments per dia. La tripulació sol ser d'un 3 o 4 persones.

El *palangre* és una altra modalitat de pesca, però minoritària. Consisteix a tirar un línia plena d'hams on el peix s'enganxa. Capturen menys peix però el paguen a més bon preu. Les barques solen ser més menudes (fins a 14 m d'eslora).

La tecnologia ha revolucionat tota la societat i també, per tant la pesca professional. El *GPS (Sistema Global de Posició)* és un sistema de navegació basat en un sistema de ràdio espacial. Va ser introduït pels americans l'any 1970. En aquesta època hi havia pocs satèl·lits i el marge d'error era de 250 m. Els 24 satèl·lits amb 6 plans orbitals a 20.180 km d'altura proporcionen posicions precises les 24 hores del dia, en qualsevol part del món i en totes les condicions climàtiques. La inclinació és de 15º respecte al pla equatorial i equidistant 60º per a assegurar la cobertura de les regions polars. Amb una velocitat de 14.500 km per hora passen dues vegades pel mateix lloc cada dia. El receptor utilitza quatre satèl·lits per a trobar la latitud, la longitud, l'altitud i la informació horària.

El *plòter* és un aparell que porta incorporat la cartografia. El senyal que envia el *GPS* trau una icona que correspon al barco. És possible saber el temps que tardaran a arribar a un determinat lloc i veure tridimensionalment el fons marí, la qual cosa és molt important per a la pesca del bou.

La *sonda* és un transmissor receptor d'ultrasons. Quan un eco detecta, per exemple, un determinat banc de peix, l'envia al receptor on es codifica i es mostra en la pantalla en un determinat color. Va ubicada sota el fons del vaixell enviant un feix amb una certa freqüència. La *FM* s'utilitza per a detectar un banc de peix i la mitjana per a detectar el fons marí.

El *sonar* és un equip imprescindible en la pesca de cèrcol ja que ajuda a localitzar el peix. És com un periscopi invertit que ix de davall de la barca amb un transmissor que gira.

El *radar* és un transmissor receptor que emet certa freqüència i en aplegar a un obstacle rebota i mostra un eco en pantalla. Amb una potència de 12 Kw i 10 m d'alçada en l'antena s'arriba a les 72 milles de distància. És imprescindible en cas de boira, de nit, quan plou intensament... Te gran capacitat de capturar un eco en pantalla i poder seguir el seu moviment (direcció, rumb, distància, velocitat...). En la marina mercant el radar és obligatori. En la pesca es va introduir l'any 2000. És interessant tindre el radar tant en la pesca de cèrcol com la d'arrossegament per a poder copiar altres vaixells evitant el passar dues vegades seguides per un lloc que ja ha sigut arrossegat per un altre.

És obligació portar a bord del vaixell un equip emissor de *VHF* o de qualsevol altra freqüència amb un canal reservat per a comunicacions de seguretat.

Els tonyinaires van acompanyats de mitjans aeris i de radars per a detectar pardals i poder localitzar les tonyines. Una vegada capturats, els col·loquen en les gàbies dels vaixells remolcadors (com si foren unes piscifactories). Els enceben fins que van al port a vendre'ls. En aquest cas utilitzen Internet per a comunicar-se, ja que és més barat que el telèfon mòbil, sempre té cobertura i no poden ser oïts pel altres emissores. L'època de pas de les tonyines és al març i a l'Estret és on millor els capturen.

En nàutica és important tindre el radar, el plòter i la sonda integrats per a millorar la informació però no en la pesca professional, ja que cas de fallar un equip, en estar integrats no funcionaria cap. Es pot veure la barca i el bou en una cartografia, baixada de la xarxa, visió tridimensional i profunditat del fons...

El *pilot automàtic* té la capacitat de guiar el barco per nosaltres, només hi hem d'indicar el rumb. Porta incorporat un compàs, una unitat de timó i un detector per a corregir el rumb. Es pot connectar al plòter i si hi indiquem un punt de destinació pot avisar-nos en el moment d'arribar-hi. També pot calcular la demora, la distància, el temps que tardarem a aplegar...

El *giroscopi* és un mecanisme d'inèrcia que porta un volant que en girar-lo a unes certes revolucions arriba a centrar-se en l'estrella polar. No és afectat per les variacions magnètiques, però cal posar-lo en marxa tres hores abans d'utilitzar-lo.

El *compàs de satèl·lit* està compost per dues o tres antenes amb capacitat per a poder donar-li un rumb real. A la vegada és un *GPS* i ens dona el rumb.

Per a governar un vaixell de pesca és necessari tindre el títol de patró, portar a bord un mecànic, un ràdio telefonista naval i l'operador *DSC* (telefonada selectiva digital). Aquest aparell és paregut a la radiobalisa, ja que porta el mateix número d'identificació del vaixell. El *DSC* porta un botó que en polsar-lo s'inicia el rescat de l'embarcació. El 99% de les alertes són falses, ja que la gent major quan va al port apaga tots els equips. Aquest no es pot apagar i si s'apaga envia una falsa alarma. El botó és ben fàcil de polsar, ja que no porta cap tipus de pestanya que ho faça més difícil.

Una barca d'arrossegament de 23 m d'eslora, amb 1.000 CV pot costar uns 120 milions de pessetes. Els aparells electrònics uns 20 milions. Un tonyinaire de 35 m d'eslora pot costar uns 600 milions de pessetes i un sonar de baixa freqüència uns 40 milions. Cal dir que l'Estat subvenciona el 40% fins a l'any 2005 i en un bon dia de pesca pot pagar la resta de la embarcació.

Actualment la flota està disminuint. Els fills de mariners no volen ser mariners i són els immigrants els que van a la mar. Les barques de fusta porten un costós manteniment i la majoria van als taller de desballestament. Sols resten les barques de fibra i les millor preparades tecnològicament.

Almassora, febrer de 2003

Álvaro Monferrer Monfort

Álvaro va nàixer a les Useres, un dels pobles amb arrels més profundes i autèntiques de la província, com ho demostra la conservació del seu famós pelegrinatge a Sant Joan de Penyagolosa, mereixedor de ser declarat Patrimoni de la Humanitat. Álvaro està molt vinculat a Almassora, ja que té una germana monja al nostre convent de les clarisses. Per aquest motiu, l'any 1998, va editar un llibret dedicat a aquest convent, amb motiu del centenari de la seua fundació. Després d'una espera de cinc anys, la Diputació ha fet donació dels primers exemplars.

Álvaro és doctor en Filosofia i Lletres. És un important historiador i etnòleg dins de la Comunitat Valenciana. Ha sigut professor a la Universitat de Barcelona, a l'Escola de Formació del Professorat d'EGB de Barcelona, al Col·legi Mater Dei de Castelló i a la UNED de Vila-real.

Álvaro ha publicat diversos llibres i ha col·laborat en obres col·lectives i articles de divulgació. Actualment, investiga sobre diferents aspectes de la tradició oral, com ara el romançer popular, les llegendes, el goig, etc. En aquesta matèria, va obtindre el primer premi de l'Associació Alambor de Benicarló, amb una obra sobre romanços catalans i valencians que es publicarà d'ací a molt poc.

TERTULIA
DEL PORTAL
Almassora

al saló del Llaurador de la Caixa Rural

Romanços valencians

Per
Álvaro Monferrer i Monfort
Doctor en Filosofia i Lletres. Antropòleg

Dilluns 10 de març 2003
22 hores

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAJA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA, S.COOP DE CRTD.V.

Moltes vegades, hem sentit: «Anem a fer un romancet» o «aquesta persona és una romancera». Tots hem sentit romanzos, sobretot en castellà. El primer a deixar per escrit un romanç va ser un valencià de la cort del rei Alfons el Magnànim. La llengua que més romanzos té, uns 4.000, és el castellà, enfront de la catalana i la valenciana que en conjunt tenen al voltant de 90 romanzos. Cal dir que la base de dades del romancer hispànic es troba a Washington i es pot accedir per Internet.

Els romanzos valencians solen ser de 5 síl·labes i són de caràcter més lleuger i variat que el castellà, els quals tenen 8 síl·labes. El valencià és més dialogat que el català, que és més narratiu. La majoria dels romanzos se solen cantar, i així, podem parlar de cançons narratives o balades. Les col·leccions de romanzos són fonamentals per a conèixer el romanç. Quan els catalans van recollir romanzos del segle XIX, els van transformar de manera que van traduir diferents paraules castellanques al català sense cap vergonya. Aquest defecte era normal en aquell temps, en el qual, d'una banda, es pretenia donar importància al sentit regional (comunitari avui en dia) i d'una altra, pensaven que el romanç ja era un tipus de narració degradada.

Cap literat de València és col·leccionista de romanzos, llevat d'alguns músics. El llibre de José Intenga *Cantos y bailes populares de España* (s. XIX), està dedicat al romancer valencià amb temes picants o jocosos. Així, el romanç de l'albercoquer tracta d'un senyor que tenia un albercoquer que li feia uns albercocs molt bons. Com que els seus amics sabien que tenia temor que li'ls furtaren, van col·locar un home de palla a l'albercoquer i ell una nit li va pegar un tret. Després va fer un clot i el va enterrar al fem.

D'altra banda, cal destacar les aportacions de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya des del 1917 al 1924. Les investigacions de l'obra del cançoner popular de Catalunya van començar el 1920 i van publicar tres volums el 1927. Després, va començar la guerra i l'arxiu va desaparèixer. Finalment, va aparèixer a Suïssa sobre el 1980. Actualment, s'han publicat 12 volums més. A València, també es recullen romanzos; podríem citar Francés Algemí, mossèn Escoí, Àngel Sánchez Gozalbo, Lluís Revest, Felipe Drell (músic tortosí) i mossèn Pere Traver de Vila-real, entre d'altres.

Cal parlar de les aportacions de Joan Tomàs i de Joan Amades, que van estar a Betxí i a Tales recollint romanzos. També la de Josep Romà, la dels germans Just i Joaquim S. Salvador de Conçtaina (1923); dels col·leccionistes de l'arxiu de 1932, Joaquim Garcia, Miquel Asensi i Francesc Martínez i Martínez, advocat d'Altea. Convé dir que el llibre *Matèria de*

Bretanya està escrit per una néta d'ell. I existeixen molts altres com ara el manuscrit d'Eugeni Rang.

En la Segona Guerra Mundial, apareix a Barcelona Marius Snaider, un musicòleg alemany, el qual, impulsat pel també musicòleg mossèn Virgili Anglès, va dirigir diverses investigacions. Snaider va estar a Atzeneta i a Morella recollint romanços i cançons. L'any 1947 va publicar *L'origen musical de les pintures romàniques i gòtiques de Catalunya*, on diu que la música de dolçaina serveix per a curar el mal de ronyó.

Una col·lecció molt curiosa i lligada a les investigacions catalanes són els *Quaderns de música folklòrica valenciana*, de tal forma que moltes de les peces publicades en els quaderns ja havien sigut recollides a Catalunya. En els tres volums de les recopilacions de música popular de Salvador Seguí també hi ha romanços. L'última gran investigació és la dels Tallers de Música Popular, que correspon a la pinacoteca valenciana i que consta de 30 volums (30 discos).

Cal esmentar el cant típic de les romeries penitencials, que és *l'Over Deus*. El més senzill i típic és el de Castelló, mentre que un dels més complicats correspon al dels pelegrins de les Useres, cantat a diverses veus per uns tenors que volen lluir-se afegint-hi noves notes.

Un romanç molt bonic és *La cançó del marineret* o *La donzella brodadora* o encara *A la vora de la mar*, i que diu:

«A la vora de la mar / hi ha una donzella / que broda un mocadoret / per a la reina. Estant a meitat brodar / li manca seda. Gira els ulls cap a la mar / i veu venir un marineret / que a llança rema / i que va cridant / qui compra seda? Jo de sedeta en vull. De quin color la vol, / vermella o blanca? Jo vermelleta la vull / que el cor m'alegra. Pugeu d'alt la nau / i en triaureu d'ella. Ai, no! que no duc moneda. Mon pare té les claus / de la caixeta. No repareu pels diners / gentil donzella, / que jo en tinc per ella. La donzella entra a la barca / i tria la seda. Mentre mercadejava, / la barca pren vela, / i el marineret canta cançons novelles. Amb el cant del mariner / s'ha dormit la donzella / i a la remor de les ones / ella es desperta / i es veu en la mar de fora / sense atisbar terra. Marineret, marineret / torneu-me a platja, / els aires de la mar em fan nosa. Això sí que no potser, / deus de ser meua. Set anys que vaig per mar / buscant donzella. Som ja a la mar en fora. Ai! de tres germanes que som, / sóc la més novella. L'una porta faldellí d'or / i l'altra de seda / i jo, pobreta de mi, / de budell i retorta. La gran, casada amb el duc. L'altra és princesa, / i jo, la més xicoteta / soc marinereta. No sou marinera, no. En sereu reina / que jo sóc el fill del rei / del rei d'Anglaterra.»

D'altra banda, tenim el romanç de *La porquerola*, que narra la història d'una xica que es casa amb un guerrer que ha de marxar a la guerra. Ella resta a casa amb la seua sogra i amb la tasca d'arreglar els porcs al matí i de fer un feix de llenya a la vesprada. Existeixen diverses versions d'aquest romanç; la primera la va recollir el pintor Porcar d'un mas de Catí el 28 d'agost de 1930, i té rima en la *e* o rima gèl·lica. La segona procedeix de Cocentaina i la va recollir mossèn Álvaro Marçal.

També existeixen altres romanços, com ara *La presó de Lleida, de Nàpols o de Tibi*, el qual narra la història de la filla d'un director d'una presó que s'enamora d'un pres i li demana a son pare que el perdone, ja que vol casar-se amb ell. Procedeix de la Vila Joiosa, i té diverses versions. El *Testament d'Amèlia* és un romanç medieval que també convé esmentar. Després, *L'enramada del Corpus*, que procedeix de Castellfort. *En Joan el guitarrò* és un romanç de caràcter jocós; el va recollir a València el poeta Querol. Altrament, trobem el romanç de *Les transformacions*, que és molt divertit. Aquest es va recollir a Sant Mateu i és un romanç que es canta mentre recullen les olives. *La sortida d'Agramunt*, de la guerra carlina, es va recollir a Vilafranca. Un altre romanç és el de *Les cançons de la nit de Sant Joan*, el qual diu:

«El matí de S. Joan / fa bona nit i bon dia. Duc el canteret nou / i me'n vaig a l'aigua freda / i em canta un ruisenyol. Dónde vas donzella mía?. Vaig a sentar-me a la font / que em dona lozania.» *Demà matinet*: «Jo m'alçava matinet / matinet que el sol eixia / agarrava el cantaret, / me n'anava a la font viva. El gilopo ruisenyol / tot l'aigua entorbellia, / jo m'esperava un ratet / per veure si s'aclaria. Passaren tres xics fadrins, / de tret a l'horta Gandia. Agarrava el majoret, / ai! què xica més bonica. Saltava el més xicotet, / ai! què amb ella em casaria. Agarrava el mitjanet, / jo al pare lí'u diria. Son pare que va absent / la babeta li caia.»

Cal fer esment de *L'hereu Riera*, que és una cançó popular catalana. També de *La llanterna o cuc de llum*, que és un romanç un tant estrany que no s'entén massa bé. D'altra banda, *Els tres tambors*, *La pastoreta* i *Les ballades*. Aquesta última conta la rebel·lió d'una filla contra son pare. N'hi ha d'altres com ara *Cecilieta*, que és antic; també *La xileta*, que és molt graciós i divertit; *El romanç de sant Roro*, patró dels borratxos. Entre els religiosos, cal destacar *El diumenge de rams*, narrat per Quico el Cego, *L'hort de Jetsemani* i *Oració a Santa Quitèria*, que procedeix de Morella i narra el martiri de la Santa.

Després, en el *Rosari de l'Aurora* hi ha cants realment revolucionaris. Normalment, els versos estaven escrits en castellà. Abans del rosari es

cantaven les cobles del despertar i es feia al carrer sense cap tipus de problema. Ací en tenim un exemple:

«El rosario de la madrugada / es para los pobres que no tienen pan, / que los ricos están en la cama / para que la serena no les haga mal.»

A Álvaro li van cantar a Benafigos una cobla prohibida pel capellà, la qual deia: «San Francisco se perdió una tarde, / sus hijos llorosos lo van a buscar, / lo encontraron en una taberna, / borracho de vino y sin poder andar.»

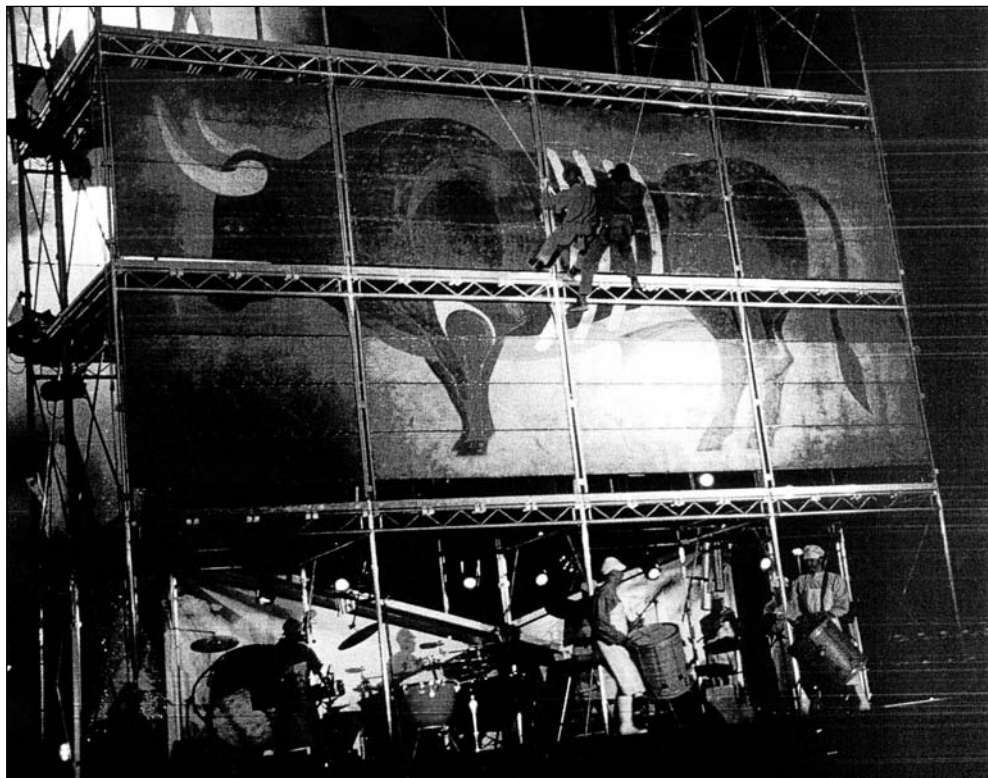
A Lluçena es conta el romanç d'*Els mareigs dels sants*:

«A Lluçena quatre coixos / van prometre molt formals / que quan foren les festes / d'agost i les patronals, / i com a prova de bons devots, / traure el sant a la processó / de la festa principal. Aplegà doncs aquell dia / i tot el poble espectant / celebrava aquell moment / per la gent tan esperat. Els quatre coixos tranquils / molt contents i molt mudats / agafaren la peana / amb tota serenitat / i al muscle com van poder / se la van carregar. La música a Lluçena / tocava molt eficient / i els quatre coixos feliços / caminaven al compàs / de la música religiosa / que sonava a glòria i pau. Era una vista mai vista / en tota la humanitat / mirar aquells quatre coixos / coixint, coixint i coixant / pegant tropessons i espentes / i els quatre tant sofocats / que la peana ballava / com una barca en la mar, / de tal forma i manera / que abans d'aplegar al final, / el sant aclamant-se a Deu / va començar a vomitar. Tots els de la processó preguntaven / què ha passat? / i el sant posant-se les mans al cap / va dir, ai! senyor de tot el món, / on van aquests desgraciats / que encara soles no poden / que volen portar un sant? Des d'aleshores / en tota la contornà / com saben que a Lluçena / són els coixos més templats / simpàtics i graciosos / de tota la comunitat / tenen enveja i diuen / per a fer mal: / alguns coixos de Lluçena / mireu si són desgraciats / i tenen tant mala pata / que marejen hasta els sants.»

Almassora, març de 2003

Manuel Vicent Vilanova va nàixer a Vila-real. És llicenciat en Filologia Anglesa per la Universitat de València i ha sigut professor a Sagunt i a la Vall d'Uixó. Al març de 1983 va fundar el grup Xarxa Teatre, avui en dia reconegut arreu del món. El 28 de juliol va estrenar l'obra *La bruixa Marruixa* amb motiu de la fundació del grup. Xarxa Teatre ha actuat a països com ara Espanya, Portugal, França, Bèlgica, Holanda, Andorra, Itàlia, Regne Unit, Dinamarca, Suècia, Lituània, Rússia, Romania, Eslovènia, Àustria, Polònia, Xile, Veneçuela, Brasil, Mèxic, Costa Rica i Tunísia.

Nel-lo Vilanova és una autoritat pel que fa a temes teatrals. Ha dirigit diversos tallers de teatre. L'any 1982, abans de fundar la companyia, va

Bou semental, Déu de la fecunditat.

dirigir *Lisístrata* (441 a. C.) del dramaturg atenès Aristòfanes (445-380 a. C.). En aquesta obra, que es va representar a l'Institut Francesc Ribalta, les dones lluiten per la pau i decideixen no fer l'amor amb els homes mentre hi haja la guerra. D'altra banda, Nel·lo escriu en diversos mitjans de comunicació sobre teatre valencià i de carrer i molt sovint imparteix conferències.

L'èxit de Xarxa Teatre és degut al fet que el seu fundador ha sabut confeccionar un gran equip de professionals com són escriptors, guionistes, productors, actors, músics, informàtics, escenògrafs, dissenyadors, fotògrafs, pintors, escultors, electricistes, il·luminadors, tècnics de so, pirotècnics, etc. Actualment, els components de la plantilla són un total de 37, encara que a vegades, contracten persones especialitzades. Entre aquests professionals, caldria esmentar Leandre Escamilla, director artístic, i Mireia Marqués, presidenta del Consell d'Administració.

Vilanova i el seu equip de col·laboradors sempre han sabut combinar història i tradició, cultura i sensibilitat popular, vistositat, imaginació, colorit, estètica, vestuari, llum, coreografia, música, pirotècnia, efectes especials, etc.

Xarxa teatre ha publicat *Fiesta Cultura*, revista trimestral especialitzada en el teatre de carrer i de festa, el director de la qual és l'escriptor almassorí Pasqual Mas. Cal destacar també, que ja han publicat un total de 14 revistes des de l'any 1999.

L'editorial de l'última revista publicada el van haver de canviar a última hora a causa de la guerra a l'Iraq. El presentador de la tertúlia, Pepe Sorribes, llegeix aquest document que ara resumim:

«La nostra intenció no era de cap manera publicar aquest editorial. La pau és sinònim de festa, mentre que la violència és sinònim d'intransigència i d'injustícia. Una revista que aposta pel benestar social i harmoniós dels espais públics no pot trobar justificables que aquests espais siguen escenaris de míssils, bombes, metralladores i pistoles. Sense pau, no tindrem carrers per a compartir les nostres alegries. Ni l'odi ni la venjança ni la mort poden estar presents a les nostres places. No volem himnes militars com a homenatge dels cadàvers dels joves per les seues suposades heroïcitats. Volem a aquests joves ballant feliçment amb joves d'altres països. Apostem per la cordialitat i denunciem la intransigència. Sense pau, no hi haurà teatre al carrer. Visca per sempre la pau, i la justícia i la tolerància i l'amistat. No a la violència.»

Què caracteritza el teatre de Xarxa Teatre que sense utilitzar cap paraula és entès per tothom? Tal vegada siga perquè la seua modernitat resideix en l'actualització del mite, del ritus i del folklore.

Vilanova sempre ha volgut tindre una companyia de teatre professional, ja que és un amant del teatre. A la seua dona li agrada llegir molt i ho fa amb molta rapidesa. Ella també és membre de la companyia. Tots dos es gasten una fortuna a llegir premsa, revistes, llibres, etc. Solen estar sempre al dia per a poder traure idees, les quals intentaran posar en marxa més tard. I és que per a crear un espectacle, es necessita la idea i al mateix temps, una gran aportació econòmica. Després, des de la idea fins a la seua materialització, passen uns mesos, amb moltes discussions entre els components del grup per entremig.

Entre les obres que la companyia ha representat en el transcurs dels 20 anys d'existència, cal mencionar *La bruixa Marruixa* i *La barba del rei Barbut*, que són espectacles d'animació infantil basats en relats fantàstics populars de les quals han fet més d'un centenar de representacions. Cal esmentar també que l'any 1987, estrenen *El dolçainer de Tales*.

En les seues actuacions, participa un nombre important de persones (entre 20 i 30 mil). Els ajuntaments no hi fan una gran despesa econòmica, ja que les seues actuacions no són massa cares. De fet, qualsevol orquestra mitjanament preparada cobra més diners que aquesta agrupació. Nel·lo ens comenta que a hores d'ara, les actuacions amb vista a l'estiu, així com a l'estranger, han disminuït considerablement, ja que han passat d'unes 40 o 50 a tan sols unes 10.

Durant molts anys, Nel·lo es preguntava el motiu o els motius pels quals hi havia una afició tan gran pels bous a la Comunitat Valenciana. També es preguntava per què la sang del bou de carrer cura les malalties dels ciutadans. Només van trobar la resposta, va nàixer *Déus o bèsties*. En efecte, l'últim animal que l'home va poder domesticar fou el bou. Al bou el castraven per a fer-lo domèstic. El bou semental era el déu ibèric de la fecunditat, mentre que el bou brau era sinònim de fertilitat. *Déus o bèsties* versa sobre el concepte històric en què es troba emmarcada la relació amb el bou brau.

L'any 1994, amb motiu de la inauguració del túnel del canal de la Mànega, la *Scène Nationale de Calais* va organitzar una setmana d'activitats teatrals al carrer. La clausura va ser a càrrec del grup Xarxa Teatre amb la producció de *Veles e vents*, un homenatge ecològic a la mar, que no s'ha estrenat mai degut a la forta tempesta originada. El director va comprar tubs de totes les mides, amb un pressupost de 600 euros, a les diferents ferreteries de Castelló. El vaixell idíl·lic, es va voler que fóra un trenca-closques per tal que la gent no sabera ben bé quina era cadascuna de les peces que componien un vaixell.

Les festes dels pobles canvien i evolucionen en el transcurs del temps, com ho fan les persones. Per això, els programes de les festes caldrà modificar-los i actualitzar-los. Els pobles valencians es caracteritzen pel gran ús de la pirotècnia en qualsevol manifestació cívica, festiva o social. Xarxa Teatre ho comprèn i inclou la tradició pirotècnica en totes les seues escenificacions, com ara la *Nit màgica*. Cal dir que Xarxa Teatre rara vegada suspèn un espectacle.

El foc del mar és un espectacle itinerant i pirotècnic centrat en les festes valencianes de les falles i moros i cristians, amb unes belles imatges compassades amb la música. Aquest espectacle es va estrenar l'any 1990, juntament amb l'obra *Els Ibers*, on es denunciava la brutal colonització de les nacions europees.

L'Ajuntament de Castelló, per a commemorar el 750 aniversari de la fundació de la ciutat, els va encarregar un espectacle. Aleshores, l'any 2002, va nàixer *Tombatossals*. Aquest espectacle està basat en la novel·la de Josep Pasqual i Tirado, i Xarxa Teatre el va convertir en una oda a la pau i a l'ecologia en temps de violència i de degradació mediambiental.

Aquesta agrupació tan sols ha representat dues vegades l'espectacle de *Magdalena Vitol*; la primera l'any 1998. Xarxa Teatre s'adapta a qualsevol espai que pugui ser utilitzat d'una manera curiosa en una escena. Així doncs, han actuat en pistes d'esquí, ports o parets de campanars, com ara el Fadri a Castelló. En aquest mateix any, també van crear *Sant Pere, per sempre i Benvinguts a les estrelles*.

L'any 1991, com a condemna de la guerra al Golf Pèrsic, es va crear *Ice project: Carnaval contra la guerra*, on el gel representava el fred de la violència i la pirotècnia, la calor de la festa.

L'any 1999, i per a commemorar el 50 aniversari de la mort del pintor belga James Ensor (1860-1949), van crear *El foc d'Ensor*. En aquest mateix any, la ciutat belga de Gent els va encarregar la clausura dels actes del 500 aniversari del naixement de Carles V, i aleshores van estrenar l'espectacle *Carolus V*. Més endavant, per a rebre l'any 2000, la ciutat francesa de Sant Rafael els encomana un espectacle i creen *Le pêcheur raphaéloise et la princesse* a partir de diferents relats populars de la ciutat.

Podríem dir que Els Comediants, grup teatral fundat pel català Joan Font, tal vegada han fracassat precisament per estar la capacitat creadora per damunt de l'econòmica.

Xarxa Teatre ha editat en CD la música dels seus espectacles. D'altra banda, també ha publicat llibres com ara *El dolçainer de Tales, Les arrels del*

teatre valencià actual i Xarxa Teatre: tradició, festa i teatralitat. A més, va crear el Festival del Teatre de carrer a Vila-real l'any 1988. Després, l'any 1992, també va participar als Jocs Olímpics d'hivern d'Albertville. I a banda de tot açò, cal dir que ha estat present a molts altres esdeveniments al llarg de la seua trajectòria.

Finalment, Nel·lo ens comenta que sempre ha volgut crear unes xarrades com les que nosaltres portem a terme, i ens ha donat suport perquè seguim endavant, la qual cosa s'agraeix.

Almassora, març de 2003

Un passeig per la física des dels seus orígens fins als xips

Josep Planelles i Fuster

Josep Planelles i Fuster va nèixer a Borriana l'any 1956. És llicenciat en Química per la Universitat Central de Barcelona. És doctor en Química. Ha treballat en projectes de millora educativa, com investigador i en projectes de cooperació bilateral hispano-polonesa.

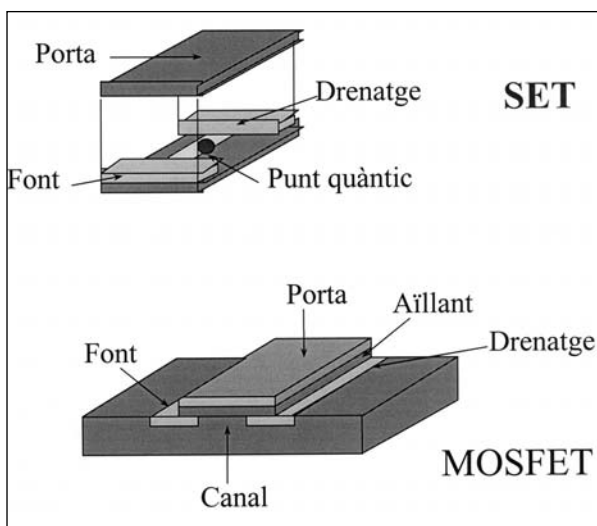
Entre llibres i articles ha publicat més de 70 treballs. Durant el curs passat (2001/02) va ser l'encarregat de llegir la lliçó inaugural de l'*UJI* sota el títol «La ciència, un component important de la cultura moderna».

Ha estat becat en varies ocasions (beca salari, beca *INAPE*, de l'*OTAN*, Beca Fundació Caixa de Castelló, de la Generalitat Valenciana...). Ha dirigit diverses tesines de llicenciatura i de tesi doctorals. Ha sigut premi extraordinari de llicenciatura per la Universitat de València l'any 1981. Premi extraordinari de doctorat per la Universitat de València l'any 1984. Primer premi Aplec a la tasca de normalització lingüística en la Universitat, l'any 2000.

Ha sigut director del Departament de Química Física de Castelló des de 1989 fins el 1991. Ha sigut director de la titulació de Química a la Universitat Jaume I de Castelló, des de 1998 fins al 2001. Des de 1995 és catedràtic d'universitat en Química Física adscrit al Departament de Ciències Experimentals de l'*UJI*.

La xarrada esta estructurada en tres parts. La primera versarà sobre els principis no físics de la física, en la segona es farà un poc d'història i la tercera es parlarà de la computació dels xips per a veure el present i el imprevisible futur.

Parlar de física i posar Newton com a punt de

Circuit integrat o xip.

referència és quasi obligat. La primera regla del tercer llibre del *Principia* diu: «La natura és simple i no pròdiga en les causes supèrflues de les coses». La física ha acceptat el criteri de simplicitat sense qüestionar-lo i com a conseqüència, s'ha vestit del llenguatge matemàtic i ha explorat la natura sota les ulleres d'aquest llenguatge.

Ahir va tenir lloc a Almassora la Festa de la Llengua. A banda del caràcter reivindicatiu i afectiu, cadascuna de les llengües del món és única i a la vegada condicionant. Una casa feta de pedres i una altra de rajoles, encara sent distintes, en ambdues es pot viure. De la mateixa manera la llengua condiciona el resultat final.

La física basa el seu comportament en els problemes models, és a dir, en els problemes que admeten una solució matemàtica exacta. Dirac, pare de la mecànica quàntica, l'any 1929 va dir: «Les lleis de la física necessàries per a l'establiment d'una teoria matemàtica, de gran part de la física i el conjunt de la química ja són conegudes. L'únic problema que hi ha és que l'aplicació exacta d'aquestes lleis tendeixen a ser massa complicades per a ser solubles i per això es desenvolupen una sèrie d'estudis de mètodes matemàtics, de manera que l'àrea de la matemàtica aplicada és aquella regió del coneixement que comparteixen matemàtics, físics i químics».

Un altre concepte fonamental en física és el de simetria. La simetria implica simplicitat. Existeix simetria pertot arreu. En unes fotografies d'un paisatge, simetria especular, pla bilateral en la cara del tigre, pla de simetria en el cos humà, simetria de rotació en el caragol, simetria de translació en els cristalls, simetria hexagonal produïdes per les abelles... Sobretot hi ha simetria en les obres realitzades per les persones humanes. Bàsicament, les lleis de conservació mecànica de Newton (conservació de l'energia, del moviment lineal, del moment angular) són formulacions de simetries dels sistemes físics.

Si ens adonem, els objectes sols tenen simetria de manera aproximada. Una frase apropiada la va pronunciar Wybourne, un gran investigador «Com de perfecte seria el món si cada simetria fóra perfecta».

La física, seguint el criteri de simplicitat, utilitza moltes paraules que no tenen sentit més enllà d'un significat aparent per a facilitar fenòmens i la seua descripció. Per exemple, quan s'alça un objecte es tensen els múscles i existeix cert treball. En els llibres de batxillerat diríem que hem acumulat aquest treball en forma d'energia potencial de l'objecte. Una cita de Paul Davis, gran investigador i divulgador diu: «L'energia, que és un concepte imaginari i abstracte, s'ha volgut vestir de quotidianitat, de tal manera que

cap persona es pregunta quin color te, quin volum ocupa, però tothom accepta, sense més qüestions, que posseeix energia, de la mateixa manera que posseeix forces ocultes».

La ciència i la tecnologia avancen conjuntament. El electró no s'hauria descobert si la tecnologia no haguera avançat. També per tal que la ciència es desenvolupe fa falta la subvenció, la qual marca però no determina cap on va la física. La mecànica quàntica va començar amb els mesuraments rutinaris de la radiació d'un objecte calent amb el propòsit de trobar un filament perquè les bombetes duraren més temps enceses.

Així, Marc Plank deia que «Els experiments són els únics mitjans de coneixements de què disposem. La resta és poesia, imaginació». En contraposició, A. Einstein deia que «És la teoria la qui decideix què podem observar». Però Goethe deia que «Sols veiem allò que coneixem». Per exemple, el conferenciant ens mostra una imatge d'una dona major i no agraciada, mentre si fem una rotació de 180º es pot contemplar una jove reina.

A la Grècia clàssica una regla empírica era que «Els cossos cauen amb velocitat proporcional al seu pes», mentre Galileu va afirmar que «En el buit, tots els cossos cauen a la mateixa velocitat».

L'adveniment de la mecànica quàntica apareix el 1900, quan els físics pensaven que l'edifici de la física estava pràcticament acabat. El científic May Kelson, l'any 1899, va dir que «Totes les lleis i fenòmens més importants de la física ja s'han descoberts. Estan establerts de manera tant ferma que és remota la possibilitat que siguin substituïts per nous descobriments. Els nostres descobriments futurs sols tindran com a objecte la sisena xifra decimal».

El 19 d'octubre de 1900 es va reunir a Berlín la Societat Alemanya de Física i Plank va presentar un article modest «*Sobre la millora de l'equació de Wien per a l'espectre*». El 25 d'octubre, Rubens i Kurlbraun copien l'equació i comproven en els seus laboratoris que els resultats experimentals s'ajusten miraculosament bé a la llei de Plank. El 14 de desembre de 1900 Plank presenta un treball «*Sobre la teoria de la llei de distribució d'energia de l'espectre normal*» que és una justificació teòrica (no rigorosa) de la seua llei. En aquest treball va introduir la gran revolució en dir que l'intercanvi d'energia entre matèria i radiació s'efectua de manera discreta en paquets d'energia anomenats quanta.

L'any 1931, en una carta privada al científic americà R. Williams, Plank li va contar el que passava pel seu cap el 1900 i li deia «Jo tenia la fórmula que

explicava l'equilibri de la radiació i la matèria i sabia que la física clàssica no podia donar-me una explicació. La hipòtesi dels valors discrets per a l'energia va ser una suposició purament formal en la qual, en realitat, no hi vaig pensar massa».

Mai, fins el segle XX, s'havia qüestionat el caràcter corpuscular de les partícules. La matèria és matèria. La llum era una altra cosa. És l'eterna discussió, fins que Maxwell, l'any 1865 en «*Una teoria dinàmica del camp electromagnètic*» dona per tancada la discussió sobre la llum: aquesta és una ona electromagnètica estesa per l'espai. L'any 1921 Einstein obté el premi Nobel de Física especialment pel seu descobriment de l'efecte fotoelèctric en una llei que va obtenir sota la hipòtesi del fotó com a partícula de llum.

Tota la energia que procedeix del Sol prové de la subministrada en la transformació del hidrogen en heli. Aquesta energia és enorme i per desgràcia no controlable. Ve donada per la fórmula d'Einstein que és equivalent a la variació total de la massa multiplicada pel quadrat de la velocitat de la llum en el buit.

L'electró és una partícula que està descrita per una funció d'ona que li dona qualitat d'estar en més d'un lloc de l'espai. Un fet curiós representa que l'any 1906 li atorgaren el premi Nobel de Física a J. Thomson per descobrir l'electró. L'any 1937, al seu fill també li donaren el premi Nobel per demostrar que l'electró no és una partícula.

En computació direm que els circuits electrònics estan dissenyats a partir dels seus components com són els transistors, condensadors i resistències. Actualment estan els circuits integrats o xips amb una lògica clàssica o bit (un bit és un dígit binari, una unitat d'informació que pot ser un 1 o un 0). En un futur probable es podrà parlar del «set», amb una lògica quàntica o qubits.

L'element clau dels circuits és el *MOFSET* (Metal Oxid Semiconductor Field Effect Transistor). El transistor conté dues regions de material negatiu (font i drenatge) i una regió de material positiu (canal). Damunt el canal es troba una capa fina de diòxid de silici que és aïllant sobre la qual va una altra capa (porta). Perquè els electrons passen des de la font fins al drenatge, és necessari aplicar una tensió a la porta. Així la porta actua com a un commutador de control que connecta i desconnecta el transistor i crea una porta lògica que transmet uns i zeros a través del circuit electrònic. Com més prop estiguen la font i el drenatge, el seu funcionament serà més ràpid. La relació entre el nombre de transistors i l'any queda reflectida en una gràfica. Així, l'any 1970 els ordinadors tenien uns 3.000 transistors, el 1980

uns 90.000, el 1995 sobre 9 milions, però l'any 2000 els pentiums 4, al voltant dels 100 milions de transistors.

Per a emmagatzemar el bit cal un dispositiu que pugui adoptar aquests estats. És a dir, condensador carregat 0 o descarregat 1 (el dispositiu no pot estar en 0 i en 1 a la vegada). En un ordinador quàntic el qubit, pot estar a la vegada en els dos estats, en el zero i en el 1 simultàniament.

El doble emmagatzematge comporta una gran rapidesa en les operacions. Així en la factorització de nombres amb 1.000 dígit, una computadora actual tardaria uns quants milers de milions d'anys, mentre que la computadora quàntica tardaria sols uns 20 minuts. Tal vegada aquesta computadora quàntica mai podrà ser construïda. Alguns científics més optimistes pensen que es construirà dins de 30 anys.

Per a acabar diré que la física no és infal·libre i que si em pregunten quin és l'interval on podem trobar el valor de la magnitud amb una certesa del 100%, la resposta és tota la recta real. És a dir, únicament tenim la certesa absoluta per a afirmar que la magnitud tindrà algun valor no determinat. En voler acotar el valor, ja perdem la certesa. Així funciona la ciència. Que ningú s'encandalitze i que ningú la menystinga. Cal dir que amb aquesta ciència hem pogut arribar a la Lluna. Fins i tot hem creat un ésser tan complex com una ovella.

Almassora, abril de 2003

Antoni Gil i Trilles

Toni Gil va nàixer a Borriana l'any 1962. Ha sigut president del tribunal de les Proves d'Accés a la Universitat per a majors de 25 anys en la Diplomatura de Professorat d'EGB durant el curs 1989/90, vocal d'aquestes proves en les titulacions de l'Escola Superior de Tecnologia i Ciències Experimentals (ESTCE), de la Universitat Jaume I, des del curs 1991/92 fins al 2002/03. Secretari de tribunal per a les Proves d'Accés en la Universitat de València en el curs 1989/90 i president d'aquestes proves en tots els cursos i totes les convocatòries des de la creació de la Universitat Jaume I fins al curs 1999/2000.

També ha sigut coordinador de les Proves d'Accés a la Universitat de la Universitat Jaume I durant els cursos 2000/01 i 2001/02; coordinador general de les Proves d'Accés a la Universitat de la Comunitat Valenciana durant els cursos 2001/02 i 2002/03; coordinador de les assignatures de Matemàtiques I i Matemàtiques II de COU; coordinador, amb el professorat de secundària, de les Proves d'Accés a la Universitat des del curs 1992/93 fins al 2002/03.

Ha assistit a congressos nacionals i internacionals. Ha publicat articles en revistes nacionals i internacionals, com ara *Poliedres regulars. Entre l'àlgebra i la geometria. El raonament lògic per mitjà d'un joc. Mutacions en grups de tipus finit*, entre altres.

És coautor dels llibres (un per cada titulació de l'Escola) que sota el títol

Antoni Gil

Preparant el primer curs s'adrecen als estudiants de l'últim curs dels estudis de secundària, per preparar-los a l'entrada en una determinada titulació de la universitat.

És doctor en Ciències des de setembre de 1992 i professor titular d'universitat adscrit al Departament de Matemàtiques en l'àrea d'Àlgebra des de 1994. Treballa com a professor a l'UJI des de la seua fundació, l'any 1991.

Les proves d'accés les pateixen tant els familiars com els estudiants. Són importants, ja que decideixen el futur dels estudiants a l'hora d'elegir carrera, que depèn de la nota que s'obté.

Tenen lloc durant tres dies, a meitat del mes de juny i de setembre, amb quatre possibilitats d'aprovar. Una vegada aprovades, l'estudiant es pot presentar tantes vegades com vulga per a millorar nota. Des de fa temps es parla de la possible supressió de la selectivitat, que mai arriba. Fins al 2006, de moment, no s'acabarà.

La majoria dels estudiants cursa segon de batxillerat i pocs són els que estudien *COU*. Aquest curs 2002/03 és l'últim any dels estudis de *COU* i també el darrer any de proves d'accés de *COU*. A cap dels centres s'imparteixen classes de *COU*, tret del Centre d'Educació a Distància.

Les dues modalitats de les proves (*COU* i *LOGSE*) es caracteritzen per la igualtat i l'anonimat. Tots els estudiants de la comunitat tenen iguals proves en les mateixes dates. També els discapacitats, però amb un cert temps afegit. De vegades, aquesta igualtat és perjudicial per a l'estudiant, ja que la convocatòria és única. Cap dels possibles motius (adormir-se, trencar-se un braç, malaltia, mort d'un familiar, etc.) són suficients per poder repetir l'examen. Si falta a un examen pot continuar i recuperar el zero. Si falta un dia, perd la convocatòria i, al setembre, serà difícil cursar la carrera preferida.

La igualtat la reforça l'anonimat. Un professor no sap a quin estudiant corregeix. Des de fa quatre cursos s'ha imposat el codi de barres, tant per a l'estudiant com per a les notes. L'errada del professor és mínima quan el lector òptic transcriu al paper la nota que indica el codi de barres.

Un estudiant de batxillerat té quatre modalitats que pot cursar entre Arts, Ciències de la Natura i la Salut, Tecnologia, Humanitats i Ciències Socials. Per a poder realitzar les proves d'accés s'ha de matricular obligatòriament al centre. En aprovar el curs ha de decidir de quines optatives vol examinar-se. Són cinc les vies per a poder presentar-se a les proves (l'última modalitat, desglossada en dues vies), que ens permeten optar per les diverses titulacions amb preferència davant d'unes altres vies.

De les 25 assignatures de la prova d'accés de *LOGSE*, els estudiants s'examinen sols de set. En una primera part, s'examinen de quatre assignatures de les cinc comunes i que són: Valencià (Llengua i Literatura II), Castellà (Llengua i Literatura II), Història, Filosofia II, i Llengua Estrangera II. En la segona part s'examinen d'una matèria optativa i de dues obligatòries pròpies de cada via i que són: Dibuix Artístic i Història de l'Art, Biologia i Química, Física i Matemàtiques II, Llatí i Història de l'Art (abans Filosofia), Geografia i Matemàtiques Aplicades a les Ciències Socials, respectivament.

La preinscripció és el procés pel qual l'estudiant tria les titulacions que vol estudiar. Aquesta ha de ser única, si n'hi haguera més, quedarien anul·lades totes i durant l'any no podria estudiar a cap universitat. Com més titulacions s'ordenen en la preinscripció, millor (fins a 10 o 12). Si un estudiant vol cursar Medicina a València, a Alacant o a Elx, ha d'emplenar una única preinscripció que li ocuparia els tres primers llocs. No és vàlid emplenar-ne tres, una per cada lloc.

Abans, si un estudiant volia cursar fora una carrera que s'impartia a la pròpia comunitat, calia empadronar-se allà on volia cursar la carrera. Ara això no passa i el districte és obert al 100%. Qualsevol estudiant pot cursar qualsevol carrera en les mateixes condicions a qualsevol comunitat. Tan sols cal assabentar-se dels terminis de les preinscripcions (unicitat per cadascuna de les comunitats). De la preinscripció ix la nota de tall (nota d'accés a la universitat) i que varia, cada curs, segons el nombre d'estudiants que sol·liciten la carrera.

El descens de la natalitat també s'ha notat en el nombre d'estudiants. Entre *COU* i *LOGSE* en el curs 1997/98 eren 18.800; en el 1998/99 18.700; en el 1999/2000, 16.600; en el 2000/01, 15.500, i en el 2001/02, 16.300. En *COU*, de 16.500 en el 1997/98, s'ha passat a 2.600, mentre que en *LOGSE*, de 2.400 s'ha passat a 13.700 en el 2001/02.

Abans, les proves d'accés tenien més transcendència que ara, ja que no sols distribuïen els estudiants a la universitat, sinó que eren un filtre per poder accedir-hi. Actualment, aprova el 96% dels estudiants i les proves només serveixen per a delimitar la titulació que s'ha de cursar. La universitat ofereix i crea moltes titulacions noves i moltes places. Tothom té plaça a la universitat i sobren cadires buides.

Ja s'ha aprovat que durant els cursos 2003/04 i 2004/05 hi haurà, com sempre, dos tipus de proves. Per als estudiants que cursen segon de batxillerat amb el nou currículum *LOGSE* tindran les proves abans explicades. Però els estudiants que hagen aprovat el batxillerat i no les proves d'accés i vulguen presentar-se a les proves en el curs 2003/04, les han de fer segons l'anterior estructura de *LOGSE* (la del curs 2002/03). Això s'haurà de mantenir durant dos cursos. S'incorpora el Grec en Humanitats i el Dibuix Tècnic en Arts. Tant sols hi haurà una única via des de Tecnologia.

La Llei de qualitat de l'educació, recentment aprovada, modifica les modalitats del batxillerat. De quatre passen a ser-ne tres: Arts, Ciència i Tecnologia, Humanitats i Ciències Socials. Per a aprovar el Batxillerat caldrà

superar una prova general de batxillerat que no se sap qui ha d'assumir-la. En llengua estrangera (anglès, alemany, francès, portuguès, italià) hi haurà una prova oral.

Comentem un poc quines serien les característiques que hauria de tenir en compte la nova prova general del Batxillerat. S'hauria de seleccionar l'estudiantat en les titulacions en què la demanda no supera l'oferta. La prova hauria de ser única, secreta i per a tots els estudiants de secundària. Que respecte els principis d'igualtat, mèrit i capacitat. Que els processos selectius foren transparents, objectius i anònims, organitzats amb la participació de les universitats. Que també hi participen les universitats a l'hora de l'organització; ja que, per contra, aquestes voldran fer una altra prova de selecció a la titulació.

Les titulacions que actualment tenen proves d'accés específiques per titulació són: Belles Arts, de la Politècnica; Traducció i Interpretació, de l'UJI, i una titulació d'Educació Física de la Universitat de València.

Les noves proves d'accés específiques per titulació haurien de coordinar-se entre les universitats, no sols d'una mateixa comunitat sinó de tot l'estat, amb la finalitat de garantir que els estudiants tinguen igualtat de condicions per accedir a la universitat. Hauria d'haver proves comunes per titulacions afins. S'hauria de coordinar aquestes proves amb la futura Prova General de Batxillerat. Caldria coordinar, entre les universitats i centres de secundària, els coneixements mínims necessaris per accedir a la universitat.

A la universitat també es pot accedir quan s'és major de 25 anys. Les proves són diferents a cada universitat. Es poden presentar persones majors de 25 anys que no tinguen aprovats els estudis de secundària. Les proves no són massa complicades. El major nombre de persones es presenta a la part de les Humanitats. Solen aprovar poques persones i amb notes baixes.

Tots els exàmens de totes les assignatures passen per les mans de Toni, qui, 15 dies abans de les proves, es passa el dia a la impremta.

La xarrada va ser amena i amb molta participació.

Almassora, maig de 2003

Diversos grups desde 1948

Aquesta és la primera part de la primera tertúlia de la temporada 2003/04 i també la primera vegada en què la Televisió d'Almassora (TVA) filma íntegrament la tertúlia sense donar l'oportunitat als membres que la integren de pronunciar-se sobre aquesta qüestió. Que aquestes lletres servisquen per a rebutjar l'actuació del o dels responsables d'aquest mitjà de comunicació.

En aquesta part veurem els grups musicals des de 1948 fins al 1963. Des de 1948 fins al 1952 hi havia Los Tres Manolos (M. Martínez, M. Canós i M. de los Santos). Cadascú es va comprometre a crear una cançó; *Quiero que estés a mi lado* (bolero) de M. Canós; *Serenata de amor*, de M. los Santos (txa-txa-txa) i *Cuando estás junto a mí* (bolero), de M. Martínez. Aquestes cançons s'han recopilat per a ús particular. La major part del repertori eren cançons

D'esquerra a dreta: Manolo Martínez, Arturo Soler, Alejandro Domínguez (moderador de la tertúlia), Manolo Nicolau i Blas Sempere.

mexicanes i boleros. El trio es va desfer per assumptes laborals d'un dels seus components.

Va passar poc de temps quan l'any 1953 es formà el duo compost per José Mª Nogueroles i Manolo Martínez anomenat Los Noguemar, amb actuacions setmanals a Ràdio Castelló. La cançó *La Panderola* és la més famosa del grup, però no la popular, sinó la que començava per: «Desde Onda hasta el Grao / por Bechí y por la Hora / llega hasta Vila-real / la moderna Panderola, ...» Tal va ser la popularitat de la cançó, que l'enginyer en cap del tramvia a vapor, a través del popular Xenxo, sol·licità que anaren a cantar-la a l'estació de Castelló davant

dels empleats que lliuraven en aquests moments. Quant creien que els anava a renyar per la festa de les estrofes, va dir que els donaren tres passes a perpetuïtat per a viatjar gratis per tot el recorregut (fins i tot a Marquet, encarregat d'imitar el xiulet del tren amb un canut de canya).

En el concurs de La Festa de la Rosa que anualment se celebra a Castelló, van estrenar la cançó *La plegaria a la Virgen del Lidón*. Si no van obtenir el primer premi va ser perquè les bases del concurs exigia un mínim de cinc components i ells només n'eren dos, acompanyats del popular Marquet. Va ser el director de la Coral d'Educació i Descans de Castelló i la Vall d'Uixó, qui els va invitar a la primera serenata a la porta de la catedral i posteriorment a formar part com a guitarres en el concurs d'havaneres a Torrevella. També van actuar en La Voz de la Plana de Borriana, on estrenen el pasdoble *Burriana, flor de azahar*. Són autors del cercavila *Almazora*, interpretat recentment per la banda de música La Esmeralda, *A Castellón* i *La Vespenicilina*, entre altres.

ANTENA N.º 3
 CONGREGACION DE LUISES
 Acto patrocinado por el Ilmo. Ayuntamiento
Homenaje de la juventud Almazorese
 a su **REINA Y DAMAS**
 con la actuación del POETA
Bautista Carceller
 el Conjunto
Calypso Boys
Nuñez
 y los **Los 4-Z**
 y la extraordinaria colaboración de
RAIMON
 Jueves día 27 Teatro MODERNO 11'15 Mañana

Actuació al Moderno, l'any 1963

En ajuntar-se M. Nogueroles, M. Canós i M. Martínez formen el conjunt Penya el Meló i posteriorment Los Nocamar, i es crea al mateix temps el Coro Meló. Normalment actuen tots junts. Així ho fan a Fanzara en la festa de les *puríssimes*, també al Cine Serra en un homenatge a mossèn Corneli organitzat per la congregació Els Lluïsos. Pacten amb el públic que sols eixir el trio demanen *La Panderola*. S'obri el teló, ix el Coro Meló i canta *La Panderola* popular que últimament han posat de moda Els Llauradors, però amb lletra de l'ideòleg del grup M. Canós, que la fa més divertida. La nova lletra diu coses com que sols va al 20 per hora, que quan va a moure tremola, que el fum s'envola, que els xiquets van a l'escola,... Aquesta cançó va agradar el públic i s'ho passaren bé quan Marquet, en imitar el xiulet del tren amb una canya, es va equivocar en la segona estrofa perquè la lletra l'havien canviada. La majoria de les cançons originals han sigut recopilades per ordinador. Les seues actuacions sempre van ser *gratis et amore*.

Arturo Soler va iniciar el seu aprenentatge musical amb el mestre de la música Federico Agut l'any 1945. Després de tenir la base va ser el seu pare l'encarregat d'ensenyar-li a tocar la bandúrria, el llaüt i la guitarra. Posteriorment el seu pare va formar una rondalla i després es va formar una altra sota la batuta de Federico Agut i en ambdues actuava com a bandúrria. Un dia va a València amb Vicent González *Pallero feta*, per traure's el carnet professional i poder actuar en *varietés* («Teatro, circo y variedades», es llegia al carnet). Així naix el grup Los Viar, l'any 1952. Toquen boleros del trio Los Panchos i del trio Guadalajara. Actuaven moltes vegades en els festivals de *varietés*, sota la direcció del locutor de Ràdio Castelló, el senyor Escura i el senyor Galmés com a coordinador de l'espectacle. També actuen en Ràdio Borriana, Cine Ràdio de Castelló i en directe en la emissora de Ràdio Castelló.

Amb el vistiplau de Vicent, Arturo funda l'any 1957 el trio Los Rebeldes juntament amb Manuel Soriano i Pasqual Cándido. Graven 22 cançons de les quals 8 són pròpies d'ell. Cançons com *Amarga pasión, Ilusión juvenil, La patria es tu deber, Cariñito amado, Pronto te vas a casar* i *A la Luna ni hablar*, especialment grata, ja que fou composta pel seu pare Arturo Soler i Corell. Aquestes cançons són registrades a Madrid a la societat d'autors a nom de Pasqual Cándido i gravades per Discos Columbia.

Totes les seues actuacions agradaven la gent, els discos sonaven contínuament en les emissores, ja que la ràdio era el mitjà de comunicació per excel·lència. Recorda amb afecte l'actuació a Cadis en el Parc Genovés (Cortijo de los Rosales).

A la mort de Manuel Soriano, solista del trio, Arturo s'ajunta amb M. Martínez i naix el grup Los Dos de la Plana l'any 1960. El seu lema, «Dos voces, dos guitarras». Toquen temes mexicans, boleros i pasdobles,... Componen cançons com *La plegaria de la Verge del Lledó* que agrada molt els castellonencs i un pasdoble al torero Fernando Zabalza que van cantar i dedicar a la plaça de bous de Castelló. Actuen a Borriol, al Teatre Russafa i a la plaça de bous de València, L'Eliana, Vilafranca... No cobraven res per actuar i el que més els importava era el passar-ho be. Això sí, si eixia algun sopar no el rebutjaven.

En un festival organitzat per Ràdio València, actuen a la plaça de bous. Durant les cinc primeres setmanes ocupen els segons i tercers llocs. En setmanes posteriors baixen precipitadament. Abans que ens tiren, pensen, escriurem una carta per autoexcloure'ns. El director els anima a seguir endavant. Molt malament no ho devien fer, ja que quedaren els segons, perquè com pensa Manolo, la cançó dels guanyadors al final tenia un «refinal» i la gent va aplaudir més del normal.

Manolo es va posar malalt i Arturo va entrar en Los Verches amb Paco Manrique, *Panoleta*. Actuaven tots els diumenges a la Pèrgola de Castelló. Durant dos anys Arturo va actuar a la sala Tebaida de Benicàssim en el conjunt Tabú i va finalitzar en l'orquestra Singapur, amb Pepe Mollà, *El Benito* en la bateria.

L'any 1956 apareixen Los Calypso-Boys fins el 1963, aproximadament. En una primera etapa formen el grup José M. Reboll, els germans Mateo, Tomás Trilles i Blas Sempere. Toquen cançons més prompte melòdiques i del Duo Dinámico. En la segona etapa el formen els germans Mateo, José M. Reboll, Manolo Bellmunt i Manolo Nicolau. En aquesta etapa tenen per ídols els Beatles i toquen cançons italianes. Va ser Federico Agut el primer mestre de música de la majoria dels cantants. Actuen en matinals, al Rialto, a Ràdio Castelló, d'estiu a la sala de festes Tombatossal i en festivals organitzats a la platja d'Almassora, en un programa de la televisió a Barcelona, a l'Hostal de la Llum al costat de Miguel Ríos i en concursos de festes dels pobles. Cal destacar la gran qualitat musical dels germans Mateo. Manolo Nicolau no recorda com va desaparèixer el grup l'any 1966, però sí que recorda que tenien tots molta afició.

Conta Pepe Mollà, *El Benito*, que una vegada actuaren a Nules el grup Els Tres Jarros compost per ell, Pepet, *el Menescalet* i Jesús Bernat, *el Maso*, amb roba i barret mexicà, pistoles... Idearen una salutació a l'hora d'eixir a l'escenari, ja farts de la presentació clàssica. Eixien un a un a l'escenari i en

D'esquerra a dreta: César Cuellar, José Falomir, Alejandro Domínguez, Maribel Marzal, Vicente Mateo, José Manuel Membrado i José Rámos.

veure's se saludaven pegant-se uns *colpets* al cul. Ix Pepe en primer lloc i s'enganxa a l'escenari. S'amaga immediatament. Ix *el Menescalet*, no veu a ningú i també s'amaga. Finalment ix *el Maso* que fa igual. El públic anava a bacs en creure que era una broma.

La segona part d'aquesta tertúlia comença per parlar del grup Los Chingolos, creat l'any 1962 per Francisco Gonzalez (*Hidalgo*). Els seus primers components van ser Francisco González, solista, Enrique Mulet, guitarra, Francisco Vila, guitarra solista, Vicente Grifo, guitarra baix i Joaquín Antolí, bateria. En transcórrer el temps forma part del grup José Manuel Membrado, a l'orgue. Després el grup fou desmembrant-se i va entrar com a bateria José Miguel Gómez, com a baix Gerardo Llorens i finalment Maribel, component del duo Las Mellizas, amb el nom Maribel y los Chingolos.

Los Guepardos es van formar l'any 1964 i el componen Lluís i Pepe La Osa, guitarres, José Manuel Beltrán (*Bosseta*), bateria, i César Cuéllar, guitarra baix, i Sabela la cantant. El mateix any van nàixer Los Cimarrones, compost per José Falomir, guitarra solista, Gilberto Albella (*Wilbo*) bateria, Ximo Bernat (*Paul*) (el fill del *Maso*) guitarra baixa, Eliseo Peris (*Ely*) (el fill

de *la Sancha*) cantant. Van actuar al Teatre Serra durant la Setmana de la Joventut dels Lluïsos. El curs 1965/66 Eliseo Peris va marxar a la Universitat Laboral de Tarragona i va entrar com a guitarra rítmica i veus Alejandro Domínguez (el fill de Carme, *la Cadirera* i Alejandro). Pasqual Ventura substitueix Alejandro per cursar els estudis de batxillerat als escolapis de Castelló. José Ramos, *Palmi*, va substituir Ximo Bernat i Enrique Falomir va substituir Gilberto. Als pocs mesos Vicent Maña va entrar com a cantant del grup.

En 1967 van aparèixer Los Volcanes, format per José Ramos (*Palmi*), guitarra baixa, Manuel Grifo (*Quiquero*), guitarra solista, Guillermo Llorens (*El Pincho*), bateria, Esteban Gimeno-Varón, de Castelló, i Lluís Ariño, de Borriana, com a orgue i veus.

En finalitzar el curs 1965/66 es dissolen Los Cimarrones i es va formar el conjunt músic vocal The Silver's Stones, format per Eliseo, Gilberto, Ximo, i José Manuel Membrado a l'orgue. El grup naix per les periòdiques reunions al Bar de la Juventud (Centre Parroquial) d'Almassora. Posteriorment forma part del grup José Ramos (*Palmi*) guitarra baixa. Paul passa a guitarra rítmica i solista i Ely queda sols com a vocalista. El gran èxit obtingut pel grup va ser per la fidedigna còpia de la música i veu dels Beatles, encara que, per les exigències del públic, també interpretaven algun compositor que destacava en aquest època. El conjunt es va constituir l'1 d'agost de 1966 i la primera actuació va ser el 6 d'agost al camp de futbol del Madrigal de Vila-real. L'última actuació de José M. Membrado amb el conjunt va ser el 8 de setembre de 1968, amb 120 inoblidables actuacions. Aquesta última actuació va ser al jardins de la plaça Santa Isabel d'Almassora, contractats per l'ajuntament. Actuaren amb el conjunt d'Enrique Agut.

José Manuel va eixir del conjunt quan The Silver's Stones es va aventurar, i amb èxit, a eixir pel nord d'Espanya i a Madrid actuant amb les prestigioses sales com Paladium, Yulia, etc. José Manuel treballava en una empresa i no va poder anar-hi amb ells. La seua nòvia, Vicentica, li va proposar seriosament: boda o música. Tots els diumenges i festius tenien actuacions i els nòvios mai estaven junts. El resultat va ser evident: boda l'any 1970.

Després de la gira per Espanya, al voltant l'any 1968, va ser quan el conjunt va canviar de nom i es va anomenar Los D-2, format per Eliseo, Gilberto, Ximo, Lluís Ariño a l'orgue i José Pons al baix. Amb aquest nom participen en el XI Festival de Benidorm amb la cançó *Don José*, amb record a la figura del mestre d'escola, queden en tercer lloc i van gravar un disc.

L'any 1971 Ely, com a solista, va guanyar el XIII Festival de Benidorm amb la cançó *Mi rincón*. En 1988 va ser guardonat a Miami amb el prestigiós Chin de Plata com a cantant revelació de l'any per la cançó *Culpable*. També va tenir gran èxit la cançó *Volverás*.

La majoria dels grups actuaven en Ràdio Castelló i es donaven a conèixer a través del programa concurs El Gran de Varieté, de Vicente Escura. Cada dia, un grup de la província interpretava dues cançons de dilluns a divendres a partir de les 13.30 h i els aficionats a la música podien conèixer la *moguda* dins de la província.

La orquestra Los Santos va nàixer l'any 1967 i va finalitzar el 1978. Els components inicials eren: José Falomir, guitarra solista, José Manuel Domínguez (*Blayet*), piano, César Cuéllar, contrabaix, José Manuel Beltrán (*Bosseta*), bateria, Alberto Ferrer (*Llonganissa*), vocalista. L'any 1970 el vocalista va passar a ser Vicente Maña i al 1973 s'incorpora el saxofonista Julián Luna. El 1974 s'incorpora José Mata (fill) com a bateria, substituït el 1975 pel també bateria Enrique Falomir. Es va ampliar el grup amb la incorporació de Gustavo Escrich com a trompeta. Actuaven en sales de ball com L'Alqueria d'Almassora, el Fallero de Borriana i també en tot Espanya amb artistes internacionals.

El 1968 va nàixer el grup *CH5*. Els seus components eren Salvador Romero, contrabaix, Juan Morcillo, cantant, que posteriorment seria Morcillo el Bellaco y Los Rítmicos, Jorge Gómez, bateria i Lluís Terres, guitarra. El 1974 es va renovar alguns dels components i que són: Manuel Seglar, contrabaix, Ximo de Vila-real, cantant, Jorge Gómez, bateria i Juan José Cornelles, piano. Van gravar dues cançons: *Vivo la vida* i *Eso no*. El grup es va acabar l'any 1982.

Des de finals de 1969 fins l'any 1975 trobem Enrique Agut y su Conjunto, format per Enrique Agut, piano, Ximo Bernat, contrabaix, Gilberto Albella, bateria i José Ramos, contrabaix.

El 1979 es va formar l'orquestra Estil, formada per José Falomir, guitarra, Gustavo Escrig, trompeta i arreglista, Enrique Falomir, bateria, Vicente Maña, cantant i provinent de Los Santos. Fins al 1983 van formar part de l'orquestra Manuel Seglar, baix i trombó, Antonio, saxo i clarinet, Benjamín Lengua, orgue, Juan F. Soler (*Armilletes*), cantant i percussió.

Una vegada més, José Falomir va crear un nou grup. Ara s'anomena grup Caster i està format per ell, Juan F. Soler, Julián Luna, saxo i clarinet, Joaquín Lozano, guitarra baix i veus, Salvador (*Salva*), veus i orgue. Actuen en tota la província fins l'any 1993.

Tots aquests grups interpretaven música de l'època de grups com The Beatles, Lone Star, Los Mustang, Los Sirex, Los Brincos, Los Bravos, Los Diablos, Los Ángeles, Los Módulos, Fórmula V, Los Canarios, Los Huracanes, Los Gatos Negros, Los Juniors, Micky y los Tonys, Los Salvajes, Los Continentales, Los Pekenikes, etc.

Per a poder actuar tots els components d'aquests grups necessitaven la llicència fiscal d'artistes que es pagava per dies d'actuacions i calia estar associats a l'agrupació sindical i sindicat provincial de l'espectacle i posteriorment al de músics espanyols amb la seua especialitat.

Almassora, octubre-novembre de 2003

D'esquerra a dreta: Ximo Renau, Eduardo Redondo (presentador), Joan Edo i Josep Ballester

Ximo Renau menciona els desapareguts fusters Juanito Forner i Pepe Gellida. Recorda el passat i parla del fuster Ezequiel Safont, de Sucaina, que tallava i treballava els pins. Ximo va treballar amb Daniel Ibáñez en el primer bloc de pisos d'Almassora (XII Apòstols) i en la primera fase de construcció de les casetes del Sindicat (48 vivendes). Actualment els fusters joves es dediquen a fer portes i finestres a mida. Es dediquen més al muntatge de les peces que compren fetes. Cada vegada són més especialistes. Tal vegada no saben o no interessa saber començar i acabar fent una porta o una finestra. Diríem que són més autòmats. Les màquines programades per ordinadors són les màquines del futur, i el futur ja és el present.

Hi ha més de 16.000 classes de fusta diferents. Unes 2.000 són les més conegudes. Comercialment, unes 400 s'utilitzen per a fer mobles. La fusta es pot classificar en dos grups: la frondosa (roure, faig...) i la conífera (pins, abats...). La «mobila» és una fusta de pi que procedeix d'Alabama (sud dels EUA). El seu nom conegut pels valencians deriva de la ciutat de Mobile, d'uns 250.000 habitants. A la resta d'Espanya és coneguda per *Pinus melis* o *Pinus tea*. El seu nom correcte és pi groc del sud.

Balsain és una població de província de Segòvia. El pi d'aquesta zona l'han fet denominació d'origen i la família reial espanyola és la propietària de l'única serreria. La fusta més cara és la de teca, és tropical i prové de Balí i Tailàndia. Té molt de greix i no cal pintar-la. La més densa, (950 kg per metre cúbic), s'anomena «pal de ferro». S'afona en l'aigua.

L'aglomerat prové de les despulles de la fusta, com poden ser la serradura, borumballa que fan les màquines... ho trituren i ho comprimeixen. Després pinten la part exterior amb melamina. Això fa que no es corque, que siga més barat que la fusta i no dilata amb la humitat. A més a més, si no hagueren inventat l'aglomerat, la fusta ja hauria desaparegut. Els aglomerats són xapats de xapa de fusta natural (aglomerat rexapat).

Les perilloses màquines de serrar són les causants dels accidents que els fusters pateixen en les mans, sobretot, per la pèrdua dels dits.

Per què les cases són tan estretes a Almassora? Potser hi havia una ordenança municipal de tala dels pins a certa mida. Així, el cabiró divuitè mesurava divuit pams, dos dins de la paret i la resta, 16 pams, és a dir, 4 m que tenia la casa d'amplària.

Com a materials nous cal mencionar les xapes, els plàstics, els laminats de plàstic (raelite), etc. Últimament treballava a l'empresa Gamadecor de Porcelanosa.

Joan Edo ens diu que l'ofici de ferrer ha evolucionat ben poc. Ferrer és la persona que es dedica a manipular el ferro per fer-lo útil. El ferrer de carros feia la ferramenta per als que feien carros; el ferrador ferra els cavalls; el ferrer de mar feia la ferramenta per a les barques de pesca; el ferratell o manyà fa reixes i portes; el ferrer de tall es dedica a fabricar o reparar les ferramentes que tallen. Aquest ofici és una preciositat. El ferrer crea art.

El bronze es fonia i després es podia un poc; no es podia modelar i es partia molt. El ferro, ja es podia forjar després d'escalfar-lo i és més dur. El tremp es va inventar per casualitat. El tremp resulta de la contracció ràpida de les molècules de ferro en gelar-se. Això fa que siga més dur. Segons siga el mitjà de congelació tenim el tremp d'aigua, d'oli, d'àcid sulfúric, de fred controlat (més modern, utilitzat per la marca La Bellota).

Fabricaven ferramentes com ara: l'aixador romà; l'aixadol (més lleuger, utilitzat en terres de marjals); l'aixadoleta (més menuda, utilitzada al Maestrat); l'aixà caçuda per cavar i desterrossar; l'aixà caçuda amb puntes per no tallar les arrels; la dolla; lligó de raure; lligó de ganxos; lligona, de fer cavallons, de regar,...; lligonet de raure blat o de jardí; destrals; destraletes per als talladors; la falç i variants com el falçó, les falcetes, la corbella, el

surrat (corbella gran de mà); escarpes; empeltadoret; pinta de pescar anguiles; ganxos de traure fem; ganivets i ganivetes de carnisers, etc.

Els ferrers d'Almassora tenien fama de ser bons. Treballaven per a la gent de tota la província. De ferrers, hi havia el *tio* Jaume, el *tio* Emilio (home de la Ferrera), Soler (el del Portal), Batiste Edo (Joan Edo) i més antigament Llorens de Tristets. De manyans: *Fraïscó* Agut (pare de Paco Agut), Claramonte, *Matxet*, Batiste Martínez... Els manyans es dediquen a fer reixes, portes de ferro,... i el carreters a fer carros. Un dels carreters més antics va ser José Bernat Pons, avi de Pepe Bernat i pare de Pepito el Menescalet.

El ferrers pateixen dels ulls, bronquis, esquena, i sobretot de les cremades. Un bon remei era l'oli de neu. També la mel. Quan nevava, mitja botella de boca ampla l'omplien d'oli i l'altra mitja de neu. En cremar-se ho menejaven i es curaven. En passar cert temps la neu ja tornava a estar per damunt l'oli. La neu mai arribava a fondre's. La patrona dels ferrers és santa Llúcia.

El millor acer que podien utilitzar era el de bomba d'aviació o projectil i després l'acer del carril del tren. El més utilitzat era l'acer de ballesta. A Blavet, un ferrer de Borriol, li va explotar una bomba que tenia l'espoleta. El va fer pols.

Les ferramentes que més s'estima, ens diu Joan, les dóna al museu, ja que estan en un bon lloc i sap que mai es perdran.

El cavall portava el forcat i després anava el vernet o xaruga (*vertedera* en castellà). S'utilitzava per llaurar antigament. Quan s'arribava al cap, calia girar les pales per tornar llaurant.

La ferreria es compon del forn, l'enclusa, la piqueta de l'aigua, la coveta del carbó, el banc de treball en un *tornillet*, el cavallet de dentar corbelles i la mola. Aquesta era una pedra d'uns 90 o 100 cm de diàmetre, com si fóra de sal. La millor pedra era la que menjava molt de ferro i es desgastava ben poc. Les compraven d'una pedrera de Puçol i després d'Albacete. Els durava entre 20 i 22 dies. Al manyà Joaquin Martínez de Vilanova d'Alcolea, cosí de Batistet el Manyà, li duraven entre 10 o 12 anys. No s'ho creia.

En la meua època, ens diu, treballàvem molt ja que hi havia molts llauradors, carros, i ferramenta per treballar a l'horta. En la ferreria hi havia una perxa per penjar les ferramentes noves i una altra més gran per a les velles. Mai s'equivocaven en donar-li a un client la seua ferramenta. A més a més, ens conta, la ferramenta s'assembla a l'amo. Tothom va riure. En part té raó, ja que per a un home bragat, la ferramenta ha de ser forta, per a una persona que va a jornal la ferramenta serà diferent que per al propietari d'una xicoteta finca que va a llevar la brossa, etc.

Al voltant dels anys 1960 va aparèixer el *rotovator*, els llauradors ja utilitzaven ben poc les ferramentes, el nombre de carros cada vegada era

menor i l'ofici de ferrer va desaparèixer com a tal. No tenia cap raó de continuar. L'ofici de fuster s'ha mantingut perquè ha pogut evolucionar.

Josep Ballester ens parla de l'enquadernació. Aquest és un ofici que necessita de molt de temps. Molta paciència. L'ofici el va aprendre desfent llibres per a tornar-los a fer.

Quan el llibre és vell, cal llevar tots els residus de cola i posar tots els fulls bé. Si el llibre està en perfecte estat, la manera de cosir-lo és per mitjà del *punt seguit*. En el teler s'agafen normalment tres fils. Se serra el llom del llibre i es fan unes mosses de les mateixes dimensions que els fils de cànem. Passarem el fil i anirem entrant i eixint, nuant tot el quadernet i al del cap i al del peu és on farem la cadeneta. En posar el segon, igualment, nuant el cap. Així successivament. El tercer es nuga entre el primer el segon. Quan es posa el quart fil, es fa el mateix. És per tot això que l'enquadernador es coneixia més per lligador.

Si el llibre és molt gruixut i els quadernets en lloc de ser de 4 són de tres fulls, no li podem posar molts fils. Aleshores farem el *mig punt o saltejat*. Es fa en dos plec a l'hora. Així en dos quadernets s'ha fet una passada de fil. Utilitzarem la *dentà de gos* quan el llibre siga de fulls solts que també van cosits. En l'agulla, a cada fil es pega dues voltes a cada costat. En les puntes, en lloc de fer cadeneta es fa la m. D'aquesta manera tenim muntat el llom del llibre.

Les tapes que ens ha encarregat l'amo del llibre poden ser: 1) Rústiques o muntades. Tot el llibre d'una peça i del mateix material que pot ser de tela o guaflex. 2) Mitja pasta. (Pasta vol dir tapa). Llibres que porten el llom de pell i els plans o són de paper o són de tela. 3) Mig luxe. El mateix que l'anterior, però la pell porta nervis (no és llisa), i en el pla porta unes puntes, generalment grans de tela o de pell. 4) De pasta sencera. Tot el llibre és de pell, però el llom és llis. 5) De luxe. Poden fer el que vulguen. Hi ha el normal i els tríptics que són més antics i porta el llibre al centre amb dos lloms.

Es considera que l'art de l'enquadernació va començar en transformar-se en *còdex* el rotllo de pergamí o paper, en fulls quadrats i en aquest moment les tapes eren tauletes de fusta (cedre) unides pel llom amb pell i per davant en uns corxets passats de gamusa o vitela basta. Decoraven la fusta amb pedres precioses, or, diamant,... D'aquests llibres en resten ben pocs, un al museu de Vic i dos exemplars a la catedral de Jaca. Després van eixir els estils monàstic i gòtic. A partir d'ací canvia el nom de lligador pel actual d'enquadernador.

A Europa estava el renaixentista, barroc, rococó... No a Espanya, que van crear la pasta espanyola. La pell es posava en una canya per fer una «barraqueta». Es jaspava per mitjà de sulfat de ferro. Dibueix pla al llom. En la part de davant les aigües cauen d'un costat i en la part de darrera cauen a l'altre costat.

També va tindre gran èxit la pasta valenciana. A la pell sencera se li donava un color clar. Després s'enrotlla donant-li un color més obscur i en enrotllar-se feia un dibuix com un marbre molt bonic. A partir del segle *XIII*, a Espanya es creen els estils mossàrab, mudèjar, neoclàssic, catedral i *palmito*. Continuaran fins finals del segle *XIX*, on cadascú crea el seu propi estil, però totes les enquadernacions queden molt boniques.

La importància de l'enquadernador en la història queda reflectida no pels documents que enquadernava, sinó per la forma de treballar. Quan els fulls eren solts i calia cosir amb *dentà* de gos, el llibre es premia molt quedant el llom més estret que el pla. Aleshores l'enquadernador buscava cartes i documents que posava al llom. D'aquesta forma no es perdia la informació.

La xifla és una ferramenta composta per una peça de ferro rectangular amb un tallant i un mànec. Serveix per a aprimar una pell. De la peça de pell rectangular es lleva tota la carnassa de les voreres, d'un o dos centímetres d'ample. Això es fa perquè quan hem d'apegar el paper, aquest ha de pujar a la pell, però no ha d'estar més alt.

Per gravar s'utilitzava pa d'or. En un llibret de nou peces, de dimensió nou per nou hi havia nou làmines. Resultava difícil traure l'or del llibret per posar-lo damunt la pell per gravar. Això feia que molts enquadernadors no gravaven, fins que últimament s'ha pogut gravar per pel·lícula.

L'aigua que feia en batre's una clara d'ou amb tres gotes de vinagre la utilitzaven per pintar la pell. Calia tallar l'or que posaven damunt el llom, escalfar les ferramentes i fent pressió sobre la pell quedava gravat. Per a finalitzar, s'utilitzava un cotó amb oli d'ametla dolça per a arreplegar l'or sobrant i poder vendre'l posteriorment.

Treballava en la impremta Marco de tipògraf i es passà a enquadernador per guanyar més diners. Encara no sabia que un llibre costava moltes hores i fins i tot dies per acabar-lo. No és massa rendible. Tan sols es pot viure dignament.

No li ha ensenyat l'ofici a la seua filla. Pensa que no es perdrà ja que sempre hi ha persones dedicades a la impremta que a hores lliures es dediquen a enquadernar. Sempre hi ha persones d'altres oficis a qui els agrada l'enquadernació, com pot ser a Almassora el magistrat Arturo Gimeno. No importa les hores dedicades a tal menester. Aquests serien els artesans. Ben pocs avui en dia. Ara interessa més el tipus industrial. Grans màquines de 5 estacions que costen 10 milions de pessetes per estació (cada faena és una estació).

Una empresa com Pamesa porta l'enquadernació de tota la comptabilitat a tan sols dos aficionats.

Almassora, novembre de 2003

La TERTÚLIA DEL PORTAL organitza aquesta vegada una mostra de material cinematogràfic relacionat amb el poble d'Almassora, com ja abans havia fet amb les mostres de *Joguines* o de *Fotos antigues*.

No fa gaire temps el cinema, a Almassora, era una activitat comercial, plural i competitiva, es trobava lluny de la incòmoda situació actual, en què apareix esporàdicament i necessita protecció oficial. Aleshores el cinema formava part de la vida ciutadana.

Durant els anys 1950, 1960 i 1970 (per no parlar de temps més antics) dues i tres sales de cinema a l'hivern i diverses terrasses a l'estiu proporcionaven entreteniment a la població, que gaudia omplint sales de fins i tot 1.000 butaques, per a veure els seus artistes favorits: Marisol, Sarita Montiel, Joselito...

Noms com: el Windsor, el Niza, el Moderno, el Cortijo, el Capitol, el teatre Serra, el Holiday... noms amb pretensions europeistes, formen part de la memòria col·lectiva de la gent d'Almassora.

En aquesta exposició pretenem rendir un sentit homenatge a una època i a la gent que la va fer possible, i ho fem amb retalls d'aquell temps que, com a peces d'un puzzle, que cada espectador haurà de recompondre dins del seu cap. Per a uns serà donar vida a un record, uns altres descobriran un món passat que no van arribar a conèixer.

Es poden veure cartells originals d'algunes pel·lícules de l'època, com són: *Último tango en París* (1979), *Frenesí* (1974) d'Alfred Hitchcock, *Family Plot*, *La Trama* (1976), del cine club Almassora (fundat el 7 de febrer de 1976).

Cartell que anuncia l'exposició amb butaques del Teatre Serra.

Exposició cartells de pel·lícules de producció espanyola.

Infantils: *El Gordo y el Flaco*, de Stan Laurel i Oliver Hardy, *Los reyes de la risa* (1965), *Heidi* (1976), *La abeja Maya* (1978).

Cine de catàstrofes: *Aeropuerto 75* (1975), *Terremoto 85* (1985).

Classificades «S»: *Polvos mágicos* (1979), *Garganta profunda en Tokio* (1980), *En el interior de un convento* (1978).

De romans: *Ben-Hur* (1972), *Maciste contra los monstruos* (1972), *El retorno del gladiador invencible* (1972), *Constantino El Grande* (1973), *Poncio Pilatos* (1973).

Musicals: *Grease-Brillantina*, *Fama*, *Fiebre del sábado noche*, totes de 1978.

De l'Oest: *Winchester*, *La leyenda de la ciudad sin nombre*, *El halcón y la presa*, totes de 1978.

Aventures: *Tarzán* (1966), *Los Corsarios* (1970), *Robin Hood* (1970), *Lawrence de Arabia* (1975), *En busca del arca perdida* (1981).

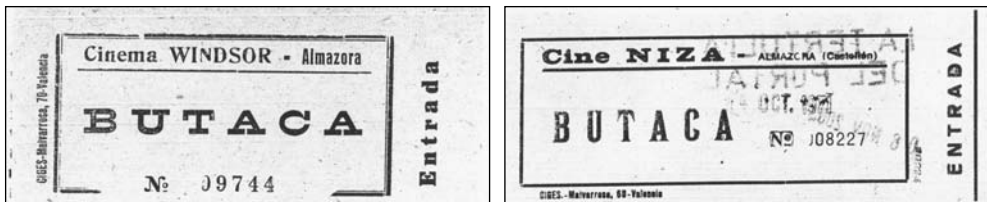
Produccions espanyoles: *Las Leandras* (1976), *Estoy hecho un chaval* (1976), *Curro Jiménez* (1978), *La Celestina* (1977).

Clàssiques: pel·lícules de tota la vida i per a tota la vida, guanyadores de diversos Oscar, com *Doctor Zhivago*, *Dràcula*, *Lo que el viento se llevó*.

En l'exposició s'exhibia un projector de 35 mm de l'any 1940 del cine Moderno, amb focus de carbons. També hi havia altaveus, amplificadors,

Projector del Cine Moderno. 1940

Talonari de tiquets d'entrada

objectius, bobines, butaques del cine Windsor, i fins i tot talonaris de tiquets d'entrades als cines.

Amenitza l'exposició una projecció en vídeo de *NODO* (noticiari i documentals), pel·lícula resum de 40 anys de la història d'Espanya (anys del Seat 600, Massiel...).

El dia 8 de novembre de 2003 es va inaugurar l'exposició, que va estar oberta fins al dia 16. Els dies laborals de 19 a 21 h. Els festius de 12 a 14 h i de 19 a 21.30 h.

Els empresaris de les sales eren: Vicente Casino Martínez, jubilat, i Pasqual Durà i Cherta, ja mort. Agraïm la inestimable col·laboració de Vicente i de les filles de Pasqual, Maria Jesús i Mayte. Sense els seus materials, els seus consells i la seua informació aquesta exposició no hauria sigut possible.

Almassora, novembre de 2003

És la cinquena vegada que la tertúlia té l'honor de tindre Daniel com a conferenciant. La primera, al gener de 1993 sobre *Castelló i el naixement del metre*. Al gener de 1995, per segona vegada sobre *En quin dia estem? Història social del calendari*. La tercera, al febrer de 2000 sobre *Jorge Juan, un gran matemàtic valencià*. La quarta, al febrer de 2001 sobre *Forns de calç. Testimoni d'una economia de subsistència*.

El sentit de la curiositat era una de les coses que més li agradava a Jules Verne de les persones. També a Albert Einstein. A Daniel li agradaria transmetre al públic el mateix que va rebre d'un amic ja desaparegut; que llegim Jules Verne.

Jules Verne és un escriptor francès, amb molta psicologia de les persones i molt prolífic. Va nèixer a Nantes l'any 1828 i va morir a Amiens l'any 1905. L'any 2005 farà 100 anys de la seua mort. Va començar a escriure ara fa més de 150 anys. Personatges semblants poden ser Vicente Blasco Ibáñez, Benito Pérez Galdós o Leonardo da Vinci. Enquadrem Jules com escriptor de novel·les d'aventura i de xiquets i no és del tot veritat. Si algun motiu hi ha perquè Juli no tinga massa lectors és el cine i les divulgacions de dibuixos (sols es llegeix el paràgraf de la vinyeta).

Jules sempre s'ha preocupat d'anar allà on ningú hi ha anat. Així, va escriure llibres sobre el Canadà, l'Orinoco, l'Àfrica Austral, els Pols Nord i Sud, l'Antàrtida... Tenia un gran instint per dominar pacíficament la naturalesa, d'aprofitar i explorar els seus recursos. En aquest segle la ciència adquireix un protagonisme total. La meitat dels seus personatges són professors o científics. L'home serà més feliç com més domine la naturalesa. Té una gran passió per la ciència i per la saviesa.

En la seua època França estava molt convulsada. La crisi de la Revolució Francesa estava encara activa. La monarquia volia tornar a eliminar els avanços de la democràcia. De família burgesa, va estudiar la carrera d'advocat a París, per voluntat del seu pare. Es cartejava i es va trobar amb els millors escriptors del moment. Des de 1847 fins 1851 va escriure moltes operetes, drames i comèdies per representar-les al teatre, amb poc d'èxit per ser un gènere menor.

La primera novel·la que va tindre un gran èxit va ser *Cinc setmanes en globus* (1863). Vol que les novel·les siguen completament i científicament

creïbles. No vol inventar-se res. Els seus arguments són científics i aprofita la ciència per fer una divulgació científica. És considerat el pare de la ciència ficció moderna.

Entre els llibres més populars figuren: *Viatge al centre de la Terra* (1864), *De la Terra a la Lluna* (1865), *Geografia completa il·lustrada de França i les seues colònies* (1860), *Vint mil llegües de viatge submarí* (1870), *Els fills del capità Grant* (1868), *El descobriment de la Terra* (1870), *Una ciutat flotant, L'illa misteriosa* (1870), *La volta al món en vuitanta dies* (1872), *Un viatge a la Lluna* (primera adaptació al cine pel cineasta G. Meliès), *Miguel Strogoff* (1876), *Hèctor Servadac* (1877), *L'esfinx dels gels* (1897), *Les tribulacions d'un xinès a la Xina* (1879), etc.

Al principi té molta fe en la ciència però arriba un moment en què es fa més escèptic. Una vegada, un científic el va portar a judici per haver-lo caricaturitzat en una novel·la. Pensa que la ciència mal utilitzada pot ser perjudicial per a la humanitat. Crea personatges científics que posen la seua saviesa per fer mal. Així inventa una novel·la on uns científics compren tots els territoris del Pol Nord per poder alterar l'eix del món. En desplaçar aquest eix cap a una zona més temperada, la terra verge i gelada deixarà de ser gelada i en ser rica la podran fer productiva per guanyar molts diners.

De major va viure a Amiens i es va dedicar a la política. Durant tres legislatures va ser regidor del seu poble. Va construir un circ i se'n va fer responsable. Era adorat pel seu poble.

Va publicar més de 130 novel·les i en la majoria mescla la creació i la investigació. D'algunes obres va vendre més de 100.000 exemplars. En morir l'any 1905, la seua família va continuar publicant tot el que estava inacabat. Fins i tot l'any 2000 es va publicar una obra inèdita que tenia la família.

Verne documentava les seues fantàstiques aventures i va prevenir, amb molta exactitud, molts avanços científics del segle XX. Va parlar de moltes coses abans que aparegueren els invents. Així, parla de tancs de guerra, satèl·lits artificials, llançafomes, submarí, viatges en globus, canons, helicòpter, videoconferència, tresors submergits, coets espacials, viatges interplanetaris, míssils dirigits, Pol Nord, Pol Sud, fonts del Nil, disposicions elèctrics, escafandre, vincle entre l'home i la mona, tortura, fils elèctrics, vida d'Adolf Hitler, cine sonor, gratacels, contaminació, ciutat ecològica... Una frase que li agradava a Jules era: «Tot el que una persona pot imaginar, unes altres poden fer-ho realitat».

Hèctor Servadac va ser escrita l'any 1877. Ocorre a l'illa de Formentera. És una obra clarament científica. En una de les moltes edicions, en la seua

portada es llegeix: «*Viajes y aventuras en un viaje por el mundo solar*». En el llibre apareix el capità francès Hèctor Servadac i el seu ordenança, un grup d'espanyols, una jove italiana, un comte rus, un jueu, la tripulació d'un barco, i el professor de matemàtiques que va desxifrant tot el que passa.

Un cometa ha passat molt prop de la Terra i ha xuclat un tros que se l'emporta a gran velocitat en direcció al Sol. Després s'allunya i és quan fa tantíssim de fred. Tot això sense menjar. L'únic que té menjar és el jueu. El lector acaba odiant el jueu. No tenen de res i quan les temperatures eren de $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ i els falta un poc d'aigua, el jueu els la ven a preu d'or. Per saber si el cometa era periòdic i poder tornar a la Terra, havien de calcular la massa d'un quilo. Sols la podien calcular amb una balança. L'única cosa que portaven eren unes monedes d'or del jueu i la balança. El professor fa uns càlculs que no ixen bé, ja que la balança la tenia deformada. Al final resulta que el cometa és periòdic i poden tornar a la Terra. Jules ha de pensar la manera de tornar a la Terra.

En la novel·la *Aventures de tres russos i tres anglesos a l'Àfrica Austral*, és la primera vegada en la literatura universal que apareix Castelló. Són els francesos els que s'aventuren a mesurar el metre. En no ser els anglesos els pioners, s'enfaden amb ells. Russos i anglesos formen una expedició per demostrar l'equivocació dels francesos. Jules novel·la l'aventura al desert de Kalahari amb tota mena de detalls. Aquests mesuren un tros de meridià que passa per aquest desert. Els francesos mesuraren el meridià de França, que mor a Barcelona i que passa per Castelló.

En *De la Terra a la Lluna* i *Viatge al voltant de la Lluna*, descriu la Lluna. Acabada la guerra de secessió americana (1819/1865), un grup d'artillers decidiren disparar un canó per portar un home a la Lluna. Jules pensa que els únics que poden portar a terme l'aventura són els americans. La imaginació de Jules era tan gran que tot el que havia pensat en aquest viatge imaginari va ocórrer en la realitat un segle després.

El llançament de la nau de Jules (*El Columbiad*), va ocórrer a Cabo Tous, a tan sols 5 km de Cabo Cañaveral (Florida). Els americans de Jules rescaten la nau de la mateixa forma que els americans actuals. La nau de Jules és enviada per un canó de 600 metres de longitud que cal fondre'l i acabar-lo de construir al mateix lloc del llançament. Envia a la Lluna tres homes (un francès i dos nord-americans), com ara. També envia un gos. Necessita un telescopi i el construeix a la mateixa muntanya que l'observatori de Mont Palomar. Condiciona la nau perquè els tripulants no moren en el llançament.

La primera nau espacial que es va enviar a la Lluna tenia el mateix pes i alçària que el projectil lunar de Jules. Resolt el problema de la reutilització de l'aigua i perquè les trajectòries siguen perfectes solta uns coets auxiliars com ho fan els coets actuals. Massa coincidència en tot el que ens narra Jules en aquestes novel·les.

Els russos van construir la primera nau espacial que va veure la part oculta de la Lluna. Totes les seues muntanyes tenen un nom. Una porta el nom de Jules Verne.

La tertúlia ha sigut sempre amena per la força que imprimeix el conferenciant. El missatge de llegir més sovint Jules està donat. Sols falta portar-lo a terme.

Almassora, desembre de 2003

Escalades al Perú

Alexis Edo, Javier López, Arturo Lillo i Manuel Renau

Manuel Renau, Javier López i Alexis Edo al cim dels Andes peruans.

Alexis va nèixer a la Vall d'Alba l'any 1974 i des de xicotet ha mostrat predilecció per la muntanya. A partir dels 20 anys es va iniciar en un curs d'espeleologia al centre excursionista de Lluçena. És amant de qualsevol esport d'aventura, com el descens de barrancs, esquí de travessia, escalada, paracaigudisme, submarinisme, i sobretot alpinisme. Ha escalat als Pirineus (Aneto, Monte Perdido, Balaitus, Tallón,...); Sierra Nevada (Mulhacén, Veleta, Alcazaba,...) i nombroses escalades en muntanyes com el Penyagolosa, a Montanejos, a Montserrat, etc.

Javier és de Vila-real i des de menut també ha estat vinculat a esports relacionats amb la muntanya. Ha realitzat escalada en roca a Castelló, València, Alacant, Tarragona, Barcelona, Lleida, Conca, Madrid, Terol, Saragossa, Granada, Màlaga, País Basc, i Pics d'Europa i també al Pirineu

Manuel Renau, Alexis Edo, Javier López i Arturo Lillo.

català, aragonès, francès, Sierra Nevada, Alps italians i austríacs. Cada setmana s'entrena al rocòdrom, fa gimnàstica i practica atletisme.

Arturo és de Castelló i des de xicotet es va iniciar en la muntanya gràcies als seus pares. Els estius els passa a les valls de Pineta i Benasque. Als 14 anys pujà per primera vegada a l'Aneto. Als 18 comença anar per les coves de la província. A partir dels 30 se centra en la zona de Cantàbria. S'inicia en una sèrie de filmacions plasmades en dues pel·lícules presentades al Festival de Cinema de Muntanya de Castelló. L'any 1999 va formar part de l'expedició a l'Aconcagua. S'entrena als Pirineus a l'hivern i als Alps a l'estiu. És un gran amant de la bicicleta de muntanya.

Manuel és d'Almassora i als 13 anys es va iniciar en la muntanya en inscriure's al grup Scout Antares de Castelló. Als 18 va deixar el club i es va dedicar a l'escalada en roca. Als 19, amb cinc amics, va fundar el club Penyalers d'Almassora. A poc a poc s'inicia a l'alta muntanya. Corona l'Aneto l'any 1996. Ha ascendit a més de 20 muntanyes superiors als 3.000 m i altres cims superiors als 4.000, com el Mont Blanc, de 4.808 m. També practica l'escalada en gel, la clàssica i esportiva, bicicleta de muntanya, carreres a peu per muntanya i raids d'aventura.

El 19 de juliol de 2003 i durant tres setmanes, aquests quatre joves partiren cap a Perú per recórrer part del país escalant diverses muntanyes i conèixer una cultura diferent a la nostra. Gràcies al bon temps ascendiren l'Urus (5430 m.), Ishinca (5500 m.), Artesonraju (6010 m.) i el Huascarán (6768 m.).

Perú és el tercer país més gran d'Amèrica del Sud, després de Brasil i Argentina. La capital és Lima, principal centre comercial del país. Les tres zones topogràfiques clarament diferenciades són la Costa, la Sierra i la Selva.

La Costa és una franja estreta i seca, amb rius que vénen dels Andes i desemboquen al Pacífic. En aquesta es troben les principals ciutats industrials i portuàries del país, com El Callao, Trujillo, Arequipa i Cuzco. La serralada dels Andes corre paral·lela a la

Mapa de Perú

Costa de forma contínua, amb altiplans, planícies i valls. Les glaceres i els altiplans de la Sierra estan entre els més alts del món, com és el cas de l'Huascarán (6.768 m) el pic més alt del Perú i l'altiplà on es troba el llac Titicaca. Tota la regió de la conca amazònica rep el nom de La Selva. Està coberta de bosc tropical amb una espessa vegetació. És una regió inexplorada en gran part.

L'espanyol i el quítxua són els dos idiomes oficials de Perú, encara que les poblacions indígenes amazòniques parlen fins a 50 llengües pròpies. Prop del 40% de la població activa depèn de l'agricultura. El clima a Perú és variat, oscil·la des de les temperatures tropicals a La Selva al gelat àrtic als Andes. A la Costa, el clima és constant quasi tot l'any, amb una temperatura mitjana de 20 °C, amb poques precipitacions (menys de 50 mm anual). En la Sierra la temperatura varia des dels 21 °C al migdia als -2 °C al vespre. Les pluges, al voltant dels 1.300 mm anuals, des d'octubre fins l'abril. A La Selva, la temperatura és extremadament calorosa i humida. La mitjana anual de precipitacions s'estima en 3.800 mm, de novembre a abril.

Després de comprar menjar a les tendes del poblat i d'aclimatar-se durant unes dies a l'anomenat mal d'altura, pugem el primer cim previst, l'Urus de 5.430 m. Les muntanyes són rocalloses i han d'anar amb molta cura per no caure. En fer el cim restaren durant dos dies en el campament 2, descansant. En qualsevol lloc es podia veure una família que vivia en coves i proporcionava refrescs i menjar als alpinistes a bon preu.

Per pujar a l'Ishinca de 5.500 m, van eixir a les tres de la matinada, amb molt de fred i perill de caure pedres. Pujaren a poc a poc i amb les botes apropiades per caminar sota la neu. Com que el vent era feble, es podien veure les petjades d'altres alpinistes i els va ajudar a no haver d'inspeccionar contínuament el terreny. La ruta que havien de seguir estava plena de ponts i esclotxes i calia estar sempre atent. A més a més, la neu era «podrida», és a dir, neu a la qual no podies enganxar-te bé per no caure. El cim preciós. Molt bona vista a causa al bon temps i absència de núvols. Propaganda inclosa de l'ajuntament d'Almassora. Baixen encordats de dos en dos, amb cura de no caure pel cansament després de moltes hores de caminar. Porten un cuiner per fer-los el menjar i quatre portadors per la càrrega dels queviures ja que les mules, a certa altura, no puguen amb ells pel perill de despenyar-se.

Per pujar l'Artesonraju de 6.010 m, la idea era eixir del campament 2, no parar al campament 1, fer cim i tornar al campament 2 en un mateix dia. No va ser possible pel mal temps. Així, van situar el campament 1 a 5.100 m, protegit contra el vent per una paret que van construir i en una base plana. Des del campament fins el cim hi hauria uns 900 m de desnivell. El dia que decideixen atacar el cim, volien alçar-se ben matí, però no ho feren per no haver descansat per la nit a causa del fort vent. Ixen tard de matí, coronen el cim a les 18 h i baixen a la nit. Apleguen esgotats a les dues de la matinada a la tenda després de més de 18 hores de caminar.

L'Huascarán, de 6.768 m., és la segona muntanya més alta d'Amèrica després de l'Aconcagua. No és tècnicament difícil encara que pel perill dels allaus, és aconsellable eixir de nit. Es preparen a les onze de la nit. Ixen a les dotze del campament 2 i arriben al campament 1 (5.400 m.), a les 5 del matí. Molt de fred. En aquest campament passen unes dues hores escalfant-se i en comptes de pujar, decideixen baixar una altra vegada al campament 1. Javier té símptomes de congelació i ell personalment decideix no atacar de nou el cim. Manuel l'acompanya. Coronen el cim, juntament amb membres d'una altra expedició valenciana. L'harmonia entre ells és clau per a l'èxit de l'expedició.

En aquesta expedició fotografien un alpinista solitari mort a conseqüència d'un edema cerebral. Després de 8 dies mort, el grup de rescat el va baixar del campament 2 i el van deixar en zona d'allaus per si algun d'aquests fera desaparèixer el cos. La foto està feta per reivindicar la poca protecció dels alpinistes davant un imprevist contratemps.

Quan una persona està moltes hores caminant, el que menys desitja és

menjar. Mengen molta pasta, hidrats de carboni, barres energètiques... De menjar sòlid ben poc. Això sí, beuen molt. Cal beure almenys tres litres d'aigua al dia. L'aigua que obtenen de la neu en bullir-la no té sals minerals i cal afegir-hi unes pastilles. No és aconsellable agafar l'aigua de les fonts, ja que poden haver animals que en defecar contaminen l'aigua.

La vida al Perú és més barata que a Espanya. Per uns 3 euros es pot menjar el menú del dia. La moneda habitual és el sol, encara que també utilitzen el dòlar. Un sol equival a 0,3 euros, aproximadament. Paguen 1.000 dòlars per poder entrar al parc nacional. És una llàstima que aquests diners que obtenen no els invertisquen a tindre les muntanyes més netes i potenciar el turisme. Tot i que el terreny és ben muntanyós està molt ben aprofitat. Molta gen viu de l'agricultura i en llocs inversemblants planten tot tipus de verdura. També tarongers, ametlers, etc. Normalment no construeixen bancals com ho fariem a Espanya.

Abans d'eixir cap a l'expedició, és obligat vacunar-se. Al Grau de Castelló t'aconsellen de les més adients segons la zona. Es vacunaren contra el tètans, hepatitis, febre groga i malària. L'expedició va ser subvencionada per organismes oficials de Castelló. Els familiars no sempre els tens al teu favor. Si són els pares perquè estan sempre preocupats. La nòvia és punt i a banda. No mai està d'acord. El que millor està és aquell que no en té.

En un futur pensen ajuntar-se de nou per poder fer cim més alts. Potser els cims de 8.000 metres d'altura i que són a l'Himàlaia. Els hem animat i si hi anaren, tornarien a contar-nos l'experiència. Encara són tots molts joves i sense cap dubte ho podran aconseguir.

Almassora, desembre de 2003

Els Llauradors. La cançó popular.

Jovi Martí, Toni Martí, Lluís Viciano, Pepín Martín, Miquel Soler, Toni Hernández

D'esquerra a dreta: Toni Martí, Toni Hernández, Pepín Martín, Miquel Soler, Jovi Martí i Lluís Viciano.

Actualment el grup el componen sis persones. Jovi Martí i Lluís Viviano toquen la bandúrria, Toni Martí, germà de Jovi, toca la guitarra, Pepín Martín és el tenor, Miquel Soler és el baríton i el *maneguet* del grup i Toni Hernández toca l'acordió. Tots ells han tingut sempre una gran afició per la música influenciats per la seua família.

El motiu de vestir-se de llauradors és per diferenciar-se d'altres grups. Carlos Marco i Paco Michavila han sigut components del grup. Paco va dir que amb aquesta indumentària el nom del grup hauria de ser *Els Llauradors*.

Els sis membres són de Castelló, però pensen que per l'estima que Almassora té al grup, haurien d'haver nascut a Almassora. De tots els pobles en què han estat, el que més els vol és, sens dubte, Almassora. Gran aplaudiment del públic. Borriana és un lloc on han actuat molt poc. Tal

vegada haja sigut per la rivalitat que sempre hi ha hagut entre Castelló i Borriana.

Abans de formar el grup, tots els seus components actuals ja es coneixien, però formaven part de grups diferents. Tres membres del grup tocaven a la Rondalla del Frente de Juventudes al voltant l'any 1956, però les serenates del mes de maig les toquen dins dels seus respectius grups. En ajuntar-se es crea el grup amb el nom de Llauradors, compost per unes 15 o 20 persones en el seu inici i sempre cantant les cançons en castellà.

El grup Els Llauradors naix el 28 de juliol de 1968. Ho fa per donar a conèixer el nom del patró de Castelló, Sant Cristòfol, elogiar la dona castellanenca en les serenates del mes de maig i propagar la cultura popular valenciana. Tot això ajudant-se de compositors com Antoni Peris Llopis, entre altres. Si han perdurat al llarg d'aquests 35 anys ha sigut pel gran suport familiar que sempre han tingut. La vida mitjana d'un grup sols ser d'uns 12 anys. Quan els seus components es fan majors i es casen, la majoria dels grups moren.

Miquel ens diu que hi ha cert sabor agredolç en la vida del grup. Dolç, ja que al llarg dels 35 anys han dut a terme totes aquestes inquietuds, amb un bon nivell, pensa, i amb bona acceptació popular. Quan aquesta acceptació muira, també ho farà el grup. L'agre és que no han sabut inculcar la gent jove a formar part del grup. Quan un jove entra al grup, el que primer vol saber és quants diners va a cobrar. Com que la part dolça supera per molt la part agra, per això continuen.

Amb un repertori de més de 250 cançons, de tant en tant amenitzen la xarrada amb una cançó. Així al llarg de la xarrada canten: *La viajera*, en castellà, *Les Columbretes*, *El metge i el menescal*, *Baix la figuera*, *Cançó dels borrarxets*, *Arruixa que plou*, *El gojos*, *Dolça cançó d'amor*, i com no, *La Panderola* per a finalitzar. No totes les cançons són acceptades pel grup. Si al principi no agrada, a poc a poc se la va rebutjant i al final ni la recordes. Després de *Maria Rosa*, tal vegada siga *La Panderola* la cançó més popular. Entre poetes, compositors i músics que els han escrit cançons podem mencionar Miquel Peris, Bernat Artola, Jaime Palacios, Félix Estop (amb la versió del *Bartolo* i *La balada dels mariners*), Antoni Peris, Daniel Fortea, Pere Guzmán, Paco Signes, Alejandro García, etc.

Els cinc primers discs d'un total de 12 els gravaren en períodes de tres anys. El primer, l'any 1971 amb 4 cançons, fou gravat a Castelló en precàries condicions tècniques. Tenia per títol «Cançons de la terra». El segon ja va ser un LP, gravat l'any 1974 a Barcelona amb cançons en

castellà i en valencià i fou patrocinat per l'empresa petrolera *BP Oil*. El tercer, l'any 1977 titulat «Recordant». La portada era blava amb una foto treta dels bous del Lledó. Va ser la primera vegada que gestionen el seu propi disc. Fou poc acceptat i el que més van revisar. El quart, l'any 1980 a València en els Estudis Tabalet d'Alboraia. Patrocinat, finançat i produït per ells mateixos. Es titula «Seguim endavant». Al mateix temps, la Caixa Rural Provincial (actualment la Caixa Rural), els va encomanar un disc sota el títol «Les Caixes Rurals i Els Llauradors canten al camp». Així, en aquest any gravaren dues voltes. L'any 1983, també produït per ells, «Arruixa que plou». Fou l'últim que gravaren en períodes de cada tres anys.

El periòdic *Mediterráneo* promou una campanya i regala un CD a qui compra el periòdic. El primer CD titulat «El *Mediterráneo* i Els Llauradors canten cançons populars». En el segon CD titulat «Comarques», es canten cançons de totes les comarques de la província. El tercer CD es titula «La baralla musical».

Després hi ha dues col·laboracions amb altres grups. Una d'aquestes la titulen «La Barraca». Quan en televisió representen aquesta obra de Blasco Ibáñez, inclouen dues cançons d'ells. Un amic d'ells, Sepúlveda, promou un disc conjuntament amb uns altres grups i la banda municipal de València i el titulen «Cançons de festa».

L'amo de la Tasca del Puerto del Grau de Castelló, Ximo Boix, els va encomanar una producció musical. Sota el títol «La paella», posaren lletra i música en les etapes de la realització del plat típic valencià. Ha tingut un gran èxit mundial ja que s'ha traduït a 8 idiomes. La música és original de Paco Signes, actual director de la banda de música de Castelló. Inclou boleros, havaneres, pasdobles, jotes... L'últim CD, de 19 cançons, ha sigut una recopilació del que a la gent més li ha agradat. Tal vegada siga l'última gravació, ja que actualment cal pagar entre sis i set milions de pessetes abans de començar a gravar.

L'Associació de Turisme Costa Azahar els va contractar per representar la província de Castelló a una fira a Stuttgart. Amb gran èxit tornaren l'any següent i en cantar una jota de Castelló canviaren la lletra per una *porno* ja que creien que allí ningú se n'adonaria. La sorpresa se l'emportaren ells. En una altra ocasió, a Orpesa, un membre del grup confessà unes dones velles que es van creure que era capellà. Al final els va donar la solució en lloc de l'absolució. Moltes són les anècdotes que poden contar en el transcórrer dels anys que porten actuant.

Els Llauradors són molt populars per les serenates del mes de maig. Ixen a cantar a les persones benivolgudes els dissabtes d'aquest mes, a partir de les 12 de la nit. En el natalici de la filla d'un component del grup, van eixir al carrer per cantar-li en un dia que ni era dissabte, ni el mes de maig ni eren més de les dotze de la nit. De sobte es va acostar un policia amb una ràdio de comunicació. Es creien que anava a denunciar-los. Per contra els va dir que també els que estan a l'altra banda del telèfon els volen sentir.

Durant els 35 anys de vida del grup han tingut diverses celebracions. Als 20 anys de vida, sent l'alcalde Daniel Gozalbo, van actuar en un concert al Teatre del Raval i els concediren unes plaques commemoratives. Als 25 anys, l'Ajuntament de Castelló va organitzar una setmana de festes amb un programa oficial on hi havia conferències, concerts d'altres grups d'amics etc. També van rebre unes plaques. Una d'elles deia: «La policia municipal, als Llauradors, en record dels 25 anys», els va recordar el policia de l'anècdota. Als 35 anys celebren una missa al Lledó i després anaren a dinar. Curiosament foren 35 els comensals, entre ells, les dones, fills i nétes. En un futur pensen, com ara, disfrutar sempre de la música i poder continuar com a mínim uns 35 anys més.

La lletra de les seues cançons és molt agradable i procura conservar el valencià dels nostres avantpassats. Això queda reflectit amb algunes estrofes d'unes cançons que canten a la xarrada.

«Els gojos»: *Sant Cristòfol de l'Alcora / va fer un miracle a Llucena / un xiquet anava a l'escola / feia un aire molt fort / li va caure una rajola / i se'l deixà quasi mort. / Sa mare s'aclama a Cristòfol sant / i el pobre xiquet es posa més malalt. / Vaja miracle de collons / vaja miracle de collons. / Des de l'Alcora a Llucena / va un cotxe que fa el trajecte / se li surt la peixoreta / moriren tots en l'acte. / Un geperudet s'aclama al sant / li va traure gepa darrera i davant. / Vaja miracle de collons / vaja miracle de collons / ¡collons!*

«La Panderola»: *De Castelló a Almassora xis pum tra ca tà / de Castelló a Almassora xis pum tra ca tà / va un tren que vola leré leré / va un tren que vola leré leré / i per això li diuen leré leré / i per això li diuen leré leré / la Panderola leré leré / la Panderola leré leré leré. / Ara que ja no vola leré leré / ara que ja no vola leré leré / està al museu leré leré / està al museu leré leré / ...*

Almassora, gener de 2004

La inseguretat ciutadana és un dels grans problemes que té la societat espanyola actual. Seguint l'esperit de la tertúlia de parlar tant com siga possible es va plantejar la tertúlia «Seguretat ciutadana» com un intercanvi d'opinions i coneixements que cadascun de nosaltres tenim. No es va convidar cap dels membres responsables tant de policia com polítics de forma totalment premeditada, ja que el que es pretenia era que la gent normal explicara les seues opinions respecte a aquestes qüestions.

A l'hora de donar dades i oferir una visió més professional del tema va ser quan ens vam adonar de la mancança d'un cap responsable, però això es pot fer en una altra tertúlia i sempre que es vulga. La tertúlia va estar plantejada, doncs, per tal que cadascun dels contertulians conte les seues experiències i opinions respecte del tema.

Un dels problemes tractats va ser el de la immigració relacionada amb la seguretat ciutadana en tant que milers de persones no troben treball ni tenen uns mínims serveis per poder viure dignament. Això és una font de possible delinqüència.

També es va parlar de les lleis que regulen la immigració, que són molt permissives i que, o bé no s'apliquen, o no es poden aplicar, ja que no és sols un problema policial sinó de lleis i actuacions més contundents per tallar temes que després ja són molt més difícils d'evitar.

**TERTÚLIA
DEL PORTAL**
almassora
al saló del Llaurador de la Caixa Rural

LA INSEGURETAT
ROBATORIS EN LA PROPIETAT I CIRCULACIÓ DE VEHICLES

PER
TAULA RODONA

Dilluns 26 de gener 2004
22 hores

 CAIXA RURAL ALMASSORA
CAIXA RURAL SAN JOSE DE ALMASSORA S.COOP DE COT.V.

També es va comentar el tema de la importància de les drogues a l'hora de cometre delictes de robatoris. Igualment es va tractar de les bandes organitzades, especialment de l'Europa de l'Est, que sistemàticament estan especialitzades en robatoris a empreses, joieries, estancs, etc., i que després de molts delictes, si són atrapades, en poc de temps tornen a funcionar i així estem.

Es van comentar molts casos concrets i particulars que cadascun dels contertulians sabien i que són tota una recopilació de les més diverses formes de delinquir. Igualment es van comentar molts casos respecte a la picaresca en relació amb la importació dels cotxes, permisos de conduir, etc.

Un altre aspecte molt important que es va assenyalar va ser com influeix molt negativament en l'economia aquesta inseguretat. Les empreses tenen un sobrecost que no suporten en altres llocs i que fins i tot han fet quasi desaparèixer els turistes japonesos, com és el cas de Barcelona, a causa dels continus atracaments.

Una altra cosa que es va comentar va ser la imatge de cara al turisme de tantes reixes que hi ha per vivenda en tots els llocs i la inseguretat que això transmet i que en un país que basa gran part de la seua economia en el turisme no hauria d'ocórrer.

Va ser una tertúlia molt animada per la gran participació de tots els contertulians, ja que el tema dóna molt per poder parlar.

Almassora, gener de 2004

Els vins. Pasat i present dels vins a Castelló

Miguel Vidal Pontones

Miguel és el gerent de les bodegues i destil·leries Vidal, empresa fundada pel seu avi l'any 1899. És el president de l'Acadèmia del Vi del Regne de València i és, com no, endòleg. L'any 1979 va rebre del rei Joan Carles I el títol de comanador de l'orde civil del mèrit agrícola.

Avui en dia el vi està considerat com un aliment saludable. Els metges recomanen beure una copa de vi als menjars i això és bo per a combatre els infarts de miocardi.

La cultura del vi és cada vegada més coneguda en els nostres dies. Cada vegada s'escriu més, es parla millor i amb més coneixement dels nostres vins. Castelló va tenir una gran importància vitivinícola en els segles XV i XVI.

El vi Carlon (segle XVIII), va ser qui va donar nom a la nostra província. Procedia de Càlig, Vinaròs, Peníscola i Benicarló. Era un vi per acompanyar la part central del menjar i no com el vi Màlaga, que és un vi de postres. En la seua elaboració intervenia una varietat autòctona de raïm com era el Macabeu. El cultiu de la vinya va començar a comercialitzar-se als segles I i III d. C. Al 1564, Martí e Vicià, en la seua crònica ens indica la importància

Miguel Vidal

de la vinya en la nostra província. Ja que la comercialització dels vins es feia a través dels vaixells i les comunicacions eren bones, la major producció de raïm estava al litoral.

Unes 170.000 àmfores de vi es produïen al litoral de Castelló per a una població de 1.260 habitants. Aproximadament el consum era d'uns 1.821 litres per habitant. A l'interior el consum descendia a 500 litres, en la planura central el consum era de 350 litres i en la zona més llunyana del centre d'embarcament es consumien uns 167 litres per habitant.

Unes altres zones productives de vi a Castelló són les poblacions de Culla i Vilafamés. També Onda, Ribesalbes, Tales, Artesa, amb una producció de 30.000 àmfores que venia a ser uns 115 litres per habitant. També Castelló, Benicàssim, Borriana, Vila-real, i a la vall del Palància a Sogorb. També Sagunt, Altura i Xèrica, amb 520.000 àmfores de vi que eixia a uns 500 o 600 litres per habitant.

Quan el vi començava a picar-se, s'utilitzava la cocció. Aquesta es feia a Alcalà de Xivert a mitjans del segle XVI. El holandesos utilitzaven la cocció per a proveir la seua flota. És al segle XVII quan els vins del Baix Maestrat comencen a ser sol·licitats pel mercat europeu. Els vins embarcats al port de Benicarló s'exporten a França a més de proveir l'armada espanyola. Al final del segle XVIII naix el bordeus que resulta ser un vi de baixa graduació. Cal mesclar-lo amb vins de més alta graduació com són els del la vall del Roine i de Benicarló, que tenen també una major intensitat de color.

El gran auge de la navegació del segles XVI i XVII, va influir en l'augment dels vins forts i aiguardents ja que aquests eren bons per combatre l'escorbut, malaltia pròpia dels marins deguda a l'alimentació a base de farina, saladures i carns fumades. Per combatre la malaltia utilitzaven les panses i els fruits secs.

Miguel llegeix un text significatiu d'un viatge a Espanya de Josep Trobeu durant el període 1786/87. «Apleguem a Benicarló, un poble costaner amb un sòl apte per al cultiu de raïm i que produeix un vi generós per fer el claret. El senyor Mc Donal ven la bóta de vi a 35 pesos i 5 guinees i un vi blanc més delicat obtingut per un simple premsat a 34 pesos el bidó més gran o 35 lliures i 4 xílings la bóta. El conyac es ven al mateix preu que el vi negre. La ciutat te 3.063 habitants que pertanyen als cavallers de Montesa, els quals nomenen els magistrats i reben els *delmes* (la contribució). El vi paga 4.34 parts i tots els altres articles una desena part, excepte el panís i les garrofes, que es compren sense impostos. Del *delme* del vi, un canonge de Tortosa s'emporta la meitat, mentre que l'arrendatari militar i el cura reben cadascun un quart.»

D'aquest preciós text es confirma que hi havia dos tipus de vins, el negre o Carlon i el blanc, més delicat. L'orde de Montesa rebia uns grans guanys d'aquests vins, com també el bisbat de Tortosa.

En els primers anys de la passada centúria, les exportacions de Carlon eren de 30.000 Hl. L'any 1834 s'exportaren més de 40.000 Hl. Els mercats més importants eren: Regne Unit (40%), Amsterdam, Hamburg, i S. Petersburg (20%), Liorna i altres ports italians (17%), Brasil i EUA (14%), França (9%). La producció ha anat decreixent, ja que a finals del segle XVIII (1791/95), l'exportació anual dels ports de Vinaròs i Benicarló era de 579.000 àmfotes, que equivalia a 62.000 Hl.

Durant la segona meitat del segle XIX, enfront la demanda de vins de pasta corrents per part de França, es va abandonar la elaboració de vins de qualitat, de manera que en finalitzar el segle XIX, el vi de Carlon havia desaparegut pràcticament del mercat. La plaga de la fil·loxera va atacar els ceps i al litoral de Castelló van començar a substituir-se els ceps pels cultius de regadius.

A Benicarló encara hi ha una botella intacta de vi Carlon que sembla ser de mitjans del segle passat. En l'etiqueta hi ha escrita la llegenda: "Vino superior de Benicarló, de las haciendas de Clotals, Collet i Catellas, propiedad de D. Eduardo Meseguer de Vinaroz, non plus.» La botella la conserva Joaquín Esteller Bellés, jubilat a qui li agrada filosofar i que ha escrit més de 2.000 pensaments. A Miguel li agrada el que diu: «quien calla aprende a escuchar, quien escucha aprende a hablar, quien habla aprende a callar».

Més tard va aparèixer la vocació vitivinícola a l'interior de Castelló. Els ceps *senyorito* i *Edo* són resistents a la fil·loxera, però l'any 1970 foren prohibits per la llei fins que van desaparèixer. La vida dels ceps era molt curta (10 anys). De procedència francesa, van ser introduïts al Maestrat per un *senyoret* andalús (origen del nom). El cep *Edo* produïa un vi amb una graduació menor que el *senyorito*, però més intensitat de color. Al 1986 a Castelló hi havia unes 57 indústries dedicades als vins, amb més de 5.000 socis en cooperatives que a poc a poc han anat desapareixent i tan sols queda la bodega de les Useres.

Avui podem dir que la viticultura castellonenca renaix de les seues cendres per produir vins de qualitat. L'associació Vins de la terra de Castelló, es va crear per l'ordre aprovada al setembre de 2003 per la Conselleria d'Agricultura i Pesca i pel Ministeri d'Agricultura, en la denominació de qualitat. L'ordre també establia les varietats recomanades per aquesta denominació de qualitat. Així en negres: la Cabernet Sauvignon, la Garnacha tinta, la Garnacha tintorera, el Merlot, el Pinot Noir,

el Syrah i el Tempranillo. En blancs: la Chardonay, la Malvasia, la Merseguera, el Moscatell, el Macabeu, el Semillon blanc, el Tortosí i el Verdiel.

El Macabeu és un cep antic en la nostra comarca. Produeix uns vins blancs d'excel·lent qualitat, amb tocs herbacis lleugers, acidesa elevada i perfums florals. La Chardonay és una varietat que també produeix vi blanc amb una perspectiva aromàtica a lligabosc i avellana. Cabernet Sauvignon és la gran dama del vi mundial. Produeix un vi de color roig concentrat, intens i viu. Aroma a gerdó i gerdera. Syrah produeix vins negres vigorosos, opulents i amb molt de cos. Aroma a móra i gerds. La garnacha és un cep molt dur, capaç de suportar una climatologia molt adversa. Dóna vins negres de color roig aspre. Aroma a eucaliptus i móres. El Tempranillo produeix vi negre i té la virtut de suportar l'envelliment en fusta. Aroma a gerdó i prunes negres.

En l'actualitat tres són les zones en què queda dividida la província de Castelló. La primera és la comarca de *l'Alt Palància* que comprèn els municipis d'Alta, Almedíxer, Aranyuel, Assuébar, Castell de Vilamalefa, Xóvar, Cortes d'Arenós, Xèrica, Lludient, Montan, Sogorb, Soneixa, Pobla d'Arenós i Sucaina. Comarca de *Sant Mateu*, amb els municipis d'Albocàsser, Atzeneta del Maestrat, Benassal, Canet lo Roig, Catí, Cervera del Maestrat, Sant Mateu, Sant Rafel del Riu, Tírig, Traiguera i Alcalà de Xivert. Comarca de les *Useres i Vilafamés*, amb les poblacions de Bell-lloc, Cabanes, les Useres, Serra d'En Galceran, Vall d'Alba, Vilafamés i Vilanova d'Alcolea.

L'actual petita producció de les tres bodegues de Castelló no els permet adquirir la denominació d'origen i sí la de denominació de qualitat o de vins de la terra. Un criança en denominació d'origen ha d'estar a la força 6 mesos en bóta i un any en botella. En denominació de qualitat la permissivitat és més ampla.

La tertúlia finalitza amb el tast de dos classes de vins negres per part dels contertulians. Un vi jove i l'altre de criança. En el tast es pretén apreciar la qualitat del vi per sotmetre'l als nostres sentits, en particular al del gust i olfacte.

Almassora, febrer de 2004

Vicente va nèixer a Almassora l'any 1956. És metge estomatòleg. Llicenciat en Medicina i Cirurgia l'any 1979, i especialista en Estomatologia en 1985 per la Universitat de València, diplomad en Cirurgia Oral per la Facultat d'Odontologia de València i Barcelona, diplomad en Periodòncia, en Endodòncia i Pròtesi per la Facultat d'Odontologia de València, diplomad en Implants Osteointegrats pel grup *ITI Bonnefit*, i màster en Ortodòncia per *COB Ortodontics* de València. Ha assistit a diferents cursos realitzats durant més de 19 anys d'exercici de la professió.

La boca forma part del cos i, per això, cal que un dentista siga també metge. Les parts blanques de la boca corresponen a la llengua, els llavis, les genives, les galtes i el paladar bla. Les parts dures són les dents i els maxil·lars superior i inferior. Les patologies més freqüents són la càries i les malalties periodontiques.

La càries és un procés patològic produït per microorganismes que provoquen una desmineralització de la dent que pot acabar foradant-la.

Vicente Gasch

Quan el pacient menja o beu alguna cosa fresqueta, es queixa de dolor. És el moment d'acudir al dentista, ja que, si més no, podria atacar el nervi i aleshores sí que li causaria gran dolor. Un dels factors que influeixen per tenir càries és l'hereditari. Un altre factor correspon a la microflora bacteriana de la boca (gèrmens). També l'alimentació és important a l'hora de tenir o no càries. Com més hidrats de carboni mengem (sucres), avui en dia molt refinats, més propensos serem a tenir càries. Vicente és més partidari que els xiquets mengen xiclets sense sucre, a qualsevol altra llepolia. En ajuntar-

se els factors anteriors es forma la placa bacteriana (deixalles alimentàries i gèrmens), que es diposita sobre l'esmalt de la dent. Quan el pH de la saliva baixa a menys de 5,5, comença la desmineralització de l'esmalt i comença, doncs, la càries.

Per prevenir la càries cal controlar la placa bacteriana. Cal utilitzar el raspall de filaments blans i suaus durant dos o tres minuts, posant-los dins la geniva, com si agranàrem la dent. Cal raspallar totes les cares de la dent. S'utilitza el *fil de seda dental* per a eliminar les restes de menjar que poden quedar entre les dents. Millor que el fil de seda és el *raspall interproximal*. Mai utilitzarem furgadents. El *waterpric* és un aparell d'irrigació que endollat al corrent elèctric tira un raig d'aigua molt fi a pressió. Va bé per fer massatges a les genives.

Si l'aigua potable té entre 0,5 i 0,8 parts per milió de fluor no caldrà l'*aplicació de fluor*. Cal utilitzar dentífricis, col·lutoris, etc. Aquests poden ser d'alta freqüència i baixa potència, o d'alta potència i baixa freqüència, els solen utilitzar els dentistes a les consultes. En cas d'aplicar massa fluor, les dents poden ser tacades per tota la vida. Evitarem menjar fora del desdijuni, dinar o sopar; si més no, cal raspallar-se adequadament les dents. Els *segellats de fissures* s'apliquen a les dents definitives que tenen les fissures molts profundes. Aquest segellat no és permanent. Sol durar entre els sis mesos i els dos anys. Evita que es formen càries quan els xiquets tenen entre sis o set anys. Pel tractament d'aquestes cal eliminar les càries o obturar la dent mitjançant una resina acrílica (*composite*) que, una vegada treballada, resulta ser una pasta molt dura.

Les genives, el lligament periodontal, la dent i l'os alveolar formen una unitat periodontal. Entre les malalties periodontals parlarem de la *gingivitis* (reversible), que és la inflamació de la geniva i que no afecta l'os. La geniva sagna i fa olor. Si la *gingivitis* no es tracta comença la *periodontitis* (irreversible), on hi ha pèrdua de l'os i retracció de la geniva. Cal controlar aquesta inflamació, ja que sol ser hereditària i genètica. Quan la rosa geniva sagna per una sonda és perquè està malalta. Caldrà tenir una bona higiene bucal, raspallar-se correctament les dents i fer-se neteja de boca com a mínim una vegada a l'any.

L'*endodòncia* estudia el funcionament i la patologia del nervi de la dent. La *pulpitis* és la inflamació del nervi i causa un fort dolor. Les principals causes són la càries i els traumatismes. Quan mor el nervi, la *pulpitis* és irreversible. L'*endodòncia* fracassa entre un 5 i un 10% dels

casos i aleshores caldrà extraure la dent o aplicar la cirurgia en cas d'haver-se format un quist.

En trencar-se una peça dentària i caure a terra, cal netejar-la un poc amb aigua per llevar-li la pols, posar la peça en sèrum fisiològic, o en llet, i acudir immediatament al dentista. Si la peça es reimplanta en menys de mitja hora, la probabilitat que torne a arrelar és molt alta. En les fractures coronàries no complicades, el que fa el dentista és polir el cantell perquè no raspe. En les complicades, cal tractar-les.

L'*ortodòncia* és l'estudi i tractament de les malformacions de la base òssia o de les dents. La dentició de llet apareix als sis mesos i està formada als dos anys i mig. La definitiva comença als sis anys i es completa entre els 12 i 13 anys. Per diagnosticar l'ortodòncia el dentista, utilitza uns models, de radiografies i cefalometries per mesurar uns certs angles i l'espai interdental. L'edat ideal per a l'ortodòncia és entre els 11 i 14 anys, ja que l'os encara no està del tot format.

La *prostodòncia* és la ciència que tracta de la protecció de les peces dentàries danyades o de la substitució artificial (dentadures) de les peces perdudes. Entre les pròtesis fixes estan les *fundes*, que solen ser de metall noble, d'or, de pal·ladi, de porcellana, etc. També les *carilles* que no solen ser tan fortes com les fundes, ja que no es rebaixa tant la dent. Els *Maryland* són ponts que posen els dentistes quan falten una o dues dents. També estan les pròtesis amovibles, que són les dentadures postisses, que se les lleven per dormir i se les posen durant el dia. La reina Isabel II portava una dentadura completa de fusta i les dents eren de persones mortes. Sols la podia portar quan passejava. Mai per menjar, ja que en beure vi s'inflava la fusta i li produïa dolor.

Les persones que serren les dents a causa de l'estrès s'anomenen *bruxòmanes*. El desgast de les dents és tal, que tenen problemes de sensibilitat, d'estètica i de fístules. Una solució al problema és o no fer res, o intentar recuperar l'altura de la boca, o arrencar-li totes les dents que solen estar molt consolidades i son de difícil extracció. La boca, a banda de les funcions pròpies, també té una funció social. Com a anècdota, estant el matrimoni a Càceres, per comprar un pernil a un comerç recomanat, Vicente quedà tan impressionat de la mala higiene de la boca del comerciant que se n'anaren de l'establiment sense comprar-lo.

L'implant consta de dues parts. Una part més polida, fora de l'os, i l'altra que s'enrosca a l'os. Tots els implants són de titani pur, ja que és

un material que, si està esterilitzat i totalment asèptic, no presenta cap tipus de rebuig. Alguns d'aquests van des de sis mm fins a 16 mm de llargària i des de 3,3 mm fins 4,8 mm d'amplària. Els dentistes utilitzen les freses i l'espiga metàl·lica de rosca per implantar aquestes peces al pacient. Els implants són indicats per substituir peces dentàries. No tenen res a veure en la dentadura postissa, ja que són millors. També solen fer implants en gent que ha tingut algun tipus de càncer com de nas, d'orella, etc. Es trau l'òrgan afectat, se substitueix per una pròtesi de silicona que, agafada per uns clips, permet el pacient treure-se-la tranquil·lament a casa per les nits.

No és aconsellable posar implants a persones hemofíliques, amb un càncer terminal, fumadors empedreïts, gent amb mala higiene, amb una osteoporosi avançada, amb sida, etc. Abans de fer l'implant, cal radiografiar tota la boca per veure el nivell de l'os. Si cal, es farà una TC per veure el gruix de l'os. Cal mesurar ben bé tot l'espai d'os que hi ha des de la vora superior de l'os al canal del nervi dentari per evitar tocar aquest nervi, que li causaria gran dolor.

El primer implant conegut es féu a Algèria fa uns 9.000 anys. A aquella persona li havien tret una falange d'un dit i li l'havien implantada a l'alvèol. En 1931, l'arqueòleg William Papenoé, a la Platja dels Morts, a Hondures, trobà un crani en què havien substituït tres incisius inferiors per petxines de mar. En 1978, el suec P. I. Branemarck estudia l'osteointegració, base perquè l'implant s'integre en l'os.

Tothom sap que hi ha malalties generals que, de vegades, es diagnostiquen a la boca, com la diabetis, les leucèmies, anèmies, insuficiència suprarenal, lupus, etc. Hi ha unes repercussions de lesions en la boca que poden afectar la resta de l'organisme, com són les *endocarditis*, que són les lesions greus que afecten les vàlvules cardíaques i moltes vegades provenen d'una infecció de la boca no tractada (una arrel, càries, etc.), *insuficiència renal*, *artritis*, *embòlia*, *sepsi bucal* que, fins i tot poden causar la mort.

Les causes infeccioses de la boca més importants són les infeccions herpètiques i els fongs. Les lesions tumorals benignes apareixen a la boca, són antiestètiques, i de creixement lent, però en fer-se grans poden ocasionar trastorns al pacient. Les causes de les lesions precanceroses solen ser la mala higiene, l'alcohol, el tabaquisme, persones immunodeprimides, treballadors de la mar o del camp que reben massa sol. Quan a una persona li apareix una úlcera (nafra) a la boca, llengua,

galta o llavis, i en 15 dies no se li cura, cal anar al dentista per fer-li una biòpsia. Podria ser un càncer que, normalment, solen ser malignes, agressius i dolorosos.

Almassora, febrer de 2004

Marisa Mena Valverde

Marisa és especialista en pintura i escultura. Treballa a l'Ajuntament d'Almassora impartint uns cursos de restauració que han tingut molt bona acollida per part dels assistents. La majoria són gent gran amb una gran il·lusió per aprendre a conservar els mobles dels seus avantpassats. Aquests solen ser mobles d'ús ordinari, com ara cadires, tauletes de nit, costurers, llits, etc. Sempre s'ha de procurar que siguin petits, ja que són més fàcils de manejar i, a més, solen tenir poc de treball de restauració.

L'Ajuntament els facilita tot el material necessari per al normal desenvolupament del curs. Cal destacar la sorpresa i satisfacció dels alumnes en veure la transformació de la peça pas a pas fins al seu acabament.

També realitzen uns altres treballs, com ara els acabaments decoratius,

Marisa Mena

decapatge dels mobles, tallament sobre fusta, dauradures amb aigua, dauradures amb mixtió, acabament de cuir i imitació de rovell, que es pot aplicar sobre moltes superfícies i resulta molt gratificant.

Per a la restauració de mobles cal tindre en compte quatre punts bàsics: la durabilitat i resistència, la fidelitat amb les peces originals, la reversibilitat amb els materials fàcils de llevar i la llegibilitat, és a dir, que es note la restauració, com passa als museus. Els mobles han de ser aptes per exposar-se en un museu, amb un cert valor històric i artístic, amb fusta noble d'ús quotidià.

Abans de començar a restaurar un moble, cal obrir una fitxa de treball, en la qual s'han de fer constar les

dimensions, l'estil, la datació, l'estat de conservació, etc. Si és possible, cal fer un examen ocular i pensar una proposta d'intervenció.

En qualsevol procés, i també en el de restauració, cal seguir unes pautes predeterminades, com són, en aquest cas, el desmuntatge de les peces del moble, la neteja de l'acabament antic del moble, el decapatge, el tractament de l'atac dels xilòfags, la consolidació, la reposició de peces que falten, la preparació de la fusta, l'envernissament, el poliment i l'acabament final.

Si parlem dels acabats i poliments ve implícit parlar de dues funcions: la funció estètica i la pràctica. L'estètica ressalta la veta, dóna brillantor i un aspecte polit i suau. La pràctica aïlla els atacs de deterioració, llum, humitat i calor.

Entre els acabats que podem fer als mobles destacarem l'acabat a la cera i a l'oli, que cal aplicar-los amb un drap, l'acabat amb goma laca, que aplicarem amb monyeca, l'acabat amb laca Nitro, que s'aplica amb brotxa o pistola i, finalment, l'acabat amb laca de poliuretà, que l'aplicarem amb un vernís amb brotxa o pistola.

La pintura sobre un suport tèxtil es va difondre molt ràpidament a Venècia al segle XV. Aquesta pintura resultava econòmica, fàcil de transportar, no era atacable pels insectes, però podia deformar-se, sofrir colps, contraccions i dilatacions i es formaven clivelles i esquerdes, s'oxidaven i, en definitiva, es deterioraven.

Entre els tipus de tela que utilitzaven els pintors per a pintar, cal destacar el cotó, el lli, el cànem i el jute.

Per a la restauració d'una tela farem una anàlisi prèvia i elaborarem una fitxa de treball. A continuació, realitzarem un document fotogràfic el més exhaustiu possible per tal d'analitzar la pintura amb tot tipus de detall. Protegirem i consolidarem la pintura netejant el suport i col·locant pedaços i empelts. Farem un reentelament total o parcial, segons calga. Netejarem la policromia, farem un estucat de llacunes i una reintegració cromàtica.

Per fer el reentelament separarem la pintura del marc, separarem la tela del bastidor, fabricarem un llit per a la tela, unirem els esquinçaments, netejarem el revers de manera química i mecànica, protegirem la pel·lícula pictòrica, eliminarem la humitat, hi aplicarem una planxada, col·locarem un cert pes durant 24 hores i eliminarem pedaços anteriors. Els productes per al reentelament poden ser: cola, sintètic, Primal AC 33 o Plextol B 500.

Si la pintura que s'ha de restaurar és un fresc o mural, s'apliquen sobre la paret tres preparacions: *trusilato*, *arricciato* i *intonaco*. El *trusilato* té tres parts d'arena volcànica i una de calç de 12 mm. L'*arricciato* és més rica en

calç, ja que té dues parts d'arena i una de calç de 6 mm. L'*intonaco* en té una de calç i una d'arena. Aquesta és més fina que les anteriors, ja que està totalment polida.

Sobre l'última capa d'arena i calç polida, com que està humida, es traça el disseny i s'aplica la pintura amb pigments naturals picats i mesclats amb aigua pura. Es produeix una reacció química entre tots els productes. El pigment, juntament amb la calç i l'arena cristal·litza sobre la paret. Per això és molt resistent i perdurable. Es converteix en una pedra.

És molt important pintar sobre l'emblanquinat humit, perquè si no ho fem així, cau. Cal tindre molta agilitat i rapidesa per pintar en cada jornada tota la superfície emblanquinada i fresca, ja que, en cas contrari, cal picar-ho, emblanquinar-ho i pintar-ho de nou.

Marisa recomana visitar l'església de Sant Nicolau de València per veure l'estil barroc i els frescos de les capelles neoclàssiques.

Per a conservar adequadament una obra i evitar les contraccions i dilatacions, aquesta no ha d'estar en zones ni molt humides ni molt seques. Els microorganismes ataquen quan l'obra està en zones humides i fosques. Si per a l'exposició de l'obra s'utilitza llum artificial, aquesta s'ha d'utilitzar indirectament. Si l'obra es troba en un temple, hem d'evitar col·locar ciris naturals i hem d'utilitzar ciris artificials. També hem d'evitar filtracions d'aigua.

Almassora, març de 2004

Alberto de Jesús Rodríguez

Alberto va nèixer a Barcelona l'any 1963. Els pares, sevillans, li transmeten l'afició a la fotografia i als bous. Quan tenia 12 anys es trasllada a Mascarell (Castelló) i entra en el món del bou als tretze. Ha sigut gran aficionat a les corregudes de bou, retallador amb anelles, retallador de bous durant vint-i-cinc anys i corredor d'*encierros* durant uns altres anys, amb més de 50 agafades al llarg de la seua vida. Va ser campió d'Espanya de retall l'any 1990 a la plaça de bous de Pamplona.

Els seus treballs fotogràfics sobre temes taurins s'han publicat en periòdics i revistes com *Readers Digest*, *GQ*, *Paris Math*, *El País*, *ABC*, *El Mundo*, *Aplausos*, *6 Toros 6*, *El Cossio*, etc., i s'han exposat a Nîmes, Arles, els metros de Madrid i de València, Pamplona, Santander, Bilbao, Sevilla, etc.

Des de 1990 treballa de forma continua com a redactor gràfic en la revista *6 Toros 6*, en el periòdic *Mediterráneo* de Castelló, en el *Diario Hoy* de València, col·laborant amb el diari *ABC*, altres mitjans nacionals i francesos i amb *Mundotoro* des de la seua creació.

Les temporades de 1998, 99 i 2000 va treballar com a cap de premsa i comunicació de Julian López «El Juli» i va introduir la tauromàquia en

Alberto de Jesús

Internet. Ha sigut el creador dels concursos de retalladors de bous a la Comunitat Valenciana. Va organitzar i crear la Fira del Bou de València, Iberfesta, amb un gran èxit en el seu primer any d'existència amb la visita de més de 30.000 persones.

Actualment dirigeix la revista taurina *Bous al carrer*, amb una antiguitat de 12 anys sense interrupció i amb més de 10.000 exemplars mensuals de tirada en temporada alta d'àmbit nacional. Té uns 1.500 subscriptors fixos, tant nacionals com francesos i portuguesos. En la revista s'informa de les festes de tot Espanya,

capea, bous de foc, tancament, solta de vaquetes, etc. Ha aconseguit, al costat del seu equip de col·laboradors, difondre la festa popular per tot Espanya.

En la revista número 36 del mes d'abril, Alberto publica un article on diu que el món del bou està de dol. Totes les persones integrades en el món del bou com són els professionals del toreig, ramaders, aficionats, empresaris, periodistes, empreses informatives i autoritats, manifesten la seua més contundent condemna i rebuig als brutals atemptats terroristes comesos a Madrid el dia 11 de març de 2004.

La tauromàquia popular s'ha convertit en un fenomen que mou molta gent, tant a Espanya com a l'estranger. Tothom coneix els *encierros* de Sant Fermí a Pamplona, els de Cuéllar a Segòvia, els de Ciutat Rodrigo a Salamanca, els de Falces a Navarra, els de San Sebastián de los Reyes a Madrid, Sogorb a Castelló o les festes de Coria a Badajoz, entre altres.

La Comunitat Valenciana és la primera en el món quant a la celebració de festes taurines, amb una normativa pròpia sotmesa, en moltes ocasions, a les pressions de la societat actual que posa en perill la seua celebració. Al voltant de 3.000 permisos anuals se sol·liciten des d'aquesta comunitat per a celebrar les festes taurines com poden ser tancaments matinals, vaquetes o bous al migdia en la prova o de vesprada, bous embolats de nit o bous tot el dia fins que finalitze el permís i l'assegurança. Traduït en xifres vindria a ser sobre uns 15 o 20 animals diaris. Si calculem tan sols una mitjana de 6 bous solts amb permís concedit, resulta una xifra de 18.000 bous correguts pels carrers cada any. Si comptem només un bou embolat cada dos permisos, ens dóna una xifra de 1.500 bous de foc.

D'aquests animals, uns 700 són braus, és a dir, trets d'una ramaderia important de bous de toreig, com pot ser de Vitorino, Miura, Domecq... completament verges, la qual cosa significa que mai han corregut pels carrers. Tot això mou uns 300 milions de pessetes. La resta dels animals són de *corro* o de lloguer. Pertanyen a ramaderies que es dediquen a la cria i posterior lloguer de bous, vaques i bous embolats. Els animals solen ser torejats en nombrosos pobles al llarg de la seua vida, els quals, a través de la seua experiència diària aprenen el que els va a succeir al carrer influït en el seu comportament aviciat i perillós.

Cada grup de vaques i bous sol costar 100.000 pessetes diàries. El bou embolat sobre les 75.000. Si comptem unes 100.000 pessetes de despeses de bous per dia de permís resulten uns 300 milions de pessetes sols de ramat de lloguer.

En sumar les despeses de cada comissió de festes en barreres, assegurances, metges, ATS, ambulàncies, transports de bous, despeses de viatges a les finques, bandes de música, focs d'artifici, roba identificativa, despeses de les penyes particulars amb els seus cadafals, presentacions de reines, revistes i vídeos especialitzats, llibres sobre el tema, despeses de cures i hospitals, etc., ens podria donar un moviment de diners en més de 3.000 milions de pessetes anuals, sols originats pel bou al carrer.

La gran revolució d'aquesta afició va començar l'any 1990 amb l'aparició de revistes especialitzades en el tema, on s'informa detalladament del calendari mensual de celebració de festes taurines. Una altra via de promoció ha sigut la venda de vídeos del tema i que fomenta l'aparició de noves comissions i centenars de nous aficionats.

Normalment els encarregats d'organitzar les festes taurines són un grup d'aficionats que s'associen per recollir diners i contractar músics, ramaders de lloguer, comprar bous braus, sacrificar-los després d'haver-los corregut al carrer i repartir la carn a parts iguals per a cada veí o col·laborador.

En l'actualitat hi ha un reglament per a regular les festes taurines. Seria digne d'estudi les clàusules de les pòlisses d'assegurances a causa de les seues estranyes cobertures, les posicions dels diferents ramaders, les resistències arquitectòniques de barreres, cadafals, seguretat mèdica, veterinaris, i tota la infraestructura que envolta aquestes festes taurines «de mínima importància», segons alguns sectors.

Tot això ocorre a la Comunitat Valenciana. Si sumarem els moviments de diners en les altres comunitats d'Espanya podria resultar una quantitat molt elevada.

Un contertulià li va preguntar al conferenciant si els toreros, abans d'eixir a torejar senten por. La seua contestació va ser que tots els toreros tenen por abans de l'eixida. Una vegada contacten amb el bou ja estan més tranquils. Cada vegada que ixen a la plaça es juguen la vida i això ho senten més en fer-se grans. També s'ha comentat que el bou de lluita mai ha patit ni pot patir la malaltia de les vaques boges, per culpa de la qual s'han cremat més de 30.000 quilos de carn a l'any, amb totes les pèrdues econòmiques que això ha comportat.

Al nostre voltant s'ha creat un ampli entramat de festes populars sobre una societat que vol mantindre les seues tradicions, ens diu el conferenciant. La majoria dels espanyols volen conservar la seua identitat històrica i cultural i conservar les festes taurines.

L'entramat món de les festes populars taurines seria mereixedor d'un gran estudi en un congrés exclusiu per a veure, amb tota mena de detall,

cadascuna de les parts implicades i aconseguir el reconeixement com a festa d'interès turístic regional o nacional, si cal. En aquest cas podria estar protegida pel Ministeri de Cultura o d'Esports com passa a França i comptar amb el suport de tots els estaments públics.

A vegades és tal la passió amb què es viuen les festes taurines que tothom se sent, per uns moments, torero/a. Cal defensar i difondre aquesta festa tan nostra amb tots els mitjans possibles per fer-la duradora i que visca durant molts segles perquè la gaudisquen els nostres fills i els fills dels nostres fills.

Almassora, abril de 2004

Isabel Martín Arenós

Isabel és una distingida almassorina, filla de José Martín Martí, professor de Matemàtiques i de Carmen Arenós Escuder, que també tocava el piano, i néta de Joaquín Arenós Cabedo, il·lustre metge de la localitat.

Va rebre les primeres nocions de música mentre cursava els estudis primaris al col·legi local de les monges de la Consolació. Va fer el batxillerat a l'Institut Penyagolosa de Castelló i la carrera de professora de piano, amb un excepcional expedient, al Conservatori de València, sota la direcció dels professors José Roca i Mario Monreal.

És llicenciada en Psicologia i diplomada en estudis fonamentals de sofrologia caycediana, disciplina en la qual està realitzant el màster en formació.

Posteriorment va fer cursos de perfeccionament a Granada i Santander amb Luis de Moura, Rosa Sabater, Joaquín Achúcaro, Badura Skoda, Manuel Carra, etc. Ha fet nombrosos concerts a Almassora, Castelló, Vila-real, València, Múrcia, Albacete...

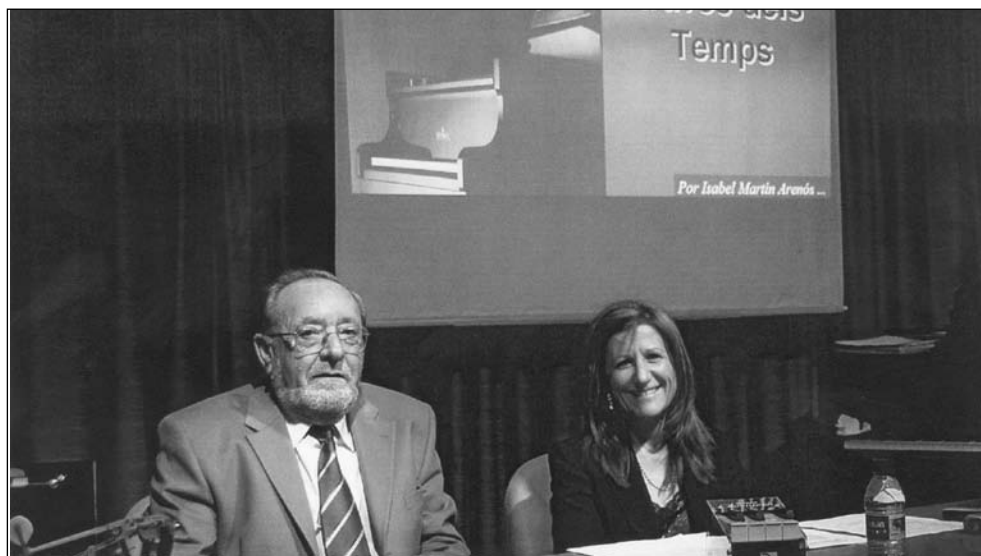
Ha sigut professora dels conservatoris de Castelló i de València. Actualment és professora titular i cap del Departament de Piano en el

Isabel Martín

Conservatori de Música de Castelló. Amb membres del citat conservatori va formar el Gershwin Quartet dedicat, principalment, a la celebració de concerts pedagògics tant de música clàssica com de *jazz*.

Els primers instruments musicals daten de l'època del Paleolític, fa més de 50.000 anys. Aquests instruments podien produir sorolls però no eren capaços de modular determinats tons. Se suposa que aquestes persones de l'edat de pedra amb aquests instruments pretenien exercir el seu influx sobre la natura. Les pintures rupestres de l'època representen

Josep Sorribes i Isabel Martín

figures amb màscares d'animals que toquen diferents instruments musicals.

En primer lloc Isabel ens parla de l'evolució del piano en les seues diferents formes. Entre els instruments que provenen dels de ploma està el clavicèmbal o clavecí, instrument de teclat i cordes. El so es produeix quan es puntegen les cordes. Es va desenvolupar a Europa al segle XIV i va ser utilitzat fins finalitzar el segle XVIII, quan va ser substituït pel piano. El clavecí és particularment apropiat en la interpretació de música de contrapunt. El clavecí té una caixa en forma d'ala, com el piano de cola, amb proporcions més estretes i llargues i amb els seus mecanismes interns més lleugers. Existeixen diversos tipus com el virginal, amb caixa rectangular i l'espina, de forma poligonal.

El *caràngano* és l'instrument de forma més original, originari dels instruments de corda, amb caixa de ressonància.

La cítara és un instrument on les cordes corren paral·leles a la caixa de ressonància la qual no té ni braços que ixen, ni mànec. La cítara amplia el nombre de tons enfront dels *carànganos*. Augmenten la quantitat de cordes o fibres tenses. Posteriorment, en l'edat del ferro es troben cítares amb caixa de ressonància i s'aconsegueix millor so. Les cordes són de budell i a voltes de metall, puntejades amb els dits o amb el plectre. El grup de les cítares inclou el saltiri. Cal citar la cítara de Corea de forma rectangular amb sis cordes, la de Vietnam té 16 cordes col·locades al llarg d'una caixa de fusta

amb ponts mòbils, la de Madagascar és una cítara tubular de 22 cordes i és el seu instrument nacional. Altres són les de Salzburg i la de Mittenwald.

El timpà i *pantaleón* són instruments musicals amb cordes de filferro. Tenen de 2 a 5 cordes per nota i es col·loquen al llarg de la caixa de ressonància construïda de fusta. Es diferencia del saltiri perquè les notes es produeixen en colpejar-les amb baquetes. Produeix un so vibrant.

El monocordi és un instrument amb una sola corda que vibra sobre una caixa de ressonància. Sota la corda es trobava una regla dividida en diverses parts on Pitàgores va fer les seues investigacions sobre els intervals musicals. Era més un instrument d'experimentació i d'investigació que de produir música. El policordi era un instrument de diverses cordes. Ja es podia fer més música. A partir d'aquest instrument arriba el clavicordi. El clavicordi és un instrument predecessor del piano que va ser popular entre 1400 i 1800, aproximadament, i que ha ressorgit en el segle XX. Consta d'una caixa rectangular amb el teclat a l'esquerra i una taula harmònica a la dreta. Hi ha clavicordis amb trast i també sense (ens podem imaginar com els de la guitarra o llaüt). L'instrument en el segle XVIII mesurava 2,5 m de llarg i tenia una extensió de cinc octaves. Dins dels límits del seu dèbil i delicat so, el clavicordi pot produir una gran variació dinàmica. Els compositors apreciaren aquesta delicadesa, especialment els del nord d'Europa, i entre ells, Bach.

El piano és un instrument de corda amb un teclat que deriva del clavicèmbal. El sistema de martells són impulsats per les tecles cap a les cordes. Això permet modificar el volum utilitzant la pulsació forta o dèbil dels dits. El seu creador va ser el florentí Bartolomeo Cristofori (1655-1731) l'any 1709. Dos dels seus pianos han arribat fins als nostres dies. La caixa d'un, datada el 1720, es troba al Museu Metropolità d'Art de Nova York, i l'altra, de 1726, es troba al Museu de la Universitat Karl Marx de Leipzig.

Al llarg dels anys es produeixen millores en el disseny i fabricació de pianos. Alemanya i Estats Units són els millors fabricants i l'abet i el faig són les fustes més utilitzades en la caixa de ressonància. El piano primitiu tenia una extensió de quatre o cinc octaves. De manera gradual s'ha anat augmentant a set. Hi ha un model que arriba a les vuit octaves.

Les parts fonamentals del piano són: el bastidor que sol ser de ferro on es troben les cordes. Davant hi ha el claviller en el qual es distribueixen les clavilles d'afinació. La taula harmònica sota les cordes, reforça el so utilitzant la vibració per simpatia. Les cordes, normalment són de fil d'acer. El teclat per poder impulsar els martells contra les cordes. Els pedals,

palanques accionades pels peus. El dret alça els apagadors. L'esquerre (sordina) apropa els martells a les cordes per colpejar-les amb més suavitat.

Segons la forma del moble els pianos es classifiquen en: de cua, rectangular i vertical. El quadrat o de taula no és molt comú. Per a ús domèstic sol utilitzar-se el vertical. Els pianos de cua es construeixen de diverses mides, des d'un quart de cua (1,8 m. de llarg), mitja cua, tres quarts de cua a gran cua de concert (2,7 m.).

També podem distingir els pianos per la seua altura. Des de 98 centímetres (vertical) fins 140 centímetres. Cal dir que com més altura, més longitud de corda i més potència de so. Pel nombre de tecles, des de 85 fins 88 tecles.

Entre els pianistes més famosos virtuoses del piano destacariem Mozart, Beethoven, Chopin i Liszt. En l'actualitat, la millora dels instruments va augmentant i també els concursos internacionals que utilitzen els nous artistes per promocionar-se.

Isabel toca una peça que hem escoltat per mitjà d'un clavicordi per poder-la comparar amb la música que ix del piano actual. També ens delecta en el preludi de Bach, dues sonates de Beethoven i el *Nocturn* de Chopin.

Almassora, abril de 2004

D'esquerra a dreta: Alejandro Domínguez (presentador) Roberto Verdoy (conferenciant)

Roberto va nàixer a Artana l'any 1963. Va estudiar el batxillerat als escolapis de Castelló i l'any 1986 es va llicenciar en Dret a la Universitat de València i es va especialitzar en dret d'empresa. Des de 1986 fins al 1989 va fer el postgrau en Criminologia a la Universitat de València. És cap de la policia local d'Almassora des de 1987, per oposició lliure i amb el càrrec d'intendent principal en l'actualitat.

És membre del club d'avaluadors de la Comunitat Valenciana. Avaluador de la Fundació Valenciana de la Qualitat per a sistemes de qualitat en l'àmbit de l'EFQM (Fundació europea de la qualitat didàctica), dependent de la Conselleria d'Indústria.

És professor de l'Institut Valencià de Seguretat Pública des de 1991 i professor col·laborador de l'Escola de Polícies Locals de Castella-la Manxa. Ha impartit més de 60 cursos sobre distintes matèries de dret penal, administratiu, deontologia professional, instrucció d'atestats, victimologia, policia turística i gestió de qualitat en els serveis policials. Ponent en més de

deu ponències en jornades i seminaris d'associacions professionals de caps de policia local, sindicats i ajuntaments.

Entre 1994 i 1999 va ser membre del Gabinet Tècnic de la Generalitat Valenciana per a policies locals. Des de l'any 2000 és vocal de la Comissió Autonòmica de Coordinació en representació dels caps de policia local, per designació del conseller d'Administració Pública.

L'administració ha de canviar com canvia el món. Un exemple clar és la presència d'estrangers al nostre país. Cal crear unes noves relacions que superen antigues idees. Així, cal garantir una legislació que siga el més àgil possible, si no els ciutadans passen olímpicament d'aquesta. Ens deia Roberto que un professor de Dret Civil els comentava en classe que «España es el país del mundo con más generación de normas que el español lo atempera por la inobservancia».

Caldria superar el fet que en el *BOE* quede regulat tot, el corporativisme protector, l'ordre estatal (moral, ètic, públic...), el plantejament del ciutadà que no participa. En molts llocs es pensa que cal governar per als ciutadans, però si no vénen molt per l'ajuntament, millor. Cal plantejar-nos que som més hores ciutadans que funcionaris. Si això ho tinguérem sempre present millor anirien les coses. També caldrà millorar els nivells de qualitats aplicades a l'atenció al ciutadà. Cal dir que l'administració local queda plenament justificada pel serveis prestats als ciutadans, encara que aquests siguen donats per empreses privades com és el cas de l'aigua, il·luminació elèctrica, senyalització, entreteniment, ensenyança... Sempre s'ha de procurar fer una bona gestió dels recursos, administrar la rendibilitat de les coses encara que algunes vegades l'Estat presta serveis deficitaris a causa d'un bé social com pot ser el cas del transport públic. El que s'ha de procurar és que aquests serveis deficitaris siguen mínims.

Els ciutadans formen part de l'organització municipal i sense ells no hi hauria serveis. La concepció del client o usuari del servei de forma àmplia ens obliga a no oblidar-nos de ningú. Així també l'atracador, el violador, els delinqüents en general, són ciutadans que cal pensar en ells com usuaris dels serveis. Si un hospital té bons metges i pocs serveis, no arribarà a ser un bon hospital ja que manca d'aquesta atenció a l'usuari (per exemple, aparcament dels cotxes, neteja interna i del fem...).

Una primera característica essencial de l'administració és que és intangible, que el que té no es pot emmagatzemar. L'administració és l'única organització on el client pot acabar dirigint l'empresa. Cal pensar que qualsevol ciutadà és un candidat a ser alcalde. Ens diu amb certa *jocositat* que a Conca, fa dos legislatures, el regidor de la policia era un gitano, la

qual cosa és, a hores d'ara, impensable a Almassora. El servei que presta l'administració és molt heterogeni o variat. La inseparabilitat del servei moltes vegades no la veu el ciutadà que pot confondre el servei prestat en com se li ha donat. Així diu: m'han curat de les angines i damunt han sigut amables, o m'han tornat el meu fill que s'havia perdut i damunt no han atemorit la criatura.

Un exemple de disseny dels serveis ens el proporciona els Mossos d'Esquadra de Catalunya. Al maleter dels cotxes porten uns ossos de peluix perquè els xiquets que sobreviuen davant la mort dels seus familiars en les autopistes puguen distraure's en moments tan crítics.

Cal que els serveis públics siguin transparents, simples i accessibles. Quan els ciutadans coneixen els mitjans que de vegades té l'administració, deixen de ser tan crítics. Per conèixer la plantilla mínima de policia de certa població, cal multiplicar per sis el nombre d'efectius que resten al carrer. Multiplicaríem per set si es tracta de bombers.

Moltes vegades es diu que la qualitat és una moda inventada per donar a menjar molta gent. Cal tindre en compte que arranca de 1920 i que la moda és una palanca de canvi en les institucions.

La demanda actua en l'administració d'una manera estranya. Hi ha empreses privades que dissenyen, produeixen i venen un cert producte sense cap utilitat i cal fer campanyes publicitàries per crear la necessitat. Això passa tan sols en empreses privades i no en les públiques. Molts alcaldes han perdut les eleccions després de fer obres faraòniques, ja que el poble no les tenia com a demanda. Si es crea la demanda o necessitat de la seguretat, en el moment en què a un ciutadà li roben les gallines, per exemple, la policia ja ha fet tard. La demanda era la seguretat i no el que el servei prestat haja sigut de promptitud o l'adiant.

La qualitat opera en l'entorn físic, en la imatge corporativa aplicant fins i tot tècniques de màrqueting (propaganda), en el disseny dels serveis, els quals cal comunicar-los a cada funcionari. Per exemple, en el servei de proximitat està contemplada la visita de cortesia, per la qual, a les dues setmanes de tindre un problema com pugua ser un accident de trànsit, l'oficial de la policia s'interessa per l'afectat. No aporta un valor legal, però sí que aporta una bona reacció per part del ciutadà en fomentar una qualitat excitant activada i associada a una prestació bàsica no esperada. Així, hi ha policies en contra de tindre al seu càrrec l'ambulància, però resulta ser una millora en el seu servei, sobretot quan d'aquest depèn la vida del ciutadà. En la transparència en el procés: com més coneixement, més valoració (tot

el que s'ha de fer caldria estar detallat en un full de paper). En el «just a temps» és a dir, en la rapidesa en la resposta, sense sensació de pèrdua de temps. Quan va a València uniformat i li pregunten sobre alguna cosa que no sap respondre fa just el contrari del «just a temps». En la fiabilitat per executar el servei de manera sempre eficaç. Per exemple, les queixes que es produeixen en les festes per no poder dormir. El policia que atén la demanda a vegades està de mal humor i la contestació a la demanda no és tan cordial com potser caldria. Per a poder donar tots sempre una resposta per igual, hi ha un model que es diu «Fitxa de resposta a la telefonada durant les festes». En la competència, en disposar les destreses i coneixements per donar el servei. En l'accessibilitat en què els serveis siguen localitzables amb horaris adients i directes. En la credibilitat, veracitat, honestedat i sensació de vocació en el servei. En la comprensió de les necessitats latents, és a dir, les no expressades en la demanda, etc.

En l'administració hi ha un acudit que diu: «A l'amic facilitats, a l'enemic no facilitats i a l'indiferent, la legislació vigent», la qual cosa demostra que la legislació administrativa espanyola és complicada. En els països anglosaxons el tema de les expropiacions el discuteixen en un tribunal civil ordinari. Ací t'envien a un tribunal especial denominat «Contenciós Administratiu», on l'administració té sempre les de guanyar perquè té bons advocats. Per això l'administració té tanta por a acudir als procediments penals. L'administració no està per damunt de l'administrat. Molt al contrari.

En parlar de les normes *ISO*, Roberto ens va dir que són normes internacionals de qualitat en la producció industrial. Aquestes normes es van crear l'any 1920 i són acords internacionals que dictaminen els sectors industrials del món occidental per tal que els productes siguen estàndards en tot el món. Així hi ha el foli *A-3*; el *DIN A-4*. També en les mesures de pneumàtics de cotxes. Aquestes normes *ISO* inclouen les normes i també les empreses certificadores de les normes però internacionals.

Una norma espanyola es diu *UNE*, són normes d'aplicació a l'Estat espanyol. El *CEN* és el Centre Europeu de Normalització. *EN* són unes normes aplicades a Europa. *AENOR* és una empresa de certificació espanyola. *ISO 14000* són les normes aplicades al medi ambient. Perquè una empresa pugua tindre un certificat *ISO*, ho ha d'acreditar documentalment a una empresa certificadora. Sempre pot haver-hi picaresca a l'hora de l'obtenció del certificat, però costa molts diners entrar dins de les normes i l'empresari, una vegada dins, farà el possible per documentar-ho bé i que any rere any pugua poder renovar-lo.

L'any 1920 comencen a fer-se les inspeccions del control de qualitat però al final del procés, de manera que si hi havia un desperfecte, el producte ja no podia ser de primera i calia vendre'l com de segona o tercera classe. No era rendible. L'any 1950, quan va començar a aflorar l'economia asiàtica, la major exigència en el control de qualitat fa que tot el personal siga responsable en els diversos processos de la producció. Així es parla de l'assegurament de la qualitat *ISO 9001* del 2000. L'any 1970 la gestió de la qualitat total queda sota l'organisme de l'*EFQM* (Fundació Europea de la Qualitat Didàctica).

Almassora, maig de 2004

Santiago és catedràtic de Geografia i Història a l'institut Francesc Tàrraga de Vila-real i és la tercera vegada que participa en la tertúlia. L'acompanya Ramón Capilla, un amic seu empresari.

La Xina (en xinès, *Zhonghua Renmin Gongheguo*), país a l'est d'Àsia, el tercer més gran del món en superfície, 9.571.300 km², després de Rússia i Canadà i el més gran quant a població, 1.300 milions d'habitants, segons l'últim cens del 2000. El seu nom oficial és el de República Popular Xina. Té més de 3.400 illes i la major és Hainan. La capital és Pequín i la ciutat més gran Shanghai, amb més de 8 milions d'habitants.

Zhonghua significa «centre del món», però per als europeus la Xina és «l'Extrem Orient», ja que el centre del món som nosaltres. En els dos últims anys, l'interès per la Xina és cada vegada més gran, com es pot comprovar en la premsa diària, en les revistes estrangeres, en diversos dossiers dedicats íntegrament a aquest enorme país, i en les cada vegada major nombre de visites dels mandataris estrangers. A més a més, el govern xinès ja donarà a conèixer el país per ser la seu dels jocs olímpics que se celebraran l'any 2008.

Per a controlar la natalitat el govern quasi han prohibit «la parelleta», encara que en el món rural siga més difícil aquest control. L'esperança de vida s'acosta als 71 anys i és més elevada que la dels russos. La taxa d'atur és del 10%, massa elevada. El PIB global, és a dir, la quantitat de riquesa que estan creant, segons l'ONU, és de 5.100 miliards de dòlars. Correspon a la meitat que la de la Unió Europea dels 25 països. A causa de la super-

D'esquerra a dreta: Santiago Vilanova i Ramón Capilla

població, la renda per càpita és menuda i no arriba als 4.000 dòlars. Les províncies costaneres són més riques que les d'interior i en aquestes la renda per càpita és de 700 dòlars.

Les muntanyes ocupen al voltant el 43% de la superfície terrestre de la Xina i tan sols el 12% de tota la superfície és plana. A causa de la gran varietat climàtica i topogràfica, la Xina és rica en diferents espècies vegetals. Així doncs, l'agricultura és el sector més important de l'economia nacional, però no és competitiva a nivell global. Tan sols un 10% de la superfície total de la

Mapa de la Xina

Xina és cultivable i quasi la meitat de la terra cultivada és irrigada. Un 80% dels sembrats es dedica a cultius com l'arròs, blat, sorgo, mill, panís, ordi, maní, té, cotó, etc. Es crien pinyes, plàtans, pomes, peres i cítrics com taronges i mandarines. La població rural està al voltant els 900 milions de persones, i representa més d'un 50% de la mà d'obra del país, però sols cobreix el 16% de la riquesa xinesa. Això vol dir que la productivitat és petita i que en el moment en què la mundialització estiga més arrelada en països de millors recursos econòmics, aquests xicotets empresaris rurals fracassaran estrepitosament. Els possibles grans beneficiats serien els canadencs i els nord-americans.

La major part dels museus, teatres i exposicions es troben a Pequín, Shanghai i Canton. A Pequín i prop de la famosa plaça de Tiananmen es troba la Ciutat Prohibida, també el Mur de la Democràcia, on els ciutadans opinaven sobre els canvis en la política del govern després de la mort de Mao en 1976 i també hi ha la Gran Muralla Xinesa. A Shanghai es troba el Museu de Ciències Naturals i el Museu d'Art i Història, que alberga una de les millors col·leccions d'art de la Xina. A Canton es troba un dels majors zoològics de la Xina. Prop de Xian (Sian) s'ubica l'exèrcit de terracota de més de 6.000 figures de mida natural datades en el 210 a. C.

El govern de la Xina cobreix tota la sanitat dels seus ciutadans. Els programes del benestar s'han encarregat de la vivenda, sanitat, pensions de jubilació i serveis funeraris. A la Xina hi ha gran interès per la medicina tradicional a través de tractaments amb herbes i acupuntura.

La unitat monetària és el *yuan* i al canvi, un dòlar americà val 8.3 *yuan*. El sistema bancari està completament sota el control estatal. El Banc Popular de la Xina emet la moneda, el Banc de la Xina, s'ocupa dels comptes internacionals i acords sobre monedes estrangeres. Uns altres bancs s'ocupen dels fons d'inversió, fons de construccions i préstecs agrícoles.

Santiago raona el seu pessimisme plantejant uns greus problemes. El primer de tots degut a la gran immigració de la gent del camp cap a les ciutats costaneres. La Xina es divideix en dos grans mons: el rural i el de les grans ciutats. El segon problema que té la Xina és la falta d'energia per a poder fer funcionar la seua economia. La compra de grans quantitats de petroli provoca un augment de demanda tan gran que fan pujar els preus. També la contaminació constitueix un greu problema. Quan els vora 400 milions d'habitants de les ciutats comencen a consumir com nosaltres, la massa forestal disminuirà dràsticament i avançarà cada vegada més el desert com ja ho està fent cap a Pequín. L'aigua ja presenta un problema greu i la falta d'energia els porta a una nuclearització important. Actualment a Europa no es construeix cap central nuclear, mentre que ells en tenen previstes més de 50. La tecnologia que els falta la compren als americans i als francesos. L'atur també és un problema que cal tindre en compte. Tal vegada l'atur i l'ecologia constitueixen els problemes més greus. El règim comunista i no democràtic també resulta ser un problema. Potser un dels menys, ja que en no haver riscos d'inestabilitat econòmica, el capitalista se sent més segur a l'hora d'invertir.

Ramón ha estat més de 80 vegades a la Xina. Per a un europeu és difícil comprendre els xinesos ja que els paràmetres d'interpretar la vida són diferents. La dificultat és interpretar-la com ells la interpreten. La Xina és un país immens, és «inabastable». És un país on tenen de tot i els falta de tot. En Dalian (Manxúria), població amb més de tres milions d'habitants, estaven construint un barri per a 600.000 persones. Hi havia des de grans grues de construcció fins a plataformes escalonades de bambú per pujar el ciment. En la construcció d'un port pesquer hi havia milers de xinesos, però la meitat d'ells parats. Per què?, va preguntar Ramón. La contestació va ser que estaven descansant ja que la jornada laboral era des de les 6 h del matí fins a les 8 h de la nit. Per què no fan torns?, torna a preguntar Ramón i la contestació, perquè si no treballen què fan amb ells. El govern vol tenir-los treballant perquè no molesten.

El treballador xinès no té cap dia de vacances. Tan sols una setmana a l'any nou. Les persones que treballen en l'administració sols lliuren dos dies al mes. El xinès és molt pràctic. Al centre de la plaça de la ciutat hi havia una

estàtua de bronze de Lenin, regal del poble rus. Copiaren l'estàtua per utilitzar el bronze per a fer cables elèctrics.

La zona de producció de ceràmica és Canton i Shanghai. La Xina produeix el doble que Espanya i Itàlia conjuntament. Els xinesos ho copien tot, però la maquinària la compren a Itàlia. Als primers anys Ramón els venia entre 100 i 180 contenidors de ceràmica, però actualment sols 8 o 10. Entre un 30 i un 40% és més rendible comprar-los la ceràmica i vendre-la després. La raó principal són els salaris. Un treballador pot guanyar entre 80 i 150 dòlars al mes. La qualitat és bona en gres, però no tan bona en ceràmica, ja que per a ells la tonalitat no existeix. Es troben moltes fires permanents, amb una gran extensió de terreny. També grans centres d'exposició de mobles, on una enorme sala estava dedicada a moblar palaus.

La naturalesa és impressionant. L'home no té valor, no representa res davant la naturalesa. Taiwan és el termòmetre de les relacions internacionals entre la Xina i els Estats Units. Quan els americans volen pressionar la Xina, comencen a parlar de Taiwan. Quan els xinesos volen pressionar els Estats Units, bombardegen l'illa de Quemoy, però avisen abans perquè no hi haja ferits.

La cuina xinesa és excel·lent. El xinès menja tot el que es mou, ja siga de la terra, de l'aire o de la mar. Un acudit diu que on hi ha xinesos, pocs gats hi ha al voltant. Per alguna cosa serà. La forma de guisar consisteix principalment a cuinar a foc lent. A vegades guisen tapant la carn amb argila i els veïns no saben el que estan guisant. Com a anècdota, a la visita de benvinguda d'un gran mandatari van servir per dinar 1.200 plats diferents, tots ells ben condimentats.

Almassora, octubre de 2004

Guerra Civil i postguerra espanyola a Almassora

Manuel Vicent Balaguer

Manuel va nèixer a Vila-real, i és historiador i arxiver. Almassora és coneguda com «la petita Rússia». Manuel no està d'acord amb aquesta denominació com es podrà comprovar més endavant. Ha estudiat el tema d'Almassora perquè li agraden els temes revolucionaris. El Centre Obrer «La Unión», emplaçat a l'actual carrer de Santa Bàrbara 9 (Ateneu), constitueix una societat amb un gran protagonisme social abans i durant la Guerra Civil. La majoria dels membres que formen el centre són de la Confederació Nacional del Treball (CNT), organització sindical anarquista fundada a Barcelona l'any 1910. Alguns eren de la Unió General de Treballadors (UGT), fundada a Barcelona l'any 1888.

Els sindicalistes lluitaven pel benestar de les classes treballadores contra la burgesia (empresariat).

El 17 de juliol de 1936 té lloc, a Àfrica, el colp d'estat contra la República. La Guerra Civil va ser una lluita entre militars i civils (milions a favor i milions en contra). La guerra es va iniciar no perquè els republicans van voler, sinó perquè els militars es van alçar contra la República. No és un fet aïllat, sinó la conseqüència natural de la inestabilitat i caos que es va produir durant els anys de la República juntament amb la falta de voluntat de convivència entre els partits polítics. Tots ho volien tot i res per als altres. El 18 de juliol les sublevacions s'estenen per tot el territori nacional peninsular. El 19 ixen al carrer els treballadors i el poble. El 20 hi ha un buit de poder i els sindicalistes i obrers comencen a controlar la situació. On el colp d'estat no va triomfar, els polítics republicans es van veure desbordats.

En les poblacions sota el control dels revoltats, la Falange i les organitzacions de dreta es van apoderar de la situació. En les altres sota el domini republicà es van constituir els comitès antifeixistes. En qualsevol de les parts es va iniciar la persecució de les persones.

En poblacions amb domini republicà es van constituir els sindicats i els partits polítics del Front Popular. La tasca principal va ser garantir que els enemics de la República no pogueren controlar el municipi. Així, a Almassora es va constituir el Centre Obrer, Unió Republicana, Izquierda Republicana, Front Popular i Partit Socialista.

El 10 d'octubre de 1936 es va canviar el Comitè Antifeixista pel Consell d'Economia (més tard Consell Municipal), compost per Joaquín Claramonte, Pascual Mas, Jaime Adsuara, Vicente Mas, Manuel Monzó, Manuel Galí, José Fraga, Vicente Beltrán (CNT), José Safont (IR), Ismael Gallart (FP), Giner Safont (UR), Manuel Renau (PS). El Consell estava estructurat per departaments.

Les funcions del Departament d'Agricultura eren les pròpies de l'agricultura com el conreu, la sembra, les exportacions agrícoles, els regs... El Departament de Defensa i Justícia s'encarregava de l'ordre públic, naixements, defuncions, matrimonis, passaports, locomoció (taxis)... Del control de la gent i de la immigració s'encarregava el Departament d'Estadística. El Departament de Banca i Hisenda controlava el cobrament de les contribucions. El referent a obres públiques i privades, i llicències d'obres el portava el Departament de Construcció i Vivenda. El de Cultura, Sanitat i Higiene tenia per tasca l'assistència social, els hospitals, la neteja pública, la higiene en general.

Les reunions del Consell eren els divendres a partir de les 20.30, però es reunien pràcticament tots els dies. El secretari era Alfonso Beltrán Ballester i el local social estava ubicat al carrer 18 de Juliol, número 50, amb un salari de 56 pessetes setmanals per a les persones del Consell. El principal problema que calia abordar era el proveïment de la població. Compraven la farina necessària per a tindre pa totes les dies, creïlles per a sembrar. La carn de porc la compren a València, ja que Castelló no deixava que isqueren les mercaderies. Hi havia carència en el proveïment de verdures, ja que la gent es dedicava a comercialitzar amb Castelló (traure diners) i per això la població d'Almassora no estava proveïda. Per a solucionar el problema, el Consell va prohibir l'exportació a Castelló mentre la població d'Almassora no estiguera proveïda.

Hi va haver un increment de personal en el servei d'aigües (d'una persona es va passar a dues). Es va produir una falta de mestres per a escolaritzar els 150 infants refugiats. Es van formar tres grups, un de pàrvuls, un altre de xics i un tercer de xiques. Es van augmentar 7 grups repartits per les escoles i els refugiats van anar al convent.

L'horari de les farmàcies era de 8 a 14 h i de 16 a 20 h. Els serveis setmanals de guàrdia, de 7 h del diumenge a les 7 h del dilluns. A partir de les 21 h, les farmàcies de guàrdia no administrarien medicaments sense recepta. A Almassora hi havia tres farmàcies en aquesta època: Felipe Perales, Manuel Calduch i Vicente Clausell. Una va oferir serveis i medicaments gratuïts als refugiats de la població.

La drogueria Camarada Guinot era oberta de 7 a 13 h i de 16 a 20 h. La del Camarada Calduch, de 8 a 14 h i de 16 a 20 h.

Des de l'Ajuntament es va acordar posar en marxa les obres de La Cossa, les del carrer Vivanco i carretera al Grau de Castelló. L'interès per les obres era doble. Per una part, donava treball a tota la gent desocupada i per l'altra donava comoditat i salubritat a qui les utilitzava. El problema venia d'Obres Públiques, que deia que no tenia asfalt i que aquest l'havia de pagar l'Ajuntament d'Almassora. Finalment la va portar a terme després de firmar un document on es determinava que els diners gastats s'invertirien a Almassora posteriorment.

S'estava començant a organitzar tot el que abans estava desorganitzat des del moment del colp d'estat. El colp d'estat va servir perquè tot el que d'alguna forma estava organitzat es desorganitzara.

El tema de l'estructuració econòmica es va a implantar al voltant del salari familiar. El 30 d'octubre de 1936 es va plantejar una reducció salarial per a solucionar el problema de l'atur. La diferència de 10 a 7 pessetes la jornada va a ser ingressada a les arques municipals. La filosofia era que tots tingueren treball.

Reunits els partits polítics el 8 de novembre de 1936 van decidir convocar una assemblea general per al 10 de novembre a les 20.30 a la plaça de la República. Segons els anarquistes sindicalistes, el salari familiar consistiria en el repartiment proporcional al nombre d'integrants de cada família. La intenció era evitar que hi haguera famílies que per tindre un major nombre de membres per a poder treballar, foren més beneficiades que altres amb menor nombre de membres en edat de treballar. Es van estudiar les possibles repercussions que aquest tema podria tindre a Almassora. Partint d'un salari familiar de 47 pessetes. En considerar 2.800 famílies de tres

membres suposava un total de 131.600 pessetes mensuals i 6.843.200 pessetes anuals (52 setmanes/any). Si els ingressos de la taronja de 22.000 fanecades fóra de 220 milers de taronja a 20 pessetes el miler resultaria 4.400.000 pessetes. El dèficit de 2.443.200 pessetes era inviable.

Per a solucionar el problema, l'assemblea va decidir implantar el salari familiar, posant tota la terra en comú a la disposició del poble. Entre les bases per a la seua implantació cal destacar: que no hi hauria límit per al jornal familiar, que queden deslligats de l'aplicació del jornal els funcionaris de l'Estat, que els majors de 60 anys que puguen treballar, ho farien en una granja que s'implantaria a la vila i que del jornal familiar cada família s'ha de pagar el menjar, la neteja, els vestits, la llum, l'aigua, els vicis... D'alguna manera s'estava estructurant la vida econòmica i social de la població. L'economia de la població anava a quedar socialitzada i la gratuïtat en els medicaments amb recepta mèdica. Això representa un avanç important en el benestar de la comunitat.

Es pretén cooperativitzar i controlar els forns, les tendes de queviures, carnisseries, barberies, vins, licors... I pel que fa a paqueteries, merceries, teixits, calçats... s'obriria un únic local amb diferents seccions i es va proposar instal·lar-lo en una de les sales del distingit Sindicat S. Josep. S'abolirien totes les assegurances i el Consell s'encarregaria de tots els impostos a l'Estat de valor superior a les 80 pessetes anuals. També de la construcció de pous, canals, camins veïnals, carros i comerç exterior. Totes aquestes propostes s'havien d'aprovar en l'assemblea general que estava prevista per al dia 15 de novembre de 1936 que tindria lloc al Teatre Moderno.

En aquesta assemblea no es va aprovar per unanimitat el jornal salarial ni la nova estructuració econòmica i els anarco-sindicalistes van retirar la seua proposta. No es va obligar la població sinó tot el contrari. Els membres de la CNT es van plantejar fer la socialització pel seu compte. Així, en paraules de Joaquín Claramonte, «s'acorde el que s'acorde, nosaltres, com a elements responsables tenim la llibertat d'obrar i per tant incrementarem la propaganda a favor de la socialització, organitzarem la nostra propietat col·lectiva, la que reunim i la que expropiarem. Perquè som nosaltres, únicament nosaltres, els que ho podem realitzar. Volem que s'ens reconega el dret a organitzar-nos, en la qual organització cabran tots aquells que accepten les nostres bases perquè estem disposats a no conviure amb la propietat privada».

El 20 de novembre es nomena vicepresident del Consell Pascual Mas, de la CNT, i vicesecretari Ismael Gallart, del FP. En la sessió del Consell

d'Economia del 4 de desembre de 1936, assisteix el governador civil per a posar en pràctica la constitució de l'ajuntament. Els membres de la CNT qüestionen la presència del governador, el qual, al final ha d'abandonar el ple. Al dia següent s'aprova la proposta de constituir la gestora per 13 a favor, 2 abstencions i 1 vot en contra. La gestora havia de tindre 13 membres, 7 de la CNT i 6 per als altres partits. Els membres de la CNT no volen la majoria i accepten tres càrrecs en el Consell. A partir d'ara la gestora és el Consell Municipal.

La situació econòmica es va deteriorant progressivament. En la caixa del CM sols hi havia 35.000 pessetes per a fer front a les despeses dels treballadors agrícoles, a les creïlles per a poder sembrar, als fertilitzants. L'1 de febrer s'arriba a tindre sols 1.800 pessetes. Calia confiscar la llibreta d'estalvis de certs veïns i decideixen parlar amb el governador i el ministre d'Hisenda. Aquests no autoritzen la confiscació. El 22 de desembre visiten el ministre d'Agricultura per informar-lo que van a subvencionar els xicotets propietaris si es legalitzen les confiscacions. Aquest mateix dia es va aprovar la petició dels ramaders d'apujar el preu de la llet, ja que havia apujat el preu de les pastures. El gremi dels obrers acorden reduir els dies de treball, de 5 o 6 setmanals a 3 o 4 per a poder treballar més gent, amb la qual cosa es reduiria el salari.

Aquesta situació econòmica va determinar d'alguna forma que el treball fóra obligatori per a les persones que podien fer-lo. A més a més, el CM va subministrar els aliments per mitjà de la tarja de racionament. Cada família tenia estipulada la quantitat d'aliment que podia consumir setmanalment o diàriament en el cas del pa, segons el seu nombre de membres.

D'altra banda, queda completament prohibit adquirir qualsevol producte fora de la localitat. Es respecta la xicoteta propietat, la qual l'amo treballarà «a ús i costum del bon llaurador», és a dir, sense cap tipus d'ajuda, ja que altrament el CM l'expropiaria. El termini per inscriure's en la socialització va ser el 21 de gener de 1936.

Els punts més importants del reglament acordat pel CM són: socórrer els més vells sense família, donar el mateix subsidi als malalts (preludi de la seguretat social), estudi d'instal·lació d'un menjador per als vells, a les dones que no puguin criar-se els fills el CM els costejaria una persona que se n'ocupara. Tot això eren unes conquestes socials.

Mentre membres de la CNT van formar part de la CM, la població pensava que no se solucionarien els problemes, ja que d'alguna forma no es podia accedir al proveïment. Així, els membres de la CNT presenten la

dimissió i per solidaritat els de la *UGT*. Cal canviar tots els valors moneda en circulació.

El 4 de febrer de 1937, es reuneixen els dimissionats i els nous designats pels partits polítics i era el president Miguel Ventura i Puchol del *PC* (Partit Comunista), el qual es presenta per primera vegada. Es vol conèixer la relació dels caps de família, dels pobres de solemnitat, dels que tenien entre 4 i 10 fanecades i així poder fer un llistat general de treball. (Es considera l'edat de treballar a partir dels quinze anys.)

La col·lectivitat que es va fer a Almassora és obra de la *CNT*. Es va anomenar Nueva Humanidad i va estar integrada per 595 col·lectivistes d'una població de 8.400 habitants. Aquest nombre de col·lectivistes no era massa elevat si comptem que l'afiliació a la *CNT* era de 2.100 persones. Ni tant sols s'obligava a col·lectivitzar-se els afiliats. Tiraria per terra molts *tabús* pels quals s'obligava a entrar a tots al sac i participar a tots en les propostes que feien tant els sindicats com els partits polítics del Front Popular.

Un dels principals responsables de la col·lectivitat va ser José Balaguer Piñana. La col·lectivitat de la *CNT* va admetre que dins de l'organització pogueren estar els individualistes. Això ens indica que la col·lectivitat va ser voluntària. A més a més, s'aporten terres pròpies, la qual cosa demostra que els mateixos membres no sols eren jornalers sinó també propietaris.

A poc a poc la guerra s'apropa a Almassora. El poble treballador d'Almassora havia estat lluitant amb els polítics republicans i després van a haver de lluitar contra els feixistes, que els van a perseguir sense treva i amb molt d'acarnissament.

El 14 i 15 de juny de 1938 arriba la guerra a Almassora i amb aquella la mort i la destrucció. Comença la repressió contra els perdedors. Durant els primers anys, aquesta repressió va contra aquells que havien tingut algun protagonisme en l'oposició al «glorioso Movimiento Nacional». S'afusellen els opositors polítics, es maten apallissats els treballadors, que apareixen morts pels camins d'Almassora, dones rapades pels carrers per a escarni públic,...

Durant la repressió franquista apleguen els «anys de silenci», tal vegada per morts de persones com José Claramonte Martínez, *Conillet*, mort d'una pallissa a la Misericòrdia de Borriana. La causa de la mort en el certificat de defunció va ser per embassament pulmonar. Julio Serra Agustí i Joaquín Artero moriren a la presó de Castelló. «Anys de por», per la mort de gent en circumstàncies desconegudes i rares. Ramón Pons Castellet, mort a l'Hospital Provincial, José Balaguer Piñana, mort en un hort a Almassora.

«Anys de dol», quants morts i per què?, quantes persones?,... «Anys de sofriment», pels xiquets maltractats per ser fills de *rojos*, gent sense recursos per haver sigut fidels a la legalitat o per voler millorar la seua vida i la dels seus conciutadans, equivocats o no, persones que per por o supervivència cremaren la documentació del Centre Obrer, destruïda per un dels seus afiliats perquè no se n'apropriaren els franquistes i la represàlia fóra més gran.

Una mostra dels que sofriren persecució política en l'època franquista són els expedients de responsabilitats polítiques. Persones que havien sigut assassinades i encara se'ls demanava responsabilitats polítiques. A l'Arxiu Històric Provincial de Castelló es conserven 148 expedients. Així l'any 1943, l'expedient 140 de José Fraga Aduara, membre de la CNT, CM i Nueva Humanidad. Es va demanar un informe a l'Ajuntament de les seues terres per confiscar-les i d'aquesta forma poder pagar la multa que se li havia imposat després de mort a causa de les responsabilitats polítiques. La declaració de la seua esposa, Patrocinio Ibáñez Amiguet va ser que tenia dos fills menors d'edat i tres quartons de terra de secà valorats en 500 pessetes. A Manuel Galí Fraga, veí d'Almassora, se li acusà de totes les morts que podia haver-hi en la zona i els voltants. Se li acusà també que en abandonar Almassora per l'entrada dels nacionals «robà el veí José Grifo Soler, avui alcalde, carro, cavalleria i guarnicions». Tal vegada aquesta va ser el detonant de totes les acusacions. Naturalment la pena va ser pena de mort.

Tota la documentació estudiada pel conferenciant no està ni a Almassora, ni a la província de Castelló. La informació s'ha tret de l'Arxiu de Salamanca (*papers* de Salamanca). Aquests són els documents arreplegats pels serveis de documentació del franquisme quan van entrar en cada població. Les tropes d'ocupació van arribar a Almassora, arrepleguen la documentació i l'entreguen al centre de documentació, els membres del qual subratllen tots els noms de la gent que apareix en els papers per a sotmetre'ls als procediments de responsabilitat civil.

Els papers fan cap a Salamanca, que és on els historiadors han d'anar. Hi ha una petició per part de la Generalitat de Catalunya perquè els tornen tota la documentació. Els ajuntaments i organitzacions polítiques que tinguen arxiu poden demanar la documentació pertanyent a les seues actes. La documentació del CO «La Unión» d'Almassora mai es podrà aconseguir perquè es va cremar.

Cal conservar la memòria històrica. No s'ha d'oblidar, creu el conferenciant, tant el que va passar abans de la Guerra Civil, com el que va passar durant la guerra, durant el procés revolucionari i posteriorment.

El jove conferenciant, l'any 1936 era tan sols un projecte. La seua mare tenia 4 anys. En rebre una bufetada mal pegada pel seu mestre per escoltar dues persones parlant de la guerra i com que és molt «cabut», li va cridar l'atenció i va començar a investigar el tema. En ser un defensor de les causes perdudes, investiga aquells que van perdre, tant en el moment de la República com en el posterior. Al final resulta que els van tancar els mateixos republicans i els van matar els franquistes.

Almassora, novembre de 2004

El rock acrobàtic

David Felip i Mónica Martínez

David Felip Verche, de 30 anys, és professor de ball de saló, entrenador nacional de *rock acrobàtic* i director del centre de dansa Bougis d'Almassora. Mónica Martínez Chust, de 24 anys, és professora de ball de saló i entrenadora nacional de *rock acrobàtic*. Tots dos són almassorins i matrimoni des de juliol de 2004.

David Felip i Mònica Martínez (dreta), en una actuació a festes d'Almassora.

L'any 1995 van començar a ballar com a parella a l'escola Bougis de Castelló. L'any 1996 van ocupar la novena plaça al World Masters Rock'n'Roll de Basilea (Suïssa) i al de Munic (Alemanya), la vuitena al campionat del món World Rock'n'Roll Championship de Karlsruhe (Alemanya) i al World Masters Rock'n'Roll de Lió (França), i la setena al de París. El 1997, la tercera plaça al World Masters Rock'n'Roll de Viena (Àustria), la quarta al de Bratislava (Eslovàquia), la cinquena al de Zuric (Suïssa), la segona al World Rock'n'Roll Championship de Groningen (Holanda), la primera al World Masters Rock'n'Roll de Munic i de Lió i als campionats d'Europa i d'Espanya a Castelló.

El 1998 van ocupar la tercera plaça al Masters de Zuric, la segona als de Bratislava i Munic i al campionat del món de Berlín. La primera a l'Open de Castelló i de Roanne (França) i als Masters de París, Viena i Lió. El 1999, la segona plaça al Masters de Riesa (Alemanya), la primera als Masters de Zuric, París, Viena, Lió i al campionat del món de Castelló. Al final de les temporades de 1997, 1998 i 1999 van aconseguir el primer lloc de la llista de classificació mundial formada per un total de 140 parelles. Els anys 2000 i 2001 van ocupar la tercera plaça al campionat del món de Mannheim (Alemanya) i al de Schaffhausen (Suïssa), respectivament.

L'any 2003 van obtenir el rècord Guinness per realitzar el major nombre de voltes al voltant del coll (48 en 38 segons del minut de què disposaven). La marca anterior estava en poder d'una parella alemanya, coneguda d'ells, amb

40 voltes en un minut. L'organitzador de l'esdeveniment, home espavilat, com que els va sobrar tant de temps volia organitzar més vegades l'espectacle per obtenir un nou rècord cada vegada. Mònica va dir a David que en finalitzar la prova l'agafara perquè es trobaria marejada, però ell no es va recordar. A Miami va ser el mateix presentador qui es va oferir a agafar-la. En finalitzar la prova estaven els dos tan «socarrats» que acudiren a la infermeria per a curar-se.

Mònica va entrenar per primera vegada amb David a l'edat de 14 anys (octubre de 1995), i Javier, germà de David, era l'entrenador. En les primeres competicions s'ho passaren molt bé. David tenia gravats els seus ídols i els podia veure de prop. Però en transcórrer el temps va ser a l'inrevés. Les parelles murmuraven al seu voltant: «Mira, són Mònica i David, d'Espanya». L'any 1996 van arribar a París el mateix dia de la competició, que era dissabte, però qui no van arribar van ser les maletes i no tenien res de res. Un dels competidors, francès que parlava espanyol perquè era de Vigo, els va deixar els vestits, sabatilles, mitjons... Tot. Van passar a quarts de final i quan anaven a eixir van arribar les maletes. Per rematar-ho, van eliminar, a la semifinal, la parella que els havia deixat els vestits. La competició utilitza el sistema d'eliminació KO, en el qual una parella elimina l'altra, amb la puntuació de 7 jutges.

A Munic, l'any 1997, i pel sistema KO els va tocar amb la parella alemanya, que eren els líders i, a més a més, estaven a Alemanya. David i Mònica ho van fer bé, però van perdre per 3 a 4. Els alemanys es van alegrar i pensaven que David i Mònica no arribarien a la final. De les 12 parelles concursants, 6 passen per ser guanyadores i de la resta, agafen la millor per punts. Doncs van ser ells. Al final la parella alemanya va quedar en cinquè lloc i l'almassorina en primer. En aquesta competició la prova antidopatge era opcional, tot i això, el seu entrenador va voler que la passaren. Van anar a la infermeria cinc vegades perquè els tragueren sang i els prengueren el pols. Tothom sap que en acabar una prova et trobes molt cansat.

L'any 1999 van ocupar la primera plaça a Munic i a Lió, 15 dies abans del campionat del món, que va tenir lloc el 18 de desembre a Castelló. Es van quedar a França per entrenar a l'escola de Robert, un amic francès. Van renovar el vestuari i van canviar part de la música. El campionat el va organitzar Javier. Ells van actuar amb molt de fred i molts nervis. Normalment, quan actuen sempre tenen una referència, la d'ells era Javier, que estava al fons del pavelló i els marcava tot el que havien de fer, per por que se'ls oblidara. Quan Javier va veure que ja havien superat el més difícil del ball, es va apropar a l'escenari botant d'alegria. Ell sap el que costa arribar a la part més alta. Els premis no són de dues persones, sinó de tres i el

campionat del món era una meta dels tres. Es van fer una foto els tres junts, amb la corbata de llaç de Javier torta. Javier va agafar els dos a braç i els va alçar. Va ser impressionant.

El 24 de maig de 1995, quan Mónica tenia 14 anys, va caure en fer un salt mortal, que més endavant, seria un dels millors que realitzarien, i li van posar 47 punts al cap. Tota la família i sobretot David, que se sentia culpable, ho van passar molt malament. Però al cap de 15 dies van tornar a entrenar i al cap de 27 van tornar a fer acrobàcies. Si els havia de passar, millor que fóra al principi, ja que els va fer pensar en el risc i anar amb molta cura.

David conta que el ball sempre ha sigut masculista, i la responsabilitat més gran correspon a l'home. A Espanya, el *rock* acrobàtic es considera espectacle, mentre que a Alemanya i a França es considera un esport, perquè per practicar-lo fa falta una gran preparació física. La gimnàstica rítmica, els escacs i el golf també són considerats esports. Per a la gent, *rock* significa ball i, potser, siga una de les causes per la qual no es considera esport. També pot influir que el practica molt poca gent, només el practiquen a la Comunitat Valenciana i hi lluiten per poder aconseguir que es considere esport, però això ho ha de decidir el Comitè Olímpic. A Almassora sí que és esport, tot i això, a la resta d'Espanya, no.

A l'hivern, quan estaven en competició, entrenaven des de les 17 h fins les 20.30 h de dilluns a divendres. Els dissabtes, abans d'obrir l'acadèmia, d'11.30 h a 14 h i de 16 h a 20 h. A l'estiu, els matins i tota la vesprada al llit elàstic. A més a més, hi havia actuacions i entrenaments. Per a poder ser competitiu es necessita una bona preparació física i és necessari dedicar-hi molt de temps. Ara que han abandonat les competicions es dediquen al ball de saló i a l'acadèmia, i tot i la dedicació de ple a la formació dels estudiants estan més relaxats.

Una volta David es va lesionar el canell i Mònica, naturalment, tenia por de caure, a més a més, als 15 dies de l'incident tenien una competició. Les altres parelles donaven per descomptat que no hi podrien actuar. El metge li aplicava molts corrents, però el canell no es curava i David no es podia resignar a anar al mundial sense entrenar. Javier, desesperat, els va dir que entrenarien el dia abans de la competició, i així ho van fer. Van agafar l'avió i en arribar al lloc de la competició cap dels seus contrincants creia que estarien en condicions d'actuar. Un entrenador li va embenar el canell lesionat i com no li feia mal van actuar i van quedar els primers. Els va servir de gran teràpia i, a la vegada, de preparació per al mundial que es celebraria a Castelló.

Després d'haver aconseguit l'objectiu de ser campions del món, en l'actualitat no es dediquen a la competició, sinó a l'acadèmia, on donen classes de merengue, txa-txa-txa, salsa, rock acrobàtic, pasdoble, tango, salsa, *quick step*... A David, no li agrada la competició en el ball de saló perquè el considera un món de molt de màrqueting, de maquillatge i d'ungles llargues. És un món que no li abelleix, però si a Mònica li agrada, sens dubte la seguirà.

Davant la Cova del Colom, més d'una vegada han pensat a deixar la competició. La pressió era molt gran i Mònica l'acusava més. Ell no volia anar al psicòleg, però a Mònica li va fer falta més d'una vegada. El món competitiu és duríssim i el psicòleg fonamental.

En cas de tenir fills tindrien el seu suport si continuaren amb el *rock*, però els advertirien de les dificultats i dels perills que comporta l'ofici, sobretot per a les xiques.

Des que van deixar la competició es troben millor, però encara són joves i no descarten la possibilitat de tornar a competir. Això sí, quan ho facen aniran ben preparats. El pare de Mònica sempre li ha mostrat tot el seu suport i ha deixat que fera el que considerara més oportú.

El presentador de la tertúlia, Rogelio, va dir als joves que hi van assistir que Mònica i David només n'eren dos, no obstant això, si n'hagueren sigut 200 com ells de segur que en la propera olimpíada estaria present el *rock* acrobàtic. No perdeu l'esperança.

Aplaudiment per a la parella i també per a l'entrenador absent, Javier.

Almassora, novembre de 2004

Arturo Gimeno ha sigut magistrat del Tribunal Suprem. Actualment està jubilat, que no parat, ja què es dedica a l'arbitratge. Ha estat en la tertúlia en diverses ocasions. L'any 1994 ens va parlar del servei militar, l'objecció de consciència i la insubmissió, al 1995 del jurat popular, al 1999 de les eleccions i comentaris crítics a la llei electoral, al 2002 sobre l'arbitratge i consum. La seua ampla biografia es pot trobar al primer llibre publicat de la tertúlia, en la primera de les seues xarrades l'any 1994. Sols he de comentar-vos que l'Ajuntament d'Almassora ha aprovat el seu nomenament com a fill predilecte de la ciutat, juntament amb l'exfiscal Enrique Beltrán, pels serveis que han realitzat en defensar els interessos d'Almassora.

En tot estat democràtic la constitució és la llei fonamental, definida com l'ordenació que determina el mode i manera com ha de ser exercida l'autoritat política. Podríem dir que la constitució és un codi normatiu que vincula a tots i que consagra un sistema de valors que serveixen de base a tota l'organització estatal. En paraules del Tribunal Constitucional, és una norma qualitativament distinta i superior a les altres, atès que incorpora el sistema de valors essencials que ha de constituir l'ordre de convivència política i d'informar tot l'ordenament jurídic. D'aquest caràcter fonamental de la constitució es deriva la idea de permanència i estabilitat, considerada com un atribut necessari.

La conveniència de la permanència constitucional ve exigida també per una consideració d'índole sociològica, això és, l'adhesió interna dels ciutadans a les normes i institucions fonamentals que en la constitució s'estableixen, per entendre que aquelles són bones i convenients per a la integració, manteniment i desenvolupament d'una justa convivència.

Si ens fixem en la història del constitucionalisme espanyol, veurem que un dels trets més peculiars és precisament la seua falta d'estabilitat i la curta vigència dels distints textos constitucionals.

La Constitució de 1812, coneguda com *La Pepa* per haver sigut aprovada per les Corts de Cadis, el 19 de març, festivitat de Sant Josep, pot servir de paradigma de l'escassa durada i inestabilitat de les constitucions espanyoles. Ja en 1814, per Decret de 4 de maig, va ser declarada nul·la i

sense cap valor, però en 1820, després del triomf del pronunciament del comandant Riego a Cabezas de San Juan, va ser restablida per Decret de 7 de març. La invasió dels anomenats «Cent mil fills de sant Lluís» sota el comandament del duc d'Alhucemas, va posar fi a la breu experiència constitucional, perquè un Decret d'1 d'octubre de 1823 va declarar nuls tots els actes del govern constitucional. Però després del motí de la Granja en 1836, un Decret de 13 d'agost d'aqueix mateix any va ordenar una vegada més la seua publicació i vigència, fins que, es deia, la nació, reunida en Corts, manifeste la seua voluntat.

Les posteriors constitucions de 1837, 1845, 1869, 1876 i 1931 també van tindre una vigència efímera. Si a això afegim l'Estatut Reial de 1834 amb pretensions constitucionals, una constitució aprovada però que no va arribar a entrar en vigor (la *nonnata* de 1856), l'interminable conjunt de reformes en els codis fonamentals i els diversos intents d'ordenació constitucional, com els projectes de «La Isabelina», el d'Isturiz en 1836, el de Bravo Murillo de 1852 i el projecte de Constitució Federal de la Primera República en 1873, entre altres, evidencien aqueixa inestabilitat i superficialitat del nostre constitucionalisme històric.

En canvi, la nostra vigent Constitució, afortunadament ha trencat aqueix malefici de la interinitat, perquè promulgada en 1978 ha superat les seues bodes d'argent i és desitjable que supere també les d'or i les de diamant, en pro d'una pacífica convivència de tots els espanyols, encara que en aqueix transcurs de temps és lògic que haja d'experimentar alguna reforma.

La primera cosa que hem de preguntar-nos és a què es deu aqueixa *longa vita*. Hi ha diversos factors que han contribuït a aquest felicitat resultat.

En primer lloc, la societat espanyola en la segona meitat del segle vint s'ha transformat profundament, i ha passat de ser una societat eminentment rural a una societat preferentment urbana, en la qual la indústria, el comerç i els serveis constitueixen el nucli fort de l'economia nacional i al mateix temps el nivell cultural i econòmic de la ciutadania ha experimentat un notable auge. En segon lloc, fonamentalment, la forma modèlica amb què es va dur a terme el procés de la transició política que s'estén des de la mort del general Franco al novembre de 1975 fins a la promulgació de la Constitució al desembre de 1978.

Les eleccions de juny de 1977 van propiciar unes Corts amb dos partits polítics molt forts, la UCD i el PSOE, però el model estava molt lluny del sistema del bipartidisme. Les Corts eixides d'aquestes eleccions van ser, de fet, constituents. El sentiment compartit per la immensa majoria de les

forces polítiques va ser la necessitat d'aconseguir, que el president de la comissió del Congrés, nomenada per a redactar l'esborrany del nou text constitucional, buscara una «Constitució hospitalària amb tots», que no deixara apartat cap grup.

Com a resultat del consens a què es va arribar, es va aconseguir un acord responsable i pacificador que va culminar en un text integrador que els autors reconeixen que ha pacificat en la seua dimensió de norma bàsica, la nostra convivència.

La ponència constitucional va estar integrada per set membres: tres de la UCD i un del PSOE, AP, PCE i CiU, però es troba a faltar la representació del PNV, la qual cosa sens dubte va constituir un error polític gran.

En realitat la reforma constitucional coadjuva positivament a l'èxit de l'estabilitat i permanència de la norma suprema i a més respon a la ineludible necessitat d'adequació de la realitat jurídica a la realitat politicosocial.

No pot oblidar-se que juntament amb la idea de permanència, s'ha de situar la de la dinamicitat o vivacitat constitucional, perquè la Constitució és un organisme viu, sempre en moviment com la vida mateixa i està sotmesa a la dinàmica de la realitat, que mai pot ser captada a través de fórmules fixes.

Les constitucions formalment rígides que han perdurat durant un dilatadíssim període de temps, han estat subjectes a constants mutacions en el seu contingut, per més que continue inalterable en la seua essència el text constitucional. Així, la Constitució dels Estats Units (1787), és de caràcter rígid i per a mantenir-la es va establir un procediment de revisió bastant difícil i complicat. En més de 200 anys de vigència només han arribat a introduir-se unes vint-i-cinc esmenes, però cap altera la fisonomia general del pacte votat en 1787. Cal destacar la importància extraordinària de la labor desenvolupada pels jutges amb vista a la interpretació de la Constitució i a través d'aquesta, al seu *aggiornamento*.

Atenent la possible reforma constitucional, direm que així com les normes jurídiques ordinàries no contenen clàusules per a la seua possible reforma, ni requereixen procediment especial per a això, ja que s'atenen al principi general que es deroguen per altres del mateix rang o d'un rang superior, en canvi les constitucions sí que solen incloure-les, responent a la seua pròpia funció estabilitzadora.

La primera exigència que hem de demanar al sistema constitucional és la necessitat que la realitat jurídica s'adeqüe a la realitat política i la possible

reforma de la Constitució no ha d'interpretar-se com un instrument de deteriorament de l'ordenament fonamental, sinó com la seua primera i més significativa defensa. Aquesta adequació es produeix sense trencament de la continuïtat jurídica, perquè el poder de revisió, no és un poder constituent, sinó un poder constituït que obté la seua legitimitat en el mateix ordenament.

El poder sobirà atribuït democràticament al poble exigeix jurídicament que la Constitució es convertisca en *lex superior*, per tal que en ser obra del poder constituent, cap òrgan constituït pugui exercir atribucions sobiranes.

El procediment de revisió sol estar previst en la mateixa Constitució. Les solucions adoptades en els diversos països són nombroses i variades, encara que es tracta en general d'evitar dos esculls: l'excessiva facilitat que podria suposar la inestabilitat i l'excessiva rigidesa que podria suposar el risc de fer fracassar les modificacions constitucionals necessàries.

En el procediment de reforma constitucional participen els òrgans legislatius, que a vegades es transformen en un òrgan especial, en operar conjuntament les dues cambres parlamentàries, que es constitueixen en una espècie d'assemblea nacional.

Les majories parlamentàries dificulten la reforma constitucional. Amb això no sols s'aconsegueix un consens més ampli entre els partits d'àmbit parlamentari, sinó que també es concedeix a la minoria dissident un veto que pot jugar el paper d'un eficaç mecanisme de control en el si de les mateixes cambres legislatives.

A vegades la reforma exigeix la seua aprovació per dues legislatures diferents, la qual cosa entranya normalment una dissolució automàtica de les cambres i d'aquesta manera, una participació del cos electoral, que aconseguix el seu màxim significat si a més es convoca referèndum, que pot ser facultatiu o obligatori, la qual cosa en tot cas suposa una autèntica participació de l'electorat en el procediment de reforma constitucional.

La Constitució de 1978 dedica a la seua possible reforma els articles 166 a 169 del títol X, i en aquest es poden distingir tres aspectes essencials: la iniciativa, el doble procediment de reforma i l'absència de límits quant al seu contingut.

Quant a la iniciativa de la reforma l'article 166 estableix que s'exercirà en els termes previstos en els apartats 1 i 2 de l'article 87 en els quals es contempen els òrgans als quals correspon la iniciativa legislativa, que són el Govern, el Congrés i el Senat i les assemblees de les comunitats autònomes. Per tant, queda exclosa la iniciativa popular que està regulada en l'apartat 3 del referit article 87.

La iniciativa del Govern en res es diferencia de la que té per a la legislació ordinària, per la qual cosa s'ha de tramitar d'acord amb les normes establides en el Reglament del Congrés, amb possibilitat d'una esmena a la totalitat i un debat sobre això en el ple de la cambra baixa que podria concloure amb la devolució del projecte de reforma.

En canvi, si la iniciativa per a la reforma constitucional és del Parlament sí que hi ha particularitats diferencials. Si la proposta és del Congrés ha de ser subscripta per dos grups parlamentaris (n'hi ha prou amb un per a la proposició legislativa ordinària), o per la cinquena part dels diputats (70) enfront dels 15 exigits en l'altre cas. Si la iniciativa de reforma constitucional prové del Senat ha de ser recolzada almenys per 50 senadors i que no pertanguen a un sol grup parlamentari; en canvi per a la iniciativa legislativa ordinària n'hi ha prou amb el suport d'un grup parlamentari o 25 senadors.

En ambdós casos les iniciatives han de superar el tràmit de la seua presa en consideració, la qual cosa exigeix un procediment d'aprovació o rebuig pel conjunt de la respectiva cambra.

Pel que es refereix a les assemblees de les comunitats autònomes, hi ha un doble camí, o sol·licitar del Govern l'adopció d'un projecte de llei de reforma constitucional, o remetre directament a la Mesa del Congrés una proposició de llei. En tot cas, el Ple del Congrés s'ha de pronunciar sobre la conveniència o no de la iniciativa.

En últim terme és el Parlament a qui correspon decidir sobre la conveniència de qualsevol iniciativa de reforma constitucional.

Com ja indicava abans, no és possible que siga la iniciativa popular qui inste una reforma constitucional, la qual cosa no deixa de cridar l'atenció, perquè és una contradicció que en un ordenament on es proclama la sobirania popular i el poder constituent del poble, i es consagra la iniciativa popular per a promoure lleis ordinàries, se li negue aqueix dret per a la reforma constitucional. La qüestió va ser molt polèmica en el procés constituent.

Quant al procediment que cal seguir per a la reforma, la nostra Constitució hi ha previst dos distints, en funció de la matèria que es vol reformar. El procediment de la reforma parcial, anomenat també general, és el més senzill i assequible, està previst en l'article 167 i regeix per a la modificació de tot allò que no afecte els continguts constitucionals especialment protegits per l'article 168. La seua tramitació parlamentària s'ha d'ajustar al que estableixen els respectius reglaments de les cambres per

als projectes i proposicions de llei, amb la peculiaritat que el text aprovat pels seus respectius plens ha de sotmetre's a una votació final que requereix per a la seua aprovació el vot favorable de les tres cinquenes parts dels membres de la cambra.

Si no hi ha acord entre ambdues cambres, es recorre a la fórmula tradicional en el nostre dret històric de crear una comissió mixta de composició paritària de diputats i senadors, la missió de la qual és aconseguir un text consensuat que ha de ser sotmès a votació tant al Congrés com al Senat, i s'ha d'aconseguir en cada cambra la majoria qualificada dels tres cinquens dels seus membres. Si tampoc així s'aconsegueix la seua aprovació, hi ha una última possibilitat, perquè en el cas que al Senat només haguera aconseguït el vot favorable de la majoria absoluta (la meitat més un dels senadors), podrà aprovar-se la reforma si al Congrés l'aproven els dos terços dels seus membres.

Pertoca ara examinar l'altre procediment de reforma que s'aplica, segons l'article 168, no sols quan es propose la revisió total de la Constitució sinó també, quan sent parcial afecta el títol preliminar en què es contenen com a principis normatius els principals trets del nostre sistema constitucional i els valors que l'informen, o a la secció 1a del capítol 2n del títol I que tracta dels drets fonamentals i de les llibertats públiques, o al títol II relatiu a la Corona.

Aquest segon procediment és complex i de gran dificultat. La primera dificultat és la de determinar què s'entén per revisió total, perquè la Constitució no ho contempla. S'hauran de prendre's en consideració tant elements quantitius (nombre d'articles o títol complet), com qualitius (institució singularment rellevant). La finalitat del complex procediment de reforma sembla ser la protecció de l'article 168. Caldrà que ambdues cambres aproven la conveniència de la reforma per una majoria dels dos terços dels seus membres. Si s'aprova la revisió, es produeix la dissolució automàtica de les Corts i la convocatòria d'eleccions generals, tenint com a primera missió, les cambres que sorgisquen d'aquests, la de ratificar la decisió de revisió de la Constitució; pel que fa al Senat, l'article 159 del seu Reglament prescriu que la ratificació de la reforma ha de ser aprovada per la majoria absoluta dels seus membres (la meitat més un) i pel que fa al Congrés, l'article 147 del seu Reglament estableix que la decisió presa per les Corts anteriors serà sotmesa a ratificació.

Però no acaba ací la peripècia revisionista, perquè tot seguit les noves cambres han de portar a terme a l'estudi del nou text constitucional, que ha de ser aprovat per una majoria de dos terços dels membres de cada una de

les cambres. Aprovada la reforma per les Corts, encara queda un requisit més, la preceptiva convocatòria d'un referèndum per a la seua ratificació.

Respecte al tercer aspecte de les reformes constitucionals, el relatiu a l'existència o no de límits materials quant al contingut de la reforma, s'ha de destacar que la nostra Constitució no té clàusula d'intangibilitat per la qual cosa pot sostenir-se la inexistència de límits materials enfront de la seua possible reforma.

Ara bé, el procediment denominat de revisió total, ve a ser una espècie de succedani de la clàusula en qüestió; és a dir, que la seua no inclusió s'ha intentat compensar amb un mecanisme de revisió més complex i difícil per a determinats àmbits del text constitucional. Segons l'opinió de destacats comentaristes s'ha creat una situació tan original com anòmala en les seues conseqüències per a l'entesa global del nostre ordenament. L'existència de dos procediments diferents de reforma, ve a separar dins de la Constitució, dos tipus de normes, establint una jerarquització de les normes constitucionals. Amb això pot plantejar-se la possible inconstitucionalitat d'alguna llei de reforma, de la qual cosa hauria d'entendre el Tribunal Constitucional, si bé limitant-se a l'anàlisi de possibles inconstitucionalitats formals, però no materials.

Ja he dit que no hi ha limitació material o de contingut, però sí que hi ha per a tota possible iniciativa de reforma o revisió constitucional, una limitació temporal, perquè segons l'article 169, no podrà iniciar-se reforma constitucional en temps de guerra o de vigència d'algun dels estats d'alarma, excepció o setge a què es refereix l'article 116. La Constitució no defineix el que s'entén per «temps de guerra» però si acudim a l'article 14 del Codi Penal Militar de 1985, veurem que dins d'aquesta situació s'inclou el període de temps que comença amb la declaració formal de guerra, en ser decretada la mobilització per a una guerra imminent o amb la ruptura generalitzada de les hostilitats amb potència estrangera, i finalitza en el moment en què cessen aquelles.

Quant a la reforma dels estatuts de les comunitats autònomes la Constitució estableix en l'article 147.3 que s'ha d'ajustar al procediment establert en els estatuts i requerirà en tot cas l'aprovació per les Corts Generals mitjançant una llei orgànica. És un procediment molt més senzill que els de la reforma constitucional siga total o parcial.

L'any 1993 el Congrés i el Senat van introduir normes per regular el procediment de reforma estatutària, en el qual cal subratllar tres aspectes:

1r: L'assemblea de la comunitat autònoma que proposa la reforma

nomena una delegació perquè la defense en ambdues cambres. 2n: Els diputats i senadors poden introduir-hi esmenes. 3r: Si alguna esmena és aprovada, el parlament autonòmic que ha pres la iniciativa pot retirar la proposició de reforma, en cas que no s'accepte tal modificació.

L'any 1994 ja es van aprovar diverses lleis orgàniques de reforma dels estatuts per a traspassar i incorporar competències a les comunitats autònomes.

El dia 20 de febrer de 2005 tothom està convocat al referèndum per a aprovar o no l'adequació de la constitució europea a la espanyola. Les últimes notícies en televisió diuen que la Constitució espanyola no farà falta modificar-la, ja que ambdues constitucions són compatibles.

El Consell d'Estat és l'òrgan consultiu del Govern. Els seus informes no són vinculants, sols emeten una opinió que el Govern pot o no acceptar. El Govern va fer cas al Consell d'Estat i a primers de novembre va enviar al Tribunal Constitucional una consulta sobre les dificultats que podrien haver entre ambdues constitucions.

Cal dir que ja hi ha hagut dues modificacions de la Constitució. La primera davant l'ingrés d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea. La segona per a permetre que els ciutadans comunitaris puguen votar a Espanya, no sols el sufragi passiu, sinó l'actiu. Qualsevol ciutadà comunitari podrà ser elegit alcalde.

L'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana és com la carta magna dels valencians. És una espècie de constitució autonòmica que defineix i identifica la comunitat i les seues institucions. La possibilitat de reforma de l'Estatut el tracta l'article 61 i per a la seua aprovació es necessiten les tres cinquenes parts dels membres de les Corts valencianes. La iniciativa correspon al Consell, a la cinquena part dels membres de les Corts valencianes o a les Corts generals espanyoles, que poden també proposar la reforma dels estatuts d'una autonomia.

La reforma es presenta *inajornable*. Ja hi ha hagut dues reformes. La primera de l'any 1991, per a fer coincidir les eleccions a l'últim diumenge del mes de maig. La segona, l'any 1994, per adjunció d'algunes competències. Aquesta reforma pretén que ens igualem en competències a les comunitats històriques. Es va iniciar l'any 1995 mitjançant la creació d'una comissió parlamentària. Tal és la pressa, que el Consell ha dissenyat un calendari en què preveu que el 7 de març de 2005 les Corts valencianes aproven la reforma que remetrà el 9 al Congrés dels Diputats per al seu tràmit a les Corts generals. El primer que ha dit el Consell és que els signes

d'identitats, com la denominació de la llengua i la senyera, són *innegociables*.

Entre els possibles temes de la reforma es pot destacar: la capacitat de dissolució de les Corts valencianes, el finançament i gestió dels impostos (el més important), la modificació del 5% per a accedir a un escó a les Corts valencianes, que siga el Tribunal Superior de Justícia de la CV l'última instància a la qual poder arribar. El motiu seria alleugerir el treball del Tribunal Suprem. Ací es podria produir una inseguretats jurídica, ja que correspon al Tribunal Suprem unificar la doctrina. Altres temes podrien ser: la creació d'un fons municipal de cooperació, que el president de la Generalitat pugua nomenar més de 10 consellers... També es demana tindre més competències estatals. Caldria modificar algun article de la Constitució pel procediment senzill.

Els membres de les Corts valencianes gaudeixen d'*inviolabilitat* i d'*immunitat*. Per la inviolabilitat no poden ser perseguits per les manifestacions que hagen fet en l'exercici del seu càrrec o emissió de vot. Per la immunitat, no poden ser detinguts ni processats dins de la Comunitat Valenciana, excepte si han comés algun delictes. Si han de ser processats cal que la cambra done el seu vistiplau.

En dret penal, el fiscal té la missió de promoure l'acció de la justícia en defensa del dret, l'ordre jurídic i la legalitat vigent. Protecció dels ciutadans i de l'interès públic. En definitiva, el fiscal és el defensor del desvalgut.

El jutge és l'encarregat d'administrar justícia i té la potestat i autoritat per jutjar i sentenciar el cas que corresponga. El jutge és la persona que decideix el que és just.

Almassora, desembre de 2004

El pare Francisco és asturià de naixement, teòleg i prior dels agustins. És prevere des de fa 53 anys i n'ha passat 30 a Amèrica del Sud. És màster en Teologia, Filosofia i Psicologia per la Universitat Catòlica de Washington, director del col·legi catòlic a Santo Domingo, professor de filosofia a la universitat de Perú, professor de psicologia en diversos col·legis sud-americans. Va exercir de professor a València i a Alacant. Els últims 10 anys ha sigut rector a Castelló a l'església de S. Tomàs de Vilanova, fins que s'ha jubilat. Incansable als seus 80 anys en la tasca d'evangelització amb catequesi d'adults. El més important, a part dels seu ampli currículum, és ser el germà i l'amic servicial del qui el busca. És un cristià amb majúscules.

Sant Agustí va nèixer el 13 de novembre de l'any 354 a Tagaste (Algèria). El seu pare, Patrici, era empleat municipal, pagà i de caràcter violent però influenciat per la seua piadosa muller, santa Mònica, mai es va oposar que el seu fill abraçara el cristianisme. Abans de morir, Patrici va rebre el baptisme. Agustí va tindre una germana, Perpètua, que va consagrar la seua virginitat al Senyor i un germà, Navigi, que va tindre uns quants fills. A Tagaste va rebre la instrucció primària, a Madaura va cursar estudis de cicle mitjà i a Cartago els estudis universitaris. Va ser bisbe d'Hipona i un dels quatre doctors originals de l'església llatina anomenat «Doctor de la Gràcia».

Pare Francisco Rodríguez

El fet que qualsevol cristià sàpiga dir alguna cosa sobre Sant Agustí és suficient per a afirmar que és un sant popular. Almenys tothom sap que va escriure molts llibres (concretament 113, amb 247 cartes, 500 sermons i més de 12.000 pàgines escrites), que va tindre un fill, Adeodat, o que de jove va estar errant de doctrina en doctrina buscant la veritat. Com a ésser humà, Sant Agustí és un

mestre en humanitat. Com a sant, va col·locar Déu en el centre de la seua vida i fa de l'amor el primer manament.

S. Agustí escriu de si mateix: «*Perquè jo gaudia d'existència, tenia vida, sentia i em preocupava de la meua integritat. Em recreava amb la veritat, amb les coses menudes. No m'agradava que em renyaren, tenia una memòria pujant, m'educava amb el llenguatge, m'encantava l'amistat, fugia del dolor, de la ignorància,... Tots aquests són dons de Déu, jo no me'ls vaig donar. Tot això són béns i tot això sóc jo.*» Amor, vida en comunitat i amistat constitueixen el nucli de la seua vida i pensament.

S. Agustí va viure intensament la seua llarga vida de 76 anys (va morir el 28 d'agost de l'any 430). Va provar tot el que es va trobar al seu camí. Des de menut per satisfer la curiositat infantil, més tard assimilant l'ensenyament dels seus mestres, llegint articles i llibres per a poder trobar la veritat, buscant l'amor d'una dona per trobar la felicitat... fins que es va creuar Déu. Agustí va voler conèixer-lo i Déu es va encarregar de la resta. La seua voluntat de viure, de conèixer, de ser feliç van estar sempre presents en la seua vida i va poder arribar a Déu. Un Déu que mai s'amaga de qui el busca i S. Agustí va ser un gran buscador. Es va sentir enfonsat i humiliat, però Déu li va donar pau a la seua guerra.

El problema d'avui està en el sentit. Té sentit l'existència o és un absurd? La ciència progressa quasi sense límit, però s'estavella enfront de les preguntes del per què i per a què. L'ésser humà sols troba raons per a la seua existència en la mesura que descobreix o conjectura la resposta a aquestes dues preguntes. Preguntar-se per l'ésser humà és preguntar-se per Déu. És per això que l'antropologia agustiniana és religiosa. En *Les confessions* relata S. Agustí «*Tu estaves dins de mi i jo estava fora i per fora et buscava ... Tu estaves amb mi, però jo no estava amb tu ...*».

La interioritat és una nota específica del pensament agustinian i el camí per arribar a trobar la veritat total amb si mateix i que no és sinó la moneda que presenta en una de les seues cares Déu i l'home a l'altra. Sols qui concentra la seua mirada cap a dins, té la capacitat de contemplar el món exterior i descobrir-lo en la seua objectivitat. Déu està ocult però no absent. Déu és immediat i proper, però també llunyà, silenciós i innominat. El procés complet va de trobar-se amb si mateix a trobar-se amb Deu. «*A l'interior de l'home habita la veritat.*»

La insatisfacció de molts homes contemporanis té el seu origen en el buit interior, la superficialitat, el ritme deshumanitzat i deshumanitzador de la vida. «*Deixa sempre un petit marge per a la reflexió, per al silenci. Entra dins de tu i deixa endarrere el soroll i la confusió. Capbussa't en la teua intimitat. Escolta la veu de la veritat en silenci perquè pugues entendre-la.*»

A l'home, se li obri un horitzó d'esperança. L'home està habitat per Déu i per això té fam de transcendència. *«Oh Déu meu!, jo no existiria, no existiria en absolut si tu no estigueres amb mi. O millor, jo no existiria si no estiguera amb tu, de qui procedeix tot, per qui tot ho ha fet i en qui tot subsisteix.»*

Malgrat totes les possibles paradoxes, ser home és una cosa molt gran. *«Ser membre de la raça humana és un gloriós destí, malgrat que siga una raça dedicada a molts absurds i que ha comés errors: malgrat això, el mateix Déu es va glorificar fent-se membre de la raça humana.»* No és possible entendre l'home sense Déu. És possible conèixer Déu amb el cor, que no és l'òrgan de l'amor sinó l'ull de l'ànima. La millor defensa de l'home és Déu, per això l'ateu no sols ignora Déu sinó que s'ignora a si mateix perquè no ha descobert l'empremta de Déu impresa sobre la moneda de doble cara que som tots els humans.

Si l'home existeix, és perquè Déu l'ha creat amb amor i per amor li dona l'ésser i l'home viu plenament segons la veritat si reconeix lliurement aquest amor i s'abandona al seu creador. *«Déu, de qui separar-se és morir, a qui retornar és ressuscitar, amb qui habitar és viure. Déu de qui fugir és caure, a qui tornar és alçar-se, en qui recolzar-se és estar segur.»* Déu, l'home, les coses, la vida, són assignatures humanes obligatòries. *«Busquem per trobar, trobem per seguir buscant, estimem per estimar més i satisfer el desig íntim de l'amor.»*

Els pronòstics sobre la pèrdua del religiós i la substitució dels valors de l'esperit sobre la tecnologia no s'han complit. Zubiri escriu: *«La realitat de Déu, malgrat que per un costat siga la més llunyana de les realitats és també la més pròxima de totes elles. I aquesta singular paradoxa és la que ens fa endinsar-nos en el problema intel·lectual de Déu, el problema més extemporani i el més contemporani de tots.»*

Les característiques que configuren el nostre món pretenen reduir Déu al silenci, com si la mort de Déu fóra un imperatiu per a l'alliberament de l'home. Deia Rubén Darío: *«Encara que compteu amb tot, falta una cosa: Déu!»*. Aquest és el gran buit del nostre temps. És clar que si en altres temps, Déu era l'explicació última d'algunes coses que avui ha desentranat la ciència, estem davant una progressiva desaparició de tot rastre diví. *«L'home no troba Déu primàriament en la dialèctica de les necessitats i les indigències. L'home troba Déu en la plenitud del seu ésser i de la seua vida. La resta (si més no) és tindre un trist concepte de Déu.»*

D'ací arranca una de les causes de la indiferència religiosa, en la dificultat de l'home per arribar a aquesta plenitud. Des de la maldat no és possible trobar-se amb Déu. Per això el buit religiós és, a vegades, signe d'altres malalties. Déu i l'home formen un nus bàsic en l'antropologia agustiniana. Déu és el mestre interior i l'ésser humà és la casa de la veritat.

És possible l'existència de tres lleis. La llei eterna rau en la voluntat de Déu, la llei natural és la divina impresa en el cor dels homes i la llei humana pensada pels homes. Tot ésser humà té impresa la llei natural. El principi clar es troba en la frase: «no faces a un altre el que no vulgues per a tu». El pare Francisco vol seguir pensant: «creure creient que existeix la llei natural», encara que hi haja persones sense cap tipus de principis.

Es diu que S. Agustí un dia va veure un xiquet a la platja intentant posar tota l'aigua de l'oceà en un pou fet per ell a l'arena. Això és impossible, li digué S. Agustí. El xiquet li contestà que també és impossible comprendre el misteri de la Santíssima Trinitat.

L'home, per naturalesa tendeix a ser bo. No hi ha cap persona intrínsecament dolenta, és a dir, que per naturalesa siga roïna, encara que l'home és un llop per a un altre home (*homo hominis lupus*). Fins i tot la majoria dels criminals pensen que mai haurien d'haver fet el seu crim.

La filosofia agustiniana és cristocèntrica i humana. Crist es troba sempre al centre de la humanitat. Normalment els pares agustins són excessivament humans com ho va ser el seu fundador. Fins que no va arribar el s. XIII i s'agruparen els monjos dispersos pel món, no es va crear l'orde dels agustins. Actualment es dediquen primordialment als estudis i a les missions. En tota hispanoamèrica tenen col·legis i parròquies. Tenen missions a l'Índia, Nigèria, Equador, Veneçuela...

Almassora, gener de 2005

Mabel és la coordinadora de l'Associació de Voluntaris d'Acolliment Familiar (AVAF) a Castelló. L'acompanyen a la tertúlia Maite, una jove tècnica, i José, un pare acollidor. L'associació va nàixer a València l'any 1988, i té seus a Alacant i a Castelló des de 1999. El seu objectiu és col·laborar en el programa d'acolliment familiar, en la seua difusió, sensibilització, captació de famílies d'acollida, valoració, formació i seguiment. Per a portar endavant tot el programa, l'Associació compta amb tècnics, voluntaris i famílies educadores.

Per a protegir els menors hi ha el recurs d'acolliment familiar a Espanya, on els xiquets són espanyols, des que naixen fins a la majoria d'edat. Actualment la Conselleria és l'encarregada de portar els xiquets als centres d'acollida, però on millor es troba el xiquet és amb una família. Per això l'Associació busca famílies que durant un cert temps puguen acollir el menor fins que la família es recupere dels problemes. Perquè una família pugui acollir els xiquets cal contestar una enquesta, realitzar uns cursets i omplir la documentació exigida per la Conselleria. Mabel anima la gent per a poder arribar a ser família acollidora. No fa falta ser matrimoni. Una sola persona pot acollir un menor, sempre que supere tota la burocràcia.

Del 21 al 30 de gener hi ha una exposició de fotografia sobre els drets dels menors a la llibreria integral La Panderola. El dijous 26 a les 7 de la vesprada es presentarà un llibre escrit pels menors, on narren les seues experiències.

Hi ha diverses causes pels quals un menor no pot o no ha d'estar amb la família biològica. En la majoria dels casos són els mateixos familiars els signants de l'acollida administrativa. A voltes és complicat i el procés té lloc per la via judicial. Si no hi ha familiars per fer-se càrrec del menor, la tutela queda assumida per l'administració.

Maite ens diu que es poden contemplar diversos tipus d'acolliment. En l'acolliment simple la durada sol ser des d'un mes fins a tres mesos o des d'un any fins a dos anys. En l'acolliment permanent, els menors poden romandre amb la família educadora fins als 18 anys i decideixen o quedar-se amb la família educadora o tornar amb la família biològica o independitzar-se. En l'acolliment d'urgència diagnòstic, la família educadora ha de passar per un altre curset per agafar els bebès que naixen a un hospital, i les mares

dels quals renunciïn a ells. La mare té un mes per a confirmar o rebutjar la seua renúncia i mentre l'administració decideix el millor per al bebè (si adopció o acolliment), la família educadora en un parell d'hores acull el bebè, sense tenir-ne cap tipus d'informació. En l'acolliment en família extensa, són els mateixos familiars (oncles, avis, germans majors,...) qui es fan càrrec dels menors. Per norma, abans de buscar una família d'acollida, cal intentar trobar uns familiars del menor que se'n puguen fer càrrec.

José és membre d'una família educadora. El xiquet acollit, ens diu, va vindre a casa quan tenia sis anys i mig, però fins els cinc anys ja va estar en un centre d'acollida juntament amb dos dels cinc germans. Amb els pares biològics van estar-se poc de temps. Els tres germans ja van estar amb una família educadora però no va eixir bé. Un d'ells tenia greus problemes psicològics. José va acollir el més menut i d'això ja fa 4 anys. Aquests menors de curta edat ja estan farts de resoldre problemes que no els pertoca i quan vols regalar-los coses materials que mai han tingut, resulta que tampoc les volen. Sols volen afecte i estima.

Quan el xiquet arriba a casa es troba rar per les noves persones i la llar, perquè poques vegades li han dit «bona nit» i perquè quasi mai ha tingut un abraç espontani. Cal deixar passar el temps per notar certa afectivitat i és molt gratificant quan et diu papà i mamà, quan el fill biològic de José i l'acollit es reconeixen com a germans. Els tècnics ajuden moltíssim, ja que saben que els menors proven els acollidors i els tempten per saber fins on poden arribar. Recorda que en pujar al cotxe, una vegada el menor li va dir: «quants dies m'aguantareu?» He de dir que avui en dia el meu xiquet acollit està completament integrat en la societat. S'ha de pensar que per al menor, resulta contradictori que tinga dues famílies. L'acolliment es fa perquè els xiquets tornen a la seua família biològica quan aquesta resolga els seus problemes que els han portat a no poder atendre els seus fills.

Cal dir que els menors solen tindre privacions bàsiques com són les alimentàries, vestimenta, afectivitat... i que l'acolliment no és fàcil però sí gratificant. Al menor que va a una família d'acollida li canvia bruscament la vida. Durant la primera setmana el xiquet s'ha d'adaptar a la família i no crea massa problemes. Més tard apleguen els conflictes quan assoleixen certa confiança. Conflictes que cal resoldre i no per no resoldre'ls tornar els menors al centre d'acollida. Cal tenir unes pautes de conducta i higièniques dins de la unitat familiar. En superar tot això s'obté una família normal.

El menor fa molt més pel pare d'acollida que a l'inrevés. A vegades et fa pensar, com les voltes que ha eixit de veure la seua mare d'una visita i et

diu: «tu creus que ma mare em vol?» Què contestes? És clar que et vol, però de manera diferent. Cal que ell mateix s'adone de les limitacions de la seua mare per atendre'l i cuidar-lo. Una de les coses que més ha d'agrar a Juan, fill acollit, és que el seu fill biològic ha sabut què és tenir un germà. Es volen molt i això que és major que ell i més «guerreat». A l'escola li pregunten per què el seu germà no té els mateixos cognoms que ell. La seua contestació és perquè és d'acollida. Ho veu normal. En dies com Nadal, el seu natalici, dia de la mare... el veus trist. Ara ja no tant. És que pensa en la seua mare. Li agradaria estar amb la seua mare. Després de 4 anys el consideren com un fill, però pensen que seria millor que ja poguera tornar amb els seus pares biològics encara que es trobarien tristos i caldria preparar l'eixida parlant amb ell. Li agradaria tenir contacte amb Juan quan torne amb la seua família biològica.

Tot això no passa amb els bebès, ja que són massa menuts. Existeix un altre problema que és el de l'acomiadament. Després de passar fins a un any, la Conselleria et crida perquè has de donar el bebè en adopció. El problema queda resolt en acollir un altre bebè. Cal dir que és una obra de caritat totalment anònima, ja que els bebès no recorden aquestes famílies, les quals mai més sabran res del bebè.

Resulta convenient que la família educadora no conega la família biològica i a més a més, que siguen de poblacions diferents. També hi ha casos en què ambdues famílies es coneixen i passen estones juntes, però no és el més habitual. El que sí que és normal és que els fills acollits visiten els pares acollidors de tant en tant. Fins i tot hi ha casos en què els menors resten amb la família d'acollida en complir els 18 anys.

No s'ha de confondre adopció amb acolliment. Els fills adoptats tenen els mateixos drets que els biològics. Un fill d'acolliment mai pot ser adoptat per la mateixa família acollidora, encara que la biològica no vulga saber res d'ell. És una de la normativa que cal complir en les famílies d'acollida. Normalment els pares adoptius i els biològics no es coneixen.

Quan els fills creixen i s'adonen que els pares biològics són drogo-addictes, volen ajudar-los i ixen de la família educadora. Això ja s'ha donat en diverses ocasions. Si un menor de 12 anys pot tornar amb la família biològica i no vol, el jutge té en compte la seua opinió.

La manca de joguets i carències bàsiques pot quedar reflectida quan un xiquet de 6 anys va voler prendre la llet en biberó i més encara quan un jove de 22 anys volia saber què era tenir un xumet a la boca.

Vicent i David són dos advocats que s'han establert a Almassora des de 1995. Són especialistes en temes civils i de trànsit, però també tracten assumptes empresarials i familiars.

David ens diu que la nova llei del carnet per punts ja està en funcionament a França des de 1992, però la més pionera és Alemanya, des de 1974. Serà possible que els espanyols canvien la manera de conduir? La nova llei pretén canviar la mentalitat dels espanyols a l'hora de conduir, reduir la sinistralitat fins a un 20% en un any i arribar progressivament a una reducció del 40% en els cinc primers anys. Per a nosaltres ja seria un motiu d'alegria que aquesta reducció es produïra a partir dels cinc primers anys.

Vicent diu que conduir és una activitat normal, com ara alçar-se, dormir, menjar, etc. Ho fem quasi sense adonar-nos. La modificació de la llei de trànsit fins arribar al carnet per punts suposarà un canvi important que afectarà el tradicional sistema de les sancions econòmiques per combatre les imprudències en la circulació. Abans es pensava que si s'augmentava la sanció, el conductor ajustaria millor el seu comportament a les regles del codi de circulació. Ara ja no poden apujar més les sancions perquè són massa elevades. S'ha arribat al màxim de les sancions. Aquest augment de les sancions no es correspon amb la disminució dels accidents de trànsit. És el moment oportú de canviar el sistema i s'ha elegit l'anomenat carnet per punts. El més important és prevenir els accidents i aconseguir que les persones conduïsquen d'acord amb les normes, que sàpien què pot passar si una persona no respecta un

TERTÚLIA
DEL PORTAL
Almassora

al saló del Llaurador de la Caixa Rural

El carnet per punts

Llei de tràfic, circulació de vehicles a motor i seguretat vial

PER
VICENT ESBRI I PORTALÉS, DAVID MARTÍNEZ I ROMERO
ADVOCATS

Dilluns 7 de febrer 2005

22 hores

CAIXA RURAL ALMASSORA
CAIXA RURAL S.A. 10201 DE ALMASSORA 50000 DE CATALUNYA

cediu el pas o un *stop*, i no que canvien de forma substancial la manera de conduir.

A Espanya, durant l'any 2004, es van produir 5.400 morts en accidents de trànsit. La primera causa de mortalitat entre joves de 18 a 28 anys són els accidents de trànsit. Cal canviar alguna cosa perquè això no ocorregi. El més important i el més nou que s'està intentant adoptar és la introducció del carnet per punts a través de la modificació de la llei de trànsit i de la seguretat vial. L'objectiu primordial d'aquest tipus de carnet és la reducció dels accidents de trànsit. Dels 30 milions d'automobilistes francesos només s'ha restat algun punt al 30% per cometre infraccions i, d'aquest 30%, tan sols un 0,9% ha tornat a reincidir. També és cert que el carnet per punts de manera aïllada no solucionarà l'alt grau de sinistralitat, sinó que haurà d'anar acompanyat d'altres reformes, com ara incrementar el nombre d'agents, millorar la xarxa de carreteres, conscienciar la gent des dels col·legis amb la implantació d'alguna assignatura d'educació vial, etc.

Per a obtenir el permís de conduir es necessita superar uns exàmens teòrics i pràctics, a més del reconeixement mèdic. Aquest permís era per a tota la vida. En el carnet per punts, l'Estat ens dona una sèrie de crèdits que cal mantenir no cometent infraccions, ja que per cada infracció comesa ens llevem punts fins esgotar-los tots i, aleshores, perdriem el carnet.

Amb aquest carnet per punts es pretén corregir el conductor no amb sancions, que igualment n'hi haurà, sinó a través de l'educació. Per a recuperar punts el conductor haurà de pagar per realitzar uns cursets i, al mateix temps, es consciencia que no ha de cometre cap tipus d'infracció pel risc que suposa per a ell i per a l'altra gent.

L'avantprojecte del carnet per punts es va aprovar a l'octubre de 2004 i es preveu que entre en funcionament a l'estiu del 2005.

Cada conductor comença amb 12 punts, excepte els conductors novells de menys de tres anys d'antiguitat, que només tindran 8 punts. En cometre una infracció ens llevaran punts i, a més a més, s'imposarà una sanció econòmica o, fins i tot, la suspensió del carnet de forma temporal. Si cometem una infracció ens poden llevar com a màxim 6 punts. El que no està clar és si es poden acumular infraccions i, per tant, llevar més punts.

El conductor pot recuperar els punts que ha perdut amb la realització d'uns cursets de 15 hores de durada. Com a màxim podrà realitzar un curset cada 2 anys per recuperar 4 punts. Si en tres anys no s'ha comès cap infracció es recuperarien tots els punts perduts. Si perdem els 12 punts, haurem de fer un curs i una prova per poder recuperar el carnet. Si és la

primera vegada que ens lleven el carnet, han de passar 6 mesos abans de poder recuperar-lo. Per a la segona vegada hauran de passar 12 mesos.

De manera genèrica, si donem positiu en un control d'alcoholèmia (més de 0,75 mil·ligrams per litre de sang), si conduïm sota l'efecte de les drogues, si ens neguem a sotmetre'ns a la prova d'alcoholèmia, si superem els 181 km/h a l'autopista, els 131 km/h a la carretera o els 81 km/h dins la ciutat, en tots aquests casos, ens retiraran 6 punts. Si la taxa d'alcoholèmia està entre 0,25 i 0,75 mil·ligrams per litre de sang, si superem els 161 km/h a l'autopista, els 121 km/h a la carretera, si no respectem el senyal de *stop* o de *cediu el pas* i si no parem en un pas de vianants, perdrem 4 punts. Si superem els 151 km/h a l'autopista, si no respectem la distància de seguretat, si fem parades i estacionaments perillosos, si circulem sense els llums en zones de poca visibilitat, si enlluernem els altres conductors i si parlem amb el mòbil ens resten 3 punts. Si circulem a 141 km/h per l'autopista, 111 km/h a la carretera, si fem un avançament prohibit o un canvi de direcció o sentit prohibits, si circulem sense el cinturó de seguretat, si estacionem el cotxe als cantons o en doble fila, ens resten 2 punts.

De tot Europa, Anglaterra és el lloc on la taxa d'alcoholèmia és més alta, de 0,8 mil·ligrams per litre de sang. No obstant això, és el país on hi ha menys infraccions, ja que la gent és conscient del risc que les infraccions poden comportar per a nosaltres i per als altres.

En el carnet per punts hi ha un vessant educador, però, al mateix temps, hi ha també una part sancionadora. Per recuperar punts s'ha de pagar. Segons dades de la *DGT*, uns 60.000 conductors a l'any passaran per les autoescoles a reeducar-se. Recuperar el carnet costa uns 700 euros, 20 euros per cada punt perdut, a banda de les sancions que s'han de pagar per les infraccions. Segons una enquesta, només el 26% dels conductors sap què significa el carnet per punts, el 71%, el coneix de forma superficial i el 2% restant no en sap res. Abans de l'entrada en vigor, es farà una campanya informativa.

En la enquesta, el 4% dels conductors (500.000 persones) pensen que, segons la seua forma de conduir actual i les infraccions que cometem, els llevarien punts i, fins i tot, els retirarien el permís de conduir. Això és molt greu. Sembla evident que la mateixa societat vulga un canvi pel que fa al tema de la conducció. La gent té por de perdre el carnet i haver de tornar a examinar-se. Cada any es produeixen 600.000 accidents i la majoria, per excés de velocitat. Es podria pensar a posar limitadors de velocitat als cotxes, ja que hi ha conductors que superen els 200 km/h. En l'actualitat, tan

sols els conductors professionals, com ara els taxistes, transportistes, comerciants, missatgers, etc., porten limitadors.

Perquè els cursos siguin efectius, cal que siguin econòmics i orientatius, és a dir, adaptats a la infracció comesa. No s'han de convertir en cursos de reciclatge com si fóra una sanció econòmica més. Indubtablement aquest tipus de carnet comporta una modificació en les primes de les assegurances. Com més elevada siga la puntuació, lògicament, més elevada serà la prima. Aquest fet comporta una modificació en algun punt de la llei.

Sembla lògic que les persones que durant anys no han tingut cap tipus de sinistres, obtinguen més punts pel seu «bon comportament», però també és veritat que el carnet per punts comença ara i que tots haurien de tenir els mateixos punts, fins i tot els conductors novells.

Davant la possible retirada del permís de conduir, cal dir que, des de fa alguns anys, l'assegurat podia pagar una indemnització per tal de cobrir les necessitats en el transport a l'hora d'acudir al treball. Les asseguradores estan indemnitzant la retirada del carnet, però quan ho fan a una persona a qui s'ha retirat el carnet per alcoholèmia, automàticament li cancel·len la pòlissa. En aquest casos es tracta d'un assegurat irresponsable i, per tant, no interessa tenir-lo assegurat. Fins i tot les mateixes asseguradores estan negociant el fet de no indemnitzar-lo.

Almassora, febrer de 2005

Alicia Pastor Saura

Alicia és llicenciada en Pedagogia i especialitzada en Pedagogia Terapèutica. Ha realitzat cursos de postgrau a la Universitat de Barcelona i cursos de prevenció de la malaltia de la veu. Ha treballat com a logopeda a Barcelona en un centre de paràlisi cerebral i en un altre per a sords. Durant dos cursos va treballar al gabinet de logopèdia de la Policlínica Ntra. Sra. de Montserrat de Benicarló i durant cinc anys al Centre de Paràlisi Cerebral Infantil a Castelló. Des de 1986 treballa a la Diputació de Castelló, a l'Hospital Provincial. Ha participat com a professora en el segon curs provincial a l'escola de pares de xiquets minusvàlids i en el curs de formació de postgrau de pedagogia terapèutica realitzat a Castelló durant el curs 1984/85.

Des de fa uns sis anys la logopèdia és una diplomatura que treballa el llenguatge, la parla, la veu i la deglució, tant a l'àmbit escolar com al sanitari. La majoria dels trastorns apareixen a causa de factors físics, neurològics o psicològics i, per tractar-los, s'ha de treballar amb un equip format per neuròlegs, otorinolaringòlegs, psiquiatres, ATS, psicòlegs, logopedes, pedagogs i mestres especialistes en audició i llenguatge.

La veu o fonació és el so produït a la laringe per l'eixida de l'aire, que quan travessa les cordes vocals, les fa vibrar. En la veu cal distingir el to, el timbre (característic de cada persona) i la intensitat o força. L'articulació fa referència als sons de la parla, que es produeixen per formar les paraules del llenguatge. Els seus instruments són: els llavis, la llengua, les dents, les mandíbules i el paladar. El llenguatge és un sistema de símbols abstractes reconeguts per un grup de persones per comunicar els seus pensaments i sentiments. El llenguatge és el que pensem i expressem.

Els trastorns del llenguatge, que no són més que les diferències de la norma quant a la forma, grau, quantitat, qualitat, temps i ritme lingüístic, dificulten les possibilitats d'expressió interpersonal. En definitiva, hi ha un trastorn del llenguatge quan no ens entenem amb la persona que el pateix.

Dins dels trastorns del llenguatge hi ha el retard simple produït en xiquets, que fa que no pronuncien paraules o frases que la majoria dels companys sí que les pronuncien. A partir dels 18 mesos és quan ens hem de preocupar. S'han de descartar problemes d'audició, ja que si el xiquet no

sent o sent poc, no pot aprendre a parlar, i també problemes de deficiència mental. La disfàsia és un tipus d'alteració funcional sense substrat de lesió orgànica clínicament que es puga descobrir. Són xiquets normals fins a una edat determinada. Senten, però no acaben de comprendre el llenguatge oral. Potser en matemàtiques no tinguen problemes, però la falta de comprensió fa que no s'expressen correctament. S'expressen de manera diferent. A les escoles públiques el gabinet de pedagogs és l'encarregat del diagnòstic. A les privades, és el psicòleg o el mateix mestre qui detecta el problema i el comunica als pares.

Entre els trastorns greus del llenguatge en xiquets hi ha, d'una banda, les deficiències mentals, com ara la síndrome de Down, fàcil de detectar, i, d'altra banda, les psicosis infantils, l'autisme, les lesions cerebrals (paràlisi cerebral) i les pèrdues auditives lleus o profundes. Avui dia, als sords profunds es fa un implant coclear. Resulta miraculós que persones que no senten res, en fer-los l'implant, senten perfectament. La dislèxia és una afecció que es caracteritza per la dificultat en l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. Els xiquets tenen dificultat a l'escola per aprendre a llegir i escriure i els mestres són els encarregats de tractar-los. En els adults es produeix l'afàsia, que és una alteració adquirida del llenguatge causada per una lesió cerebral focal, com pot ser una embòlia, una hemorràgia cerebral, un traumatisme, un accident de trànsit, etc. Precisament, Alicia està tractant un malalt que a les festes de maig va rebre un fort colp d'una botella al cap. L'afàsia afecta el llenguatge oral i la lecto-escriptura, pel que fa a la comprensió i l'expressió. Generalment, aquestes persones tenen problemes motrius. A alguns afàsics, els costa mastegar, engolir i no poden expressar-se adequadament. També hi ha qui parla molt, però no diu res.

Entre els trastorns de la parla hi ha la disàrtria, una afecció caracteritzada per les dificultats de l'expressió del llenguatge causades pels trastorns del to i del moviment dels múscles fonatoris secundaris i per lesions del sistema nerviós. Aquestes persones tenen dificultat a l'hora de mastegar i caminar, com és el cas dels malalts de Parkinson. La dislàlia és un trastorn en l'articulació dels fonemes per alteracions funcionals dels òrgans perifèrics de la parla. Tenen dificultat a l'hora d'articular algunes lletres o paraules. Per exemple, la lletra *r* és difícil de pronunciar per als estrangers. Alicia coneix alguns locutors que són dislàlics. Convé assenyalar que poden haver dislàlies de tots els fonemes i, si els malalts tenen problemes de mandíbula, els logopedes no poden actuar. En primer lloc s'haurien de resoldre aquests problemes.

La disglòssia és un trastorn en l'articulació dels fonemes per alteracions dels òrgans perifèrics de la parla i són d'origen no neurològic central. Es pot dir que la disglòssia és una malformació dels òrgans de la fonació. Poden ser: labials, mandibulars, linguals, palatals, nasals, etc. Les causes poden ser: malformacions congènites, trastorns del creixement, paràlisis perifèriques, traumatismes, etc. La disfèmia (tartamuts) és un defecte d'elocució caracteritzat per la repetició de síl·labes, paraules o aturs esporàdics que interrompen la fluïdesa verbal i van acompanyats d'angoixa. Els tartamuts ho passen fatal, ja que tothom es riu d'ells. És curiós el fet que quan els tartamuts llegeixen (no en públic) o canten, no tartamudegen (no parlen). El principal problema rau en el fet que se'ls bloca la respiració i mantenen molta tensió muscular. La majoria dels logopedes no volen tractar els tartamuts, ja que no saben l'origen de la malaltia, els tractaments són molt variats i els resulta impossible preveure el resultat final. Com deia acertadament un logopeda tartamut, la malaltia no es cura, però els símptomes es poden corregir i així cal fer-ho. És per això que alguns logopedes es limiten a parlar amb ells i no treballen la respiració ni utilitzen el metrònom per mesurar el ritme de les paraules.

Les alteracions de la veu en qualsevol de les seues qualitats s'anomenen disfonies. Si una disfonia persisteix durant 15 dies, s'ha de visitar l'otorinolaringòleg. L'afonia és la pèrdua total de veu a conseqüència d'un estat agut inflamatori, semblant a la grip, la laringitis i la laringo-faringitis, en quadres d'índole psíquica de caràcter histèric en les paràlisis de laringe produïdes per falta de conducció nerviosa del recurrent a la corda vocal. La puberfonia es presenta en els xiquets quan es fan majors. La laringe es fa gran, però no saben baixar-la i els surt un falset. El logopeda els ensenya a baixar la laringe perquè tinguen veu d'home. L'alteració més greu és la laringectomia, que és l'extirpació total o parcial de la laringe a causa d'un càncer. La rehabilitació es basa en l'ensenyament de la veu erigmofònica (con si la veu eixira de l'estómac). Tots els malalts són fumadors i se'ls lleva la laringe i l'epiglotis (vàlvula de seguretat quan s'engoleix). Aquestes persones no poden parlar i se'ls ha d'ensenyar a fer-ho de cap i de nou.

Entre les alteracions de la deglució tenim la disfàgia, que és la dificultat o impossibilitat d'engolir. Les causes solen ser per malalties neurològiques, malaltia de Parkinson, síndrome de Moebius, malformacions facials, fissures palatals, seqüeles d'accidents, traumatismes o cirurgia de cap i coll.

La teràpia miofuncional és la teràpia muscular facial realitzada per obtenir una major harmonia i millorar les funcions bucofacials. Es pot

associar al tractament de la deglució atípica, una malaltia de gran interès per als logopedes i ortodontistes. Hi ha xiquets que tenen les vies nasals altes, la llengua baixa i el nas tapat. Respiren per la boca i l'oxigen no els arriba bé al cervell, engoleixen al revés i les dents queden obertes. És un problema de salut, i no solament d'estètica. Una de les causes són els xumets, que han de ser plans i adaptables al paladar, i els biberons inadequats. No és convenient fer grans forats al biberó, al contrari, s'han de fer petits forats perquè el xiquet s'esforce com quan mama de la mare.

Per acabar, s'han de tenir en compte una sèrie de mesures per mantenir la veu. En primer lloc, s'ha de mantenir una positura adequada, com ara la columna vertebral estirada, el cap i el coll rectes, els múscles han de baixar i han d'estar cap endarrere i cap a fora. S'ha d'evitar: parlar en ambients amb molt de soroll o amb acústica defectuosa, parlar durant l'esforç físic, parlar amb catarro o ronquera, parlar quan s'esgote l'aire, traumatismes vocals, com ara crits, tos, raspera, menjar aliments molt freds o molt calents, consumir productes que ressequen les mucoses, com ara mentol, picants, etc. S'han de beure dos litres d'aigua al dia i dormir les hores necessàries.

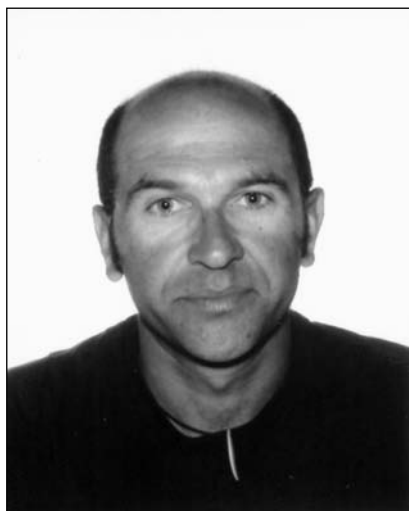
Almassora, febrer de 2005

Lluís Magriñà i Bernat

Lluís va nèixer a la Vall d'Uixó el 23 de maig 1962. Ha viscut a Palma de Mallorca, Maó (Menorca), Benicàssim i Borriana. Des de ben menut li agrada el mar i quan els seus pares passaven els estius a Moncofa, es desplaçava en bicicleta al port de Borriana a veure barcos. Va tindre durant uns anys un catamarà Hobie Cat 16. Va començar a navegar en l'Andròmeda, un sloop de 15 m d'eslora. Ha sigut tripulant del Blue Clipper, una goleta de tres pals i 37 m d'eslora, del ketch Durlindana, de 21 m, tots dos amb bandera de Gibraltar i del mateix armador.

És regatista professional de les drassanes IMX 40 Grespania, únic veler de Castelló que participa en proves del Campionat d'Espanya de creuers en la categoria 600. Ha recorregut tot el Mediterrani, excepte el mar Adriàtic. Ha treballat un any de mariner al Club Nàutic de Castelló. Actualment desenvolupa les funcions de contramestre en el Club Nàutic de Borriana i els caps de setmana compagina família, Grespania, windsurf i nòvia, en aquest ordre.

El principal problema de la navegació a vela sempre ha sigut remuntar el vent. Des que Colom va anar a Amèrica fins ara, la evolució ha sigut molt

Lluís Magriñà

gran pel que fa els materials, cascs i aparells. Antigament els cascs eren molt pesats, arrodonits i de fusta. Els anglesos perfilaren les proes guanyant aerodinàmica i van començar a denominar-se "clípers". Un clíper molt famós que ix en totes les botelles de whisky és el Cutty Sark, vaixell que es dedicava a portar te a Anglaterra i en eixir d'unes drassanes amb la proa perfilada ja va guanyar velocitat.

S'anomena rumb l'angle que formen la direcció del nord i la línia proa-popa (crugia) del barco. Es navega en cenyida quan el rumb és 30º o -30º, de través quan és 90º o -90º, d'aleta quan és de 130º o -130º i empopada quan és de 180º.

Els antics vaixells de vela assolien poca velocitat i la navegació era feixuga. La majoria dels barcos tenien dos o tres pals amb una línia de flotació alta, proes redones i veles quadrades (rectangulars o quadrades). L'angle mínim per remuntar el vent era de 50° i obligava a fer molts bordades per poder arribar al lloc determinat. Aquestes veles es penjen de les verges (pals horitzontals a diverses altures del pal al llarg de l'eix del vaixell). Els vaixells aparellats de proa a popa utilitzen o veles triangulars on la vora davantera va unida al pal i a la botavara (pal que s'adjunta al pal en un extrem pròxim a la seua base) o veles quadrilàteres on la vora superior va lligada a un pal semblant a la botavara (denominat pic). Aquestes veles s'anomenen veles de tallant.

Goleta Blue Clipper (37 m. eslora) de 3 pals.

La vela de quatre costats, de tallant, que se munta sobre una petita botavara i va penjada d'un pic en la part superior, s'anomena vela cangrea o aurica. Aquestes veles permeten guanyar sobrevent ja que es pot cenyir més i no fer tants bordades. Quan el vent comença a venir de través, cap a popa, cal amollar (soltar) escotes (accelerador del vaixell de vela). Quan l'escota va més caçada, el barco té major velocitat.

Les veles que utilitza un veler convencional d'un sols pal són de dracó o kevlar. S'anomenen veles Marconi i són triangulars. Els vèrtexs s'anomenen puny de drissa, d'amura i d'escota. Els costats gràtil, faixó i baluma. Aquestes veles fan guanyar encara més sobrevent que les veles cangrea i poden cenyir fins 25 a 30°. La major s'hissa a la part de popa del pal i té un costat al pal, l'altre a la botavara i l'altre lliure. Generalment aquesta vela porta sabres de fibra de vidre per ajustar la forma de la vela. El floc és una vela triangular de proa amb un costat enganxat a l'estai (cable que subjecta el pal) o a l'interior d'un tub. El gènova és un floc gran. El contrafloc és un floc petit confeccionat amb tela molt resistent utilitzat en la navegació quan fa molt mal temps. L'espinnàquer (baló) és un floc molt gran, generalment simètric que utilitzen els velers quan naveguen amb vents portants (a popa del través) i de poca intensitat. Es confecciona amb teixits molt fins com el niló, amb molta

superfície, i el tall es realitza de forma que permet un gran embossament a l'interior. S'hissa des de el pal i queda sempre per fora de l'estai i independent d'aquest. En el seu vèrtex inferior s'afirma la braça i en l'altre a l'escota.

Entre les maniobres més importants que es poden realitzar en un veler hi ha canviar de direcció. Virarem per avant quan navegant de cenyida, volem canviar de bordada. El que fem és passar el vent per la proa per rebre el vent per l'altra amura (costat). Trabugem quan estem navegant en empopada i volem canviar de bordada, passem el vent per la popa. Aquesta maniobra resulta perillosa sempre que no tinguem en compte la botavara. Pot passar ràpidament de costat i pillar-nos desprevinguts. Una persona ha d'estar pendent de fer les maniobres adequades.

En comprar un vaixell, cal tenir en compte quin tipus de permís s'ha d'obtenir per poder-lo portar. Per a una embarcació de fins a 6 m d'eslora, es pot navegar fins a 4 milles de la costa amb el patró de navegació bàsica (títol). Si la embarcació té fins a 12 m d'eslora es pot navegar fins a 12 milles de la costa amb el patró d'embarcació d'esbarjo (*PER*), per a barcos de fins a 21 m d'eslora es pot navegar fins a 60 milles amb el patró de iot i si s'obté el títol de capità de iot es pot navegar sense cap tipus de limitació per tots els mars i oceans de la Terra en qualsevol vaixell. Això respecte a títols nàutics o esportius. Per a titulació professional hi ha l'acadèmia de cabotatge que permet obtenir la titulació per dur barcos de pesca, portar golondrines, barcos de càrrega, ...

Córrer un temporal és aguantar el temporal en el mar navegant en popa o d'aleta amb poca vela. Quan el temporal és gran i el barco agafa molta velocitat, el perill està que en baixar les grans ones el barco quede entravessat a aquelles. No interessa agafar massa velocitat i s'utilitza l'ancora de capa. És com un paracaigudes però foradat. Es nuga a la popa del barco i es tira al mar. Totes les escotilles s'han de tancar perquè no entre aigua. Tot ha d'anar ben protegit i estibat. El timoner amb l'armilla salvavides i amb un arnés nugat a la línia de vida.

Capejar un temporal és aguantar el temporal navegant de cenyida amb poca vela. Sempre el contrafloc a proa per donar estabilitat el barco. Moltes vegades resulta més perillós navegar prop de la costa que navegar al mar. En condicions on entrar al port no és possible, cal allunyar-se de la costa. Cal posar proa al vent i si ens porta cap a la costa, cal posar motor o aparellar les veles per navegar fugint de la costa.

Si es vol navegar de Borriana a Eivissa, per exemple, cal traçar una línia recta i veure des de Borriana el rumb que cal seguir. Cada dues hores de navegació ens situarem per veure si hem derivat i poder rectificar. Abans d'arribar a Eivissa hi ha un pas estret conflictiu amb mal temps, ja què es formen grans ones. Molts són els vaixell afonats en aquest punt. Amb mal temps cal donar la volta a Formentera per arribar a Eivissa.

La badia de les illes Columbretes és oberta al vent de llevant. En ser paratge protegit està prohibit ancorar-hi els vaixells, els quals poden atracar en una de les 12 boies d'àncora existents. Amb temporal de llevant es formen unes onades tan grosses que en topar les ones contra terra l'aigua salta a la part central de l'illa i no deixa créixer vegetació. Els farers tenen una grua per pujar a lloc segur la *zodiac* i el tractor quan fa mal temps. Tot just quan comença a bufar llevant, cal eixir immediatament de la badia per refugiar-se del temporal i atracar en una de les dues boies existents a mar oberta enfront de la badia. A un costat de l'illa hi ha el far i a l'altre la verge del Carme per demanar protecció durant el temporal. El bon mariner sap que mai pot anar contra el temporal. L'oratge és el que mana i els marins a obeir.

Durant cert temps, Lluís dedicava els caps de setmana a portar passatgers a les Columbretes. La tripulació de l'Andròmeda la formaven dos tripulants més un màxim de 9 passatgers. El primer any de navegar amb el Durlindana visitaren les Illes Balears. Tenien programat anar a Venècia, però per assumptes familiars del capità no es va realitzar el viatge. El mateix propietari va comprar la goleta Blue Clipper i el primer any visiten Balears, Còrsega, Sardenya, la Costa Brava, i a l'inrevés fins arribar a Castelló. El segon any van directament a Grècia, Turquia, Sicília, Balears i Castelló. També van estar a Sevilla. Per això remunten el Gualdalquivir i quan arriben a S. Lucas de Barrameda, a la primera corba del riu puja un pràctic del port i porta la goleta a motor fins al nàutic. En eixir hi va haver un temporal de ponent. Els tripulants tots feliços i contents. Van eixir de nit del Coto de Doñana amb moltes onades i com a conseqüència la goleta sofria grans colps. La ruta estava senyalitzada amb 15 fanals pintats de roig i no convenia desviar-se ja què a 5 m es veia l'arena i perillava encallar (4,7 m calava el barco). Lluís portava el timó i els seus companys anaven a proa, que era el lloc on més es movia el barco. S'ho passaren ben bé. En passar el far de Chipiona van estar dos dies amb temporal de ponent. Amb tanta tensió durant uns dies, aplega un moment que ja tens ganes d'arribar a port, ens comenta Lluís.

Una vegada, anant a Sicília, de les 2 a les 4 del matí, Lluís feia guarda amb un company i s'apropava un temporal de mestral. Tenien les veles apropiades

per passar el temporal. Les ones ja eren grans i el vent augmentava la velocitat per moments. A proa no tenien velam. Tan sols portaven les cangrees. El barco anava a molta velocitat. Les immenses ones morien al barco, no el passaven. Quan era ja hora del canvi de torn, Lluís i el seu company van proposar els altres continuar tripulant ells mateixos el vaixell. Estaven disfrutant massa. Quan el barco baixava l'ona, agafava molta velocitat i calia estar pendent que no es creuara a l'onada. Hi va haver un moment en què Lluís es va acostar als peus del seu company fins que una gran ona es va emportar tot el que hi havia a coberta. Quina meravella, tot el mar era escuma. Les altres ones ja no els pareixien emocionants. Cal dir que la goleta era molt segura.

El "Blue Clipper" és una goleta de tres pals (trinquet, major i messana). La tripulació formada pel capità i 6 mariners. Ell s'ocupava del trinquet, de les tres veles de proa (yanqui, floc i floc petit) i de la escandalosa ubicada al més alt del pal. El barco tenia dos yankis. En augmentar el vent, calia passar per la malla al bauprès (pal de proa) per posar el yanki més menut. Sempre enganxat en un arnés de seguretat a un cable. En arribar a la proa, calia posar-se de genolls mirant cap al barco per arreplegar totes les veles. La operació era difícil i complicada.

Fa unes dies un ferri de passatgers va tindre problemes en la navegació. Un colp de mar va trencar la cabina de comandaments i l'avaria electrònica va deixar sense funcionament els quatre motors. Aquests tipus de barcos estan dissenyats per suportar grans ones i segurament no hauria passat res si no haguera sigut perquè es van parar els motors. Anaren moltes hores a la deriva ja que el capità no podia governar el vaixell. Ho hagueren pogut passar molt malament si els mecànics no hagueren arreglar dos dels quatre motors.

Les persones que donen la volta al món en solitari o són molt valentes o estan un poc "boges". S'arriba a estar en una situació extrema, com els escaladors de les grans muntanyes. Són aventures on poses en perill la pròpia vida i a voltes la dels altres. En aquestes proves no poden dormir més que 20 minuts seguits ja què hi ha zones marítimes de trànsit de bucs mercants, icebergs o contenidors a la deriva i cal estar a l'aguait. Gràcies al pilot automàtic poden estar navegant i a l'hora descansant o fent una altra cosa. Aquests aparells corregeixen la deriva ja siga del vent, els corrents... Ho corregeixen tot. Sempre van al rumb marcat. Una persona que està dormint, si bufa el vent, el barco canvia d'amura i això es nota ja que la persona gira de costat. Cal alçar-se, aparellar les veles a l'altre costat i a dormir de nou.

Una dona de 29 anys ha donat la volta al món en tan sols 74 dies aconseguint un nou record. Va navegar en trimarà, més estable que el catamarà. Si bolca ja no és possible desbolcar-lo. L'avantatge del trimarà és que el casc del centre sempre està a l'aigua, mai s'alça i agafa major velocitat que el catamarà. Un monocasc mai pot guanyar un catamarà ni un trimarà. En mal temps en un monocasc es navega més segur i sempre pots aparellar les veles per tindre el barco equilibrat. A més a més, el centre de gravetat del monocasc és molt baix per fer-lo més estable.

Quant s'apropa una tempesta, cal tenir el vaixell preparat amb poca vela. Podem reduir la major fent rissos. Cal plegar la vela i passar uns caps pels traus de la vela subjectant-la a la botavara. La part de la vela que es plega s'anomena ris.

Antigament un dels pocs aparells que utilitzaven per navegar era el sextant. Avui en dia l'utilitzen ben poc i navegar a vela ja no es considera cap art degut, precisament a la entrada de nous aparells de navegació com el *GPS*, plòter, radar, sonar, ...

Almassora, març de 2005

Roger Beltran i Mollà

Roger va nèixer a Almassora l'any 1972. L'afició als animals li ve de ben menut. Un dia, quan tenia nou anys, li va caure a les mans una cadenera que cantava molt bé. La duqué a un concurs de cant celebrat a Almassora i arribà a la fase final. Allò el va enverinar. Aquella afició perdura fins avui. A casa seua ha tingut gafarrons, verderols, canaris... Quan creuava els canaris per obtenir noves classes i millorar el cant, viciava el cant dels altres pardalets. Aleshores es quedà només amb els canaris.

Quan tenia disset anys ja criava vint parelles de canaris i els presentava a diversos concursos i en algun guanyava. Quan tenia vint anys fou aspirant del Col·legi Nacional de Judges de la Federació Ornitològica Cultural Esportiva Espanyola. Un any després accedeix a jutge nacional. Des de l'any 2002 és jutge internacional de l'Organització Mundial de Judges de la Confederació Ornitològica Mundial. Aquests judges l'avalen un centenar de concursos nacionals i una desena d'internacionals, l'últim el Mundial d'Alemanya. Actualment és el secretari del Col·legi Nacional de Judges.

El canari domèstic actual té el seu origen en el canari silvestre o ancestral. Potser fou descobert pels expedicionaris que l'any 1330 foren enviats a les

Roger Beltran

Illes Afortunades (Canàries) pel rei Alfons VI. El silvestre té un cant agradable i és més menut que el domèstic. Els colors, tipus, varietats, categories i races que avui existeixen, han sigut fruit de creuaments, mutacions i diferents processos.

Per garantir la qualitat estimada del canari, el Col·legi Nacional de Judges lliura al concursant un document (*planilla*) una vegada finalitza el concurs. En aquest document figuren conceptes que cal puntuar (fins a un màxim de 100 punts). Aquests conceptes són: melanines, fins a 25 punts, lipocroms, categoria, plomatge, talla i forma, fins a 15 punts cadascun, posició, fins a 10 i impressió general fins a 5 punts.

Les melanines són pigments obscurs que donen una característica típica als canaris. Poden ser: eumelanina negra, eumelanina marró i feomelanina de color marró clar. També poden presentar-se oxidades, diluïdes o no presentar-se, ja que depenen de la mutació. Apareixen en forma de barres disperses per les plomes. A més de les melanines, els canaris tenen un altre color, anomenat lipocrom o color de fons i que pot ser groc, roig, blanc dominant, blanc recessiu, groc marfil o roig marfil.

La categoria es refereix exclusivament al lipocrom. En els canaris intensos, el lipocrom s'estén fins el mateix extrem de la ploma. En els canaris nevats el lipocrom no s'estens fins l'extrem de la ploma, sinó queda un tros blanc o nevat. En els canaris mosaics mascles les zones d'elecció es presenten ben marcades en la màscara facial que rodeja els ulls i pic, muscles, pit i carpó. En les femelles mosaic les zones d'influència del lipocrom queden limitades a les celles, muscles, carpó i pit.

El plomatge del canari ha de ser uniforme, llis, pegat al cos i sense rínxols. En els intensos la ploma és curta, fina, sense massa plomatge. El contrari passa en els nevat i mosaics, que fan la sensació de ser canaris més redons.

La grandària ideal del canari està entre 14 i 15 cm, mesurats des de la punta del bec fins el centre de la cola. El bec ha de ser curt, cònic i no massa fi. El cap arrodonit amb els ulls ben situats i brillants. El pit ample i arrodonit. L'espata llista, ampla i formant una línia recta amb la cua. Les potes fines, llises sense presentar escates ni rugositats. Les ales adherides al cos. La cua compacta amb dotze o tretze plomes i acabada en eme.

El canari ha d'estar tranquil i adoptar una posició valenta, formant un angle d'uns 45º amb el pal, el cap alt i l'espata i cua en línia recta. El conjunt de tots els factors descrits donen una puntuació de la impressió general i pot servir al col·legiat per regular les puntuacions anteriors.

Diverses mutacions van produir la desaparició de les melanines i va sorgir el canari lipocrom, que té el groc el color de fons. Així naix el canari groc, del qual és un principal defecte la tendència al factor roig. El canari roig ix per hibridació amb el Cardenalito de Veneçuela. El canari blanc dominant ix per una mutació de caràcter dominant que impedeix la sedimentació de pigments grocs. El canari blanc recessiu apareix per una mutació de caràcter recessiu que impedeix la sedimentació de pigments greixos. En canari marfil presenta un lipocrom de color pastel, de tonalitat diluïda. La ploma és suau, fina i sedosa. Entre els marfils cal esmentar el groc i el roig. Cal dir que tots els canaris lipocroms poden tenir els ulls rojos.

Dins del grup de canaris melànics podem distingir entre negre-bru, àgata, bru, i *isabela*. La estructura melànica del negre-bru és negre atzabeja. El negre-bru amb el color groc de fons ens dóna un exemplar que s'anomena canari verd. El canari bronze s'anomena al negre-bru de fons roig i quan el color de fons és blanc dominant s'anomena gris dominant. El gris recessiu és el negre-bru amb absència total de lipocrom. La denominació marfil correspon a una mutació recessiva lligada al sexe i que afecta al plomatge per suavitzar-lo. El canari verd marfil correspon al negre-bru amb el groc de fons més la mutació marfil. Si el color de fons és roig, obtenim el canari bronze marfil. Qualsevol d'aquests pot ser intens, nevat o mosaic.

La mutació per la qual apareix el canari àgata fou descoberta a Holanda i correspon a una dilució del canari verd. En l'àgata groc el color de fons és un groc verdós, mentre en l'àgata roig serà lleugerament grana. En l'àgata plata dominant el dibuix melànic és gris obscur amb el fons blanc, en el recessiu el color de la pell és blavenc. En el canari àgata marfil el lipocrom és més clar que en l'àgata groc però el plomatge és més sedós i compacte. L'àgata roig marfil presenta un lipocrom rosa pàl·lid.

El canari bru apareix per la mutació de l'eumelanina negra amb la marró presentant un color marró obscur. En el bru groc, el color de fons és ocre pàl·lid. En el bru roig el fons és de color roig obscur. El bru plata dominant, degut a l'absència parcial del lipocrom s'aprecia la distribució del color marró al pit i espatla, sent el color de fondo plata, mentre que en el bru plata recessiu, l'absència total del lipocrom fa que el color de la pell siga blavenc. En el bru groc marfil, la tonalitat és més clara que en el groc sent el plomatge més sedós, suau, atapeït i compacte. En el roig marfil el color de fons és molt més clar, de color rosat. Tots aquests es poden classificar segons la sua categoria en intens, nevat i mosaic.

Els canaris isabeles no procedeixen d'una mutació, sinó de la combinació que dóna lloc al bru més la que dóna lloc a l'àgata mitjançant el fenomen "crossingover". En l'isabela groc, el color groc de fons ha d'aparèixer net. El color roig de l'isabela roig apareixerà uniforme i brillant. En el plata dominant el fons és blanc i cal apreciar les estries, barres i marques per formar un conjunt simètric i harmònic. En el plata recessiu, el color de la pell és blavenc, degut a l'absència del lipocrom, que és total. En el groc marfil el color groc és més clar que en el groc (color de la palla), amb plomatge llarg, suau i compacte. En el roig marfil el lipocrom és de color rosa pàl·lid. Tots aquest es poden classificar segons la sua categoria en intens, nevat i mosaic.

Aquests canaris estudiats poden ser afectats per mutacions que modificaran les seues estructures melàniques. Així podríem parlar del pastel, opal, ino, satiné, topaci, eumo i ònix.

La vida mitjana d'un canari domèstic està entre 14 i 15 anys. Poden patir moltes malalties per això un bon criador prepara les parelles abans de fer-les criar subministrant-los antibiòtics i vitamines perquè el mascle siga el més fèrtil possible o la femella ponga el major nombre d'ous. Per fer creuaments cal saber molta genètica i així mai creuarem dos canaris intensos. Caldrà creuar un intens amb un nevat o blanc.

El canari s'ha criat sempre en captivitat i no té cap de problema a estar a la gàbia. És més, si el soltarem agafaria moltes malalties i es moriria de fam.

Roger ha tingut fins a 400 canaris en casa. Ara sols en té uns 90. Abans d'anar a treballar, els posa la pasta perquè els pares alimenten les cries. Quan ve del treball els posa aigua, els dona de menjar i els neteja. Les gàbies sempre han d'estar ben netes perquè les cries no agafen malalties. En les seues vacances sempre hi ha alguna ànima caritativa, membre de la família, que atén els canaris. Les persones que crien canaris de forma amateur normalment tenen pèrdues però els professionals que tenen unes 500 parelles i poden traure uns 4.000 canaris ja tenen guanys. El preu d'un canari pot oscil·lar entre els 12 i els 1.800 euros, segons siga el nivell del comprador tant econòmic com capritxós.

Cal dir que de totes les classes de canaris existents, hi ha que són molt delicades a l'hora de criar-los. Així mentre que a alguns d'ells és possible alimentar-los amb pa ratllat, llavors, aigua i mixtura, criant-se forts i sans, al robins per exemple, si no els donarem vitamines moririen.

Uns 50 criadors són els que estan associats a Almassora. Presenten els canaris a concursos regionals per puntuar el color i el cant (sols canten els mascles). Normalment els nacionals i internacionals sols puntuen el color o el cant i no les dues coses a la vegada. Un bon criador pot donar al canari 2 o 3 punts en un concurs si aconseguix que no tinga estrès i que no revoletege massa. Fins i tot hi ha criadors que s'emporten la gàbia on van ells per acostumar el canari al soroll i al moviment. Al canari, cal tindre'l en una gàbia gran, mantenir-lo sempre ben net i educar-lo perquè estiga quiet i el jutge pugua veure ben bé les seues melanines i puntuar-lo adequadament.

Actualment s'està investigant la creació d'una possible nova raça, anomenada cobalt. Quan Roger va formar part del jurat en un concurs internacional, uns italians presentaren un primer estudi de la mutació, la qual hereten els fills i la transmeten als néts. Els jutges estudien aquesta mutació i la puntuen. A l'any següent caldrà veure els resultats i tornar a puntuar. Caldrà

que passen uns 4 o 5 anys perquè els jutges puguen atorgar la mutació com a una nova raça.

Quan al gener acaben els concursos, el criador prepara les parelles a base de vitamines per començar a criar. Separa els mascles de les femelles durant uns dies. És el període on les parelles es poden veure i conèixer-se sense tocar-se ja que romanen separades. En ajuntar-les i col·locar el niu, que es pot adquirir en un comerç, al cap de 4 o 5 dies la femella pot pondre els ous. El procés és tant ràpid que cal posar pèl de cabra o fil per què la femella pugui construir el niu. Si no podria desplomar el mascle o els fills que pugui haver tingut d'una altra niuada amb el perill que pot comportar als indefensos pardalets. Als 20 dies de tenir família, les femelles ja estan disposades a tenir-ne més.

Normalment als 25 dies tornen a pondre. Si tenim en compte que són uns 15 dies el temps que tarda a nàixer el pardalet de l'ou, ens plantem al mes de juny amb 4 postes, amb 4 o 5 ous i poder criar 3 o 4 pardalets per posta. La femella, una vegada ha fet la primera posta, vol fer la segona, encara que siga d'un mascle diferent. És normal que un mascle pugui estar amb tres o quatre femelles.

Moltes persones que tenen canaris o una altra classe de pardalet en casa s'hi acostumen. Pel que fa als canaris, canten quan et senten i al matí diríem que piuen perquè t'alces del llit i els digues alguna cosa. Podríem dir que són expressius i afectuosos.

Almassora, abril de 2005

Fernando és l'arquitecte municipal d'Almassora. Es disculpa per no haver acudit la vegada anterior. Ens diu que parlar d'urbanisme local, en línies generals, és complicat. Avui en dia el concepte d'urbanisme està lligat amb el d'arquitectura i aquest amb el d'economia, dret, política, biologia, medi ambient...

Una qüestió important és determinar si Almassora és ciutat o part d'una gran ciutat. L'arquitecte Lluís Kant diu: "Una ciutat és un lloc on un xaval que hi passa pot veure alguna cosa que li diga el que ha de fer durant tota la seua vida". És a dir, hi pot trobar l'educació, els amics... Tal vegada un poble no pot donar satisfacció a totes les aspiracions que pot tindre una persona quan parla de "la meua ciutat".

En aquests moments accelerats de la vida actual, caldria mirar enrere i intentar no hipotecar els recursos que tenim per a les generacions futures. El terme d'Almassora ocupa 33 milions de metres quadrats i transcorre paral·lel al riu Millars i a la Rambla. La situació d'Almassora era estratègica ja que tenia riu, aigua i mar. Els primers assentaments estan vinculats al medi natural. La gent nòmada es dedicava a pescar, caçar, buscar fruits silvestres... i aquests productes els trobava fàcilment.

La romanització del terme partiria d'una activitat primària com pot ser l'agricultura. La gent nòmada comença a establir-se. La primera ocupació sedentària real és la dels romans, on exploten l'aigua del Millars, realitzen particions del sòl, comencen les primeres edificacions al marge de les purament defensives, però tot a partir de vil·les rústiques per a l'explotació agrària. Al mar es troben despulles d'un embarcador. L'activitat agrícola estaria acompanyada d'una certa activitat comercial marítima

Després vindria l'època musulmana, època medieval. La vila data de l'època, diríem, postmusulmana. L'expulsió musulmana no va ser molt dramàtica ja que hi havia certa tolerància, certa convivència entre moriscs i cristians. Entre les despulles trobades al terme hi ha el Torrelló, la Vila Seca, la Torre del Mar, El Castell Vell,... totes són edificacions defensives.

El primer nucli urbà tenia una extensió de 60.000 metres quadrats que representava el 0,18% de la ocupació del terme. Estava emmurallat i

constava de dos carrers principals, Major i d'Amunt, travessats per estrets carrers perpendiculars i la plaça Major utilitzada en activitats comercials i festes.

Al gener de 1235 el rei Jaume I donà un privilegi que posava els habitants presents i futurs d'Almassora sota la seua protecció i els eximia del pagament de contribucions pel trànsit de mercaderies. A més a més, en dependre del bisbe de Tortosa, Almassora gaudeix d'una concessió d'activitat comercial que consisteix en un mercat setmanal els divendres i en una fira anual. En protestar Castelló, la fira es trasllada a Sogorb. El bisbat tenia poder feudal i explotava alguns molins a la vora del riu. Aquest era el mitjà de transport de mercaderies com la fusta, panís, cànem, fruita, oli, seda, vi... Un dels productes importants era el cultiu de l'arròs. En cultivar-se per inundació, provocava la putrefacció del terreny i l'aparició del mosquit i de malalties. De 300 famílies que hi havia a Almassora va passar a tenir-ne 150. A mitjans del segle XV es prohibeix el cultiu de l'arròs a tota la Plana. A poc a poc es consolida l'agricultura a Almassora. La importància en el mercat de vaixells la tenim en el fet que en un període de temps arriben al port de València 91 vaixells procedents de Castelló, mentre que en el mateix període hi arriben 250 d'Almassora.

En aquesta època de molts conflictes sempre estaven reconstruint i ampliant les muralles fins arribar als ravals, que eren els punts on estaven ubicades els camins o les portes de les muralles orientats als camins com el de Trinitat, Calvari i Sant Marc.

En realitat era un creixement cap a les zones de secà. L'horta tenia un valor afegit per a l'explotació. En aquelles èpoques de malalties i pestes era fonamental el tema de les condicions higièniques, tema adscrit al urbanisme. Així es trasllada fora del nucli de població el cementeri i l'hospital.

Vista aquesta part històrica passem al tema urbanístic. El pla Roca, entre 1960 i 1970, buscava una arquitectura geomètrica amb una trama regular on els carreres programats eren de 10 m. Apareixen els nuclis perifèrics. El sòl urbà és de 850.000 metres quadrats, que representa el 2,57% del terme. Entre 1980 i 1987, Ramon Silusi i el seu equip redacten el pla general d'Almassora on es creuen l'avinguda José Ortiz i el carrer les Boqueres i es requalifiquen zones urbanitzables. En l'anterior llei, aquestes zones estan a expenses de la propietat, on més del 50% dels propietaris havien de signar la voluntat de desenvolupar el sòl. Els dos únics urbanitzables que es van poder dur endavant foren el d'Arremur i el del Xopar, on el sòl urbà consolidat,

incloent-hi el poble i la mar, era de 3 milions de metres quadrats, xifra que representa el 9% del terme.

Entre 1995 i 1998 el creixement urbà ja queda delimitat pels límits naturals com el riu, la nacional, el barranc i la CV 18. Entre el sòl programat i el pendent de programar són 10,6 milions de metres quadrats, quantitat que representa el 32% del terme. Del sòl pormenoritzat estem al 90% i del no pormenoritzat al 40 %. Entre els dos, estem al 64% de les previsions del pla.

La Llei reguladora d'actuació urbanística (*LRAU*), és innovadora per a l'urbanisme i permet requalificar els espais. La llei apareix perquè urbanitzar era igual que vendre parcel·les i construir sense obrir carrers. Cal tenir present que la urbanització ha d'anar per davant de la construcció. La llei preveia que baixaren els preus dels solars perquè n'hi havia molts, però es va equivocar. Cal assenyalar que abans de la llei l'ús municipal era del 15% i després del 10%. La llei va eixir basant-se a agilitzar situacions de la propietat privada, de manera que frases com: "per damunt de la meua finca no passaràs" o "aquest carrer no l'obriràs", no es tornaren a escoltar.

Una estadística curiosa representa el nombre de llicències d'obra presentades al poble i a la mar. Al poble: en 1996, 113; 1997, 87; 1998, 74; 1999, 213; 2000, 236; 2001, 148; 2002, 337; 2003, 702; 2004, 772. Els dos últims anys representen el 55%. A la mar: 1996, 14; 1997, 21; 1998, 15; 1999, 25; 2000, 43; 2001, 44; 2002, 19; 2003, 271; 2004, 504. L'últim any representa el 52%. Els dos últims el 80%.

Una explicació al tema és que si Almassora ha requalificat 8 milions de metres quadrats, ha generat una plusvàlua d'uns 90.000 milions de pessetes. Molta gent torna a reinvertir en la terra ja que els diners al banc donen poca rendibilitat. El que fa la llei és agafar uns terrenys amb un cert valor com a hort, els parteix per la meitat per fer cessions, carrers,... i a més a més, el propietari paga la urbanització, ja que el terreny queda molt revalorat. Els diners de la plusvàlua es reinverteixen en edificació.

Almassora que fa uns quants anys tenia 15.000 habitants, ara en té 20.000, però aquest augment demogràfic no justifica el "boom" de la construcció. Els diners reinvertits en la construcció provoquen un increment del preu del solar (contrari a l'esperit de la llei). L'activitat de la construcció ha sigut l'arma fonamental d'uns anys de bonança econòmica i per tant molts beneficis d'altres negocis han retornat a la construcció. Com a resultat d'això ha sigut que el primer motiu de la *LRAU*, que era

augmentar el nombre de solars perquè siguin més barats, ha resultat que els solars han anat encarint-se.

L'any 1992, a Rio de Janeiro te lloc "la Cimera de la Terra" i es crea l'Agenda 21 sobre el medi ambient del desenvolupament dels pobles. Al 1994 es van reunir a Manchester conclouent que la sostenibilitat sols es podia resoldre en àmbits locals o a partir d'àmbits locals. Després es va firmar la carta d'Aalborg, que va aglutinar molts pobles per a la sostenibilitat. Per últim, en la carta d'Atenes es va comentar que un tema fonamental és la imatge de les ciutats.

El paradigma de la ciutat perfecta està avui en dia de moda i és la ciutat jardí anglesa. La ciutat no és sols un lloc on dorm "la mà d'obra" que treballa en la fàbrica, sinó que la ciutat és un forma de producció. El principal enemic de la sostenibilitat urbana és el vehicle. El desplaçament del vehicle privat és el que genera la majoria dels problemes de les grans ciutats (mediambientals, d'ocupació...). En l'anomenada ciutat jardí, hi ha tendència a ocupar més terrenys que els destinats a pisos. En aquest tipus de ciutat, la gent sols hi viu i per proveir-se cal agafar el cotxe i anar al supermercat. Es crea, doncs, una més gran dispersió i un ús viciós de l'automòbil.

Per a la sostenibilitat es demana una ciutat complexa, la qual cosa comporta que dins del nostre barri trobem tot el necessari per enriquir cada vegada més la nostra qualitat de vida. La ciutat sostenible no és la ciutat especialitzada on hi ha unes zones determinades per a unes certes activitats. En un poble com Almassora, la ciutat sostenible no es pot entendre sinó és com una àrea metropolitana, ja que l'ajuntament no te capacitat inversora, ni executiva, ni administrativa per tenir un hospital, una universitat,... Avui en dia el pla d'acció territorial de Castelló (*PATECAS*), a través de la Conselleria, estudia i determina on s'han de localitzar les infraestructures més adients per a millorar la qualitat de vida dels ciutadans.

Per una modificació important del pla general, els ajuntaments menors de 50.000 habitants necessiten la tutela de l'administració, com la tutela d'urbanisme, d'educació, de sanitat, de cultura i patrimoni, de carreteres del *MOPU*, de carreteres de la Conselleria, de *Patecas*, de *Patricova* (inundabilitat a la zona del riu), medi ambient, vies pecuàries, *VPO*, costes, confederació hidrogràfica, sanejament (depuradores)...

La ciutat no necessita estar al costat dels recursos naturals ja que la ciutat ja és una forma de producció. S'ha passat del primari a l'època industrial. Avui els mecanismes que generen l'economia de les ciutat són els terciaris. La producció industrial a Madrid és mínima. A Barcelona hi ha més zones

industrials, però no és rellevant el fet d'haver indústria per a la seua economia. El que realment és rellevant per a l'activitat industrial és la mà d'obra. Tothom sap que és impossible competir, per exemple, amb la Xina perquè la mà d'obra és molt barata. La fàbrica pot estar en qualsevol lloc, ja que ni depèn ni està vinculada als recursos naturals. Normalment estarà on siga més barata la mà d'obra.

Davant la pregunta si Almassora és una ciutat dormitori, Fernando pensa que no. Una ciutat és el sector terciari, és a dir, el comercial i a més a més el sector serveis. Una ciutat dormitori seria aquella on la gent dorm però no hi treballa. Almassora té moltes empreses i molta gent que tot i no ser d'Almassora, hi treballa. També hi ha gent d'Almassora que treballa fora. Per al conferenciant una vertadera ciutat dormitori seria aquella on per anar a un restaurant o comprar has d'anar fora. És a dir, que la ciutat no tinga els serveis primaris bàsics.

El problema de la platja es troba en la gran erosió que existeix en la plataforma litoral. L'últim projecte del port de Castelló guanya al mar 2 milions de metres quadrats en detriment de la platja i en la conclusió del projecte mediambiental necessari abans de realitzar-lo es diu que: "com que més mal no podem fer, podem fer el que ens vinga de gust". Les esculleres paral·leles a la costa, segons estudis realitzats, traslladen el problema uns metres més enllà i no és bona solució. Pareix ser que ampliaran uns 400 m l'escullera al costat del riu per veure si sedimenta arena a la nostra platja.

El "boom" de la construcció a la mar passa perquè la gent els compra per ser més barats que en altres llocs. La infraestructura no és la més idònia ja que cal bombejar les aigües negres a la depuradora ubicada al riu, falta ubicar zones per aparcar els cotxes, falta construir més col·lectors del clavegueram, el passeig marítim, executar les obres de regeneració i falta poder obrir nous carrers que segurament es farà quan s'aproven els diversos plans corresponents.

El malestar dels veïns de la plaça de Santa Teresa va ser perquè havien disminuït el nombre d'aparcaments de cotxes i al final optaren per fer les voreres més menudes.

En l'actualitat l'Ajuntament d'Almassora està estudiant una modificació important del pla general pel tema del fòrum i de la sostenibilitat. La idea principal és crear un gran bulevard vora riu perquè Almassora no visca a les seues esquenes, és a dir, obrir la ciutat al riu. També s'estan requalificant terrenys, com ara Peris Agost, la Molineta, l'Estret i la Foia, encara que en

aquest últim, per motius d'una proposta d'adjudicació d'una part del terreny a la via del tren, encara no s'ha programat.

Almassora, abril de 2005.

